



ALTERNATIVY

časopis Centra strategických a teoretických studií

číslo 9., rok 2021

Obsah čísla

COVID - 19

- | | |
|---|----|
| Jiří Charvát, Věra Klontza-Jaklová – Současná pandemie – debakl kapitalismu na všech frontách | 2 |
| Jan Zeman – Velká světová koronavirová krize | 24 |

NÁZORY • POLEMIKA

- | | |
|--|----|
| Jiří Malínský – Levice včera a dnes | 72 |
| Ladislav Šafránek – Milovan Djilas a jeho „nová třída“ | 81 |
| Jiří Malínský – O skutečných (v stalinistickém ptydepu proletářských revolučních) vnitřnostech Kremlu v berijovské éře | 91 |

EKONOMICKÉ OSOBNOSTI

- | | |
|--|----|
| Pavel Sirůček – Svěbytní marxisté M. Kalecki a O. R. Lange | 99 |
|--|----|

RECENZE

- | | |
|--|-----|
| Pavel Sirůček – Konec nebo restart neoliberální globalizace? | 159 |
|--|-----|

Jiří Charvát Věra Klontza-Jaklová Současná pandemie – debakl kapitalismu na všech frontách

Kritici nekapitalistických systémů minulosti a současnosti rádi svádějí vinu na smyšlené, domnělé či skutečné chyby v těchto zemích na systém a stát samotný. Mnohokrát jsme se na různých místech těmito způsoby argumentace zabývali a snažili se je demaskovat. Z druhé strany veškeré nedostatky, chyby, ba přímo zločiny kapitalismu tito kritici buď ignorují, nebo zamlčují, případně je shazují na různé jednotlivce, skupiny lidí, politické strany či vlády. Slouží jim k tomu ohromný rozpor mezi podstatou, základy systému a jeho jevovým zdáním, mezi formálně přiznaným a reálně platným, který je přímo zakódován v samotném nitru organismu kapitalistického systému. Nynější kolaps kapitalistických struktur na celém světě je však natolik zjevným a masivním, že nabízí jedinečnou možnost příčiny a průvodní jevy jeho totálního selhávání v mnoha rovinách života člověka a společnosti demaskovat. Nečiní nám to v žádném případě radost, protože jde v prvním případě o lidské životy.

Pandemie onemocnění Covid-19 zachvátila celý svět. Je přirozené, že ne všechny země, mocenské bloky světa stejnou měrou. Faktorů, které ovlivňovaly a ovlivňují průběh pandemie, je celá řada: Postavení státu v mocenské struktuře imperialistického světa – jinou roli může hrát (nikoliv automaticky hraje!) neokoloniální gigant typu USA či Německa,

zcela jinou polokolonie typu ČR či kolonie typu latinskoamerické či africké země. Vliv rozhodně má také to, jakým sociálně ekonomickým vývojem daná země či skupina zemí prošla v uplynulých desetiletích. U bývalé socialistické země je zásadní, do jaké míry se podařilo vládnoucí buržoazii zlikvidovat materiální i ideové dědictví socialismu, na jaké úrovni tato země s ohledem na kvalitu výrobních sil, zdravotnického a sociálního systému, ale také vědomí obyvatelstva byla a je. V tomto ohledu byly možnosti ČR, SR či anektované NDR významně větší než u řady států podobné hospodářské úrovni, případně i vyspělejších. Tento faktor se mimo jiné projevuje dosud. Také ty státy, jež v minulosti realizovaly politiku tzv. sociálního státu jakéhokoliv typu, měly pravděpodobně lepší startovací pozici než kapitalistické státy řízené dlouhodobě dle různých odrůd liberálních, neoliberálních či neokonzervativních zásad.

Svou důležitost mají jistě přírodní podmínky, hustota zalidnění země, její poloha a infrastruktura, jakož i tradice kolektivismu na jedné straně, či individualismu, egoismu a sebestřednosti na straně druhé. Většina těchto faktorů vznikla v procesu vývoje v konkrétních podmínkách, není snesená shůry.

Přes všechny zmíněné podmínky byly všechny kapitalistické země zachváceny virem masově – od USA přes Francii, Rusko, Izrael a Japonsko, v řadě kapitalistických polokolonií a kolonií Afriky, Asie a Jižní Ameriky jsou zdravotní systém a statistika na takové úrovni, že znemožňují objektivní pohled na rozsah tragédie.

Jediné země, které se pandemii buďto ubránily, nebo tento problém razantně odvrátily a nepřipustily jeho podzimní návrat, jsou státy orientované socialisticky (v prvé řadě Kuba či KDR) nebo s širokými pozůstatky socialismu (státní kapitalismy Číny a Vietnamu). Připomeňme navíc, že např. Kuba, Vietnam či KDR historicky nejsou a nemohou být co do kvality výrobní síly, hospodářského rozvoje, ale i současného postavení (blokády, hrozby imperialismu a nutnost udržování nákladných bezpečnostních opatření, poměrná izolovanost) zdaleka na té úrovni, jakou disponují imperialistické země. Přesto jsou v boji proti pandemii zásadně úspěšnější než ony.

Kapitalismus zkrátka tak zásadně selhal ve všech základních oblastech řízení společnosti, především v zajištění péče o ohrožené a nemocné osoby, v ochraně jejich zdraví

a života, že je potřeba se na tyto oblasti, fronty podívat podrobněji. Na toto selhání budeme pohlížet prizmatem českých zkušeností, zasazených do mezinárodního kontextu.

Vědecká fronta

Člověk nemusí být zrovna přírodním vědcem, aby ho zarazila reakce vědecké veřejnosti v oboru hygieny, epidemiologie, parazitologie a souvisejících lékařských a biologických věd na přicházející a stupňující se pandemii. I ve chvíli, kdy už existovaly poměrně rozsáhlé zkušenosti s virem, s průběhem onemocnění, které způsobuje, s charakteristikami jeho nositelů a v odborném tisku vyšlo nezanedbatelné množství empirických a analytických studií[1], hovořil a hovoří ve veřejném prostoru téměř každý z vědců zcela jinak, vyjadřoval mnohdy naprosto odlišné názory a především doporučení. Ty byly pravidelně prostoupeny duchem idealismu, subjektivismu, absence celostního vnímání skutečnosti, partikularismu, ale také vážně míněných ohledů na konzumní život společnosti či ekonomiku. Ekonomiku tak, jak se dnes obecně pojímá, tedy dle hlasatelů tohoto názoru jedinou možnou, kapitalistickou. Z druhé strany se jednoznačně ukázalo, že i když se dnes kdekdo a kdekoliv (např. v médiích, ve školách, ve vědě) zaklíná kritickým myšlením, sami vědci, kteří individuálně tvrdili podstatně odlišné věci, ve veřejných diskuzích jako by se obávali vzájemné polemiky, kritické analýzy a odmítnutí názorů druhého. Když se o to výjimečně některý z vědců pokusil, tvářili se ostatní účastníci diskuze, včetně moderátora, nepatřícně, jako by porušil zásady slušného chování. A tak se diskuze vědeckých kapacit nesly v duchu obvyklého konformismu, zglajchšaltovaných názorů, uzavíraných do stále se zužujících mantinelů dominujícího buržoazního světového názoru. Takové známe z diskuzí politiků, umělců, kulturních činitelů, ekonomů, filozofů, historiků atd.

Dnešní doba má plná ústa plurality názorů, takže každý, kdo tento koncept zpochybní jako falešný, v praxi neexistující, je ihned vystaven otevřené či latentní represi. Položme si však otázku: Je v exaktních, přírodních vědách pluralita názorů správná a možná? Zvláště v nynější krizové situaci? Souhlasil by objevitel penicilinu Fleming či jeho vynálezci Florey a Chain s tím, kdyby si stejné právo na publicitu a realizaci v praxi osobovali odborníci, chtějící léčit tuberkulózu pomocí pobytu na čerstvém vzduchu? Byla by tato pluralita akceptovatelná v případě odpůrců vynálezce telefonu Bella, kteří by místo něj

nadále vynucovali ve jménu plurality alespoň stejný podíl využívání poštovních holubů na komunikaci mezi lidmi? Pomiňme, že v tehdejší době by tak hloupé otázky s vysokou pravděpodobností téměř nikoho nenapadaly. Kapitalismus ještě nestačil vyčerpat všechny své pokrokové síly.

Vědecká obec neselhala proto, že by byla sama o sobě neschopná. V prvé řadě plynul její přístup ze života v současné společnosti, z reprodukce tohoto života, ze školství, ze způsobu trávení volného času, z převládajícího vědomí a zvyků. Projevila se tedy ideová výbava vědců, získaná od společenského systému a v rámci něj. Její součástí je rovněž partikularizace vědy, její rozbití mezi jednotlivé ústavy a instituce, jejichž hlavním společným činitelem je vzájemná konkurence o granty, příspěvky, dotace, dary, podíly na zisku. Svou roli sehrálo také nedostatečné sepejetí vědy s praxí, absence dostatečného, kvalitního a různorodého průmyslového potenciálu, nedostatečné financování vědy, projevující se v relativně nízkém počtu vědců a v jejich častých odchodech do zahraničí. Vědci nejen v tomto případě tedy často reprezentovali nejen svou ideovou výbavu, ale především zájmy svých institucí a koncernů. Takové prostředí nemohlo společnosti vysvětlit hrozbu nákazy, tím obtížněji bylo a je schopné účinně působit na představitele současného buržoazního státu a veřejnost přesvědčit.

Věda tedy funguje jako v ostatních oborech: fragmentarizovaná, organizovaná s jedním cílem, kterým je ve finále zisk. Ani celosvětová hrozba pandemie nedonutila vědecké subjekty zorganizovat systematický výzkum na globální, nebo alespoň státní úrovni. Dokonce se snahy vyvinout vakcínu běžně označují jako „dostih za vakcínou“ (vaccine race). Není proto plně mobilizován současný potenciál vědy a možnosti vědecké komunikace.

Ekonomická fronta

Jak jsme si zvykli a jak jsme v rámci Dialogu informovali, omezila se za poslední léta povolená diskuze o ekonomických otázkách současnosti na natolik podobné varianty mikrokosmetických zásahů do kapitalistické ekonomiky, že by to bylo ještě před cca 30 lety např. v západní Evropě nemyslitelné. V rámci diskuzí o nich více než půl roku zaznívá prakticky totéž: Že je nutné být v zavádění bezpečnostních protipandemických opatření

opatrný, abychom nepodvázali ekonomiku, je potřeba nechat lidi co nejvíce vyrábět, obchodovat, sloužit a konzumovat a v kritických případech (ve skutečnosti většinou v bodě daleko za kritickým stavem), že musí stát masivně subvencovat soukromý kapitál, příspěvkové organizace, neziskové organizace atd. Jiná řešení zkrátka neexistují, alternativní volbou je krach, totální ekonomický rozvrat a bída velké části obyvatelstva. Na určitý příchod těchto negativních jevů se prý dle současných režimních „odborníků“ musíme stejně připravit. Takže opět si „vybíráme“ ze dvou opravdu lukrativních možností, o kterých je nám povoleno rozhodovat.

Pokusme se přemýšlet jinak. Položme si otázku, jak je možné, že na prahu třetího desetiletí 21. století začíná ekonomika kolabovat, pokud je pár týdnů, maximálně měsíců omezeno její fungování? Jak se to může stát ekonomice na konci konjunktury, která dle svých obhájců v posledních létech zajišťovala nebývalý blahobyt pro obyvatele ČR, dle některých tvrzení nejvyšší v historii? Proč páteř současné ekonomiky (dle fantastů-modloslužebníků kapitalistické ekonomické „demokracie“), malí a střední podnikatelé, začínají po pár týdnech nouzových opatření krachovat, pakliže za sebou mají období několika let rekordních zisků? Je to snad dáno jejich nezodpovědností, neochotou tvořit si rezervní fondy? V českých médiích se občas dočítáme: „čeští podnikatelé ještě nepochopili, že je třeba si odkládat na horší časy,“ „nevytvořili si nárazovou bariéru“, „nejsou ještě kapitálově tak silní“. Ale problém malých a středních podniků v časech byt' krátkodobého omezení jejich provozu není pouze lokálním fenoménem. Je to všeobecná situace kapitalistického světa.

Země s tak kvalitní výrobní silou, hospodářskými základy minulosti by v současné době v případě vědeckého, plánovitého řízení ekonomiky samozřejmě neměla potíže hospodářsky zvládnout mnohem delší a náročnější krizové situace. A to nejen kvůli svému nesrovnatelně většímu akumulacímu a distribučnímu potenciálu, ale rovněž kvůli zcela jiné, racionalističtější formě spotřeby. (O tom snad někdy jindy.)

Pakliže současný buržoazní stát a veřejný sektor nejsou schopny vytvářet masové prostředky, rezervy pro běžný život společnosti, už vůbec to nesvede v mimořádných situacích. Místo toho, s nedlouhou výjimkou konjunktury, pokračuje v obřím zadlužování. Nemůže tak činit (nemůže tvořit rezervy, i kdyby to bylo jeho nejtoužebnější přání) zejména

z produkčních důvodů, protože téměř nevlastní výrobní prostředky a kapitál. Stát je nástrojem, služkou skutečných vlastníků koncentrovaného kapitálu. Není to entita sama o sobě, nemůže se jen tak (bez skutečného organizovaného tlaku zezdola) rozhodnout, že bude fungovat jinak. Nepřekonatelnou překážkou je také třídní charakter státu, protože tam, kde produktivní síly vlastní, rozpouští produkt v kapsách vlastní vládnoucí třídy a jejích spojenců, prostřednictvím korupčních skandálů, spekulací, financování mocenských, například represivních a vojenských zájmů (distribuční bariéra). Navíc vynakládá velké finance na udržování sociálního smíru, což je jedním z jeho hlavních smyslů existence – vedle sanace krachujících soukromých spojenců. Částečně tak kompenzuje to, co sám se svým systémem způsobuje, a to i v rovině ochrany životního prostředí. Stát není schopen získat prostředky ani daňově – zejména daně z příjmů právnických osob jsou velmi nízké a vyšší daně by kvůli svému charakteru nebyl stát schopen a ochoten bez tlaku zdola vybrat.

Železná je však logika samotného zhodnocování kapitálu, z něhož tvoří státní i soukromý kapitál zisky. Zákon hodnoty neustále nutí vrhat do výroby a směny další a další kapitál, protože vytváření velkých rezerv či neproduktivních (myšleno dle postulátů buržoazní ekonomické doktríny – třeba záložní zdravotnická a sociální zařízení) budov a zařízení bez téměř okamžitého vztahu ke koloběhu kapitálu vlastně zpochybňuje samotnou podstatu kapitálu, znehodnocuje jeho konstantní složku, může zapříčiňovat inflační tlaky, v konečném důsledku diskvalifikuje podnikatele na trhu a vede ke ztrátě jeho pozic. Zákon vzešlý z dílny tohoto systému samozřejmě pamatuje v důsledku zmíněných skutečností jen na nepatrný rezervní fond. Nejpapné kritiky absence velkých rezervních fondů např. od stávajícího prezidenta Zemana naprosto postihují základní neznalost hospodářských základů dekadentního nynějšího systému.[2]

Jakákoliv krize kapitalismu[3] pak odhaluje nejen v českých zemích také falešný sen maloburžoazie, drobných a středních vlastníků. Ti totiž, aniž si to sami uvědomují, většinou fungují jen díky přímým a nepřímým subvencím veřejného sektoru. V jakékoliv krizi však tato podpora nestačí a oni jsou v rámci svého snu a dlouholeté praxe zvyklí reagovat klasicky: žádostmi o další subvence. Aby taky ne, když i největší hlasatelé neoliberálního dogmatu z chicagské ekonomické školy doporučovali r. 2008 masivní státní záchranné

balíčky gigantickému kapitálu, aby tak následně činily téměř všechny buržoazní vlády bez ohledu na strany, které v nich usedaly.

Individualismus, přesvědčení, že si své vlastní úspory z podnikání zaslouží vlastními schopnostmi, jedinečností a prací, že lidem poskytují „práci“ a tvoří oporu systému, pak tvoří základnu nechuti velké části buržoazie sáhnout v těchto situacích do svých osobních úspor. Zkrátka jakmile dojde provozní kapitál, žádají o podporu. Někteří z příslušníků buržoazie to otevřeně a na kameru přiznali, když se podřekli, že asi budou muset sáhnout do svých osobních (sic!) úspor, aby firmu udrželi. Že ale samozřejmě požádají o podporu stát. Menší kapitál ne nepravdivě argumentuje, že je různými způsoby odírán oligarchy, že by měli být postihováni především oni, aniž by si uvědomil, že jeho úkolem je představovat stafáž, rezervoár systému na důkaz existence možnosti každého „udělat se pro sebe“ (jak odporné spojení) a formálního práva zbohatnout. Pakliže je oligarchie nebude potřebovat, od zakázek a využívání (zneužívání) je odstřihne.

Velkým limitem systému je také jeho výrobní charakter – nesamostatná montovna s rozdrobenou výrobou, zaměřenou na úzké spektrum nejen výrobků, ale také celých sektorů, k tomu řízená chaoticky. Moderně a vědecky řízená plánovitá ekonomika by obsahovala provoz širokého spektra textilních oborů, s vlastními vývojovými základy, které by v případě pandemie mohly ve spolupráci s centrálními a vědeckými orgány, pracovními a místními kolektivy rychlé době převést výrobu např. na masivní produkci ochranných prostředků. Do značné míry bychom v této oblasti mohli být samostatní a nemuseli bychom spoléhat na lidovou tvořivost (úctyhodnou, ale často při vší úctě nekvalitní) či živelnou produkci nestandardizovaných (režimními médii vychvalovaných jako spása, přitom často s velmi pochybnou kvalitou) ochranných pomůcek ze strany malých firem, institucí apod.

Na základě výše zmíněných argumentů tvrdíme, že současný systém není schopen zajistit dostatečné prostředky na účinný a masivní boj s pandemií, dynamicky zadlužuje společnost, aby následně tvrdil, jak musí prostřednictvím škrtů propouštět, krátit příjmy i práva většiny, což mimo jiných faktorů vede k dalším subvencím kapitálu zachváceného nedostatečným odbytem, dalším zadlužením a uzavírání bludného kruhu. Ven z něj se lze

dostat jedině jeho proražením – směrem ven k vědecky řízené a plánované socialistické ekonomice.

Mediální fronta

Buržoazní média, ať působí jakkoliv a mají jakékoliv vlastnické pozadí (formálně soukromokapitalistické, hybridní veřejnoprávní, kde soupeří o moc představitelé soukromého a státního kapitálu a jejich produktů, např. neziskových organizací), se orientují především na produkování zisku. To je jejich hlavním zájmem, s nímž jdou ruku v ruce zájmy mocenské, propagandistické a další dílčí ambice. Potřebují konzumenta u obrazovky nalákat šokujícími titulky, populismem, hledáním velkých konfliktů tam, kde nejsou, a zastíráním problémů, které jsou pro většinu lidí palčivé. Zisky jim produkují mimo jiné čtenost a sledovanost spojená s masivní reklamou.

To je hlavní prizma, se kterým do výběru informací vstupují. Mocensky jde médiím hlavního proudu zejména o to, aby současná ekonomika fungovala tak, jak dle jejich představ má, jak jim to vyhovuje. Proto v informacích dominovaly výzvy, někdy až strašení před pandemií, avšak jen kvůli tomu, aby „ekonomika mohla fungovat dál, lidi svou nezodpovědností nezpůsobili další opatření, uzavírání“. Kapitálu vyhovuje křesťanská „má vina“. Případně, v situaci, kdy krize začínala být opravdu vážná, jim šlo o prosazení oficiálního modelu pro závislou většinu lidí – chodit do práce, nakupovat a poté domů. Všimněme si, že tato média téměř nepřipouštěla alternativu uzavření velkých výrobních, dopravních a jiných podniků, kde objektivně dochází k největší nákaze virem, a když, pak jen s poukazem na to, že by šlo o katastrofální řešení. Zároveň ale táž média, vědoma si pozornosti, jež tyto zdroje informací vyvolají a jaké zisky jim z nich budou plynout, dávala od počátku velký prostor odmítačům vážnosti pandemie a funkčnosti ochranných prostředků – pánům Šmuclerovi, Pirkovi, Žaloudíkovi a dalším. Zdání názorové plurality zde fungovalo spíše jako výmluva než jako příčina. Pravdivé a přesvědčivé informování veřejnosti tak bylo zákonitě potlačeno zájmy jedné z opor systému, jeho médií, prostředí a zvyklostí, která spoluvytvářejí.

Tzv. alternativní média, často nepřesně označovaná za konspirativní, reprezentovala zájmy těch vlastníků kapitálu, které pandemie nejvíce postihla, případně těch, kteří z ní

chtěli získat nejvíce politických a ekonomických bodů. Jedná se zejména o kapitál ze služeb, českou národní buržoazii včetně malé a střední. V rámci konkurence s tzv. mainstreamem narážela tzv. alternativní média na jeho neschopnost, chtěla získat větší kus koláče z mediálního balíku a těžila ze zákonité demoralizace zejména lumpenproletariátu a maloburžoazie.

Celkově tak kapitál v oblasti informování společnosti naprosto selhal. Bud' vyvolal panickou hrůzu, strach, případně jeho opak, podceňování a porušování základních bezpečnostních pravidel. Uplatňování jeho zájmů k tragické situaci výrazně přispělo. Kéž by výsledkem jeho nebezpečného počínání bylo masami lidí přijaté přesvědčení, že pravda začíná tam, kde končí dosah všech buržoazních médií. Bylo by bláhové věřit, že tak stane samovolně.

Pracovně právní fronta

Plná ochrana pracovních práv, tak aby byl zaměstnanec chráněn před zlovůlí zaměstnavatele (i ekonomicky), by pro kapitalistický systém znamenala jeho faktické zrušení. Proto je chimérou. Chimérou také je ochrana a uplatňování práv, jež plynou ze současné legislativy. Tím hůře se s právy lidí nakládá v době krize. Také v tomto ohledu vyhrotila pandemie porušování pracovních práv do obrovských rozměrů. Naprosto běžné je překračování osmihodinové pracovní doby, a to zejména ve zdravotnických a sociálních zařízeních. Přesčasy nejsou propláceny vůbec, nebo jen nedostatečně, a to i vzhledem k formálně platným nárokům. Ochranných prostředků je dle oficiálních představitelů systému a jeho médií dostatek. Zcela jinak hovoří zkušenosti různých zaměstnanců včetně těch ze zdravotnických zařízení. V jedné nejmenované nemocnici se při práci s Covid-19 pozitivními pacienty celý den střídali zaměstnanci ve třech stejných pláštích. Když jedna ze zaměstnankyň na toto hrubé porušování hygienických a epidemiologických zásad upozornila, byla odbyta. Když šla za nadřízenými, začali ji z nejvyšších míst šikanovat. V sociálních zařízeních dostatek ochranných pracovních prostředků není dosud – roušky jsou k dispozici jen základní, respirátorů velmi omezené množství, respirátory FFP3 často žádné. Do škol před jejich zavřením nestihly být respirátory ani doručeny, do té doby si

zaměstnanci zajišťovali tyto prostředky sami. Zaměstnanci ve výrobě, v dopravě, službách a obchodu jsou na tom většinou podobně, případně dostávají tak směšný počet např. roušek, že to v nich jen posiluje odpor k dodržování zásadních hygienických pravidel. Empirickým důkazem toho, jak se situace s výbavou osobními ochrannými pracovními prostředky, resp. ochrannými prostředky má, resp. jak jsou zajištěny podmínky pro manipulaci s nimi, je prudce narůstající počet nakažených zdravotníků. Je mi jasné, že jejich ochrana jejich prostřednictvím nemůže být 100 %, ale skutečnost, že většina nakažených nejsou praktičtí lékaři, zubaři či lidé, kteří bezprostředně do styku s nakaženými nepříjdou, v důsledku toho se tolik nechrání, svědčí o většině nakažených z řad zaměstnanců, kteří by měli být nejvíce chráněni. Proč tedy jejich počet tolik roste? Domníváme se na základě těchto údajů a zpráv z různých pracovišť, že je příčinou nedostatek odpovídající ochrany, podmínek pro manipulaci s pomůckami a úsporná opatření ze strany vedení zařízení.

Vůbec nepadl návrh, aby roušky zajistil a zdarma, případně za symbolickou cenu, distribuoval lidem stát. Proč? Kvůli tomu, že stát nařídil jejich nošení na veřejných místech, na pracovištích by měl jejich zajištění a distribuci hradit zaměstnavatel. V některých zemích se tak ve prospěch nemalé části populace stalo již na jaře. Jednalo se přitom o hospodářsky mnohem méně vyspělé země.

Zcela mimo jakoukoliv realitu je představa, že by někdo chtěl uplatnit své právo na odmítnutí výkonu práce v případě, že by ohrožovala jeho bezpečnost a zdraví. Přitom do takových situací vstupuje řada zaměstnanců denně. Setkáváme se však s tím, do jaké míry byli zaměstnanci slovy klasika změněni na přívěsek stroje, pouhou součástí kapitalistického produkčního systému a s ním souvisejících služeb. Jak se tato jejich pozice odráží v jejich vědomí, idejích. V případě nákazy se tak omlouvají kolegům za to, že „musí marodit“ a někdo jiný za ně slouží, mají výčitky svědomí, které se snaží řešit přecházením nemocí a přepínáním vlastních sil. Případně si nemohou dovolit absentovat z finančních důvodů. V rámci zvrácené buržoazní ideologie a mezizaměstnanecké konkurence jim nedochází, že tím škodí nejen sami sobě, ale i svým blízkým, kolegům a v konečném důsledku pacientům. Do toho vstupuje propaganda sdělovacích prostředků, institucí a politické scény o hrdinech, první linii, poslání místo zaměstnání, která má nahradit chybějící důstojné pracovní podmínky, volný čas a příjem. Působí ale také latentní represe, vědomí

toho, že pokud by nějaký ze zaměstnanců takový výkon s poukazem na nebezpečí odmítl, stane se terčem šikany nejen pro zaměstnance, ale také pro mnohé frustrované kolegy, v krajním případě i předmětem trestního stíhání za neposkytnutí péče. V nouzovém stavu by pak na vlastní kůži pocítil, jakých činů a postupů je schopná „demokratická“ justice. Praktické zkušenosti s ní v rámci pandemie mají zaměstnanci například v Polsku. V takové situaci může zaměstnance za nečinnost kritizovat pouze šosák. Kde je strana, která by je hájila, pomáhala jim, poskytovala jim mnohostrannou pomoc? Kde je takové odborové hnutí? Odbory jsou nepatrné a není o nich příliš slyšet. Taková strana neexistuje, a ta, která si na ni hraje, má na současném stavu nemalý podíl.

Zdravotní a sociální fronta

V této oblasti máme na mysli zejména materiální a zaměstnaneckou vybavenost zdravotního a sociálního sektoru. Reálný socialismus vybudoval v Československu mohutnou infrastrukturu zdravotnických (včetně psychiatrických) a sociálních služeb od Aše až po Humenné. Vyrůstala zdola od malých obcí, přes střediskové obce, města, okresy až po kraje a centrum. Úzce souvisela také s postupně se rodícími institucemi pedagogických a psychologických služeb, ale také s nárůstem počtu zdravotnických odborníků (to korespondovalo s dostupností vzdělání, vzdělávací systém také přišel s postupným rozrůzněním a profesionalizací péče) a s vybudováním komplexu farmaceutického průmyslu. Nemůžeme zapomenout také na souvislost s civilní obranou, jejími sklady a prostředky. Rostly také nové nemocnice, léčebny a další kapacity, a to včetně těch, jež byly připraveny a vybaveny pro případ války či mimořádné situace. Každá okresní nemocnice měla své infekční oddělení.

Dnešní systém z této infrastruktury těží dosud. Nebýt jí, nebylo by hladkého zvládnutí pandemie v ČR na jaře a odolávání zdravotnického systému nyní na podzim. Proto píšeme o minulosti, nikoliv z nějakého nostalgického rozjímání. Mimochodem. Od r. 1990 nebyla v českých zemích vybudována na zelené louce nebo rozsáhlou přestavbou ani nemocnice okresní velikosti (nehovořím o dobudování staveb staršího data). Realizovaly se pouze přestavby starých budov pro městské nemocnice, stavěly se soukromé kliniky a nemocnice menšího rozsahu a výběrového (dle majetnosti pacientů – ovšem) dosahu.

V případě, kdyby byly hustota a kvalita veřejného zdravotnictví za stávajícího stavu pandemie podobné jako např. USA či Velké Británii, zdravotnický systém by se dávno zhroutil.

Je úsměvné, když se vládnoucí moc, která od r. 1990 sice pomalu, ale vytrvale veřejné zdravotnictví i sociální služby torpéduje, odvolává na výhodu jeho masivnosti. Zmínil to například exministr Vojtěch na jaře. Krize však nakonec nějak přejde a v pomalé destrukci se bude pokračovat. Máme za sebou transformaci nemocnic na obchodní společnosti a jejich privatizaci v některých krajích. Součástí těchto opatření byla tzv. optimalizace a specializace nemocnic. Co tím bylo zamýšleno v praxi? Že se například z bývalé okresní nemocnice v Berouně stala rehabilitační nemocnice a pacienti z Berounska musí nyní za základními i složitějšími úkony do Hořovic. Nejde o dávnou historii. Příkladem tohoto postupu je zrušení nemocnice v Orlové – mimochodem vybudované v 70. a 80. letech minulého století a nedávno zmodernizované. Tato péče nechybí zdaleka jen v krizových dobách, v nich se však projevuje jako zdrcující. Nehledě na dojezdové vzdálenosti, psychosociální složku zdraví pacienta (blízkost domova, příbuzných) a pohodlí.

Skutečnost, že kapitalistický systém ve zdravotnictví a sociálních službách v českých zemích zcela nezkrachoval, je zásluhou minulých generací a současných zaměstnanců. Jejich přetěžování se pak nemůže neprojevit v péči o nemocné – stížností na zdravotníky a pečovatele přibývá. Koho by napadlo žalovat viníky, tedy systém? Už nyní se však přetížený systém musí uchýlovat k improvizacím a skrývání pandemie do domácích prostor. Jak? Místo rezervních kapacit buduje polní nemocnice, odkládá plánované úkony, na které často pacienti i tak čekají měsíce, přesouvá pacienty z oddělení do oddělení, nechává pacienty s těžším průběhem nemoci v domácí léčbě, pokud se má o ně kdo starat (čím výrazně rozšiřuje potenciál růstu nákazy). V případě rozšiřování pandemie, jejího trvání zdravotnický systém tento nápor neustojí. V těch nejčernějších barvách by se plně ukázaly (částečně se již ukazují) zvrácené buržoazní názory, že každý lidský život má nějakou finančně vyjádřitelnou hodnotu. Z toho plyne, že pokud v tomto systému je součet ztrát těchto hodnot (lidí) menší než součet ekonomických ztrát kapitálu a jeho státu, jedná se o menší zlo, které je jako jediné nutné přijmout. Princip má dáti – dal, kde mezi položkami je lidský život. Mimo jiné i to je praxe Itálie, Velké Británie, Španělska a USA nedávných měsíců. Obáváme se, aby tomu tak nebylo i u nás a v dalších zemích.

V současném systému není možné pomalou destrukci veřejného zdravotnictví, jeho tunelování, podfinancování, zneužívání lobbystickými strukturami a postupnou privatizací zastavit, jediné zpomalit. Jak bylo řečeno v předchozí podkapitole – přímo logika ekonomického systému kapitalismu tomu z dlouhodobějšího hlediska brání. Rezervní kapacity, oddělení, lůžka, která přímo či nepřímo, bezprostředně či zprostředkovaně netvoří zisk, jsou pro kapitál a jeho veřejný sektor ztrátová, a tudíž dlouhodobě zbytečná. Dělejme všechno proto, aby až přijde pandemie mnohem nebezpečnějšího viru, nevládl tento systém a nemohl způsobit tragédii podobou černému moru 14. století nebo španělské chřipky.

Umělecká fronta

Současná špička oficiální umělecké fronty[4] nehraje v pandemii významnější roli. Její přítomnost je však patrná, viditelná a v kontextu nedávného historického vývoje stojí za to se u jejích postojů zastavit.

Drtivá většina oficiálních umělců si s pomocí vládnoucího systému vytvořila aureolu mluvčích, svědomí národa, jakéhosi druhého hlídajícího psa kapitalismu (nikoliv demokracie, ta je pouhým současným politickým režimem kapitalismu v jeho hávu a podstatě) – s novináři. Ostatně tyto dvě složky spolu úzce spolupracují. Své postavení čerpají tito tzv. umělci i mnozí umělci z tradice převratových událostí r. 1989, kdy tvořili jedno z beranidel rozvíjející se kontrarevoluce. Dlužno dodat, že ani v tehdejších událostech hlavním sociálním a politickým subjektem nebyli. Jejich všeobecná známost a popularita však hrály svou roli. Velká část těchto špiček současné oficiální umělecké fronty se následně podílela na “budování kapitalismu” – v rámci privatizací, založením firem, masovým prodejem svých produktů doma a v zahraničí, posty v různých režimních institucích, politických stranách a vládě. Je třeba uznat, že právě tato špička na návratu kapitalismu výrazně získala. Na úkor většiny společnosti doma i v zahraničí, v neprospěch svých uměleckých kolegů, kteří v konkurenčním, bratrovražedném boji neobstáli. Objektivně tedy jde buď o součást vládnoucí třídy, nebo o její úzké spojence a služebníky. Z toho důvodu se tito lidé neustále vyjadřují k různým politickým tématům, píší prorežimní knihy, točí politicky

motivované filmy a pořady, podepisují petice, kandidují za různé, reálně však velmi podobné politické strany.

Skutečnost, že si buržoazní umělci opravdu myslí, že jsou mluvčím a svědomím národa, se plně projevila v době narůstající pandemie. Mnozí z nich vystupovali v médiích proti opatřením, uzavírání provozů, divadel, koncertních sálů, někteří dokonce pandemií zpochybňovali a z opatření si činili legraci (např. v posledních desetiletích ne svým uměním, ale hysterickým mudrováním známý komediant Rudolf Hrušínský, který se ve svých nejlepších hereckých letech prosadil za reálného socialismu) nebo dokonce demonstrovali. Proč tak činili? Šlo této špičce o zájmy kultury, umění, lidí? Domníváme se, že nikoliv. Ale vezměme to oklikou.

Součástí odměny, po které bažili tito umělci r. 1989, bylo „soukromé podnikání“ v oboru, mimo jiné prostřednictvím vlastnění divadel, koncertních sálů a vydavatelství atd. Své záměry zakrývali kritikou, že jsou tato zařízení kontrolována z jednoho centra, neboť je jedno centrum vlastní (co naplat, že dané instituce bývaly státním majetkem, družstevním, podnikovým, komunálním...). Když se do podnikání vrhli, naprostá většina z nich zjistila, že v tomto oboru bez veřejných dotací na zisky nedosáhne. Proto zvolila cestu příspěvkových organizací, či z veřejných zdrojů dotovaných soukromokapitalistických firem. V příspěvkových organizacích našla pro ně výhodnou formu: veřejnost je tak či onak platí, ale ani prostřednictvím buržoazních zastupitelských orgánů do jejich chodu nemůže zasahovat (viz podobné modely České televize či Českého rozhlasu). Tuto praxi, příčící se i dřívějším principům buržoazní demokracie, povýšili tzv. umělci na právo, a když nastala pandemie, začali toto právo tvrdě vymáhat – volat po ještě mohutnější podpoře veřejným sektorem. Pevnou, charakterní pozici, ohledy na zaměstnance projevila málokdo z nich (příkladem budiž Karel Heřmánek). Kvalitní umělecký přístup, ztvárnění např. pocitů, prožívání, postavení lidu nepředstavil v současnosti ze špičky oficiálního umění snad nikdo. Jako součást a přívěsek vládnoucího systému tak buržoazní umělci se lhali stejně tak, jako systém, který zastupují.

Žel zisky, postavení, organizační a vlastnické uspořádání uměleckých institucí, které jsou přímým plodem činnosti této špičky a jejího systému, se obrací proti většině profesionálních a poloprofesionálních umělců, zaměstnanců městských a oblastních divadel a ji-

ných podobných souborů, kteří jsou veřejností často vnímáni jako součást špičky buržoazních umělců. My však jejich postavení reflektujeme zcela jinak – coby pozici ovládaných, často utlačovaných, závislých zaměstnanců-proletářů (většinou neuvědomělých – o sobě). Mimo jiné na nich hlasití a viditelní režimní umělci parazitují.

Fronta školství

Abychom udrželi čitelnou délku textu, věnujeme se školství poměrně stručně, i když by si zasloužilo podrobnou analýzu, o kterou se patrně budoucnosti pokusíme. Vzdělávacím systémem musí projít bez výjimky každý. Budeme-li trochu přehánět, tak k lékaři nemusíme, ale alespoň základní školu musí nějakým způsobem absolvovat každý.

V oblasti školství se v plné velikosti ukázaly všechny problémy, které bylo možné před pandemií a s ním spojenou distanční výukou zahladit přebývajícími zbytky socialistického školství a altruismem některých zúčastněných jedinců. Zřetelně se prokázalo, že školství vlastně nemá smysluplnou koncepci, a tudíž se mimoděk objevila otázka, na co v období distanční výuky klást důraz. V drtivé většině případů se učitelé uchýlili k následujícím strategiím: Často se snažili a snaží pomáhat rozvíjet žáky ve všech složkách jejich osobnosti, a to včetně jejich motivace, iniciativy, vzájemné spolupráce a obohacování. Neustále však narážejí na neexistující koncepci školství, na turbulence různých protikladných faktorů a vlivů:

Torpédování pamětného učení bez ohledu na vývojová specifika dětí a mládeže, idealistické a utopistické přeceňování vnitřní motivace a motivovatelnosti žáků, jejich samostatnosti, morální a sociální vyspělosti, zbytkové přeceňování pamětného učení bez členění informací dle důležitosti, jejich uvedení do souvislostí, bez ohledu na další složky výchovy – postojovou, prokolektivní, ideovou, etickou, perspektiv kolektivního života atd. Plně se projevíly důsledky rezignace školského systému na skutečnou výchovu dětí a mladistvých – přes všechny proklamace o ní, upřednostňování úzce profilovaného vzdělávání s důrazem na výkon, konkurenci mezi lidmi, rvavost, sebestřednost, zkrátka individualismus se všemi jeho důsledky. Různé nábožensky či četnými odrůdami postmoderního myšlení inspirované programy, iniciativy, projekty a kroužky mnohých organizací zde nemohou pomoci nejen kvůli tomu, že působí nedostatečně (byť třeba s dobrou vůlí), ale

také proto, že je jejich působení konec konců chybně zaměřené – smiřuje nesmiřitelné (egoistické základy kapitalismu s prosociálními, dílčími aktivitami), přeceňuje roli svých vlastních aktivit a školy při tvorbě společenského vědomí, nesprávně chápou působení sociálního prostředí, přičemž samy podporují principy, jež v konečném důsledku jdou v současných podmínkách proti deklarovaným cílům (podpora jakési individualizované kolektivity, destrukce kolektivního trávení volného času, podpora idealismu v různých podobách, relativizace objektivitu a pravdy, subjektivizace, místo aktivní solidarity prosazování charity, místo obecně rozvíjeného dítěte koncept dítěte jako malého dospělého dle zásad J. J. Rousseaua).

Malá část učitelů přistoupila k výuce dle právě zmíněných „moderních“ (postmoderních) principů, což za současných podmínek vede možná k dobrému pocitu některých dětí, ale na druhé straně k naprostému rozvratu vzdělávacích návyků, režimu dne, výuky jako takové, zkrátka k rezignaci na vzdělávání.

Díky pandemii tak ještě více na povrch vyplul současný obraz českého školství – hybrid, slepenec z mnoha prvků, účelově zmítaný potřebami „společnosti“ (rozuměj požadavky kapitalistických firem a vlád), atomizovaný, v němž se stále více mluví a píše o modernosti, spolupráci, přípravě na život, podpoře slabých, holistickém přístupu atd., ale do praxe se s tajícími zbytky socialistického školství derou ty nejčernější teoretické a praktické stránky kapitalismu – všechny úpadkové a dávno překonané. Oběťmi tohoto systému nejsou jen žáci a studenti, ale také učitelé a rodiče, byť si to většinou neuvědomují.

Snad nejtragičtějším je, jak distanční výuka odhalila, prohloubila (a ještě prohloubí) sociální rozdíly mezi dětmi, kdy žáci z ekonomicky zajištěných a bohatých rodin i přes problémy distanční výuky mají mnohem lepší přístup ke vzdělání, online kurzům, online kroužkům. Takové děti mají obvykle někoho, kdo jim dokáže látku vysvětlit, nebo rodina zajistí doučování. Naopak děti ze sociálně slabšího prostředí jsou limitované technicky, často chybí podnětné prostředí.

Organizačně decentralizované školství, kde „pravá ruka neví, co dělá ruka levá“, mělo být prostorem pro rozvoj iniciativy, aktivity či individualizace výuky dle specifík jednotlivých regionů. Ve skutečnosti tím buržoazní stát šetřil prostředky, zbavoval se zodpověd-

nosti a chtěl pustit školy do arény konkurenčního boje. Výsledkem je materiálně nesouměřitelné postavení škol z různých regionů, kdy jsou žáci z kapitalismem zdecimovaného regionu znevýhodněni nejen doma, ale také ve škole. Toto prostředí a absence jakékoliv koncepce, rozklad mezilidských vztahů, schopnosti spolupráce a komunikace vedly k tomu, že se na jaře množství rodin k online výuce nepřihlašovalo. Ministerstvo se rozhodlo vyřešit tuto situaci represí: Přijalo online výuku jako povinnou bez plošného a bezplatného zajištění podmínek k této výuce! A tak byly zásadně sociálně nerovné podmínky přístupu ke vzdělání (nejen ze strany rodin, ale i poskytovatele) prohloubeny rozbouráním principu bezplatného vzdělávání. Nevšimli jsme si, že by tento další krok v destrukci lidských práv někdo kritizoval, vše překryla manipulace s frázemi, co všechno za pandemii my jako lid musíme... Jaká bude další povinnost, přispívat na energie ve škole?

Nerovnosti prohlubuje i možnost každé školy přistoupit k výuce po svém: některé školy přešly plně na online výuku, jinde se pouze zasílají úkoly k vyplnění apod. Personálně podhodnocené stavy pedagogických sborů nedovolují přistoupit k online výuce tvůrčím způsobem, uplatnit základní pedagogické zásady v limitovaném prostředí.

Je strašné, že oblast školství nemá žádný plán, ministerstvo předhazuje různé návrhy, podle toho, jak se situace vyvíjí, učitelé ani rodiče nejsou schopni se zorganizovat takovým způsobem, aby dokázali vyvolat tlak požadující systematizaci vzdělávání dětí i za specifických podmínek.

O podpoře žáků a studentů s postiženími a poruchami se v této době nehovoří vůbec (aby iluze úspěšné inkluze nadále vzkvétala). Pokud škola není dostatečně vybavená, byli ponecháni vlastnímu osudu i se svými rodinami. A to v situaci, kdy byli někteří z nich dotlačeni propagandistickými mašinami současného systému teprve v nedávné minulosti do běžných škol, přičemž možnosti jejich dálkové podpory a výuky ze strany speciálních škol jsou mnohem rozsáhlejší. Nedostatečné materiální a personální vybavení běžných škol přes všechny proklamace o inkluzi účinnou podporu dětí a žáků s postiženími a poruchami fakticky znemožňuje.

Naprosto destruované je střední odborné vzdělávání, které je na úplné periférii zájmu. Nemožnost praktické výuky prakticky znemožňuje jakékoliv vzdělávání v situaci chaosu.

Podobně je na tom vysoké školství. Výsledkem distanční výuky je ta nejubožejší forma dálkového studia s tím, že vysokoškolským pedagogům úplně chybí jakákoliv systematická pedagogická průprava, a tudíž i jejich individuální výkony ve výuce jsou tristní.

Dost možná právě školství je oborem, jenž frustruje společnost v celém spektru: nespokojení jsou učitelé, žáci a studenti, v neposlední řadě i rodiče. Kapitalistický stát reaguje obvykle tím, že přikazuje. Opět svoji odpovědnost za totální chaos a nespravedlivé vzdělávací prostředí přehazuje na jednotlivce: online výuka je povinná, ale už bez toho, aby stát zajistil rovné technické podmínky pro všechny. Rodiče jsou povinni zajistit účast dětí ve výuce bez ohledu na to, zda musejí chodit do práce, nebo případně nemají technické vybavení a vzdělání.

Z celé situace vyplývá, že cílem školství, jak je nakonec zakotveno v úmluvách EU, je získání znalostí a dovedností uplatnitelných na trhu práce (a ne rozvoj jedince a společnosti) a s postupem do vysokého školství práce s výrazně talentovanými jedinci, kteří jsou vedeni k individualistické soutěži o prvenství.

Fronta společenského vědomí

Jednou z oblastí, ve které se za poslední desetiletí snad více než jinde projevila pravdivost a platnost marxismu-leninismu, je fronta převažujícího společenského vědomí. V českém národě, mezi obyvatelstvem českých zemí se historicky vyvinul poměrně silný smysl pro kolektiv, solidaritu, pokrokové rovnostářství. Ten byl využit a dostal se zřejmě na nejvyšší úroveň v době začátků budování socialismu, nicméně následně s jeho neúspěchy dostal tento postoj většiny obyvatel první trhliny. Od pádu reálného socialismu byly v sociálně ekonomické oblasti znovu vytvořeny podmínky pro posílení individuálních tendencí, egoismu, sebestřednosti, sobectví a jejich příbuzných – pro destrukci mezilidských vztahů, agresivitu, nenávisť, rasismus, šovinismus, šikanu atd. Těmto trendům se dostávalo ohromné podpory, ideologizace a rádobý zvědečtění od hlasatelů různých směrů buržoazní teorie a ideologie – konzervatismu, fašismu, neokonzervatismu, neoliberalismu, sociálního liberalismu, různých třetích cest, ale i sociáldemokratismu. Plo- dem třicetiletého vývoje sice není úplná destrukce tradičního českého kolektivismu, což

se mimo jiné projevilo v přístupech většiny lidí na jaře. Nemyslíme si také, že nárůst porušování bezpečnostních a hygienických opatření na podzim je čistě plodem nějakého zběsilého individualismu a egoismu. Nicméně selhání kapitalismu na různých frontách podmínilo selhání v dalších oblastech lidského života, což dalo průchod podzimnímu často neuvědomělému výronu individualismu, bezohlednosti a sobectví při nedodržování různých ochranných opatření. Vulgarizovaná a propagovaná Smithova poučka, že součet individuálních egoismů dává dohromady společenské blaho, způsobila své – to je patrné na poměrně velkém počtu zastánců různých pandemií popírajících teorií, uvědomělých odpůrců nošení ochranných prostředků, z nichž většině nedochází, že může škodit nejen sobě a svým blízkým, ale také cizím osobám, zejména starším. Je však v silách jednotlivce, zmítaného tímto systémem, ustát tuto přesilovku proti kapitalistickému molochu? Těžko, zvláště v situaci, kdy trosky toho, co si říká komunistické, vyznávají podobné názory a přístupy, nebo mají na současnou tragédii svůj podíl. Nebýt této přesilovky, nebylo by ani výronu individualismu.

Farmaceutická fronta

Svět jako na zázrak čeká na lék proti onemocnění Covid-19, resp. na vakcínu proti němu. Odpovídá však současný výzkum, vývoj, experimenty, ověřování a zavádění léků nejen proti zmíněnému viru možnostem 21. století v hospodářsky nejvyspělejších zemích? Ano i ne.

Za prvé. Dosud není jasné, odkud se vir vzal. Bez ohledu na různé konspirační teorie není možné neslyšet některé významné české či světové vědecké kapacity, které tvrdí, že byl uměle vytvořen v laboratořích. Nevíme, zda to je, nebo není pravda. Avšak v současném imperialistickém světě, ve kterém narůstají rozpory nejen mezi hlavními (USA x EU x Rusko x Čína), ale i regionálními (Turecko x Írán, Turecko x Řecko) a menšími hráči (Arménie x Ázerbájdžán), je zbrojení výnosným obchodem, často jednou z mála cest, jak odkládat či „řešit“ krizi z nadvýroby. Vývoj zbraní hromadného ničení k němu jednoznačně náleží a nemůžeme vyloučit, že právě jeho výsledkem, případně zkouškou, testem, neštěstím(?) je únik viru SARS-CoV-2. Pokud by to byla pravda, představuje tato situace

pro lidstvo s ohledem na budoucnost smrtelné nebezpečí – bylo by jen otázkou času, jak tvrdí např. prof. Flégr, kdy se objeví mnohem závažnější a nebezpečnější viry.

Vraťme se však zpět k vývoji léků. Ten je na celém světě ovládán asi pěti farmaceutickými giganty, z nichž čtyři jsou z USA. Produkují nesmírný obrat nejen na úkor svých zaměstnanců a spotřebitelů, zemí třetího světa, ale také prostřednictvím likvidačního tlaku proti svým konkurentům, čímž mizí nejen ekonomické, ale také vědecké možnosti, objevy, potenciál. Z historie známe také příklady, kdy tehdy mnohem menší lobbystický tlak velkých firem potlačoval již vynalezený a vyzkoušený prostředek (např. Sabinova vakcína), který fungoval lépe, aby mohli lobbyisté dále vyrábět, prodávat, vyvážet. Stejný postup byl zaznamenán v distribuci léků prostřednictvím států, kdy byly upřednostňovány méně funkční či pochybnou kvalitu mající léky či vakcíny (např. otazníky nad některými vakcínami proti chřipce). Mimo jiné z tohoto kořene plyne růst nedůvěry vůči očkování, nikoliv jen z nárůstu individualismu ve společnosti, vlivu různých pseudoalternativních postojů a životních stylů, které jsou často individuální snahou vymanit se ze systému (např. veganské hnutí). Máme odůvodněné obavy, aby právě podobný přístup zásadně neblokoval vývoj zmíněné vakcíny proti viru SARS-CoV- 2 či léku vůči onemocnění Covid 19.

Jisté však je, že moc farmaceutických oligopolů znemožňuje inovativní, prostor všem význačným vědcům a výzkumníkům skýtající, koncentrovaný, systematický, demokratický a potřeby obyvatel sledující běh za dosažení rychlých výsledků na poli boje proti pandemii. Činí tak nejen tím, co jsme zmínili, ale také likvidací slabších konkurentů, chapadly, které obepínají různé státní a veřejné instituce, korupcí, falešnou propagandou apod. O to cennější jsou pak úspěchy medicíny, farmaceutického vývoje malé Kuby či KLDR. Částečným konkurentem se uvedeným gigantům stávají státně kapitalistické vědecko-výzkumné farmaceutické celky Číny, které se ale také – minimálně směrem ven – chovají jako kapitalistické monopoly.

Svět však nepotřebuje konkurenci, kterou rodící se kapitalismus a jeho filozofičtí a společenskovední představitelé jmenovali za hlavní, přirozený princip společnosti, který vede k rozvoji, zlepšování života i vztahů mezi lidmi. Naopak, tento princip vyčerpal své možnosti a v současném imperialismu ční v životech lidí jeho obludné zákonité důsledky – monopol, totální úpadek některých zemí a regionů a rozvrat mezilidských vztahů. Výrazné mnohostátní, alespoň blokové tažení vědců a jejich organizací za vývojem nové

vakcíny či léku by bylo jedinou správnou reakcí na pandemii. V současné době jsme nuceni čekat, až pravděpodobně některá z farmaceutických zahraničních gigantických firem objeví přijatelnou vakcínu, a doufat v její produkční možnosti, tedy jak bude schopna odpovídat na životní potřeby lidí a za kolik. Musíme si totiž uvědomit, že i kdyby byla smrtnost násobně vyšší, farmaceutická oligarchie bez protislužeb postup výroby jiným, např. veřejným, společnostem nepřepustí. Připomínáme volání některých lékařů po klinických studiích na stávající léky, které považují za účinné, ale které nikdo nechce podpořit, protože takové rozsáhlé studie jsou nákladné a lék, kterému vypršel patent, by mohl lacino vyrábět každý. Opět platí, že do výzkumu se investuje pouze, mrká-li na konci cesty tučný zisk. I kdyby měla vymřít velká část obyvatel světa, právo na výrobní tajemství bude mít před potřebou člověka v krizi přednost. Žel mnoho obyvatel s tím bude souhlasit. Poslání Čapkovy Bílé nemoci je až příliš aktuální. To je morálním obrazem současného kapitalismu a části jeho společnosti.

Závěr

Oblastí, front, v nichž kapitalismu selhal, bychom jistě našli více – namátkou zmiňme bezpečnost, včetně ochrany hranic, péči o staré lidi či osoby s postižením, duševní zdraví, nebo sport. Nechtěli jsme už tak dlouhý a obsažný článek ještě rozšiřovat, byť například kapitola o sociální a zdravotní frontě po tom přímo volala. Co dodat? Snad jen, že v nynější ČR, ale také většině zemí světa není možné prostřednictvím klasických nástrojů buržoazní demokracie dosáhnout jiných než kosmetických změn. Ty se navíc stále zmenšují.

K tomu, aby mohla být v tomto nelidském a přežitém systému vytvořena další trhlina, spíše větší trhliny, je třeba dlouhodobé systematické iniciativy zdola, organizace lidí, jejich setkávání, vzdělávání, kulturního života a zapojení do společenského dění. V následujících měsících se pokusíme vytvořit jakousi vizi, představu, jak by na současnou pandemii mohl reagovat v našich podmínkách socialismus. Uvidíme, zda se nám to podaří.

Publikováno se souhlasem redakční rady Kominternet Dialogu.

30. 11. 2020

Odkazy

[1] - <http://dialog.kominternet.cz/soucasna-pandemie-debakl-kapitalismu-na-vsech-frontach/#ftn1>

[2] - <http://dialog.kominternet.cz/soucasna-pandemie-debakl-kapitalismu-na-vsech-frontach/#ftn2>

[3] - <http://dialog.kominternet.cz/soucasna-pandemie-debakl-kapitalismu-na-vsech-frontach/#ftn3>

[4] - <http://dialog.kominternet.cz/soucasna-pandemie-debakl-kapitalismu-na-vsech-frontach/#ftn4>

Jan Zeman

Velká světová

koronavirová krize

V březnu 2020 vypukla ve světě naplno pandemie nového druhu koronaviru, nazvaného SARS-CoV-2 (dál koronavirus). Koronavirus je virové onemocnění, podstatně infekčnější než chřipka. Ve srovnání s chřipkou má také značně odlišný průběh. Většinou mívá mírný průběh (často se nepřesně uvádí „bezpríznakový“), ale u malé části infikovaných způsobuje nemoc Covid 19. Napadá zejména plíce, ale i další životně důležité orgány – srdce, ledviny, játra... Problémem je jak nízká, tak vysoká imunitní reakce nejednoho koronavirem infikovaného člověka. Při vážném průběhu nemoci Covid 19 pacient končí na dýchacích přístrojích a nejednou i umírá. V mnoha dalších případech Covid 19 nemocný sice přežije, ale uzdravuje se s vážným poškozením životně důležitých orgánů – plic, srdce, ledvin, jater... Není dosud známo, zda jde o poškození trvale nebo dočasné. Vážné škody na zdraví přitom koronavirus sem tam zanechává i při tzv. bezpríznakovém průběhu. Byly zaznamenány i jeho přenosy na zvířata, např. v zoologických zahradách. Podstatně horší průběh mívá koronavirová infekce u lidí otlých, kuřáků, pijáků a s nedostatečným pohybem než u lidí s relativně zdravým životním stylem, a tím i lepší imunitou.

Pandemie koronaviru brzy zachvátila prakticky celý svět. Ušetřena zůstala jen izolacionistická Korejská lidově demokratická republika, dále řada drobných ostrovů bez většího cestovního ruchu a v pralesích izolovaných indiánských kmenů, pokud je nenakazili občané z civilizace.

Pandemie Covid 19 má k 23. červnu 2021 na Zemi již 179 936 285 prokázaných infikovaných a 3 898 261 prokázaných úmrtí lidí, viz 1). Skutečnost je ale podle všeho mno-

hem horší, neboť zdaleka ne všichni občané – oběti SARS-CoV-2 – jsou podchyceni a v důsledku přesycení zdravotnictví pacienti s Covid 19 pro nedostatečnou lékařskou péči umírá i mnoho jinak nemocných občanů koronavirem nenakažených. Jde o nepřímé oběti koronaviru.

I když se znalosti o koronaviru zvyšují, mnohé důležité věci o něm stále neznáme, což citelně stěžuje přijímání strategií k zastavení koronavirové pandemie. Konec pandemie zůstává v nedohlednu, neboť očkování v mnoha chudých státech světa není ve větším rozsahu dostupné a neznámou zůstávají nebezpečné mutace původního koronaviru. Další průběh pandemie nechci předvídat, resp. dále uváděné hodnocení může dostat korekce. Pandemie může odejít sama od sebe, může ji zastavit důsledná karanténa, může ji zastavit očkování účinnou vakcínou, může ji zastavit účinný lék.

Byť není snadné odhalit, co by způsobila začínající ekonomická krize bez pandemie koronaviru (i Škoda Mladá Boleslav si na jaře 2020 odstavením výroby se zdůvodněním, že chrání zdraví svých pracovníků, v první řadě řešila vlastní problémy s odbytem aut), jisté je, že pandemie způsobila bezprecedentní sociálně ekonomickou krizi prakticky ve všech zasažených státech světa. Vynutila si vyhlášení různě přísné karantény, a tím i zastavení ekonomiky, zvláště pak většiny nevýrobní sféry. Mnohé výroby se zastavili poté, co koronavirová pandemie přerušila ty či ony subdodávky. Nejen v materiální výrobě ne jednou nebylo možné zavést „práci z domova“ (home office). Výuka na dálku je méně kvalitní než výuka na školách, přičemž čím mladší děti, tím méně kvalitní bývá vzdělávání na dálku. Ne všechny děti mají přitom k dispozici techniku potřebnou k výuce na dálku nebo podmínky doma, viz rodiny s více dětmi školou povinnými a malým bytem, nejen v chudých státech či v České republice (ČR), ale i v Japonsku. Není podstatné, zda šlo o zastavení ekonomiky rozhodnutím státu nebo o zastavení samovolné, případně vynucené zastavením ekonomiky ve státech, s kterými je stát úzce ekonomicky propojen (Švédsko).

Zastavení části či celé ekonomiky s výjimkou kritické infrastruktury vede nutně k citelnému snížení příjmů a k podstatnému zvýšení výdajů veřejných, zejména státních rozpočtů. V důsledku pandemie nutně rostou náklady na zdravotnictví a na různé finanční podpory, poskytované postiženým sektorům ekonomiky a jejich pracovníkům. Alternativou je mnohem hlubší pandemická a sociálně ekonomická krize. Zvýšení deficitu státního

rozpočtu ČR v roce 2020 z původně schválených 40 miliard korun na konečných 367 mld. Kč (6,2 % HDP) není ničím mimořádným. Mnoho států Evropské unie (EU) i mimo ni skončilo s relativně podstatně vyšším deficitem ve srovnání s ČR. Pro silně zadlužené státy představuje pandemie koronaviru finanční katastrofu. Mezi tyto státy sice dosud nepatří ČR, ale potřeba splácet takto vzniklé dluhy se samozřejmě týká i jí.

Špatné je, že ČR podpořila projekt EU balíčku k překonání pandemie, kde se ručitelem stala poprvé sama EU. V případě jejího bankrotu se může ČR stát jedním z ručitelů. Skandální je, že asi třetina tohoto balíčku jde na úhradu starých dluhů jižního křídla eurozóny, tj. na věci s pandemií nesouvisející.

Původ koronaviru s otazníky

Ani k 23. červnu 2021 neznáme původ koronaviru, ani tzv. pacienta nula. Původní verze o přenosu ze zvířat na lidi na tržišti v čínském Wu-chanu se nezdá pravděpodobná. První zjištění infikovaní ve Wu-chanu totiž s oním tržištěm neměli nic společného. Světová zdravotnická organizace (WHO) přesto považuje přenos nového druhu koronaviru z netopýrů přes některé jiné zvíře (nejen luskouna) na lidi za pravděpodobný primární zdroj koronavirové nákazy.

Podle řady odborníků koronavirus SARS-CoV-2 tady byl již dlouho, ale najednou „zdivočel“. Za všechny, viz 2).

V souvislosti s koronavirovou pandemií se již v dubnu 2020 objevily konspirační teorie o umělém, tj. laboratorním původu SARS-CoV-2. Šlo o převzetí zpráv ze zahraničí, zvláště pak z USA a z Itálie, v ČR o články kontroverzní Soňi Pekové a zejména o znalce problematiky a publicisty Štěpána Kotrby, viz 3). Vesměs se zvažoval nechtěný (náhodný) únik koronaviru z laboratoře. Tento přístup se opírá zejména o jeho zcela atypickou strukturu. V USA podnět k nim dala tiskovka předního USA virologa Anthonyho Fauciho v Bílém domě na jaře 2020. Fauci tehdy líčil stěhování laboratoří za Baracka Obamu z USA do Číny ad. Tyto teorie posílilo obviňování Číny prezidentem USA Donaldem Trumpem z odpovědnosti za pandemii (tzv. čínský vir) a následné obvinění USA Čínou, že SARS-CoV-2 vznikl při riskantních pokusech s koronaviry netopýrů a následném úniku pozměněných

koronavirů z hlavní biologické laboratoře USA USAMRIID ve Fort Detrick v Marylandu, kde se prováděly mezinárodními smlouvami zakázané pokusy.

Hlavní epidemiolog prezidenta USA Joe Bidena a jeden ze čtyř hlavních epidemiologů předchozího prezidenta Trumpa Fauci léta vedl americko-čínský špičkový tým, včetně riskantních nezákonných pokusů s viry z netopýrů. V roce 2012 pokusy obhajoval jako „*riziko, které stojí i za nějakou tu pandemií*“. Úřady za prezidenta Obamy mu je v roce 2014 v USA zakázaly pro porušování bezpečnostních norem. Poté se přesunul do biologické laboratoře na okraji čínského Wu-chanu. Vláda Obamy mu na ně poskytla v roce 2015 cca 3,7 miliónů USD. Prezident Trump mu po svém nástupu do úřadu umožnil tyto pokusy vrátit do USA. V červenci 2019 kontrola zjistila, že se pokusy konají mimo jiné s již 14 měsíců (od velké povodně) havarovanou parní čistírnou odpadních vod. Proto je zastavila. Unikl tudy špatně ošetřenými odpadními vodami koronavirus, zde infikoval první občany USA a založil pandemií? Tuto verzi podporuje skutečnost, že region byl na podzim 2019 postižen epidemií podivných zápalů plic, léčených jako pneumonie. Přímé materiální důkazy o úniku pozměněného koronaviru z laboratoře ale chybí. Jisté je jen, že odborné materiály k Fauciho pokusům v USA za Trumpa, konaných bez čínských expertů, USA odmítají Číně poskytnout.

Nové kolo obviňování Číny z odpovědnosti za pandemií rozjel nový prezident USA Biden v květnu 2021. Tvzení, že mezi prvními nemocnými s Covid 19 v prosinci 2019 byli tři přední čínští virologové z laboratoře ve Wu-chanu, neřeší otázku, zda se nakazili v laboratoři ve Wu-chanu nebo ve Fort Detrick v Marylandu nebo někde jinde. Zda se něco zajímavého dozvíme, je otázkou. Pokračující hybridní válka, vedená Západem v čele s USA proti reálně na něm nezávislým státům, zejména Rusku a Číně, významně ztěžuje boj s pandemií.

Podezření na umělý původ koronaviru posiluje rozhodnutí vedení EU zakázat psát o možném umělém původu SARS-CoV-2. Prý boj s dezinformacemi, reálně škodlivá cenzura.

Schůzka šéfů států G7 se usnesla 14. června 2021 mimo jiné objasnit původ koronaviru v Číně. Bizár.

Nejstarší doložený výskyt koronaviru byl údajně zpětně zjištěn ve vzorcích odpadních vod Barcelony z března 2019. Nulový epidemický dopad této skutečnosti ve Španělsku

a jeho nevýskyt tou dobou jinde ve světě nad toto zjištění klade ale otazník. Problémem jistě je, že se koronavirus šíří vesměs vzduchem tzv. kapénkovou nákazou.

Ze zpětných analýz víme, že od poloviny září do poloviny prosince 2019 se šířil v USA a v Austrálii SARS-CoV-2 prvotní linie A, který byl z 96,2 % podobný viru čínských netopýřů, viz 3). Zmutoval na linii B, jež se šířila od konce října 2019 v čínském Wu-chanu, odkud se dostala i do dalších zemí východní a jihovýchodní Asie. Podle čínských úřadů ji tam nechtěně přivezli na svých tělech armádní sportovci USA při Vojenské olympiádě, konané ve dnech 18. – 27. října 2019 v provincii Chu-pei s metropolí Wu-chan. Byl jmenován i pravděpodobný pacient nula v Číně z řad vojenských sportovců USA, jehož paní má být pacientem nula v Nizozemí. Linie B zmutovala na linii C, která se šířila od konce září 2019 v severní Itálii, kam ji podle některých předních italských virologů na svých tělech přivezli letci z americké letecké základny u Milána. Odtud se šířila po celé Evropě, dále v Severní, Střední a Jižní Americe včetně USA. Z výše uvedeného se usuzuje, že pacient koronaviru nula na Zemi se nachází v jednom ze čtyř států – USA, Austrálie, Čína, Itálie. Hlavní proud konspiračních teorií říká, že původ SARS-CoV-2 máme hledat u amerických a čínských experimentálních virologů či u jedněch z nich.

Podle zprávy agentury Reuters z 6. června 2021 WHO požádala, aby se vzorky lidské krve s protilátkami proti koronaviru, odebrané v Itálii v září 2019, přezkoumaly v nizozemské Univerzitě v Rotterdamu, zda bylo určení protilátek proti koronaviru v listopadu 2019 správné. Tato zpráva potvrzuje mínění řady expertů, že se koronavirus v některých státech šířil již v létě 2019. Konečně, i v ČR jsme v prosinci 2019 a v lednu 2020 zaznamenaly vlnu podivných zápalů plic, za kterými mohl, ale nemusel stát koronavirus.

Zpětně byli zatím jednoznačně určeni první pacienti se SARS-CoV-2 až k 17. listopadu 2019, a to současně v Číně a v severní Itálii. Protože šlo v Číně o koronavirus linie B a v Itálii o koronavirus linie C, nemělo by jít o prvotní zdroj nákazy.

Infekce SARS-CoV-2 byla původně léčena jako podivný zápal plic, pneumonie. Trvalo dva měsíce v Číně a celých pět měsíců v Itálii, než byl rozpoznán nový druh koronaviru jako původce množství podivných zápalů plic. Čínští experti nový druh koronaviru jako původce nebezpečného onemocnění rozpoznali ve dnech 27. – 31. prosince 2019 ve Wu-chanu. Čína 5. ledna 2020 prostřednictvím WHO varovala svět. Problém byl, že toto varování nejen politici, ale také epidemiologové mnoho států nebrali vážně. Následně se

divili. V USA první reakce na hrozbu pandemie koronaviru přichází v lednu 2020, viz pokus prezidenta Trumpa zastavit leteckou dopravu s Čínou s cílem zabránit přenosu koronaviru do USA. S tím ale zle narazil u opozičních demokratů, jež ho vzápětí obvinili z útoku na svobodu pohybu občanů.

Pokus tajit nové onemocnění ze strany orgánů postižené provincie Chu-pei v Číně vedl k výměně příslušných úředníků a politiků. Tvrzení o tutlání koronaviru ze strany vedení Číny zaměňuje celostátní vedení státu s jistými provinčními politiky, kteří si s nečekanou krizí nevěděli rady a nechovali se odpovědně.

Karanténa

Učebnice dějepisu, zdravotnictví i civilní obrany popisují mnoho epidemií a pandemií, které v minulosti postihly lidstvo. Zpravidla jedinou ochranou byla důsledná karanténa, kterou ale nebylo jednoduché zajistit, a to i když hříšníci byli v případě smrtících epidemií a pandemií nejednou popravováni na místě bez soudu. Nebylo výjimečné, že při morových epidemiích zemřela za týden polovina, dvě třetiny, nebo také všechno obyvatelstvo postiženého města. Jistě, ne všechny pandemie byly tak vražedné, jako velký mor v polovině 14. století či tzv. španělská chřipka v letech 1918-20.

Od těch dob se v boji s epidemiemi a pandemiemi mnoho nezměnilo. Karanténa zůstala základním prostředkem boje proti šíření epidemií a pandemií. Na virová onemocnění až na výjimky neexistují účinné léky, resp. podávané léky obvykle jen zmírňují komplikace provázející virová onemocnění.

Nepřekvapuje, že Čína po zjištění nebezpečí koronaviru vyhlásila nejen ve Wu-chanu, ale v celé provincii Chu-pei (asi 60 miliónů obyvatel), 23. ledna 2020 přísnou karanténu, praktické zastavení ekonomických i společenských kontaktů a zavedla tvrdé tresty pro hříšníky. Dozor nad kázní obyvatelstva zajišťovala policie, vojáci a dobrovolníci i za pomoci moderní elektronické sledovací techniky. Zjednodušeně řečeno, po prvním deliktu přišlo napomenutí a varování, po druhém pár facek a po třetím vězení se zvýšeným rizikem, že tam koronavirus neukázněný občan chytne. Vzápětí Čína soustředila značné lékařské, vojenské, policejní a další kapacity z jiných provincií na zastavení šíření zhoubné infekční nemoci v provincii Chu-pei. Dva měsíce byla provincie důsledně uzavřena, lidé

žili uzavřeni ve svých bytech, ve svých společenských kontaktech byli odkázáni na své telefony, počítače a internet, potraviny se občanům dávaly v igelitových taškách před dveře, fungovala jen tzv. kritická infrastruktura. Bylo to tvrdé, podle tzv. ochránců lidských práv i totalitní, ale účinné. Po dvou měsících tvrdé karantény, spojené se zastavením téměř všeho společenského a ekonomického života a za cenu vysokých sociálně ekonomických ztrát, byla pandemie v provincii Chu-pei zdolána, koronavirus byl potlačen, mohlo se začít rozvolňovat a život se za další dva měsíce vrátil do normálu. Tento rozhodný zásah způsobil, že infekce koronaviru postihla v Číně k 23. červnu 2021 jen 91 653 občanů a s koronavirem zemřelo jen 4 636 osob, tj. 3 zemřelí na 1 milion obyvatel. Čína jako jediný významný stát nevykazuje za rok 2020 ekonomický pokles, ale růst, byť proti minulosti nízký. Na západě systematické a téměř povinné štvání proti Číně a jejím údajným totalitním praktikám bylo nejen nemravné, ale přímo idiotské. Bilance řádění koronaviru k 23. červnu 2021 vesměs mluví ve prospěch Číny. Pravda, pandemie dosud neskončila. Počty zemřelých ve většině zemí světa dále rostou a pořadí jednotlivých států v počtu zemřelých na milion obyvatel se v čase více či méně mění. Aktuální situaci ve vybraných státech světa ukazuje následující tabulka:

Tabulka – počet zemřelých občanů s koronavirem na milion obyvatel ve vybraných státech k 23. 6. 2021

Peru	5 713
Maďarsko	3 109
Bosna a Hercegovina	2 959
Česko	2 823
Gibraltar	2 791
San Marino	2 647
Severní Makedonie	2 629
Bulharsko	2 611
Černá Hora	2 557
Slovensko	2 359
Brazílie	2 289
Belgie	2 160
Slovinsko	2 124
Itálie	2 109
Chorvatsko	2 007
Polsko	1 980
Velká Británie	1 980
USA	1 970
Kolumbie	1 876
Mexiko	1 856

Španělsko	1 777
Francie	1 726
Portugalsko	1 699
Andora	1 694
Argentina	1 679
Rumunsko	1 644
Litva	1 641
Chile	1 628
Moldavsko	1 543
Lichtenštejnsko	1 534
Panama	1 480
Švédsko	1 434
Lotyšsko	1 373
Lucembursko	1 338
Bolívie	1 286
Švýcarsko	1 248
Řecko	1 191
Rakousko	1 180
Ekvádor	1 084
Německo	1 033
Nizozemí	998
Irsko	979
Irán	956
Estonsko	893
Rusko	805
Malta	687
Srbsko	578
Kanada	482
Turecko	436
Guatemala	435
Dánsko	412
Kuvajt	324
Irák	295
Bělorusko	280
Kyrgyzstán	174
Indie	145
Finsko	115
Norsko	104
Japonsko	39
Kuba	35
Jižní Korea	28
Austrálie	24
Hong Kong	6
Taiwan	5

Singapur, Čína	3
Nový Zéland	0.7
Vietnam	0,6
svět	500,1

Zdroj: 1), <https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries>, cit. 23. června 2021. U Peru jde o náhlý skok takřka na dvojnásobek v důsledku přepočítání počtu zemřelých s koronavirem proti hlášení z 24. května 2021. S rychlým růstem počtu zemřelých v Bosně a Hercegovině se stalo, že ČR má již jen čtvrtou, nikoliv druhou nejvyšší úmrtnost s koronavirem na milion obyvatel, jak měla po dvě období roku 2021.

WHO výše uvedená a další data zveřejňuje na základě každodenních hlášení jednotlivých států a některých nestátních území. Jde o následující indikátory koronaviru: celkový počet infikovaných osob, nové případy za posledních 24 hodin, celkově zemřelí s koronavirem, nově zemřelí za posledních 24 hodin, celkově uzdravení z koronaviru, osoby aktivně infikované koronavirem, vážně nemocní Covid 19, počet infikovaných na 1 milion obyvatel, počet zemřelých na 1 milion obyvatel, celkově testování, počet testovaných na 1 milion obyvatel, celkový počet obyvatel. Stížnosti na případné nesrovnalosti v datech o koronaviru je nutné směřovat na příslušné národní státy, WHO zde má jen obslužnou roli. Problematické bývá hlášení „za posledních 24 hodin“ (záleží na hodině hlášení a sledování) a také indikátory testování. Osobně bych uvítal, kdyby tato statistika byla doplněna o statistiku očkování proti koronaviru. I když uváděná data mají mnoho vad a v chudých státech je nelze brát vážně (pro chudobu tyto státy svou bilanci koronavirovou solidně neznají), základní trendy ve vyspělejších státech ukazují jednoznačně.

Pro potřeby operativního řízení boje s pandemií v jednotlivých státech má většina států jistě statistiku koronaviru podstatně podrobnější. Pro hodnocení celkového vývoje pandemie není vhodná denní statistika, neboť mívá mnoho náhodných faktorů, zvláště pak nižší testování v nepracovních dnech a opožděná hlášení zemřelých s koronavirem. Pro podrobnější hodnocení trendů doporučuji používat alespoň týdenní údaje statistiky koronaviru.

I ve vyspělých státech výše uváděná data nejsou moc přesná. Ne všichni infikovaní jsou podchyceni (ne všichni své zdravotní problémy hlásí, ne všichni podezřelí jsou testováni), přičemž u chudých rozvojových států se slabým zdravotnictvím to platí násobně. Osobně za nejvhodnější považuji indikátor počet zemřelých s koronavirem na milion obyvatel

s tím, že počet zemřelých s koronavirem se počítá jako počet zemřelých na Covid 19 plus počet zemřelých s koronavirem bez propuknutí Covid 19. Lidnaté státy mívají absolutně mnohem více koronavirem infikovaných, nemocných i zemřelých osob než státy málo lidnaté.

Celkový počet zemřelých v důsledku pandemie koronaviru je ale podstatně vyšší, neboť lidé:

- umírají i proto, že v důsledku boje s pandemií na ně nezůstává kapacita zdravotnictví;
- se bojí jít k lékaři v obavě, že se tam nakazí koronavirem. Něco tak zanedbají, což se následně negativně projeví;
- někteří zemřou na následky koronavirové infekce později.

Naopak někteří v důsledku pandemie nezemřou: nošení roušek a respirátorů tlumí epidemie chřipky, je méně obětí dopravních nehod, adrenalinových sportů...

Celkový počet obětí koronaviru je vyšší než vykazovaný. Někteří píší až o dvojnásobku. Proto je druhým důležitým indikátorem srovnání celkové úmrtnosti v měsících pandemie s průměrem stejných měsíců za posledních 5 let před pandemií.

Studie 4) se snaží dokázat, že velkou roli hraje různá přísnost tvůrců statistiky koronaviru v jednotlivých státech. To je reálné. Problém je, že neuvádí postup, jak oficiální statistiku obětí koronaviru v jednotlivých státech očišťovali, až se dobrali k závěru, že Česko na konci května 2021 nemá druhý nejvyšší počet zemřelých s koronavirem na světě, ale „jen“ patnáctý nejvyšší počet. Jisté je, že srovnání s průměrem předchozích let dává odlišný výsledek, resp. v ČR srovnání let 2019 a 2020 dává přírůstek zemřelých bez ohledu na příčinu plus 19 300 osob, zatímco ČR vykazovala k 5. 1. 2021 jen 12 257 zemřelých s koronavirem a celý přírůstek obětí koronaviru připadá na 4. čtvrtletí 2020. Mnohem větší rozdíly dostáváme, když srovnáváme jednotlivé měsíce nebo týdny. Srovnáme-li období 1. 3. 2020 – 30. 4. 2021 v ČR s obdobnými obdobími předchozích pěti let, dostáváme nadúmrtnost v důsledku koronavirové pandemie ve výši asi 37 000 osob.

Čísla uvedená v tabulce č. 1 jsou spíše ilustrativní. Relativní výši obětí na životech v důsledku pandemie koronaviru ale ukazuje vcelku dobře. Pokud držely evropské státy v počtu zemřelých s koronavirem až do 24. května 2021 prvních 10 míst ve světě a poté se

střídal se státy všech tří Amerik, odvozuje se z toho, že Evropa (podobně všechny tři Ameriky) boj s pandemií koronaviru nezvládá. Následné předstížení evropských států Peru přepočtem počtu zemřelých s koronavirem na věci mnoho nemění.

Podobně jako Čína postupovaly další státy východní Asie, dále Vietnam, Nový Zéland, Singapur a Austrálie (státy východní Asie). Proti Číně měly výhodu, že se mohly z čínských zkušeností poučit. Neměly tak počáteční váhání, nemuselo se horko těžko hledat, kde udeřil nový, mimořádně nebezpečný nepřítel.

Zásadní problém byl, že tvrdý válečný (ano, v zásadě je to válka s krutým virem, decimujícím obyvatelstvo a následně i ekonomiku) postup, použitý proti vražedné pandemii ve východní Asii, nebyl opakovatelný v jiných státech světa, kde vládou liberální poměry, obyvatelstvo je trestuhodně zhýčkané a neukázněné a část tamních zdegenerovaných elit hájí „ekonomické zájmy“ a „svobodu pohybu občanů“ i za cenu „šíření smrtícího viru“. Chudým státům účinný boj s pandemií koronaviru naopak blokuje silně rozšířená chudoba, tristní skutečnost, že případná karanténa by prohloubením bídy zabila mnohem víc lidí než samotný koronavirus.

Podívejme se nyní na některé státy, které zjevně selhaly v boji s koronavirem.

Jak USA prohrály boj s koronavirem

Když Trump vedl v roce 2016 předvolební kampaň na prezidenta USA, argumentoval mimo jiné 6 400 miliardami amerických dolarů (USD) promrhanými na války s terorismem, rozpoutanými a vedenými jeho předchůdci George Bushem mladším a Obamou bez většího užitku pro USA. Katastrofální dopady válek na přepadené státy se v USA cynicky nepočítají. Zlí jazykové tvrdí, že ztrátovější než samotné války byla jejich privatizace za Obamy, tj. přenos jejich vedení na soukromé subjekty, jejichž muži bojují za žold a přímo neodpovídají vládě USA, ale jejichž šéfové se na státní pokladně USA dopouští nehorázných podvodů. Podle zlých jazyků se při tom rozkrádaly veřejné peníze nejenou i po miliardách USD. Paradoxem je, že záchranné balíčky na řešení následků pandemie koronaviru v USA činily již v květnu 2020 asi 6 500 miliard USD, tj. ještě více než náklady USA vynaložené za 15 let na „války s terorismem“, fakticky na války proti nezávislým státům a jejich rebelujícímu obyvatelstvu. Přitom ještě větší peníze na záchranu ekonomiky USA

v důsledku koronavirové pandemie pouštěla centrální banka FED. Dnes jde nepřekvapivě o částky ještě mnohem vyšší.

Ironií je, že ač USA patří k nejpostiženějším koronavirovou pandemií (v počtu zemřelých na milión obyvatel jsou, alespoň podle světové statistiky, aktuálně 20. nejhorší), pro tvrdý odpor hlubokého státu (deep state) a zvláště zbrojařů k zastavení zbrojení ani válek jimi vedených to nevedlo. Prohranou afgánskou válku se ale Trump pokoušel ukončit i s odkazem na nemožnost v ní účinněji pokračovat vzhledem k pandemii koronaviru.

Otázkou je, proč USA prohrály válku s koronavirem. Jde o totální nemohoucnost prezidenta Trumpa a jeho administrativy, nebo jde o totální nemohoucnost celého společenského systému USA? Mám za to, že jde v první řadě o nemohoucnost celého společenského systému USA, byť ani prezident USA Trump a jeho vláda nejsou bez viny. Proberme ty nejdůležitější momenty.

I když koronavirus řádil v USA přinejmenším od poloviny září 2019, spíše už od léta 2019, byl rozpoznán až mnohem později, a to v Číně, nikoliv v USA. Epidemiologové USA byli nekompetentní. Úřady USA tudíž na koronavirus na podzim 2019 nereagovaly, byť epidemie podivných zápalů plic v oblasti Marylandu byly, pochopitelně, léčeny. Počátkem ledna 2020 američtí demokraté napadli rozhodnutí Trumpa zastavit leteckou dopravu s Čínou z důvodu zabránění šíření pandemie koronaviru do USA s tím, že takový zákaz ohrožuje svobodný pohyb osob. Trump krátce poté označil koronavirus za „lehčí chřipku“.

Trumpa ve věci koronaviru údajně varovaly americké tajné služby. Problém byl, že prezident Trump byl jimi vícekrát podveden, takže jejich varování v případě koronaviru nebral vážně. Jeho čtyři hlavní epidemiologové se nedokázali domluvit, jak s nebezpečnou nákazou bojovat. Tak se stalo, že prezident Trump varoval občany USA před pandemií údajně s dvoutýdenním zpožděním 15. března 2020, což podle některých způsobilo pětinásobný počet nebožtíků na Covid 19 v USA na jaře 2020. Samozřejmě, čtyři hlavní epidemiologové jsou v rozporu se zásadou řízení jednou odpovědnou osobou.

Zásadní problém byl a je, že USA sice vedly řadu válek, a to i pomocí biologických zbraní hromadného ničení, nejen v Koreji v letech 1952-53, ale mají nefunkční protiepidemiologický systém. Jeho základním problémem je jeho vysoká decentralizace. Unie má zcela nedostatečné pravomoci, neboť mnohé nezbytné pravomoci přenesla na jednotlivé

státy Unie a jednotlivá města. Trump onu decentralizaci v roce 2018 ještě posílil, ale v neúnosném rozsahu existovala již dávno před jeho prezidentstvím.

V USA jde o systémové selhání

Vyhlašování karantény tak bylo na jednotlivých státech a městech. Pokud, zpravidla pozdě a přes nevoli prezidenta Trumpa, některé státy či města vyhlásily karanténu, sousední státy či města tak neučinily. Karanténa stimulovala rozsáhlé přesuny občanů z míst s karanténou jinam, a tím i další šíření koronaviru po USA. Nejhuře tak proslul koronavirem na jaře 2020 silně zamořený New York a stát Washington, jejichž občané svým hromadným útekem před koronavirem jej hojně roznesli po USA. Pandemii zhoršila skutečnost, že se koronavirus linie B, šířící se ze státu Washington, míchal s koronavirem linie C, šířící se z New Yorku. Excesy masového útěku před karanténou známe i z Paříže 24. března 2020 a jinde.

Vyhlašování karantény při velmi děravé záchranné sociální síti způsobilo, že se mnoho zejména chudých občanů ocitlo vzápětí bez práce, a tím i bez obživy, s perspektivou přijít o střechu nad hlavou a zemřít bídou, hladem, v zimě mnohde i mrazem. Karanténa tak byla vzápětí napadána a ignorována nejen podnikateli, ale také chudými pracujícími, kteří přišli o práci a kterým proto hrozily exekuce i hlad. Prezident Trump sice v rámci záchranných balíčků opakovaně rozdělával i několik miliard USD těm, kdo přišli o obživu, ale byla to pomoc nedostatečná, navíc na ní nedosáhly milióny ilegálních pracovníků. Koronavirus se tak šířil dál a zanechával za sebou stále větší počet mrtvých, a ještě větší počet občanů s vážně poškozeným zdravím, o ruinování ekonomiky a mnoha podnikatelů zejména v soukromých službách nemluvě.

Šíření koronaviru usnadňovaly milióny nelegálních migrantů v USA, pracující ilegálně a stojící mimo kontrolu zdravotníků. Situace tam byla zřejmě neutěšená. Věrohodnější data ale nebyla zveřejněna. Bizarní byly nájezdy migrantů z Mexika do USA, kterým se Trump snažil již dříve zabránit mimo jiné výstavbou vysoké zdi, za velkého skandalizování opozičních demokratů a ochránců práv migrantů. Také mezi těmito migranty se šířil koronavirus a někteří ho na svých tělech přiváželi do USA.

Jde o problém všech států postižených koronavirem, které nemají silnou záchrannou sociální síť. Při její absenci nebo zjevné nedostatečnosti karanténou vyvolaná ztráta obživy vede k smrti mnohem většího počtu lidí hladem a bídou, než kolik jich karanténa zachrání před koronavirem. Taková je zkušenost i rychle se rozvíjející Indie a mnoha rozvojových států. Výsledkem je, že data o koronaviru v mnoha rozvojových státech, zejména v subsaharské Africe, jsou podle všeho mnohonásobně podhodnocená, přestože v těchto zemích mají nejohroženější staří a nemocní lidé mnohem menší podíl na obyvatelstvu.

V USA je mnohem více chudých mezi občany černé pleti. Tito jsou mnohem více nuceni žít v chudinských ghettech, často bez zajištění základních hygienických podmínek. Také se dopouští mnohem častěji kriminality a tvoří výrazně nadproporcionální podíl na věznicích. Z toho někteří odvozují systémový rasismus v USA. Pravda je, že základní otázka je i v USA otázka sociální, kterou ale stávající americká buržoazní demokracie není s to účinně řešit. Chudoba podle Bible cti netratí, leč praxe bývá jiná. Koronavirus se šíří mnohem více mezi černošským obyvatelstvem než mezi bílými, černoši na Covid 19 také mnohem častěji umírají. Na léčení v drahých nemocnicích příliš často nemají peníze, navíc nemocnice nejsou často k dispozici.

Selhalo z velké části soukromé zdravotnictví USA. Jeho výkladní skříň New York (podobně severní Itálie a Londýn v Evropě) na jaře 2020 smutně proslul množstvím zemřelých na Covid 19 bez pomoci, protože kapacita nemocnic zdaleka nestačila počtu nemocných na vrcholu pandemie. Jinde v USA bylo zdravotnictví mnohem slabší. Mnoho nemocných s Covid 19 zápasilo o život a nejednou i umíralo bez větší zdravotní pomoci, tak jako při jiných vážných nemocech. Nebylo podstatné, zda stát či město spravují demokraté nebo republikáni. Nejpostiženější státy New York a Kalifornie dlouhodobě spravují demokraté, třetí nejpostiženější stát Texas republikáni.

Příliš nepomohlo ani nasazení vojenských nemocnic. Umí sice dobře léčit úrazy typu postřelení, ale na boj proti pandemii koronaviru byly nepřipraveny. Následně ho nezvládaly.

Boj s koronavirem měl i bizarní podobu. Prezident Trump si sám sobě bez souhlasu svého lékaře navrhl užívat preventivně lék hydroxychlorochin, začal být skandalizován. Odmlítala ho i WHO. Po jeho odchodu z Bílého domu WHO přiznala, že určitý účinek proti koronaviru má. Trump nebyl zdaleka jediný vrcholový politik, který koronavirus chytnul.

WHO ale dlouho odmítala i roušky. Nakonec přiznala jejich užitečnost v boji s pandemií. Karanténa a roušky přitom způsobily, že za pandemii koronaviru prakticky vymizela obávaná chřipka.

Ve srovnání s Trumpem byl v ignoraci koronavirové pandemie důsledný brazilský prezident Jaire Bolsonaro. Důsledně potíral snahy jednotlivých brazilských států a měst uplatňovat karanténu, nebezpečí koronaviru bagatelizoval. Když chytnul koronavirus a rozvinula se u něj nemoc Covid 19, podával si s kdekým svou nechráněnou ruku. Není náhoda, že Brazílie má 10. nejvyšší počet zemřelých s koronavirem na milion obyvatel (2 359, absolutně pak 504 897) a mimo Evropu je horší jen Peru. Realita ale může být ještě podstatně horší. Hromadné hroby, vyrývané ve velkých brazilských městech v dubnu 2021 buldozery, jsou výmluvné.

Tanzanský prezident John Magufuli byl v popírání koronaviru tak důsledný, až s ním 27. února 2021 zemřel.

Selhání občanů USA

Selhala významná část občanů USA. Zatímco Češi se ve své výrazné většině na jaře 2020 dokázali, pravda jen dočasně, ukáznit, a tak významně přispět k zastavení zhoubné pandemie, takže v rámci Západu z ní vyšli bez větších ztrát, v USA se tak nestalo. Těžko se tak mohlo stát, když podle průzkumů veřejného mínění asi 60 % voličů republikánů a asi 25 % voličů demokratů v existenci zhoubného koronaviru nevěřilo a mnozí ani dnes nevěří. Inu, není nad zdravotně epidemiologickou negramotnost. Kromě absence solidní záchranné sociální sítě situaci významně zhoršuje extrémní individualismus, extrémně vysoká mobilita občanů a slepá víra v různé konspirační teorie, že si koronavirus vymysleli politici, novináři a epidemiologové s cílem zardousit svobodu. Nejen v USA to má velmi tragické následky.

V USA od roku 2016 probíhá studená občanská válka, kterou lze zjednodušeně nazvat tamní hluboký stát, tj. demokraté, velká část médií, americká kavárna a mnozí další proti Trumpovi a nejednotným republikánům. Protože na 3. listopad připadaly prezidentské volby, bylo v boji o přízeň voličů dobré takřka cokoli. Tak se smrt prchajícího černošského kriminálního Floyd na předávkování drogami při zatýkání policií v Minneapolisu

27. května 2020 stala záminkou k dalšímu tažení proti republikánům a Trumpovi, speciálně pod rouškou boje proti rasismu. Ač v tomto případě zasahující policista nepochybil, byl už za Bidena na nátlak veřejnosti odsouzen za vraždu (nikoliv zabití!) při ignoraci veškerých důkazů v jeho prospěch.

Jistě, policie USA je tradičně surová. K zabíjení zločinců i nevinných osob dochází asi 5x častěji než k zabíjení policistů zločinci. Dokud bude v USA platit svoboda nosit zbraň a být připraven ji prakticky kdykoliv proti komukoliv použít, bude i policie USA nutně surová a případy zabití budou na denním pořádku bez ohledu na barvu pleti, stejně jako masakry náhodných občanů střelnými zbraněmi duševně vyšinutými jedinci. Hnutí Black Lives Matter (Na černých životech záleží, ač by mělo záležet na všech lidských životech), organizované a placené odpůrci Trumpa, má nejednou i bizarní podoby – rušení policie některými radnicemi ovládanými demokraty a následný prudký růst zločinnosti, drancování majetku živnostníků černošských, a zejména žlutých čínských, černošskými gangy atd. Četné demonstrace, včetně strhávání soch skutečných i domnělých otrokářů (charakteristické je zde německé tričko „*ničitel soch 2020*“, není podstatné, koho socha zpodobňuje), nehledí na karanténní opatření. Jejich dopad na šíření koronaviru je negativní, ale údajně ne výrazně.

Světlo na konci tunelu dává očkování, urychleně vyvinuté z podnětu prezidenta Trumpa, byť si tuto zásluhu nyní přivlastnil prezident Biden. Aktuálně je pandemie koronaviru v USA na ústupu. Problémem zůstává možné selhání očkování (tento problém bude řešen dále v textu) a to, že významná část občanů USA odmítá se nechat očkovat z obavy, že očkování je horší než koronavirus. Pokud se třetina občanů v USA i v EU v žádném případě nechce nechat očkovat, myšlenka získání kolektivní imunity proti koronaviru je nereálná. Představu, že očkování dvou třetin občanů vytvoří kolektivní imunitu, považuji za nemístný optimismus, byť další občané imunitu alespoň dočasně získali proděláním koronavirové infekce. Obojí je přitom zřejmě jen dočasně získaná imunita. Konečně, i o tom je aktuální další vlna koronavirové infekce ve Velké Británii, která postihuje v rozhodující míře neočkované.

K 23. červnu 2021 bylo v USA zjištěno v úhrnu 34,4 miliónů koronavirem infikovaných občanů, počet aktivně infikovaných stále činí plných 5 miliónů osob a s koronavirem

v USA zemřelo již 617 875 osob. V těchto ukazatelích zaujímají USA nelichotivé absolutní první místo na světě.

Bez hlubokých systémových změn se v USA mnoho k lepšímu nemůže změnit.

Jak prohrála EU boj s koronavirem

Neúspěšná v boji s koronavirem je i EU. Snad proto stupňuje idiotskou politiku rusofobie a sinofobie, která mimo jiné bojkotem ruských a čínských vakcín při nedostatku západních vakcín koronavirovou pandemií v EU dále zhoršuje.

Prologem koronavirové katastrofy EU bylo usnesení Evropského střediska pro prevenci a kontrolu nemocí (odborné rady epidemiologů EU) z 18. února 2020: *„Pandemie nového druhu koronaviru je v EU pravděpodobná málo.“* Stalo se tak v době, kdy již severní Itálie byla zamořena koronavirem. Jeho pandemie tam úředně začala o tři dny později. K čemu je EU tak nekompetentní odborný poradní orgán? Tento názor razila i hlavní česká hygienička Eva Gottwaldová, takže ji vláda ČR musela 12. března 2020 odvolat z funkce. Novou hlavní hygieničkou ČR se stala Jarmila Rážová.

K pandemii koronaviru v EU přispělo několik epidemiologických bomb, které státy EU neměly připustit. Šlo o fotbal Atalanta Bergamo – FC Valencia 19. února 2020 v Bergamu u Milána, odkud se koronavirus kromě severní Itálie šířil i do španělské Valencie. K jeho šíření ve Španělsku významně přispěla demonstrace sto dvaceti tisíc feministek v Madridu 8. března 2020 na Mezinárodní den žen, fotbal Liverpool FC – Atlético Madrid v Liverpoolu v Británii 11. března 2020, Cheltenhamský dostih 10. – 11. března 2020 ad. Pandemie v severní Itálii byla vyhlášena až 22. února, když už byla severní Itálie zamořena koronavirem. Ani vyhlášení pandemie v severní Itálii nevedlo k zastavení cestovního ruchu do zamořeného regionu, takže se odtud koronavirus šířil po Evropě, nejen z lyžování v Dolomitech. Francouzské a bavorské úřady kvůli začínající pandemii neodložily komunální volby, které se tak 15. března 2020 staly koronavirovými bombami. Ve výše uvedených a v mnohých dalších případech začínající pandemie koronaviru nebyla vzata v úvahu.

Rozumně se zachovaly jen státy Visegrádské čtyřky – Slovensko, Česko, Maďarsko a Polsko, které 10. března 2020 začaly vyhlášovat tvrdá karanténní opatření charakteru

zastavení ekonomiky, společenského života a uzavření státních hranic. Tato opatření byla nutná, leč rozzuřila Evropskou komisi (EK) a zvláště pak její předsedkyni. Prý je svoboda pohybu osob i za cenu šíření smrtícího viru důležitější než ochrana zdraví obyvatelstva. EK zcela propadla a svou hloupou politikou zvětšila pandemii koronaviru v EU a její oběti.

Bývalé socialistické státy vyšly z první jarní vlny pandemie z hlediska ztrát na životech a zdraví svých občanů nesrovnatelně lépe než staré členské státy EU15, kde nepropadly jen Řecko a Portugalsko. Spekulovalo se, že zrušení povinného očkování proti tuberkulóze vedlo k horšímu průběhu pandemie v EU 15 s výjimkou Řecka, Portugalska a území někdejší Německé demokratické republiky, kde toto očkování z důvodu „zaostalosti“ nebylo zrušeno. Podzimní vlna pandemie ale ukázala, že se význam tohoto očkování přinejmenším přecenil.

Reportáže ze severní Itálie a některých měst západní Evropy, zvláště pak hromady rakví před tamními nemocnicemi (v severní Itálii, v Londýně a na dalších místech k množství obětí na životech přispěla i vzhledem k rozsahu pandemie nedostatečná kapacita nemocnic na vrcholu jarní pandemické vlny), sem tam i v kostelích, kolaps nejedné tamní pohřební služby nevyjímaje, vyvolal nebývalý strach a nepředstavitelnou kázeň velké části občanů zemí V4. Vedení EU nejenže nebylo s to severní Itálii pomoci, ale ještě cynicky nadávalo Rusku, že 26. března vyslalo Italům na pomoc, a také k získání zkušeností, svých sto vojenských epidemiologů. Později EK kárala kubánskou lékařskou pomoc severní Itálii. Že by měla Itálie málo nebožtíků, o nemocných s poničeným zdravím nemluvě? To snad ne!

Když ale v květnu 2020 díky karanténě a nástupu teplého léta začal ústup pandemie, rozšířil se názor, že jsme pandemii úspěšně zvládli, a kázeň, resp. respektování karanténních opatření, začalo odcházet do věčných lovišť. Vir ale nezmizel, byť nastupující léto jeho výskyt brzdilo.

Pýcha rozumu, vysoké ekonomické ztráty, krachující cestovní ruch a rostoucí ignorace karantény ve své většině rozmazleným obyvatelstvem, oblbovaným většinou médií, částí politiků a pseudoochránců lidských práv, kecy o svobodě, jež je prý důležitější než potřeba pandemii přežít, vedly koncem jara ke zrušení velké části karanténních opatření navzdory varování epidemiologů, že koronavirus nezmizel a že na podzim 2020 lze čekat další vlnu koronavirové pandemie.

Šíření koronaviru napomohlo vlivné lobby cestovního ruchu. Prosadilo uvolnění státních hranic pro mezinárodní cestovní ruch. To sice významně přispělo k jeho letní obnově, jež ale citelně přispěla k jeho následnému podzimnímu zařiznutí, které i přes dílčí rozvolnění trvalo až do května 2021, kdy se začalo výrazně rozvolňovat. Skutečnost, že EU nezakázala zahraniční cestovní ruch, resp. cesty do zahraničí, s výjimkou cest pracovních a humanitních, je jednou z příčin nekončící pandemie koronaviru v EU. Co hůř, požadavek na uzavření státních hranic uvnitř Schengenského prostoru EK zuřivě odmítá a hrozí sankcemi členským státům, které si dovolí takové rozhodnutí přijmout.

Příliš nepomáhá ani povinnost předložit negativní test na koronavirus při překračování některých státních hranic. Nejen v Česku se s ním příliš často podvádí.

Varování epidemiologů bylo oprávněné. Druhá vlna pandemie koronaviru se v EU rozjela v říjnu 2020 a svou vražedností ve většině států výrazně překonala vlnu z jara. Nejvíce postihla státy, které se na jaře 2020 dokázaly pandemií ubránit. Zásadně se na ní podílela nedostatečná karanténní opatření a zejména jejich rostoucí ignorace významnou částí občanů. Nejotřelejší od srpna 2020 pořádají protestní demonstrace proti karanténě, většinou při ignoraci karanténních opatření. V Berlíně se jich 28. srpna 2020 sešlo protestovat na 200 000. Cílů této podivné demonstrace bylo více.

Mutace koronaviru

Viry vesměs mutují. Jen některé mutace virů jsou nebezpečné. Pokud se epidemie mění v pandemii, významně roste riziko vzniku mutací infekčnějších a jinak nebezpečnějších, než byl původní (koronavirus). Ač na podzim 2020 koronavirus chytila i řada vrcholných politiků EU, přehlédli, že ve Velké Británii vznikla a po Evropě se začala šířit a pandemii zhoršovat tzv. britská mutace koronaviru. Na rozdíl od původního koronaviru je podstatně infekčnější a nebezpečně napadá i lidi relativně zdravé a jen středního věku nad 40 let. Vážné zdravotní problémy způsobuje sem tam i mladým lidem. Dlouho byla přehlížena. EK řešila exemplární potrestání Británie za brexit tak horlivě, až jí zaskočila zimní vlna koronaviru vyvolaná primárně britskou mutací koronaviru.

Britská mutace koronaviru pandemii z podzimu prodloužila přes zimu 2020/21. Dál nejen v EU decimovala zdraví a životy občanů a ekonomiku, zvláště pak nevýrobní sektor.

V březnu 2021 se přidaly mutace koronaviru jihoafrická a brazilská. V dubnu 2021 se přidala mutace indická. Protesty indické vlády proti takovému pojmenování vedly 1. června 2021, že se britská mutace nově nazývá mutace alfa, jihoafrická beta, brazilská gama a indická delta.

Také tyto a možná i další mutace jsou podstatně infekčnější než původní koronavirus a přivádějí do nemocnic a sem tam i na hřbitov i mnohem mladší a zdravější osoby než původní koronavirus. Odborníci se přou, zda jsou i jinak nebezpečnější pro zdraví lidí. Zdá se, že indická mutace koronaviru významně přispěla k současné pandemii v Indii, kde 30. dubna 2021 zjistili přes 400 000 nově infikovaných občanů za den a u parkovišť podél silnic v Bombaji hořely hranice se zemřelými s koronavirem. Úředně přes 4000 zemřelých s koronavirem za 24 hodin v některých dnech je i na Indii s 1,4 miliardou obyvatel moc. K indické tragédii přispívá, že ač indický farmaceutický průmysl vyrábí nejvíc vakcín proti koronaviru na světě (v licenci, ale i vlastních), většina jich jde na export, takže zejména chudí Indové mají smůlu. Prý je to kapitalismus, resp. soukromé zisky jsou až na prvním místě.

Pomyslný peloton nejvyššího počtu zemřelých s koronavirem na milion obyvatel dlouho vedlo maličké San Marino, ležící uprostřed koronavirem zamořené Itálie, následováno těsně Belgií. V Belgii, ale také v Itálii, Španělsku, Švédsku a v dalších zemích EU koronavirus zmasakroval mimo jiné mnoho domovů pro seniory. Ze soukromých domovů pro seniory navíc nejednou utekl ze strachu před rizikem nákazy koronavirem personál a ponechal svěřence osudu. Ve Švédsku tam hojně pracující migranti vesměs ignorovali karanténní opatření a následně tam přinášeli na svých tělech nechtěně koronavirus. Ve Švédsku přitom koronavirem infikovaným nad 75 let věku píchali jen morfium. Ve Španělsku tak činili infikovaným už nad 65 let věku. Takový přístup vedl k předčasnému úmrtí tisíců koronavirem infikovaných občanů. Evropské hodnoty nebo hodnoty nacistické třetí říše, že mimo jiné vše staré neduživé nemocné musí zemřít, resp. nemá právo na existenci?

Koncepce promoření obyvatelstva koronavirem

V boji s koronavirem se ve Velké Británii a následně v EU (státy EU 15 versus státy V4) střetly **koncepce postupného promoření obyvatel koronavirem**, tzv. oxfordský model (v zásadě brzdít pandemii koronaviru jen v míře, aby nedocházelo k hromadnému umírání nemocných s Covid 19 z důvodu nedostatku kapacit zdravotnictví, jak se stalo v severní Itálii, v Londýně, v New Yorku a v dalších chloubách západního zdravotnictví na jaře 2020) a **koncepce zastavit šíření koronaviru pomocí účinné karantény** (model britské královské akademie). Na jaře 2020 dominovala snaha o koncepci postupného promoření, proto katastrofální bilance obětí koronaviru ve většině států EU15. Zlom údajně nastal poté, co 27. března 2020 koronavirus chytil britský premiér Boris Johnson a krátce poté se ocitl v ohrožení života. Pak převážila snaha o zastavení pandemie koronaviru pomocí karantény, s výjimkou Švédska a mimo EU stojícího Běloruska. V praxi se ale v řadě případů přístup obou koncepcí prolínal a vzájemně zesiloval negativa obou přístupů.

EU 15 z počátku a Švédsko po celou dobu uplatňovaly strategii promoření obyvatelstva koronavirovou infekcí. Výsledkem byl vysoký počet zemřelých občanů nad 65 let věku, zejména těch s jinými vážnými zdravotními neduhy. Švédsko se dlouho drželo v první desítce států světa s relativně nejvyšší úmrtností na koronavirus. Aktuálně je 32. Teprve třetí vlna pandemie v zimě 2020/21 jeho postavení relativně zlepšila, byť i ve Švédsku dále přibývá občanů zemřelých s koronavirem.

Problém je, že pacient při lehkém průběhu koronaviru příslušné protilátky v krvi buď vůbec nezíská, nebo je již po měsíci ztrácí a po třech až šesti měsících je bez nich. Samozřejmě, je tu citelná variabilita, nelze zde generalizovat. Názory odborníků na imunitu proti koronaviru se přitom poměrně rychle vyvíjejí. Na jaře 2020 byly známy jen dvě protilátky v krvi, později byla zjištěna ještě třetí, což ovlivnilo metody zjišťování protilátek v krvi občanů.

Otevřená je otázka vzniku imunity proti koronaviru, jež nespočívá v přítomnosti protilátek v krvi, tzv. buněčné imunity. V malém počtu jsou známi pacienti, kteří koronavirus dostali po druhé, výjimečně i potřetí. Pokud byl první průběh koronaviru těžký, druhý byl

obvykle mírný. Pokud byl první průběh koronaviru lehký, byl druhý průběh často podstatně těžší. Alespoň krátkodobá, resp. dlouhodobější odolnost lidí, kteří přežili koronavirus, není známa. Neznámou jsou nové nebezpečné mutace koronaviru.

Je pravda, že i informace, jak koronavirus zabíjí ve Švédsku i jinde, vedou prozíravé občany k minimalizaci kontaktů s druhými občany, k udržování odstupů od druhých občanů a k nošení roušek, resp. respirátorů, k tzv. dobrovolné karanténě. Problém je, že tento postup nese mnoho zbytečných obětí. I toto je relativní, protože Bělorusko, které uplatňovalo stejnou strategii jako Švédsko, má velmi nízký počet zemřelých s koronavirem na milión obyvatel, byť prozápadní opozice tamní vládu tvrdě kritizuje za oběti uplatňování této strategie. Pravdou je, že v Evropě velmi příznivá běloruská bilance obětí koronaviru na milión obyvatel znamená relativně 108x více zemřelých s koronavirem k 23. červnu 2021 ve srovnání s Čínou. Británie má přitom s koronavirem zemřelých relativně víc proti Číně 625x.

Někteří experti tvrdí, že k nižší úmrtnosti s koronavirem Rusům, Bělorusům a Ukrajině přispívá chudá strava (dominují chleba, brambory, zelí, cibule). Zdraví občanů EU a USA naopak významně decimuje široce rozšířené nezdravé stravování ve stáncích rychlého občerstvení (fast foody). Kritika běloruského prezidenta Lukašenka za doporučení „*jíst cibuli*“ je hloupá. V Bělorusku zřejmě pomáhají i poměrně malé společenské kontakty občanů. K pandemii nevedly ani série velkých demonstrací příznivců opozice proti výsledkům prezidentských voleb v srpnu 2020. Pandemii jen slabě ovlivnily demonstrace Black Lives Matter v USA po 27. květnu 2020, velké mítinky kampaně k volbám prezidenta v Polsku a k referendu o změnách ústavy v Rusku v červnu 2020, protestní demonstrace polských žen proti zpříšňování beztak krutého protipotratového zákona po 24. říjnu 2020 a předvolební mítinky republikánů k volbám prezidenta USA před 3. listopadem 2020.

Zdá se, že masové demonstrace konané pod širým nebem, viz USA, Polsko a Bělorusko, daň za relativně svobodné volby v době pandemie a za odmítání jejich výsledků, nevedly k většímu šíření koronaviru, přestože se na nich na karanténu příliš nehledělo. Nákaza se zřejmě v rozhodující míře přenáší v uzavřených prostorech, tj. v domácnostech, na pracovištích, ve školách, v hospodách, v klubech, na koncertech, v divadlech apod.

Vážný problém je vysoký počet občanů, kteří prý netuší, kde přišli k nákaze koronavirem, v ČR na podzim 2020 snad celá třetina. Mám za to, že významná část z nich si nemyslí, byť jistě jsou i takoví, kteří se tak snaží zakrýt své předchozí neodpovědné chování. Tvrzení typu, že pokud jsou ve školách zjištěny jen 2-3 % koronavirové nákazy, tak jsou epidemiologicky bezpečné, není zdůvodněné v situaci, kdy třetina nakažených neví, jak k nákaze přišla a mnoho lidí, a zejména dětí, prodělalo tzv. bezpříznakový koronavirus.

Nezodpovězenou otázkou je, jak k šíření koronaviru přispívají převážně migrantské no go zóny v mnoha městech EU 15. Co se v nich reálně děje, obvykle nevědí ani zdravotní úřady příslušných států. Lze se důvodně domnívat, že přispívají k nekončící pandemii koronaviru. Je známo, že pokračující doprava nejméně infikovaných migrantů do Itálie nevládními organizacemi za peníze EU je jedním ze zdrojů nákazy koronavirem v jižní Itálii.

Dostupná data o počtu s koronavirem zemřelých na milion obyvatel říkají, že relativně nejvíce zemřelých s koronavirem mají státy, které uplatňují karanténu, kterou ale významná část obyvatel ignoruje a kde stát není s to, a často ani ochotný, uplatňování přijatých karanténních opatření vynucovat. Zlou roli sehrává předčasné rozvolňování karanténních opatření, činěné zpravidla na hrubý nátlak různých pochybných lobbistů s podporou významné části obyvatel. Zhýčkanost mnoha občanů nejen EU je velký problém nejen boje s pandemií koronaviru.

Německo (podobně jiné spolkové státy) jako spolek 16 zemí mělo specifický problém – stát se musel dohadovat s 16 zeměmi o společných opatřeních proti pandemii, protože izolovaná opatření jednotlivých zemí nedávala šanci na úspěch, podobně jako v USA.

Nezrušení mistrovství Evropy ve fotbale v červnu 2021 vede k dalšímu šíření koronaviru. Navíc se koná za účasti množství diváků na stadionech.

Problémy očkování v EU

Pandemii koronaviru má nejen v EU zastavit očkování. Velmocí USA, Rusko, Čína, Velká Británie, Indie ad. v relativně krátké době 5-8 měsíců vyvinuly, vyrobily a vyzkoušely očkování proti novému druhu koronaviru. Základ si vytvořily již před pandemií, připravené látky bylo nutné jen vhodně „doladit“ na nový druh infekce a vyzkoušet na dobrovolnících. Nad tak rychlým vývojem a zkoušením očkovacích látek proti koronaviru

proti obvyklým 5, 8 i 10 letům mnozí křiví ústa. Jistě, riziko následných zdravotních komplikací u takových očkovacích látek je vyšší než u řádně vyvinutého a vyzkoušeného očkovacího séra tím spíš, že proti klasickým očkovacím látkám jako je ruská Sputnik V (vektorová vakcína, geneticky upravený adenovirus se dostane do buněk, které pak na základě vnesené genetické informace produkují proteiny koronaviru a jako reakci na tyto proteiny začne tělo generovat bezpečnou imunitní odpověď) či britsko-švédská AstraZeneca představují nové typy očkovacích látek USA za účasti Německa a dalších států Pfizer/BioNTech (dál Pfizer), USA Moderna (genetická – upravená bílkovina koronaviru mRNA), USA Johnson&Johnson krok do neznáma. Riziko chytit koronavirus a zemřít s ním je ale o několik řádů vyšší, takže hysterie proti nedostatečně prověřeným vakcínám (u všech značka předběžné podmíněné povolení užití) není na místě. Obavy některých, že je chtějí USA či další státy načipovat a následně pomocí čipů ovládat, jsou zjevně mimo realitu. Přispívají ale k tragédiím a prodlužování pandemie koronaviru. Jak kdosi uvedl na internetu, kdyby byl (ten či onen jedinec) očkováný, zřejmě by s koronavirem nezemřel.

EK na vývoj a výrobu očkovacích látek poskytla zahraničním, zejména obřím americkým farmaceutickým firmám (Pfizer, Moderna, Johnson&Johnson) vysoké dotace z rozpočtu EU bez závazku protiplnění. Později EK s nimi sjednala pro EU prakticky koloniální smlouvy, podle kterých veškerá odpovědnost za případné vedlejší negativní následky očkování padá na EU a za opožděné či krácené dodávání vakcín nemohou být uplatňovány proti těmto firmám sankce. Tyto firmy pak své očkovací látky hromadně směřují do států mimo EU, které za ně platí mnohem vyšší ceny. EU tak sice získává proti jiným státům západní vakcíny relativně levně, ale velké zpoždění v dodávkách západních očkovacích látek v EU prodlužuje, a tím i zásadně prodražuje, pandemii koronaviru. Prodlužování pandemie stojí řádově víc než vyšší náklady na pořízení vakcín, o bezpočtu zbytečně zemřelých občanů EU nemluvě.

Cena v EU neužívanější vakcíny Pfizer byla původně asi 9x vyšší proti ceně ruské vakcíny Sputnik V. Dnes je rozdíl cen podstatně nižší, ale Sputnik V je i nadále mnohem levnější než Pfizer a další západní vakcíny. Ceny jednotlivých druhů vakcín se často mění.

EK zhoršuje situaci EU odmítáním zřejmě nej kvalitnější vakcíny – ruské Sputnik V, jehož užívání v Rusku bylo podmíněně schváleno již 5. prosince 2020 a kterou Rusko nabízí včetně možnosti licenční výroby. Činí tak z rusofobních a konkurenčních důvodů. Že je

schválena k užívání již v 65 státech světa? Šéfové Evropské lékové agentury (EMA) se, věrni rusofobní politice EK, ve věci zásadního odmítání Sputniku V vyjádřili jasně. Ať je, jaký je, neschválí ho. Podobně ze sinofobních a konkurenčních důvodů EMA nepovoluje užití čínských vakcín Sinopharm a Sinovac, jejíž výrobci měli případný pokus o registraci u zaujaté EMA za ztrátu času. EU tak svou idiotskou politikou nechává zbytečně umírat mnoho občanů EU, ještě víc rozvracet pandemií beztak otřesené ekonomiky členských států a v řadě států EU i slít hlasy za opuštění tohoto zdegenerovaného integračního uskupení.

Kolik životů tak bylo zmařeno? Těžko říci. Vezmu-li rozdíl mezi zemřelými v EU 28 včetně Velké Británie k 27. prosinci 2020 (424 864) a k 8. červnu 2021 (869 325) a budu počítat jen 10 % (i když je v EU nižší ochota nechat se očkovat Sputnikem V než českých 47 % v dubnu 2021), pak EK svou idiotskou politikou odmítání ruských a čínských vakcín zmařila životy 44 446 svých občanů. Tolik vychvalované „evropské hodnoty“ zabíjí vlastní občany ve velkém.

Jen Maďarsko se vzepřelo a opatřilo si mimo jiné ruský Sputnik V a čínskou Sinofarma. Ironií je, že navzdory nejrychlejšímu očkování v EU (po z EU vystoupivší Velké Británii, jež očkuje převážně britsko-švédskou AstraZeneca) v květnu 2021 vykazovala nejvyšší počet občanů zemřelých s koronavirem na milion obyvatel na světě. Rychlý růst počtu zemřelých se v Maďarsku teprve v květnu 2021 zmírňuje. K 23. červnu 2021 Maďarsko vykazuje 3 109 zemřelých s koronavirem na milion obyvatel.

I rychlé očkování obyvatel po určitou dobu nevede k poklesu úmrtnosti s koronavirem. Občané na nemoc Covid 19 umírají nejčastěji 2-4 týdny od infekce koronavirem. To očkování neovlivní. Odolnost člověka proti koronaviru vzniká až po dvou a více týdnech od očkování. Teprve očkování významné části nejohroženějších vrstev občanů vede k výraznému snížení úmrtnosti občanů s koronavirem, viz zkušenosti rychle očkujících USA, Velké Británie, Izraele... Přitom ani naočkování poloviny obyvatel nemusí vést k zastavení pandemie, pouze k jejímu omezení a umožnění rozvolnění mnohých karanténních opatření.

Otázkou je tzv. přirozené promoření obyvatel. Někteří lékaři jej odhadují až na trojnásobek počtu občanů evidovaných s koronavirem. Kolik to ale opravdu činí, není známo.

Může to být také mnohem méně. Totiž, testování občanů EU na koronavirus je zjevně nedostatečné. V EU se testuje málo, navíc často pomocí málo spolehlivých antigenních testů. Výsledkem je vysoký počet koronavirem infikovaných osob nepodchycených zdravotnictvím a pokračující pandemie v EU. Čínská zásada: „*Testovat! Testovat! Testovat!*“ je mnohým pro smích. Problém je i neznalost délky imunity získané infekcí koronaviru.

Chybné bylo ale dvojí „komplexní“ testování obyvatel na Slovensku. V obou případech zůstala asi třetina obyvatel neotestovaná a pandemii to příliš neovlivnilo. Zlí jazykové tvrdí, že testy dodávala firma známého pana premiéra. Testovat se musí někdy i plošně, ale tam, kde se vyskytuje koronavirus nebo kde hrozí jeho masové šíření.

Příznačné je i odmítnutí dočasného zrušení licenčních poplatků za vakcíny proti koronaviru výraznou pravicovou většinou v Evropském parlamentu 4. února 2021 a opakovaně i EK. Soukromé zisky velkých farmaceutických firem jsou prý důležitější než záchrana statisíců lidských životů a prodloužení pandemie ve světě. Soudní by měli vědět, že chudé rozvojové státy, zamořené koronavirem, ho budou dál šířit do světa včetně nových nebezpečných mutací. Dokud bude koronavirus řádit ve světě, těžko si oddychneme. Problém je, že soudnost velké části europoslanců a eurokomisařů chybí. Teprve v červnu 2021 Evropský parlament dočasné zrušení licenčních poplatků na očkovací látky proti koronaviru schválil.

Rusofobní hysterie tzv. proevropské opozice přiměla kontroverzního slovenského premiéra Matoviče a ministra zdravotnictví zajistit dovoz vakcíny Sputnik V tajně. Následná vzpoura dvou malých koaličních stran vedla 11. března 2021 k demisi ministra zdravotnictví a 1. dubna 2021 i k demisi premiéra. Také na životech slovenských občanů slovenským proevropským politikům, včetně „lidumilné“ prezidentky, nezáleží. Následný zákaz očkovat Sputnikem V na Slovensku vyvolal roztržku s Ruskem, protože byly porušeny podmínky daru ruské vakcíny Slovensku. V červnu 2021 se na Slovensku začalo Sputnikem V očkovat. Toto očkování ale naráží na nezájem zblblých občanů.

Zatím na Západě nejúspěšnější vakcína Pfizer má problémy. V Norsku po jejím podání hromadně zemřelo 23 staroušek, ve Švýcarsku 13. Případy se zametly pod koberec. Jednotlivých 9 úmrtí občanů po podání vakcíny Pfizer se v Německu prý vyšetřuje. Těch podezřelých úmrtí krátce po očkování Pfizerem je jistě mnohem víc. Připadá to ale na desítky miliónů podání očkovacích dávek. Nejde o častý jev provázející očkování Pfizerem.

Někteří občané mají genetickou či jinou náchylnost k tvorbě krevních sraženin – trombóz. Často o tom ani nevědí. Britsko-švédská vakcína AstraZeneca občas trombózy aktivuje. Na tomto základě rozjela její konkurence (zřejmě Pfizer a Moderna) pomlouvačnou kampaň, takže se významná část občanů EU odmítá touto vakcínou nechat očkovat. Že se masovým očkovaním vakcínou AstraZeneca podařilo zlikvidovat pandemii ve Velké Británii a že významně přispívá k potírání koronaviru i v řadě dalších států? Prý nevádí. Vystrašenost lidí dělá divy a koronavirus ve velkém zabíjí dál. Kolik lidských životů tato hysterie stála? Vezmu-li za základ rozdíl v počtu zemřelých 8. červen 2021 (525 681) minus 27. prosinec 2020 v EU 14 (bez Velké Británie) + Norska + Švýcarska (444 461) a budu uvažovat jen 5 % z nich na občanský bojkot AstraZeneca (začal podstatně později než bojkot Sputniku V ze strany orgánů EU), jde o 14 119 zbytečně zemřelých osob.

Zdá se, že se západní konkurenci daří pomlouvat i Sputnik V v Rusku a část občanů od očkování jím odradit. Nízká proočkovanost občanů Ruska také maří lidské životy.

Dvě vlastní vakcíny vyvinula a své občany jimi očkuje i malá, Západem embargovaná Kuba.

Šéf firmy Pfizer nedávno oznámil, že účinnost vakcíny Pfizer není uváděných 95 %, ale jen 70 %, což je deklarovaná účinnost obou hlavních čínských vakcín. Na tuto výši byla snížena i účinnost vakcíny AstraZeneca). Prý kromě druhé dávky vakcíny Pfizer bude nutná ještě dávka třetí a každoroční přeočkování, podobně jako u chřipky. Přes četné nesrovnalosti se podařilo obří kšefty a tím obří zisky firmě Pfizer zajistit, takže se může pomalu přiznávat pravda. Jestli si dobře vzpomínám, kdysi jsme se učili, že proočkovanost občanů pod 90 % je nedostatečná, byť u různých nemocí se procento nutné k proočkovanosti objektivně liší. Kritika Babiše, že se nepokusil koupit od některých států EU tam bojkotované dávky vakcíny AstraZeneca, měla racionální jádro. Těžko se komentuje zpráva z 6. května 2021, viz 5), že Nizozemí posílá do stoupy 11 milionů dávek AstraZeneca, že se jí masově odmítají nechat očkovat ve Švédsku, v Dánsku a v dalších státech EU. EU neuvazuje o dalším nákupu AstraZeneca. Přitom vzniku trombózy v důsledku očkování AstraZeneca dostalo 70 osob z 20 miliónů očkovaných, viz 5). Prý raději koronavirus. Podle nizozemských papalášů nejen v chudé Africe zřejmě nežijí lidé, kteří by potřebovali očkování proti koronaviru. Nebo platí kapitalistické: „*Než pomoci chudým, raději ulehčíme trhu a očkovací látky dáme do stoupy?*“

Levice by neměla zapomínat, že dokud bude soukromé vlastnictví velkých farmaceutických firem, bude taková zruďná praxe pokračovat. Velký farmaceutický průmysl jako část kritické infrastruktury je nutné zespolečnit.

Ano, EU svou nemohoucností boj s koronavirem prohrává a následky jsou kruté.

Výhry a prohry boje s koronavirem v Polsku

První případy koronaviru byly v Polsku prokázány 4. března 2020, značka „*Nechtěný dovoz z Německa*.“ Předchozí dva týdny opozice skandalizovala vládu, že výskyt koronaviru v zemi tají. Také Polsko je vysoce rozdělené na pravicový euroskeptický sociálně konzervativní blok vládní strany Právo a spravedlnost (PiS) a rozhádaný blok opozice, kde rozhádané politické proevropské strany Občanské platforma, Levice, polští lidovci PSL, nově i populistické hnutí Szymona Holownia stojí proti ultrakonzervativnímu hnutí Korwina Mikkeho. Na rozdíl od Česka polská opozice nevede boj proti vládě „přes mrtvolu“ polských občanů.

Polsko nevyhlásilo obecný stav nouze, ale jen stav epidemie, s ohledem na prezidentské volby, které se měly konat 10. a 24. května 2020 (nakonec se konaly 28. června a 12. července 2020) a s ohledem na velké ekonomické ztráty, jež by nouzový stav přinesl. Činí tak i s rizikem vymáhání vysokého odškodnění ze strany polských podnikatelů.

Je velkou zásluhou polských ministrů zdravotnictví Lukasse Szumowského (do 18. srpna 2020) a Adama Niedzielského a premiéra Mateusze Morawieckého, že velkou pozornost věnovali a věnují dialogu s veřejností, neustálému přesvědčování o nutnosti respektovat karanténu. Pomohl zřejmě i zákaz procházek do přírody z března 2020. O měsíc později byl tento zákaz zrušen, co by akt dobré vůle.

Polsko zaznamenalo jediné papalášské chování. Náhodně projíždějící novináři si 6. února 2021 všimli začínajícího požáru karanténou zavřeného hotelu Malinowy Raj Solec-Zdrój v Malopolsku. Následně nafotili prchající z hořícího hotelu včetně soudkyně Ústavního soudu „krásné paní Kristýny“. Jediná velká ryba v Polsku, chycená při zjevném porušování karantény.

Také v Polsku docházelo k většímu i menšímu zastavování ekonomického a společenského života, v úhrnu ale méně než v ČR. Zmocněnec polské vlády pro pandemii Michal Dworczyk přiznal, že mnohá karanténní opatření vláda nezavádí, protože by je mnoho občanů ignorovalo, resp. by byla prakticky nevymahatelná. Situaci by v úhrnu ještě zhoršila.

Povinnost nosit roušky nebyla po jarní vlně pandemie v Polsku zrušena. S rouškami funguje zdravotnictví, úřady, obchody, veřejná doprava ad. Zdá se, že zmírnila nástup podzimní vlny pandemie v Polsku. Epidemiologickým problémem se staly nejen v Polsku zejména mše, první svatá přijímání, svatby a pohřby. V červnu 2020 se na jedné svatbě nakazilo 200 občanů a v karanténě skončilo dalších 4 000 osob (více obyvatel prý městečko Limanowa nemá). Také v Polsku karanténu nejvíce respektují staří a nemocní, nejméně mladí a zdraví (alespoň si to o sobě myslí).

Na jaře a v létě 2020 mělo Polsko relativně více nakažených i zemřelých s koronavirem než Česko, poté se situace obrátila. Také Polsko jarní vlnu pandemie vcelku úspěšně zvládlo, ale podzimní a zimní vlny pandemie tragicky nezvládá. Chybné bylo nezavření státních hranic. Četné nákupní a rekreační cesty Čechů do Polska šířily i koronavirus. Nešťastné bylo vyslání letadel pro občany Polska pracující ve Velké Británii, aby mohli strávit vánoce 2020 doma. Někteří do Polska přivezli nákazu britskou mutací koronaviru, která stojí v pozadí třetí zimní vlny koronaviru nejen v Polsku. Stejnou chybu udělalo Rusko, když v dubnu 2020 umožnilo návrat asi čtvrt miliónu v zahraničí žijících Rusů do Ruska, některých i s infekcí, přičemž na ně neuplatnilo karanténu.

Také v Polsku je ideologicky nepřijatelná ruská vakcína Sputnik V. Zvažuje se ale dovoz čínských vakcín. Silně rozšířené odmítání očkování v Polsku asi třetinou občanů ale v květnu 2021 vytváří situaci, kdy obstarávání dalších druhů vakcín nemusí být potřebné. K 1. srpnu 2021 má Polsko asi 45 % občanů plně očkovaných, mnohem víc ve velkých městech než na venkově. Zájem o očkování se prudce snížil. Došlo i k fyzickým útokům na očkovací centra odpůrci očkování.

Zatímco v Česku vládne v organizaci očkování zmatek a značně jsou rozšířeny papalášské praktiky (v jednu dobu až dvojnásobná proočkovanost občanů Prahy proti zbytku Česka byla skandální), polský systém očkování je jednoduchý a transparentní. Nabízí čas,

místo a druh očkovací látky s tím, že v případě odmítnutí nabídky je automaticky nabízeno vhodnější místo nebo jiná očkovací látka, ale v pozdějším termínu.

Jak prohrát boj s koronavirem v Česku

České zdravotnictví bylo za 30 let transformace po roce 1989 vážně oslabeno, a to zejména:

- 1) Citelným snížením počtu a kapacit českých nemocnic v oblasti materiální, a zvláště pak personální;
- 2) Privatizací v roce 1995 a 1999 a následnou likvidací špičkového Ústavu sér a očkovacích látek v roce 2004. Za pandemie koronaviru velice chybí;
- 3) Zrušením okresních hygienických stanic k 1. lednu 2009 a zásadní redukcí pracovníků hygienické služby na 50 % (epidemiologů ještě výrazněji) v roce 2011 v rámci „úspor“, prosazených pravicovým ministrem zdravotnictví Hegerem z TOP-09;
- 4) Zaváděním tržních vztahů do zdravotnictví, které vedlo k nezájmu o ekonomicky nerentabilní obory a také o rezervy. Tak se stalo, že na jaře 2020 chyběly četné nezbytné zdravotní pomůcky, rouškami a respirátory počínaje.

Oslabení českého zdravotnictví, a zvláště pak epidemiologické služby, bylo tudíž velké. Nechám-li stranou nekompetentnost šéfky hygieniků Evy Gottwaldové, mám za to, že zdravotnictví ČR pandemii jakž tak zvládá. Cena je ale vysoká, lékaři a zdravotní sestry jsou dlouhodobě extrémně přetížení. Současně patří k nejohroženějším pandemií koronaviru. Zaslouhují si hlubokou úctu, a ne kopance ze strany bulvárních novinářů a šílených politiků a aktivistů.

Zásadní otázkou je, proč Česko svůj spíše úspěšný boj s koronavirem na jaře 2020 (skutečně úspěšný byl ve východní Asii) anulovalo a stalo se k 24. květnu 2021 již podruhé státem s druhým nejvyšším počtem zemřelých občanů s koronavirem na milion obyvatel na světě, resp. 4. k 8. červnu 2021 poté, co nás předstihla Bosna a Hercegovina a v Peru zásadně přepočítali zemřelé s koronavirem na téměř dvojnásobek dříve uváděné hodnoty, takže se ocitli bez konkurence s nejvyšším počtem zemřelých s koronavirem na světě.

Podobně jako v USA hraje rozhodující roli masová neodpovědnost, nekázeň části občanů tváří v tvář kruté pandemii a boj tzv. hlubokého státu proti prezidentu Miloši Zemanovi a vládě Andreje Babiše (ANO-2011, ČSSD), do března 2021 tolerované komunisty.

Rozhodující složky hlubokého státu proti vládě ČR byly a jsou tyto:

- Hromadné sdělovací prostředky hlavního proudu v čele s Českou televizí a médii Bakalova nakladatelství Ekonomie;
- Nesmiřitelná opozice, tj. politické strany ODS, TOP 09, KDU-ČSL, starostové, piráti a SPD;
- Výrazná většina Senátu Parlamentu ČR;
- Justiční mafie, která rozvrací právní řád včetně protikoronavirové legislativy a nestíhá množství trestných činů, souvisejících s pandemií;
- Pokračující zrada části vzdělavců ČR. Při pandemii koronaviru je zvláště odporný boj proti karanténě ze strany některých lékařů, zejména šéfa zubařů Romana Šmuclera (špinavé kšefty nade vše), senátora Jana Žaloudíka z ČSSD (roušky škodí), profesora Jana Pirka (promořit obyvatelstvo koronavirem), rektora Univerzity Karlovy Tomáše Zimy (je to prý jen rýma), skupiny lékařů z nemocnice Bulovka, Soni Pekové (v létě 2020 předpověděla, že do vánoc koronavirus sám vymizí)... Zmatečné rady těchto a některých dalších MUDr. ztěžovaly a i nadále ztěžují boj s pandemií. Motivy jednotlivých MUDr. nebyly shodné, s výjimkou snahy se zviditelnit. Pozitivní je, že se k takové a podobné špíně nepřipojil žádný epidemiolog;
- Vedení EU, zvláště pak neschopní epidemiologové EU, EMA a EK, viz předchozí text. Opakovaně předvádí obludnou nekompetentnost. Klade hořkou otázku, zda není čas z tohoto spolku vedeného šílenci v rámci pudu sebezáchovy vystoupit.

Společné všem těmto složkám je, že systematicky hází vládě ČR klacky pod nohy (tzv. demokratická opozice kritizuje vládu jak za zavádění a přitvrzování karantény, tak za její rozvolňování, zvláště nešikovně předseda ODS Petr Fiala) podle nechvalné zásady „Čím hůře (pro vládu), tím lépe (pro nesmiřitelnou opozici)“. Jde o taktiku české pravice z roku 1947, kterou si vykoledovala drtivou porážku v únoru 1948. Chtějí si jí zopakovat? Možná jen věří hrubě překroucené historii o údajném komunistickém puči, ač reálně šlo o pokus o svržení zákonné vlády Národní fronty v čele s Klementem Gottwaldem ústavní

cestou. Možná sází na vymývání mozků médií hlavního proudu. Pro tuto kampaň je příznačné i perverzní heslo: „*Kdo nosí roušku, je volič Babiše!*“ z 27. května 2020. Zřejmě radši koronavirus.

Poslanci šesti tvrdě opozičních stran nikdy nepodpořili prodloužení nouzového stavu, přestože je podmínkou uplatňování mnohých karanténních opatření. Když ale v únoru 2021 nouzový stav odmítli podpořit poslanci za KSČM, hejtmani převážně těchto stran přišli vládu prosit o prodloužení nouzového stavu na základě obejití zákona.

Poměrně účinné je neustálé poukazování na rozpornost a často i nedomyšlenost jednotlivých opatření karantény. Totiž, prakticky každé karanténní opatření někoho omezuje a nejednou i poškozuje, takže je nepopulární. Čím déle se pandemie vleče, tím víc lidí karanténa štve. K tomu přistupuje nelogičnost řady karanténních opatření. Nechvalné jsou výjimky, zvláště pro papaláše a vrcholové sportovce. Papalášské manýry jsou nejen v ČR nelibě vnímány obyvatelstvem. Snaha o dětské vrcholové sportovce k obejití karantény byla tristní.

V úhrnu tyto složky hlubokého státu u nás úspěšně rozvrací boj s koronavirem. Samozřejmě, pokud je mnohým občanům za těžké nosit i roušku či respirátor, je to zlé. Ukazuje na totální morální rozvrat, těžkou zhýčkanost a ztrátu pudu sebezáchovy příslušných občanů. Neschopnost pochopit, že jsme ve válce s krutým virem, svědčí o těžkém morálním rozkladu společnosti.

Když jsem na podzim 1980 začínal aspiranturu na Ekonomickém ústavu, dal mi můj školitel Alexej Bálek mimo jiné radu: „*Když něčemu nerozumíš, tak o tom na veřejnosti nemluv a hlavně nepiš. Snaž se získat nezbytné informace a v problému se zorientovat. Přistupuj k problémům s pokorou.*“ Ano, pokora je pro mnoho lidí v Česku, řadu odborníků nevyjímaje, již 30 let věcí neznámou. Ne že by nebyli někteří odborníci, a zvláště pak řadoví občané, nepokorní i dříve. Jisté je, že těch nepokorných po roce 1989 prudce přibýlo. Připočteme-li k tomu ještě lenost myslet, naslouchání části občanů různým výzvám k ignoraci karanténních opatření a silně rozšířenou praxi hledání cest, jak karanténní opatření obejít, tak nepřekvapuje, že s koronavirem k 23. červnu 2021, zpravidla zbytečně, zemřelo 30 283 občanů a Česko má k tomu datu čtvrtou nejvyšší úmrtnost s koronavirem na milión obyvatel na světě.

Chyby české vlády

Zatímco první jarní vlnu pandemie vláda ČR, zejména včasným vyhlášením karantény včetně zastavení významné části ekonomiky a uzavřením státních hranic pro pohyb občanů, zvládla dobře (vadou na kráse bylo, že rozhodné varování vláda nedostala z resortu zdravotnictví, ale od pojišťováka Pavla Řeháka, jenž hrozbu pandemie odvodil z italských a českých dat o šíření koronaviru), od května 2020 se dopouští vážných chyb. První bylo předčasné rušení mnohých karanténních opatření a hrubé zanedbávání osvěty ve smyslu, že prvním opatřením karantény je vyhýbat se kontaktům s druhými lidmi, pokud nejsou nezbytně nutné (nezbytnost ale nelze pojímat, že *„potřebuji všechny dosavadní kontakty a běda každému, kdo by mi v nich bránil,“*), druhým je udržování rozestupů od druhých občanů 1,5-2 metry s výjimkou členů jedné domácnosti. Pokud to není možné, nastupuje třetí základní opatření karantény – povinnost nosit roušky, resp. respirátory. Roušky, resp. respirátory, by se měly nosit vždy v budovách a v dopravních prostředcích, pokud se v nich vyskytují osoby z více domácností. Dodržování těchto tří zásad mohlo zabránit rozsáhlým přenosům infekce koronaviru na další občany.

Protože rezervy resortu zdravotnictví, pokud jde o roušky a respirátory na jaře 2020, byly blízké nule a jejich dovoz pro všeobecný nedostatek na světovém trhu nebyl možný, nastoupila svépomoc, domácí šití roušek. Ano, masové šití roušek po domácku pro sebe i pro druhé patřilo k světlým stránkám boje Čechů s pandemií na jaře 2020. Ostudná byla naopak kritika vlády ze strany nesmiřitelné opozice za dovoz roušek a jiných zdravotních potřeb z Číny v situaci, kdy se těchto potřeb v ČR i ve světě zoufale nedostávalo.

Ano, karanténa je nepříjemná, o rozsáhlých sociálně ekonomických škodách nemluvě. Každá nedůslednost v karanténě ale umožňuje další šíření zhoubného viru, a tím i jeho prodlužování.

Byly tu i psychologické aspekty. Minimální počet zemřelých v důsledku pandemie koronaviru v ČR na jaře a v létě 2020 a snížení výskytu koronaviru koncem jara díky předchozí karanténě a letnímu počasí vyvolávalo chybnou představu, že vlastně o nic moc nejde. Plné zrušení karantény (od 1. července 2020 zůstalo pro řadové občany jediné opatření, povinnost nosit roušku v pražském metru) bylo neodůvodněné. Povinnost nosit roušky měla být zachována ve všech zdravotnických a sociálních zařízeních, na úřadech,

v obchodech, v prostředcích veřejné dopravy osob včetně zastávek... Žranice politiků ne-smířitelné opozice a představitelů pražské kavárny na Karlově mostě v Praze 30. června 2020 pod patronací pražského pirátského primátora s tím, že Česko zvítězilo nad koronavirem, byla příznačná.

Růst počtu koronavirem nakažených v létě byl sice mírný, ale zneklidňující, navíc s rizikem prudkého nárůstu na podzim. Významně k tomu přispívala značná nekázeň občanů. Při nechvalné pitce jedním brčkem v pražském klubu Techle Mechtle 11. července 2020 přítomná superpřenašečka nakazila přímo 50 osob, od nich se nakazilo dalších 98 osob a v karanténě skončilo dalších 200 osob. Podobně koronavirus šířil cestovní ruch zahraniční (nejen Chorvaté by mohli vyprávět) i domácí a místní selhání – zanedbání u horníků v OKD v létě 2020 ad. Vir byl šířen jak ze zahraničí do Česka, tak z Česka do zahraničí. Premiér Babiš s ohledem na blížící se krajské a senátní volby nevyslyšel návrh epidemiologů obnovit povinnost v budovách a ve veřejné dopravě nosit roušky (17. - 20. srpna 2020), což mohlo zmírnit šíření koronaviru. Katastrofou se staly seznamovací kurzy prvních ročníků vysokých škol. V případě mediků Univerzity Karlovy jej chytli všichni účastníci kursu. Někteří skončili v nemocnici. Nárůst koronavirové infekce a nedostatečné personální vybavení hygienické služby i přes její posílení vojáky způsobilo 15. září zhroucení trasování občanů pozitivních s koronavirem. Hygienici přestali stíhat šíření infekce trasovat. Znovuzavádění karantény po volbách v půlce října 2020 přišlo pozdě, navíc se setklalo s odmítáním významné části občanů. Druhá vlna pandemie se rozjela s drtivými důsledky pro veřejné zdraví a pro ekonomiku, protože vedla nutně k zastavení podstatné části nevýrobní sféry. Komplikovala ale i výrobní sféru. Žaluje 18 400 zemřelých občanů ČR v roce 2020 navíc proti průměru pěti předchozích let. Z toho jdou dvě třetiny přímo na vrub pandemie koronaviru a zbylá třetina nepřímo (ochromení zdravotnictví, a zvláště pak prevence). Třetina zemřelých s koronavirem zemřela přímo na koronavirus, dvě třetiny v kombinaci koronaviru s jinými vážnými nemocemi, zejména cukrovkou, ischemickou chorobou, rakovinou, viz ČSÚ, resp. 6). Celý přírůstek zemřelých připadá na občany nad 65 let věku a na měsíce říjen až prosinec.

Z vlivných byl v ČR schopen vést účinný boj s pandemií zřejmě jen plukovník Roman Prymula. Prokázal to jako náměstek ministra zdravotnictví na jaře 2020. Tuto funkci ale musel k 1. červnu 2020 opustit, protože nezáskal bezpečnostní prověrku. Po demisi ministra zdravotnictví Adama Vojtěcha, který si podle vlastního přiznání možnost druhé

podzimní vlny pandemie koronaviru nepřipouštěl, se stal 21. září ministrem zdravotnictví. Rozhodnými kroky proti pandemii včetně druhého, byť mírnějšího zastavení ekonomiky zastavil hrozivě se rozjíždějící druhou vlnu pandemie, byť vrchol smrtnosti při známých zpožděních byl až v listopadu. Důsledným postupem od počátku vyvolával vůči sobě nevoli mnohých, v první řadě nesmiřitelné opozice a prodejních novinářů. Ministrem byl sotva měsíc. Muž číslo dvě ANO 2011 Jaroslav Faltýnek ho vylákal na schůzku v zavřené vyšehradské restauraci Rio's. Při jejím opouštění byli účastníci schůzky nafoceni novináři bulvárního deníku Blesk a Prymula byl následně po skandalizaci „odstřelen“. Byla hrubá chyba premiéra Andreje Babiše, že ho tehdy nepodržel.

Nový ministr zdravotnictví Jan Blatný (29. října 2020 – 7. dubna 2021) byl málo kompetentní. Svým přístupem k pandemii způsobil odchod řady odborníků z rezortu zdravotnictví. Další byli odejiti pro nekázeň – předbíhání při očkování stálo funkce náměstkyni ministra zdravotnictví Šteflovou, ředitele Státního zdravotního ústavu Březovského a další. Pokud Blatný nebyl přímo stoupencem špatné koncepce promořování obyvatel koronavirem, byl k ní úspěšně tlačěn úředníky resortu. Vláda na jeho návrhy přijímala často značně zmatená karanténní opatření, což zvyšovalo nevoli proti karanténě, přispělo k dalšímu šíření koronaviru a k mnoha zbytečným úmrtím našich občanů. Po svém odvolání z funkce ministra přiznal jedinou chybu: nevěděl prý, jak silně se v Česku v prosinci 2020 rozšířila tzv. britská mutace koronaviru. Vážných selhání měl ale mnohem víc.

Za problematickou považuji i výměnu hlavní hygieničky Jarmily Rážové 15. března 2021. Její nahrazení Pavlou Svrčinovou, která jako ředitelka hygieny Moravskoslezského kraje zanedbala komunikaci s veřejností, a zejména šíření koronaviru mezi horníky, vyvolalo právem údiv.

Problematické bylo a je i fungování legislativní sekce ministerstva zdravotnictví. Že leccos nezvládala, by nepřekvapilo ani tak, jako že se řadu chyb ve vydávaných předpisech rušených soudy opakovala. Přitom řada rozsudků některých soudů (špičkou řádění justiční mafie je rozsudek, že se musí obnovit výuka na gymnasiu Na Zatlance bez ohledu na koronavirus) byla šílených. Soudci bojují za šíření pandemie, předstírajíc obranu lidských práv! Zjevným průšvihem byl i tzv. pandemický zákon, který měl umožnit vládě bojovat s koronavirem i mimo stav nouze.

Neúspěšný byl Vojtěchův projekt automatické regulace karantény systémem Semafor, později nahrazený podivným systémem Blatného PES, navíc opakovaně měněným. Když PES štkal převážně na stupeň karantény číslo 3, vláda předvánočně populisticky uvolnila karanténu na stupeň 3, aby lidem nekomplikovala vánoce. Lidé potřebu opatrnosti ignorovali, předvánoční nákupní horečka, a zejména četné návštěvy příbuzných a známých během vánoc, vedly k další vlně pandemie v lednu 2021 a k mnoha dalším úmrtím zejména staroušků s koronavirem. Krátké zlepšení následovala čtvrtá vlna pandemie, s kterou ČR těžce zápasila ještě v březnu 2021. Dle ČSÚ za prvních 13 týdnů roku 2021 v ČR zemřelo proti průměru let 2015-19 o 15 459 občanů víc, viz 7). Nejtragičtější byl březen, kdy zemřelo proti průměru března předchozích let asi 6 300 občanů navíc. Pozitivní vývoj byl jen v úmrtnosti občanů nad 85 let věku, kde se již příznivě projevovalo očkování. I tato úmrtnost ale zůstávala nadprůměrná.

Až v dubnu 2021 dochází k ústupu pandemie a k rozvolňování karantény. Jistě i proto, že zimní vlnu pandemie citelně přižívovala tzv. britská a od března 2021 i další nebezpečné mutace koronaviru. Zásadním problémem je, že významná část občanů (podle průzkumu WHO plných 46 %) karanténu ignoruje, takže málo úspěšný boj s koronavirem dál stupňuje demoralizaci společnosti. Ani argument 30 283 k 23. červnu 2021 zpravidla zbytečně zemřelých občanů ČR s koronavirem mnoho občanů nevede k odpovědnému chování.

Akce 25 000 křížů napsaných křídou na dlažbu Staroměstského náměstí 23. března 2021 byla veřejností přijata spíše kladně, byť bez pozitivního vlivu na dodržování karantény. Obdobná akce prezidenta Miloše Zemana 30 000 svíček za zemřelé s koronavirem na nádvoří Pražského hradu 10. května 2021 se stala terčem mediálního posměchu, protože válka proti prezidentovi je pro mnohá média důležitější než snižování počtu obětí koronaviru.

Vážným problémem je nelogičnost řady přijímaných karanténních opatření. Jistě, chybám se vyhnout nelze. Vláda ČR ale své přešlapy napravuje pomalu a nejednou vůbec.

Velmi špatná je komunikace vlády s širokou veřejností, což zvyšuje nedůvěru k přijímaným karanténním opatřením, včetně odmítání karantény jako takové. Že zde vláda měla a má značné rezervy, dosvědčuje i skutečnost, že v řadě evropských států při mírnějším průběhu pandemie platila přísnější karanténní opatření než v ČR. Pravda, i tam

měli velké problémy s uhlídáním karantény v praxi. V březnu 2021 se českým občanům zavřelo Německo a Slovensko. O koronavirus nepřekvapivě nestojí ani v Polsku, které se nám dosud ke své škodě nepochopitelně nezavřelo.

Vliv lobbistů

Lobbisté byli, jsou a budou. Kromě snahy zabránit různým vládním a poslaneckým přešlapům se snaží vymoci výhody pro svou lobby na úkor druhých, což je vesměs špatné. Významně negativně ovlivňují rozhodování politiků vládních i opozičních, nejen v ČR. Tragické je, pokud prosazují opatření poškozující i zájmy podnikatelů, které mají hájit. V ČR tak činí dlouhodobě například Hospodářská komora a za pandemii zejména její viceprezident a šéf lobbistů za cestovní ruch, obchod a služby pan Prouza.

Boj proti karanténě nepřekvapivě vedou lobbisté sektorů zavřených karanténou – cestovního ruchu, ubytovacích a stravovacích zařízení, maloobchodu mimo základní potřeby a dalších zavřených služeb. Prosazováním předčasného legálního i nelegálního rozvolňování karantény zásadně poškozují podniky, jejichž zájmy údajně hájí. Předčasné rozvolnění vede zpravidla k další vlně pandemie a k dalšímu uzavření ekonomiky, které nejvíce dopadá právě na cestovní ruch a s ním spjatá ubytovací a stravovací zařízení, ale také na kulturu, sport, mnohé služby, mnohý obchod, školství a další činnosti, kde dochází ke shromažďování většího počtu osob.

Důsledné dvouměsíční zavření ekonomiky i života v provincii Chu-pei umožnilo zastavit a poté prakticky vymýtit v Číně pandemii koronaviru, takže od května 2020 mají Číňané problém jen s jeho občasným nechtěným dovozem ze zahraničí, který řeší místními, na naše poměry drastickými uzávěrami. Podobně je na tom Vietnam, Tchaj-wan, Jižní Korea, Singapur, Nový Zéland, Austrálie. Zdá se, že až na výjimky se zavřené státní hranice vyplácí. Ano, zhýčkanou EU odsuzovaná drakonická opatření se východoasijským státům bohatě vyplácí. Bez pochopení obyvatelstva by to ale možné nebylo. Naopak předčasné rozvolňování nejen v ČR způsobuje, že se pandemie a jí vynucená karanténa vrací, navíc při podstatně nebezpečnějších mutacích koronaviru – britské, jihoafrické, brazilské, indické...

Jihoafrickou mutaci koronaviru do ČR nechtěně přivezli občané, legálně se rekreující na koronavirem silně zamořeném Zanzibaru! Nebezpečnou indickou mutaci koronaviru k nám přivezla vysokoškolská studentka z Indie, kam prý musela odletět za rodiči. Slabou útěchou je, že ji přivezla s negativním testem na koronavirus.

Trapně působí ministr průmyslu, obchodu a dopravy Karel Havlíček oznamováním otevření zavřených obchodů a služeb, ač to pandemická situace neumožňuje a vláda to nepřekvapivě odmítá. Neodpovědná jsou prohlášení ministra kultury Lubomír Zaorálka, že se na masových kulturních představeních koronavirus nešíří, takže zde musíme rozvolnit. Škůdcovská je linie ministra zahraničí Tomáše Petříčka, že boj s koronavirem musí jít přísně v souladu s předpisy EU, přestože s možností pandemie koronaviru nepočítaly, o idiotské rusofobní a sinofobní politice nejen Petříčka a EU nemluvě. Myšlenka, že než mít „ideologicky“ závadnou ruskou či čínskou vakcínu, tak ať radši naši občané ještě více umírají s koronavirem, je na úrovni vraždících orgií německých nacistů (staré, nemocné a neduživé má být odstraněno).

Pokud se vrcholný politik stane pochybným lobbistou mimo realitu, je to vždycky špatné.

K lobbyismu patří i předražené veřejné zakázky. Skandální byl pronájem haly v Letňanech pro očkování za 100 000 Kč/24 hodin v situaci, kdy Kellner nabízel svou mnohem lépe v Libni umístěnou O2 arénu zadarmo. Nakonec se očkuje v ní, nikoliv v Letňanech. Za nevyužitý nájem haly v Letňanech ale stát zaplatil zbytečně asi 100 mil. Kč. Při neúplné dodávce zdravotnického materiálu stát přišel o zboží za 35 mil. Kč. Těch předražených zakázek je jistě mnohem víc. Tu a tam roušky, respirátory a jiné zdravotní pomůcky někteří prodávají občanům i za několikanásobek jejich nákupní ceny. Naopak dodávky zdravotních pomůcek z Číny byly za podstatně nižší ceny, než je kupovala řada jiných států, byť nesmiřitelná opozice tvrdila opak. Pravdou je, že některé byly buď bez certifikátů, nebo s falešnými certifikáty. Tak to chodí, když je něčeho zoufalý nedostatek.

Kontroverzní prvky v karanténě

Ano, mnohá opatření českého státu v boji s koronavirem připomínají rozhodování radních pověstného Kocourkova. I proto se nejednou mívá účinkem.

Ministr zdravotnictví Blatný a šéfka SÚKL Storová odmítají přezkoumat nejen sérum proti koronaviru Sputnik V, ale i některé léky, které podle lékařů v nemocnicích při léčení pacientů s Covidem-19 pomáhají (ivermektin). Proti koronaviru pomáhající lék isoprinosine byl i vyřazen z povolených léků. I když tyto léky mají i vedlejší negativní účinky na léčené, podstatné je, že pomáhají zachraňovat životy. Takový přístup šéfů zdravotnictví je postaru řečeno „na prokurátora“. Ministr zdravotnictví za pandemii nemůže stávkovat „prací přesně podle předpisů,“ které s touto pandemií nepočítaly, případně tyto předpisy ještě víc křivit.

Podivně se chová Sněmovna. Poté, co vzdá hold s koronavirem zemřelému poslanci Jiřímu Votrubovi, dovolí poslancům Volnému a Bojkovi nenosit ve Sněmovně respirátor s tím, že se kolem nich postaví plexisklo. Ještě málo poslanců a pracovníků Sněmovny koronavirus chytilo, i když by mohl nejen Jirka Dolejš vyprávět? Příklady táhnou. Zvláště těch nahoře a ty špatné.

Těžké je chtít kázeň po těch dole, když ji nemají ti nahoře. Papalášských manýrů je v Česku moc. Bylo při nich v Česku nachytáno mnoho velkých ryb. Navíc jsou mnozí na to ještě hrdí.

Trpí se demonstrace proti karanténě, konané navíc při nedodržování povoleného počtu osob, rozestupů a povinnosti nosit respirátory. To je trestuhodné. Je to prý daň za demokracii, či spíš za zastrašenost státu a za blížící se sněmovní volby. Zase volby za pandemii! Poctivý se nejen spravedlnosti, ale ani zastání málokdy nejen v Česku dovolá. Dobře to vědí i policisté. Různí „ochránci lidských práv“ ochránce zákona také často účinně skandalizují, o záplavě hnusů na sociálních sítích nemluvě. Prokopským údolím jezdí policisté denně, ale proti ignorování karantény vesměs nezasahují, byť deliktů bývá hodně. Tradičně vesměs přehlíží i početné delikty části návštěvníků proti tamní státem chráněné přírodě.

Známe trestný čin šíření infekční nemoci, úmyslné a z nedbalosti. Ač jsou média plná případů hrubého porušování zásad karantény a velká část případů je reálná, média zatím nepřinesla případ, že by byl někdo v této souvislosti trestně stíhán, natož odsouzen. Strach, lenost nebo přímá policejní a justiční mafie v praxi? Nevím. Prý policie asi 60 případů vyšetřuje.

Ostudná je výjimka z karanténních opatření pro sportovce. Vrcholový sport přináší republice bezpočet korupčních a zdravotních afér, počínaje častým hazardem se zdravím vrcholových sportovců. Na rozdíl od občanů nesportovců nemusí sportovci nosit respirátor, mohou bez něj běhat i po chodnících, funěť, kašlat a ohrožovat pěší, podobně cyklisté. Ano, pěší byli podle platných nařízení celé měsíce povinni nosit i v přírodě respirátor (pokud v jejich okolí nikdo není, tak zjevně zbytečně), zatímco běžající „sportovci“, cyklisté a jezdci na koních ho nosit nemusí ani na chodnících plných chodců. Po vyhlášení karantény jich výrazně přibývalo. Že se jich velká část chodcům nevyhýbá a nejednou je i šikanuje, škoda mluvit.

Protože je od podzimu 2020 zřejmé, že se koronavirus šíří v rozhodující míře v uzavřených prostorech a jen málo venku na „čerstvém vzduchu,“ otázkou je, zda bylo rozumné zavírat otevřená sportoviště. Za určitých podmínek (nejen bez obecenstva) se dost možná mohly provozovat pro běžné občany. Výjimka pro vrcholové sportovce byla cynická. Přispěla k podlomení důvěry v karanténní opatření, o pokusech o obejití přes „dětské vrcholové sportovce“ nemluvě. Prémii se stalo nakažení některých českých olympioniků koronavirem infikovaným lékařem českých tenistů cestou na olympiádu v Tokiu v letadle, spojené s jejich následným vyřazením ze soutěží.

Pokusy omezit mobilitu v ČR měly v březnu a v dubnu 2021 nejproblematictější zákaz cestování mezi okresy s výjimkou cest do práce, na úřady a k lékaři. Vedla k tomu zejména hromadná turistika na lyže, leč takové opatření, přijaté navíc s řadou výjimek a bez možnosti účinnější kontroly, bylo zjevně neúčinné. Omezení vnitřní mobility příliš nepomáhá, pokud se dá snadno obejít (napsat si čestné prohlášení na některou z řady těžko kontrolovatelných výjimek dovede každý, mnozí řidiči policií hlídané úseky silnic objíždí) a pokud se občané houfují v místě bydliště či kdekoli jinde, včetně nechvalného houfování se pod sjezdovkami v horách či u výdejných okének hospod. Přitom územní omezení mobility hranicemi okresů bylo pro některé občany necitlivé až nepřijatelné. V praxi znamenalo zákaz ježdění na většinu chat a chalup, které za ne příliš reálné podmínky nehoufování se tam nepředstavovalo větší epidemiologické riziko.

Významnou nelogičností je nezavření většiny průmyslu z ekonomických důvodů. Jak už psala Ilona Švihlíková, Jan Klán a další, jsme reálně polokolonii – montovnou západ-

ního kapitálu. Toto postavení vlád Andreje Babiše a nesmiřitelná opozice důsledně respektují. Přitom nejen mnozí podnikatelé, ale také mnozí pracovníci, zejména agenturní zahraniční dělníci, pracující v polonevolnických podmínkách, na onemocnění nejen koronavirem kašlou (své zdravotní problémy nehlásí a chodí i nemocní do práce, kde koronavirus dál šíří), což podle některých v únoru 2021 vedlo k silnému zamoření okresu Tachov koronavirem. Národohospodáři samozřejmě vědí, že polovičatá opatření proti pandemii ji zejména protahují a v úhrnu i velice prodražují.

Nízké jsou postihy za nelegální provozování podniků, které podle vládních nařízení mají být zavřené. Za provozování úředně zavřených hospod, barů apod. podniků by měla padat jejich konfiskace a posláním takových provozovatelů do vězení, což ale v Česku nehrozí ani náhodou. České úřady trpěly i hnutí hospodských za otevírání hospod karanténě navzdory. Kontroly byly zjevně nedostatečné, pokuty padaly jen občas a v symbolické výši. Jejich podstatné zvýšení brzdil Senát. Někdy úřady provinivším se odejmuly i podnikatelské oprávnění, ale dotyčný si rychle opatřil nové, často na úřadu sousedního města. Přitom různé nelegální party v úředně zavřených hospodách či klubech významně šíří koronavirus a demoralizují společnost. I tyto podniky inkasují kompenzační platby. Být gauzer se nejednou vyplácí.

Velké pokrytectví kvete kolem dětí školou povinných. Není pochyb, že děti a mládež vážně trpí zavřením školek a škol, zřejmě nejdelším na světě, a že pro jejich rodiče není snadné o ně v takové situaci pečovat. Ale tvrzení, že po 31 letech intenzivní devastace úrovně školství a vzdělanosti v ČR je tak ohrožena vzdělanost národa, je mimo realitu. Ryba smrdí od hlavy. Karanténa vzdělanost jen doráží. Ministerstvo školství chystá další významné snížení nároků na školáky a studenty. O vzdělání je třeba se bát, ale především vzhledem k dlouhodobě zlému řízení ze strany ministerstva školství ČR.

Velkým problémem je i rozhodnutí, aby se občané, a dokonce i školáci, sami testovali. Předně, jednoduché testy mají vysokou chybovost (tyčinka se vesměs nestrká hluboko do nosu) a je otázka, zda nepřináší víc škod než užitku. Prý jak které. Nevím. V každém případě žákovské jednoduché samovyšetření riskuje zavádějící výsledky. Argument, že je jen málo nákazy zjištěno ve školách, je nepřesvědčivý. Významná část nakažených o své infekci neví. Tzv. bezpříznakový průběh infekce koronavirem je častý. Nelze ale na něj spoléhat. V případě odhalení infekce postižený často neví, kde k nákaze přišel.

Otázkou je, zda bylo smysluplné zavírat kdejaký obchod a některé služby obyvatelstvu z důvodů karantény. Nepochopitelný je zejména rozdíl malý a velký obchod. Nebo šlo o nahrávku zahraničním obchodním řetězcům k snadnějšímu zničení zbylé, beztak slabé české konkurence, viz zlé lobování pana Prouzy aspoň? Vážný problém dlouhodobějšího zavření řady služeb, včetně holičství a kadeřnictví, je, že se pak často provozují na černo a epidemický dopad bývá horší, o ztrátách na daních a kompenzacích nemluvě.

Také některé samosprávy se chovají divně. Nejen že zpravidla přehlíží časté porušování karantény, ale například Praha kromě již zmiňované nechvalné žranice na Karlově mostě neúměrně omezila provoz MHD (snad aby se v ní při vyšší obsazenosti vozidel koronavirus snáze šířil), vedení Prahy 6 na místo boje s na Praze 6 zlé řádícím koronavirem „řešilo problém“ odstranění sochy osvoboditele Prahy maršála Koněva, v Plzni odstranění pamětní desky padlým v plzeňském povstání 5. - 6. května 1945, Praha Řeporyje instalaci pomníku zrádným vlasovcům, katolická církev znovuinstalaci potupného Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze ad.

Sebevražedné orgie

Zatímco hluboký stát v ČR postupuje v zájmu USA převážně podle nechvalné zásady *„Čím hůře pro Česko, tím lépe pro ně!“* a otrlí lobbisté situaci dál zhoršují, chování části občanů připomíná orgie sebevrahů. Podle staršího průzkumu 10 % občanů ČR věří, že si koronavirus vymysleli totalitáři k šikaně občanů. Z řad těchto občanů se rekrutují demonstranti proti karanténě nejen v Praze, většinou při nedodržování povoleného počtu, povolených rozestupů jeden od druhého dva metry a bez předepsaných roušek. Někteří na oltář boje s karanténou obětovali nejen neznámé, ale sem tam i sobě blízké občany, vlastní zdraví a někdy i život. Že je mezi nimi i exprezident Václav Klaus, nepřekvapuje. Ve svém absolutním liberalismu je důsledný. Na rozdíl od tradičního liberalismu hlásá bezbřehé svobody bez odpovědnosti.

Zlé je, když policie proti masovému porušování karantény nezasahuje. Proti porušování karantény na demonstracích zasáhla jen jednou. Nezákonné otvírání kvůli karanténě zavřených podniků zůstává většinou bez odezvy. Menší počet zátahů proti nelegálním párty v zavřených, nejen pražských, hospodách a klubech je málo. Pravda, policisté vědí,

že se jich (ne)odpovědní politici a novináři až na výjimky nezastanou. Samostatným problémem jsou zahraniční studenti, kteří mohli zůstat na kolejích. Často tam pořádají nelegální párty.

Mnohem častější je jen prostá ignorace karantény mnohými lehkomyšlnými občany. Když stát zavřel hospody, tak se schází a chlastají v garáži. Když do přírody, tak nejednou sice auty, ale hromadně. Běhá se a funí zpravidla bez roušek, podobně se řítí na kole, o společném popíjení nemluvě. Vyhnout se druhému? Prý proč? Někomu to nedochází, podle druhého jiné občany ať vezme třeba čert. O zákazu pití alkoholu na veřejnosti škoda mluvit.

Když stát uzavřel velká lyžařská střediska, lanovky a vleky, tak tam jedou autem, houfují se tam s lyžemi, popíjí pod sjezdovkami, nejednou z jedné lahve. Že je na místě se po krajině rozptýlit, ať už pěšky nebo na běžkách? Ne! Vysmějí se tomu. Že lékaři, zdravotní sestry a další personál nemocnic padají únavou „na hubu“, tvoří významnou část nemocných s koronavirem, že všichni nakažení ohrožují své blízké, spolupracovníky a známé, prý vem čert. Tedy, koronavirový čert bere, a to intenzivně. A také trápí, mrzačí a zabíjí.

Utrpením je číst různé názory na internetu, o sociálních sítích nemluvě. Primitivismus, sprostota, arogance, ignorace. Neříkám, že všech. Ale mnohých.

Za zmínku stojí i „popravy“ dvou ministrů zdravotnictví. K schopnému Prymulovi přibyl 25. května 2021 ministr Arenberger, po měsíci a půl ministrování. Nesmiřitelná opozice proti němu rozjela štvanici ve věci nesrovnalostí v jeho majetkovém přiznání. 26. května byl staronovým ministrem zdravotnictví ČR jmenován Adam Vojtěch.

Někteří za množství obětí koronaviru viní lékaře, že umístěním koronavirem jen lehce nemocných pacientů do koronavirovými pacienty přetížených nemocnic zvyšují jejich infekční zátěž a v důsledku toho i úmrtnost. Že přetížení lékaři a zdravotní sestry nutně mnohé nestíhají, je zřejmé. Přesný zdravotní stav pacientů s koronavirem se špatně určuje, takže k přehmatům při stanovování léčby může dojít snadno. K postupům léčení bych se nerad vyjadřoval. Nejsem zde odborník. Je známo, že řada lidí zůstávala doma, protože měli za to, že mají jen lehký průběh koronaviru, a pak už bylo pozdě. Jsou ale i případy opačné.

Lék nebo očkování?

Jak už bylo na začátku uvedeno, jsou čtyři cesty záchrany před pandemií koronaviru. První je důsledná karanténa, které ale nejsme schopni, přičemž vláda není hlavním viníkem. Nedivme se tudíž, že Západ, včetně ČR, drtivě prohrává v boji s koronavirem i v soutěži s východní Asií, a zvláště pak s Čínou.

Druhou cestou je účinný lék. Zatím prý není, byť kolují zprávy o zajímavých lécích, nejen na Kubě a v Číně. Zda jsou reálné, netroufám si hodnotit. Spíš mám pocit, že idiotská zaujatost a konkurenční zájmy znemožňují odbornou diskusi.

Třetí cestou je účinné očkování. 5. prosince 2020 ho zahájil ruský Sputnik V, od 27. prosince se přidávají západní, čínské a další vakcíny. Rozjezd očkování v Česku je pomalý, byť se postupně zrychluje. Také ČR se spoléhá na opatření dostatečného množství vakcíny vedením EU, ale EU zde zle selhala. Asi třetina občanů očkování proti koronaviru zásadně odmítá. Zpráva, že podpora očkování v Česku roste, že se počet absolutních a podmíněných odmítačů očkování snížil pod 50 %, nevyžaduje komentář. Teprve k 1. červnu 2021 přestává být nedostatek vakcín základní bariérou rychlejšího očkování zájemců o očkování proti koronaviru v ČR. Otázkou je, jak jsou západní vakcíny účinné proti šířícím se mutacím koronaviru, které jsou infekčnější a jinak nebezpečnější, než byl původní koronavirus. Nejúčinnější je zřejmě Sputnik V, který jsme si ale nechali bruselskými i domácími rusofoby zakázat. Nebylo to nutné, Maďarsko neschválení ze strany EMA ignoruje.

Sputnik V byl v Rusku podmíněně schválen k hromadnému očkování 5. prosince 2020. Kdyby Česko místo rusofobie se ho snažilo získat, mohlo koncem roku 2020 začít i jím očkovat. Rozdíl zemřelých s koronavirem v Česku mezi 8. červnem 2021 a 27. prosincem 2020 je 19 239 osob. Kdyby se očkováním Sputnikem V podařilo zachránit jen 5 % zemřelých v uvedené době, bylo by zachráněno 962 osob. Pokud by se tak zachránilo 10 % s koronavirem zemřelých, šlo by o 1 924 osob.

Premiér Babiš a první vicepremiér Hamáček se nechali proti Česku sloužícímu USA vedení Bezpečnostní informační služby dotlačit k originálnímu vyřazení ruské vakcíny Sputnik V. Ozámili, že mají důvodné podezření na účast ruských tajných služeb na dvou

výbuších zprivatizovaných, špatně zabezpečených muničních skladů ve Vrběticích 16. října a 4. prosince 2014, byť známá fakta svědčí o tamním neskutečném bordelu a o zametání stop. Následně se jali vypovídat ruské diplomaty a vyloučit Rusko z případných dodávek Sputniku V a z tendru na Dukovany. Rusové oplatili vyhoštěním 20 pracovníků českého velvyslanectví v Moskvě. Následně došlo k srovnávání osazenstva obou ambasád na paritu, paralyzující jejich činnosti. Ano, za jáсотu pravicové opozice a všech složek hlubokého státu byly obětovány další stovky životů občanů ČR, zabezpečení potřeb ČR v elektřině v budoucnu, plnění klimatických závazků ČR, byl zničen český vývoz do Ruska, zbytky dobré pověsti ČR ve světě ad., což ale nově jmenovanému ministru zahraničních věcí ČR Jakubovi Kulhánkovi nebrání žvanit, že „ČR je hrdá a sebevědomá země“. Nikoliv, vazalsky leze před svými západními protektory po čtyřech, ničí svou bezpečnost i ekonomiku a nechává své občany zbytečně umírat na koronavirus. Navíc se potvrdila starší podezření, že se ve vrbětických muničáckých skladovaly mimo jiné zakázané, na tři části rozebrané protipěchotní miny a že se odtud ilegálně vyvážely zbraně fašistickému Islámskému státu a fašistické vládě, vzešlé z násilného státního převratu na Ukrajině, v obou případech na podporu válek proti tamním občanům. Není prý nad pokrytectví ČR. Z vrbětické aféry odchází Česko na hlavu poražené.

Ano, Česko boj s koronavirem drtivě prohrává. První příčinou je neodpovědnost významné části občanů ČR, druhou podvrtné působení tzv. hlubokého státu, třetí neschopnost vlády ČR účinně bojovat s koronavirem pod silnými vnitřními i vnějšími tlaky.

Konečně, koronavirus se také může vyřádit a přestat obyvatelstvo sužovat. Tak odešel i strašný mor v polovině 14. století či tzv. španělská chřipka v letech 1918-20. Stane-li se ale tak tři roky po jeho vpádu (zkušenost s tzv. španělskou chřipkou), bude to až na konci roku 2022, což je za dlouho. Čekání na jeho vyřádní by mohlo znamenat pandemii nepřelit.

Závěr

Koncem března 2020 mě poslal mladší levicový autor svůj příspěvek o třídním charakteru začínající koronavirové pandemie. Trochu mě to zarazilo. V příspěvku byla řada

neobratností. Pandemie jsou v první řadě věcí biologickou, resp. zdravotní, zájící se počítají až po skončení lovu. V zásadě ale proč ne. Jak vypadá situace k 23. červnu 2021?

Situaci do značné míry charakterizuje tabulka. Z hlediska úmrtnosti s koronavirem na milion obyvatel je nejúspěšnější neuváděná KLDR a některé malé izolované ostrovní státy, neboť po celou dobu koronavirové pandemie jí nebyly zasaženy. Politika izolacionismu je ale v rozporu s marxismem, globalizaci předpověděli již Karel Marx a Bedřich Engels koncem roku 1847 v Manifestu komunistické strany. Druhý nejúspěšnější je socialistický Vietnam. Třetí je socialistická Čína. Čtvrtý je kapitalistický Nový Zéland. Pátý je kapitalistický Singapur. Šestý je kapitalistický Tchaj-wan. Sedmý je kapitalistický Hongkong. Osmá je kapitalistická Austrálie. Devátá je kapitalistická jižní Korea. Desátá je socialistická Kuba. Jedenácté je kapitalistické Japonsko.

Pořadí nejhorších je Peru, Maďarsko, Bosna a Hercegovina, Česko, Gibraltar, San Marino, Severní Makedonie, Bulharsko, Černá Hora, Slovensko, Brazílie, Belgie, Slovinsko, Itálie, Chorvatsko, Polsko, Velká Británie, USA, Kolumbie, Mexiko, Španělsko, Francie, Portugalsko. Dominuje Evropa, druhé jsou Ameriky, zdaleka nejméně postižená je Asie. Děravou statistiku afrických států nelze brát vážně.

Jak to tedy je? Zbylé socialistické státy vycházejí z pandemie koronaviru velmi příznivě, západní státy velmi nepříznivě. Alespoň dosud. Příznivě ale vychází i kapitalistické státy východní Asie, Nový Zéland, Singapur a Austrálie. Není to tak jednoznačné, jak si někteří myslí. Data říkají, že státy s vysokou kázní a silným sociálním státem přežívají pandemii bez větších ztrát na lidech i na ekonomice, na rozdíl od států silně liberálních, rozvrácených enormní zhýčkaností, individualismem, sobeckostí.

Pandemie koronaviru dále sociálně ekonomicky posílila východoasijský region, zvláště pak Čínu, a oslabila západní státy včetně západních mocností. Další výrazný propad postavení USA, Velké Británie a EU, včetně Česka, se stal realitou. Že se elity těchto států tváří, jako by se nechumelilo, na věci nic nemění. Výrazně se přiblížil krach USD i eura pro předluženost, zadlužení kolem 100 % hrubého domácího produktu je opravdu hodně.

Pandemie citelně urychluje digitalizaci ekonomik prakticky všech zemí světa. Tento proces může citelně zvýšit nezaměstnanost. Řešením ale nemůže být brždění digitalizace.

Nepřekvapuje, že dál významně posílily obří soukromé firmy, zvláště tzv. technologické, farmaceutické, obchodní řetězce a firmy provozující zásilkový prodej. Velká část ostatních podnikatelů ztratila. Podobně je tomu s pracovníky. Snížily se jim příjmy, někteří přišli i o práci. Mimo vítězné firmy se jejich postavení zpravidla více či méně zhoršilo. K nejvíce poraženým patří cestovní ruch a s ním spjaté ubytování a stravování a státy silně závislé na cestovním ruchu. Nelze předpokládat, že by se mohl rychle vrátit na úroveň roku 2019. K těžce poškozeným patří mnohé služby, kultura a sport. Jejich pracovníci nejvíce rozšířili řady nezaměstnaných, v závislosti na velikosti a efektivnosti vládních podpůrných programů a velikosti rezerv na začátku krize. Velmi těžce byli a jsou postiženi i mnozí pracující „načerno,“ ve „švarcsystému“ a dostávající významnou část platu nezdaněnou „na ruku“. Tolerancí takových a podobných praktik šedé ekonomiky stát podřívá jeho sociální prvky a zvyšuje vykořisťování pracujících.

Ožehavou otázkou je, jak budou hrazeny obří ztráty způsobené koronavirovou pandemií. Lze se důvodně obávat, že bude silná snaha pravicových i reformistických vlád tyto ztráty sanovat na úkor dolních deseti miliónů. Je zvláště na radikální levici a odborech vybojovat, aby se následky pandemie nepřenesly na prosté pracující, aby tento účet nesli co nejvíc bohatí.

Literatura:

- 1) <https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries>.
- 2) Rozhovor s Radimem Valenčíkem: Šmucler by měl už zalézt. Covid? Opozice to ještě zkusí zpolitizovat, tuší docent Valenčík 1. 5. 2021, <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Smucler-by-mel-uz-zalezat-Covid-Opozice-to-jeste-zkusi-zpolitizovat-tusi-docent-Valencik-662566>.
- 3) Komu virus utekl z „kuchyně“. USA i Čína: Binec a pokusy, o kterých nepíší, dokládá Štěpán Kotrba. Posad'te se 23. 4. 2020 <https://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/kauzy/Komu-virus-utekl-z-kuchyne-USA-i-Cina-Binec-a-pokusy-o-kterych-nepisou-doklada-Stepan-Kotrba-Posadte-se-621550>.
- 4) ČR mimo špičku mezi zeměmi s mrtvými na covid. Nová data, nové přepočty 2. 6. 2021, <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Cesko-mimo-spicku>

mezi-zememi-s-mrtvymi-na-covid-Nova-data-nove-prepocety-666030.

- 5) Kuras, B. - Rusko a Čína, zlo světa, píší v USA. Jenže co dělá Biden? To nás pohřbí 6. 5. 2021, <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/politologove/Ben-Kuras-Rusko-a-Cina-zlo-sveta-pisi-v-USA-Jenze-co-dela-Biden-To-nas-pohrbi-663064>.
- 6) Šulc, J. První pohled na loňské dopady pandemie do změn úmrtnosti 18. 2. 2021, <http://casopisargument.cz/?p=34367>.
- 7) https://www.czso.cz/csu/czso/obypz_cr.

Využito i množství zpráv denního tisku, zvláště z Halo novin a serverů www.seznam.cz, www.prvnizpravy.cz, www.parlamentnilisty.cz.



O autorovi:

Ing. Jan Zeman, CSc.

*1956. Ekonom, environmentalista, expert na trvale udržitelný rozvoj a život, dopravu, energetiku, lesnictví, povodně. Básník.

Jiří Malínský

Levice včera a dnes

Že současná, nejen česká levice neprospívá, že se dokonce zdá, jako by se blížila ke konci své historické existence (jako se to stalo v případě některých jejích předchůdců ve třetím světě), není jen škarohlídkový pocit. Je to existující jev podložený celou řadou tvrdých dat, mezi nimiž jsou volební výsledky a jejich dlouhodobý pokles tím nejvíce patrným. Krizová období mělo socialistické dělnické hnutí během celé své více než dvoustvacetileté historie. To, co tu současnou od těch historických odlišuje, je *absence revolučních perspektiv a s tím úzce související monogenerační tónina provázená klesající historickou sebereflexí a hodnotovým i ideovým zmatením, jež je v mladších generacích až propastné.*

Historická levice

Historická socialistická levice byla s to formulovat – někdy i naivně – svůj alternativní *hodnotový a ideový* svět. Z tohoto základu tvořila své volební programy nejrůznějších typů a zaměření. Současně byla zdravě *historistickou*, tj. orientovala se dobře v dějinách raného i vrcholného novověku a uvědomovala si globální rozměr světa, který ji obklopoval. Lze říci, že dobře slučovala instrumentální a teoretickou část své činnosti a byla s to o tom přesvědčovat jak početná jádra svých příznivců, tak ještě početnější části svých elektorátů. A prostřednictvím svých hospodářských zázemí i prakticky. Jinou stránkou věci jsou otevřené problémy levicové teorie i její bližší představy o charakteru tušené budoucí beztřídní společnosti, ať už byla nazývána socialistickou či komunistickou sociálně ekonomickou formací (řádem). Důležitý byl i její důraz na vědu a její pokroky (oblíbeným úslovím našich předků byla věta *Socialismus, to je věda*). Klasickou ukázkou tohoto způsobu

myšlení je, mimo jejich vrcholných děl, Marxova a Engelsova *Kritika gothajského programu*. S tím úzce souvisela i sice neoficiální, ale o to více se přirozeně prosazující faktická *personální politika* a trvalý permanentní *mezigenerační dialog*.

Nedálo se to – měřeno současným pohledem – *bez určitých slabin*. Asi nejvýraznějšími byly vztah k osobnosti *pro sebe*, přesné postižení působení tržního mechanismu a vůbec procesů směny v postkapitalistické a následně i socialistické (komunistické společnosti). S tím souvisela i velmi mlhavá představa o tzv. přechodné době mezi kapitalismem a socialismem (socialistickou a komunistickou sociálně ekonomickou formací). Zdá se být také zjevným, že nedocenenou zůstala vazba na mimoevropskou část světa (leninská teorie tzv. slabého článku je v tomto směru myšlenkou orientovanou především na evropský civilizační okruh), jakkoliv Třetí internacionála deklarovala svou podporu národně osvobozenému boji lidu Latinské Ameriky, Afriky, Asie i Austrálie a Oceánie, což byl také se střídavou intenzitou rozličně zastávaný cíl členských stran Socialistické internacionály.

Na cestě k současnému neutěšenému stavu

Pro polistopadovou českou levici se její zprvu docela silná výchozí pozice začala měnit v její neprospěch. Důvodů pro tuto skutečnost je více, zatím se však omezím na konstatační fakt, že mezi jejími prvními polistopadovými protagonisty se objevila poměrně nesusrodá směs intelektuálů, úředníků, pracovníků aparátu členských subjektů někdejší Národní fronty a zčásti také disidentů (zpravidla osmašedesátníků uvnitř i vně klubu Obroda) a exulantů. Teprve postupně se profilovala mladší generace narozená v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století. A to za situace její dalekosáhlé diskreditace normalizací, ale také polistopadovým plakátovým antikomunismem, ve své podstatě nejnebezpečnější formou vyhasínajícího, ale v metamorfované podobě dále působícího stalinismu, který se současně stal symbolem pokrytectví a svatouškovství, jehož pravolevý dějinný odstín novinář Pražského jara i samizdatových a polistopadových *Lidových novin* a posléze deníku *Právo* Jiří Hanák (1931–2013) nazval *jakobinstvím*. Vznikl tak prostor pro morové působení tzv. *Orwellova století* (název Hanákovy stejnojmenné knihy fejetonů).

Po třiceti letech existence polistopadového režimu je možné alespoň zčásti resumovat. Pro obě historické levicové strany, vyplňující většinu levé části politického spektra, je příznačná *nedostatečná míra rezistence* vůči působení neoliberalismu, jenž je navzdory své předponě pozdním kapitalismem a jehož étos – lze-li o étosu mluvit – je nesen návratem do období *narvi a urvi* (laissez faire). Všednodennost prvních polistopadových let české polistopadové levice byla zprvu zaměřena na stopování svých skutečných historických tradic, rekonstrukci organizačního založení a v konečném důsledku i na obranu vlastní levicové identity.

Jednostranný pohled na předlistopadovou společenskou skutečnost byl v ostrém sváru s nastupujícím pravicovým radikalismem a hodnotovým zmatením. Většinu sil musela česká, navíc vzájemně znesvářená, levice vložit do neustálých útoků zprava a odvracení alespoň nejbezuzdnějších představ a zámyslů pravicových vlád v devadesátých letech a na přelomu prvního a druhého desetiletí nového století a tisíciletí. Vše kořenily – a stále koření – osobní aféry a pseudoaféry prostředkované mediálními úniky z tajných spisů policie a zpravodajských služeb nesené touhou bulvárních nebo bulvárně se chovajících hromadných sdělovaadel; prakticky vždy bere za své ústavně zakotvený institut *presumpce nevinny* umocněný těžkopádností a ne vždy profesionální byrokratičností justiční a policejní správy (tj. opakované dochází k tichému porušování ústavy). Všeobecné zmatení ještě vystupňovala hodnotová i programatická krize evropské levice uniijní i zbytkové – neruské – části Evropy ztěžující práci odborných zázemí obou levicových stran; dalo se tak postupným vymřením starší i mladší generace vedení levicových stran, která zčásti zažila meziválečnou dobu třicátých let a hrůzy druhé světové války.

Skutečnou slabinou opravdu domácího původu je její *polistopadová všednodennost* a nedostatečná účinnost někdejších polistopadových *zájmových složek* (dnes blízkých organizací), které úzce politicky zaměřené organizace povyšují (v prvo- i třetirepublikové minulosti tomu tak bylo) na *politická hnutí*. Zvláště citelná je v tomto ohledu absence odborových organizací, jež se pod heslem až chorobně chápané nezávislosti staly mimo úzce ekonomicky a mzdově zaměřených aktivit *ideově nevýrazné a vyprahlé*. Mj. je to také důsledek stupňující se atomizovanosti neoliberalistické společnosti naší současnosti, která přerůstá do silné osamělosti doprovázené výkřiky o chaoticky chápané svobodě a stejně neuspořádaně pojímaných lidských právech, jež až příliš často zapomínají na navazující a související povinnosti v zpětnovazebném účinku. Často to také evokuje někdejší (dnes

zapomenutý) požadavek *mravní zachovalosti* (šedesátá léta minulého století se dovolávala *slušnosti a seberealizace*). Ale také demokratický princip většiny a menšiny, zodpovědnosti a vymahatelnosti.

Zrcadlení v klíčových levicových politických subjektech

V komunistickém případě závažnou slabinou je rozporuplný vztah k vlastní režimní minulosti. Jakkoliv poslední XVII. sjezd KSČ (prosinec 1989) proklamoval odklon od odsouzeníhodných praktik zejména padesátých a raných sedmdesátých let (s vrcholy v dokumentu *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ* a v kampani proti Chartě 77), ve vnitrostranické praxi je tomu však poněkud jinak. Podvědomý sklon k zvýrazňování některých nesporných kladů je v zřejmém rozporu s faktickým zamlčováním zvláště neudržitelných období nejen v režimní, ale i meziválečné a třetirepublikové minulosti; pravdou také je, že současní členové KSČM mají o těchto momentech jen velmi přibližné povědomí, jež je do značné míry věcí jednak generační, jednak se pohybuje i hluboko pod úrovní znalostí, k nimž dospěla předlistopadová marxistická historiografie socialistického dělnického hnutí. Asi největším nedostatkem v tomto směru jsou absence poznání o trockistickém komunismu a hlubší vědomosti o Pražském jaru a zejména Vysočanském sjezdu (tj. o historickém vývoji vnitrostranického šmeralovského reformního komunismu).

V sociálně demokratickém případě je situace v mnohém ještě složitější. Po 27. červnu 1948 zanikla na čtyřicet let kontinuita hnutí na území republiky a bylo zmařeno celočeskoslovenské sjednocení z brněnského XXI. sjezdu (listopad 1947) a laušmanovská organizační posjezdová předúnorová ofenzíva; k zničení nevítaného konkurenta bylo využito *likvidace ČSSD tzv. sloučením*. To se stalo, přestože o tomto kroku, který v mnohém rušil Košický vládní program, rozhodla menšina členů československé sociální demokracie v plénu, jež se skládalo z delegátů ústředního zastupitelstva (ústředního výboru), tj. o tak zásadním kroku rozhodl nejvyšší orgán strany mezi sjezdy, aniž se otázal krajských, okresních i místních a závodních politických organizací a sektářsky zvolil pro tento účel zřejmě ze svého středu předem vybrané delegáty. Několik set členů, kteří se po únorových

událostech uchýlili do exilu, založilo Československou sociální demokracii v exilu (exilovou stranu), která zápasila o svou existenci 40 let poté, co ji na konci šedesátých let posílil posrpnový proud sociálně demokratických exulantů, který se během roku 1968 pokusil o čtvrtou obnovu strany s využitím Košického vládního programu; byla by se stala znovu členkou Národní fronty. V druhé polovině osmdesátých let vykonala exilová strana mnohé pro obnovu Československé sociální demokracie i její členství v Socialistické internacionále z titulu své působnosti v mezinárodní organizaci exilových sociálních demokracií *Socialistické unii střední a východní Evropy*.

To výrazně napomohlo při formování obnovované tuzemské sociální demokracie. Spolu s tím započala i její institucionální obnova, včetně osvojování někdejších třetirepublikových stranických majetků. Bodem zlomu se stalo získání ústředního pražského Lidového domu a uspořádání obnovovacího břevnovského sjezdu na jaře 1990. Současně se však obnažily i slabiny, které provázejí v mnohém tuto stranu i dnes. Je to především různorodost složení jejího členstva, jež ji proměnila v jakési levicové levostředově směřující Občanské fórum a propůjčila jí vzhledem k mimořádné členské fluktuaci charakter až průchozího domu. Jako kontroverzní se jeví i dvouletý mezisjezdový cyklus; víc než tříbení sil přispěl a přispívá ke kariéristickým konfrontacím počínaje okresní úrovní a donedávna také většími místními organizacemi. Jen tak se také dají v této divoké změti-federaci pochopit jevy kolem prezidentské volby r. 2003 či vnitrostranická sestřelování vládních stranických garnitur ve volebním období 2002–2006.

Ideová – a následně programatická – tápání se v prvním případě soustředila do kruhové obrany, která nebyla bez vlivu na akceschopnost komunistického hnutí při obraně proti pravicovému neoliberalistickému sociálnímu inženýrství, a podobně reagovalo ideové zmatení postrádající zakotvení v historické sebereflexi v druhém (sociálně demokratickém) případě. Společným jmenovatelem těchto postupů se stalo *erozivní prohospodářování* pozitivních stránek výchozích pozic, které si oba politické subjekty přinesly ze své minulosti. Protržení generační následnosti provázené vzájemným mezigeneračním pohrdáním a despektem bylo odrazem celospolečenských procesů nekritického přejímání západních, často amerických vzorů a nepostřehnutí povlovných vývojových změn společenské struktury; vnějškové zesilování středních vrstev (Kellerem nazývaných novými) bylo provázeno zesilováním pozic kellerovských *tajných a obslužných elit*, jejichž jádrem zůstává historická velkoburžoazie co do poměrné četnosti připomínající nejvyšší šlechtu

(knížata, vévody, arcivévody, hrabata, markrabata a nejmohovitější barony). Objektivně existující požadavek nosných programů pro *levicové střední vrstvy* je jimi sice občas reflektován včetně slovních proklamací o péči o chudinské vrstvy, ale v praxi nedostatečně hájen; špičky praktické politiky žijí ať už pro své odcizování, nebo pro pracovní přetěžování ve virtuálních realitách svého vlastního *sociálního mikrokosmu* mimo společenskou skutečnost mas obyvatelstva.

Současný stav

Popisované setrvalé nedostatky dnes s výchozí úrovní počátku devadesátých let souvisí jen velmi vzdáleně. Jejich podstatná část plyne ze zanedbávání kontinentálního a globálního institucionalizovaného rámce levicového hnutí (Socialistická internacionála i Evropská sociálně demokratická strana /PES/ jsou v ČSSD vnímány minimálně a řadového členstva se nedotýkají vůbec, komunistické hnutí po zániku Kominterny i Kominformy scelující globální rámec vůbec postrádá a Evropská levicová strana vykazuje zhruba stejný scelovací potenciál jako její socialistická obdoba). Absence osobností v zásadě nebyla problémem: jak ČSSD, tak KSČM byly bohatě – komunisté výrazněji – vybaveny *poměrně silně*; problém byl ve způsobu, jakým se s nimi nakládalo. A tak se dostávám k aktuálním – a *současně dlouhodobě setrvalým* – problémům v činnosti současné české levice.

Největší propad spatřuji v jejím systematickém *zanedbávání stranické každodennosti a v programatice*, která v podstatě akceptuje neoliberalistické koncepty a mění se tak v zavedenou součást této společnosti, resp. jejího povrchově reformního konceptu. I když se podařilo v řadě podstatnějších i dílčích bodů během tzv. české cesty transformace zabránit nejhoršímu (pauperizace obyvatelstva, ještě větší neekonomické likvidace předlistopadových významných podniků, oborů i odvětví, zachovávání dějinné paměti novějších československých a českých dějin před i po roce 1918, robustní veřejné zdravotnictví, na postkomunistické poměry slušné sociální poměry, zachování srovnatelné ekonomické úrovně Česka a Slovenska – dosaženo v první polovině osmdesátých let), celkově *negativní změny*, které v zemi proběhly a probíhají, *oddiskutovat nelze* (neústavní rozbití československé státnosti, tzv. církevní restituce, ostatní restituce, kupónová privatizace, privatizace vzdělávacích systémů, přemnožení středního a vysokého školství, rozpad bytové

politiky, nebývalá míra hospodářské kriminality, vzestup korupce, faktický úpadek družstevnictví, nástup třetích politických lig v druhé polovině r. 1992). Zdá se být paradoxem, že některé z pozitivních změn (drobné a střední podnikatelství a živnostnictví) byly zřejmě již obsahem reformních změn chystaných štrougalovskou a adamcovskou pozdní normalizací a do poslední chvíle bržděny stalinistickou pravicí až do konce zběsile potírající dědictví a odkaz Pražského jara.

Přes všechny diskuse a polemiky se však, hodnoceno dnešním pohledem, jeví toto období v řadě i poměrně podstatných bodů jako *úspěšné*; současně je však také pravdou, že to byla *éra stagnace balancující nad hrozícím úpadkem*. Neduhy této doby, především ne navázání na dědictví starších generací, splývaly s polistopadovým ruchem této *romantické diplomacie proklamující budování jen mlhavě vymezené občanské společnosti*. Domnělá bezbřehost svobody se projevila i u levicových stran. Pokud bylo možno vycházet ze vzdělanostní úrovně starší a střední generace (Adamec, Mečl, Svoboda, Ransdorf, Heller, Klanica v komunistickém a Hrubý, Miloš Hájek, Šilhán, Šamalík, Luža, Zeman, Kořínková, Peltrám, Hiršl, Špidla, Zemek, Pick, Kožušník, Turek, Ungerman, Bašta v sociálně demokratickém případě), mohla se rodit představa *postupné obrody aktualizovaných základních kontur* historické levice. Toto hnutí intelektuálů a špičky praktických politiků sužované polistopadovými resentimenty (*nejsme jako oni*) však již nebylo konfrontováno se západoevropským sociálním státem zlatého věku (1945–1975), ale naopak s rodícím se neoliberalismem tzv. *konzervativní revoluce* (je to sám o sobě pozoruhodný kočkopesprotimluv). A tak faktická rezignace na historickou všednodennost někdejší levice mezi válečného a prvotně poválečného období (1945–1960/68) vedla a vede k *úpadkově postupné* integraci polistopadové české, evropské a zřejmě i značné části světové levice do atomizovaného světa pozdního kapitalismu.

Odchod starší a stárnutí střední zakladatelské generace levicového polistopadu se stalo základní procesualitou jejího *erozivního duchovního zvětrávání*. Neschopnost budovat zájmová a hospodářská zázemí násobená vyčerpávajícími boji se silnou neoliberalistickou tendencí (usoustavňovaným sobectvím *nevaž se, odvaž se*) postupně souběžně s nárazy klausovské transformace vedla k sílícímu faktickému zakládání historicky nové formy *levicového měšťáctví*. Oprávněná touha po lepším životě se stává samoučelem, poctivost a oddanost ideálům levicového (socialistického) hnutí *deviací*, v lepším případě přijatelným, ale jinak nepochopitelným výstřednictvím a podivínstvím. Symbolicky tuto

skutečnost vyjadřuje i nesnadný a opět atomizovaný život zájmových (blízkých) organizací české levice.

Snaha hledat inspiraci a možnou spásu u tak řečených odborníků snad může být produktivní při dotváření programatických dokumentů všeho druhu, podstatně méně však znamená pro vnitrostranický život současné české levice. Absence funkčních podnikatelských organizací, postupná rezignace na náležitou vážnost důsledně uplatňovaných výkonových a kvalifikačních kritérií, obětování těch, kteří se osvědčili, ve jménu jejich jednosměrně kariéristicky zaměřených jedinců, jsou některé z příčin dlouhodobě zakotveného upadání a stagnace obou historických levicových stran. Úzce nato navazuje zanedbávání systematické péče o mladou generaci, postupné opouštění systémového přístupu při doplňování stranického úřednictva a jeho tajemnické složky a faktické uzavírání se před řadovými členy obou stran, kteří zčásti stárnou a vymírají, anebo se, znechucení a roztrpčení, členství vzdávají. Ideál až příliš často je buď vědomě přehlížen, nebo přímo ignorován vnitrostranickou vrcholovou nebo krajskou či komunální politikou, za kterou i málo informovaný volič velmi často cítí *dravčí sebestřednost a hrabivou nezastavitelnost*. Pro některé se zkrátka politika ze služby lidem stala formou dobře zabezpečené a relativně bezpracné existence. Na tom nemění nic ani to, že mnohé z těchto regresivních znaků sdílí i pozdně kapitalistická společnost. Horší je, že mladá generace se svým životním stylem mění v tzv. *bohémskou buržoazii* (viz aktuální kellerovskou sociologickou transgenerační triádu *hippies–yuppies–bobos*).

Nikoliv náhodou jsem do úvodních odstavců tohoto zamyšlení včlenil historické pasáže. Revoluce, *skutečná* v naší době převážně vývojová *sociální* revoluce nutně potřebuje své subjekty. Výčet dat a charakteristik, které jsem do nich vložil, jen odráží hloubku úpadku, do nějž se česká levice vlastním přičiněním dostala. *Domýšlení a dotváření* pravd včerejška při respektování a důkladné znalosti revolučních tradic hospodářských bojů i obou odbojů a zkušeností reformní komunistické levice, jež je spojeno i s podloženou a *poučenou* znalostí úsilí a snah politických a sociálních rivalů, předpokládá i kvalifikovanou vnitrostranickou činnost organizační, hospodářskou, finanční, kontrolní, pro členy i všednodenně zájmovou. Revoluce, založená na mezigeneračním neustávajícím dialogu, potřebuje nejen planoucí idealisty, pronikavé myslitele a proroky (chcete-li, vůdce), ale

také účetní, agitátory-přesvědčovatele, administrátory a výkonné sítě nižších funkcio-
nářů. Nejvypjatější vize a koncepty musí nejen vyrůstat ze skutečnosti, ale musí v ní přímo
kořenit. A důsledně jít nevyšlapanými cestami.

Právě zrcadlový obraz (prostředkovaný minulostí) možné budoucnosti prokazuje ob-
tížnost takového zadání, jeho sougeneračního založení a časového odhadu objímající vý-
hledy čítající dlouhá období. O to nesnadnější je pohled na současnou českou levici silnou
v slovech, bojácnou v bezprostředních, kontaktních lidských setkáních a často pro veřej-
nost k nerozeznání podobnou dalším politickým subjektům v praktických zámyslech i či-
nech.

O autorovi:

PhDr. Jiří Malínský

*1951. Absolvent FF UK obor archivnictví – dějepis. Po absolutoriu ře-
ditel Podještědského muzea Karolíny Světlé v Českém Dubě
(1978-1985) a samostatný odborný pracovník a editor Prognostického
ústavu ČSAV (1986-1993). Předseda OV ČSSD Praha 5 (1994-1995), člen
obvodní rady MČ Praha 5 (1994-1998). Odborný pracovník Ústředního
sekretariátu České strany sociálně demokratické (1994-2016) a vedoucí
ústředního archivu České strany sociálně demokratické (2004-2015).
Dlouholetý člen ústředního odborného zázemí České strany sociálně
demokratické (od r. 1993) a zakladatel a předseda ústřední odborné
historické komise (od r. 2003). Člen představenstva Masarykovy demo-
kratické akademie (2009-2015) a výboru Společnosti Edvarda Beneše
(od r. 2015) a správní rady Knihovny Miloslava Ransdorfa (od r. 2017).
Specializuje se na dějiny českého dělnického socialistického hnutí
19. a 20. století v celočeskoslovenském kontextu a prognosticizujícím
záběru se zvláštním zřetelem na kontextově pojaté dějiny českého so-
ciálně demokratického hnutí.

Ladislav Šafránek

Milovan Djilas a jeho „nová třída“

(k 110. výročí narození revolucionáře)

Se jménem Milovana Djilase (12. 6. 1911 - 20. 4. 1995) jsem se setkal jako mladý studentík v souvislosti s procesem se „zrádčovskou klikou“ Josipa Broz Tita a spikleneckým centrem „krvavého psa“ Alexandra Rankoviče. Po druhé koncem 60. let v souvislosti s hledáním efektivnější cesty budování socialismu v Československu, kdy někteří ekonomové a politici hledali inspiraci v pracích zejména Edvarda Kardelja o socialistické samosprávě. Připravoval jsem práci o významu socialistického vlastnictví výrobních prostředků, kdy Kardeljovy a Djilasovy studie měly obrovský potenciál nových podnětů zásadně se odlišujících od doktríny Leonida Brežněva či Michaila Suslova, poměrně nepokrytě oživujících dogmatismus a myšlenkové šero tzv. stalinské éry. Bohužel z ideově politických důvodů se k jejich pracím běžnému čtenáři přes společenské uvolnění konce 60. let nebylo lze dostat.

Kardelja jsme mohli krátce studovat v ruském překladu, nad Djilasem byla po jeho zatčení, věznění a emigraci vyslovena klatba. Přitom nejen jeho kritické poznámky směrem k dogmatickému, centrálně administrativnímu modelu socialismu v padesátých i šedesátých letech i jeho výrazné angažmá koncem 80. let v boji proti nacionalismu byly aktuální i pro nás. Na tomto místě je vhodné připomenout, že jeho nejvýznamnější práci nazvanou přízračně „Nová třída“ zařadil deník The New York Times mezi deset nejvýznamnějších (nejvlivnějších) knih minulého století. Bohužel v češtině vyšla v roce 1958 ve Švédsku a v roce 1977 ve Švýcarsku. Nepřístupná českému čtenáři. Přesto se část teoretické fronty s jejími idejemi dokázala seznámit a lze říci i kriticky některé myšlenky přijmout. Lze to dokumentovat na některých axiomech ekonomické reformy Oty Šika a diskusních studiích předchůdců Prognostického ústavu zejména v letech, kdy stagnaci ekonomického

a společenského života ve státě již nebylo možno dále zastírat. Zvláště podnětné byly semináře s čerstvě rehabilitovaným členem tzv. „Velké rady trockistů“ profesorem Pavlem Hrubým.

Pro pochopení významu, odkazu a zdrojů Djilasovy nejvýznamnější studie nazvané výmluvně „Nová třída“ je nutné si v úsporné stručnosti připomenout základní uzlové body jeho života. Djilas – jugoslávský srbský politik z Černé Hory a marxistický teoretik patřil mezi nejvýznamnější a nejsložitější členy Komunistické strany Jugoslávie. V letech 1933 až 1936 byl vězněn. Postupně se ve stranické hierarchii vypracoval až na člena politbyra (1940). Po okupaci Jugoslávie spoluorganizoval ozbrojený odpor a patřil k vůdcům jugoslávských partyzánů. Po válce zaujímal významné posty jak ve straně, tak v lidosprávě.

Ke zlomu v jeho ortodoxním pojetí marxismu došlo již počátkem 50. let především pod vlivem liberalizace a roztržky se Sovětským svazem. Zahájil rozsáhlou kritiku systému zveřejněnou v centrálním stranickém tisku. Především kritizoval vedoucí úlohu komunistické strany jako významný prvek stagnace vývoje společnosti a narušení jednoty strany s pracujícími. Djilas naopak podporoval (i když nikoli bez výhrad) pozitivně systém více politických stran soupeřících o důvěru a podporu lidu jako významný prvek žádoucí větší liberalizace systému. V období sbližování Jugoslávie se Sovětským svazem jeho kritika zesílila. Na druhé straně se vyjádřil pozitivně o (kontra)revoluci v Maďarsku a odsoudil zahraniční intervenci, kterou Jugoslávie nepřímou podpořila. Stal se tak pro stát zcela nevhodným. I když byl zatčen, nadále analyzoval stav východoevropských komunistických režimů, zejména pak z pohledu rozporu mezi oficiální propagandou a reálnou situací ve společnosti. V kritice režimu i koncipování a rozvoji autentického marxismu s těžištěm v kritice nacionalismu a v boji za odstranění třídních rozdílů pokračoval v podstatě až do své smrti.

Djilasovy ideje se postupně šířily nejen v mateřské Jugoslávii, pro kterou se svým stylem politiky a kritikou stal zřejmě největším „vnitřním nepřítelem“ o to nebezpečnějším, že své spisy vydával i v zahraničí, kde se staly základem a inspirátorem nejrůznějších quasimarxistických a nemarxistických teorií, iniciativ a názorových platforem. Djilasovy ideje lze nalézt i v základech tzv. nové levice zrozené z intelektuálního kvasu a společenské atmosféry 60. let. Stejně jako Djilas především v Nové třídě i představitelé nové levice

zdůrazňovali nespravedlnost a špatnosti kulturních, mravních i společenských norem panující buržoasní (ale i socialistické sovětského typu) společnosti, pokládané za reakční a přežilé. Poměrně výrazně však akcentuje tzv. kulturní revoluci (proti revoluci sociální). Filosoficky se poměrně výrazně promítá do postmodernismu či neomarxismu Jeana Paul Sarrtra, resp. tzv. Frankfurtské školy představené Herbertem Marcusem nebo Jürgenem Habermasem.

Vyloučit nelze ani Rogera Garaudyho s jeho pokusem o svéráznou syntézu marxismu s náboženstvím. Především však v závěrech a diskuzích známého Godesberského programu německé sociální demokracie, znamenající programový odklon a zásadní ideový rozkol s marxistickou ideologií. Pro úplnost dodejme, že Djilasovy myšlenky a náměty ani po čtvrt století od jeho skonu nejsou pouhým historickým artefaktem, nýbrž často uvažovanou inspirací při diskuzích například o rovném příjmu, samosprávném socialismu, vývoji a charakteristice třídní podstaty a struktury společnosti apod. V teoretické rovině se pak s Djilasovou inspirací aktuálně setkáváme například v originálních studiích slovinského filosofa Slavoj Žižeka nebo francouzských kritiků ekonomického neoliberalismu Gérarda Dumenila či Dominika Lévyho.

Vůdčí ideou Milovana Djilase byla liberalizace a pluralismus politického systému, což v 50. letech, kdy ještě jako vedoucí ideolog Svazu komunistů Jugoslávie formuloval jeho směřování, rozhodně nebylo v rámci států, které se vydaly cestou socialistické orientace obvyklé a většinově akceptovatelné. Záhy byl ze své funkce odvolán a trestán, stal se disidentem a emigrantem. Nicméně jeho práce zůstaly v centru pozornosti zejména zahraničních politických sil. Nově výrazně zejména v období hledání alternativního vývoje od Titovy smrti do pádu socialistického bloku v Evropě. Pro to vše je Djilasova „Nová třída“ inspirativní i dnes, byť byla vydána poprvé v České republice pražským Nakladatelstvím Academia až v roce 2019.

Žánrově lze „Novou třídu“ včlenit do procesu vyrovnávání se s rozporuplnou podobou uskutečňování komunistického snu. Definuje např. tři fáze komunistického vedení státu: od revolučního vedení (Vladimír Lenin), přes despocii vládce upevňujícího svou vlastní moc (Josip Stalin) po dogmatický, voluntaristický pokus po kolektivním vedení (Nikita Chruščov). Společnost tak spokojeně a klidně přešla do období, kdy moc, industrializace

a vlastnictví byly posíleny natolik, že pro novou třídu mohl nastat vytoužený klid a spokojený život. Tak zvaný kolektivismus byl nahrazen skupinou oligarchů. Djilas pro ni nemá slova pochopení. Jasně deklaruje, že s novou třídou nadešla doba praktiků. Doba ztráty idejí, tvořivosti myšlení. Nová třída nemá lidem co říci, neboť sleduje jediný úkol: ospravedlnit svou parazitující existenci.

Klíčovým bodem Djilasova pojetí revoluce, třídního boje a sociální stratifikace společnosti je pojmenování, vývoj a charakteristika „nové třídy“. Zaznamenali jsme již, že vzniká postupně. Po revolučním znárodnění výrobních prostředků a potlačení variantního veřejného mínění (snahy o jeho unifikaci související s jednosměrným tokem informací ve vertikální struktuře) vznikají zárodky nové třídy, která v sobě koncentruje veškerou moc, navíc nezpochybněnou žádnou další politickou soutěží. Je definována „na věčné časy“ a zakotvena v ústavním pořádku. Porovnáme-li Djilasovu charakteristiku odrážející situaci v Jugoslávii s vývojem v Československu 50. let vidíme významnou paralelu, která byla reálně přerušena až událostmi v Maďarsku a odhalením „kultu osobnosti“, jehož odsouzení a nástroje překonávání pokládalo vedení Jugoslávie za nedostatečné. Uvedenou paralelou bylo např. uzákonění vedoucí úlohy KSČ, přijetí „socialistické“ Ústavy a prohlášení Československa za socialistickou republiku, neboť „socialismus v naší zemi zvítězil“, doplněné tvrzením, že ještě naše generace bude žít v komunismu. To vše v době, kdy došlo k neplnění a rušení pětiletok a díky částečnému uvolnění možnosti dovolených v Jugoslávii měla naše veřejnost malou a silně omezenou možnost nahlédnout do výkladní skříně Západu, jak se začínalo na „Jugošku“ nahlížet. Léta zlomu, jak lze období mezi sjezdy KSČ 1958-1962 bez nadsázky nazvat, postupně ústící v normalizační a stagnační období, prakticky potvrdila Djilasovo varování před budováním umělých příkopů mezi lidmi.

Socialistické vlastnictví výrobních prostředků ať již ve své státní či kolektivní (družstevní) podobě se v té době pod vlivem upevňujících se centrálně direktivních forem řízení a správy nejen ekonomického života postupně stává fikcí. Vznikající „nová třída“ v tomto druhém stupni svého vývoje drží moc, majetek i ideologii ve svých rukou a určuje jejich vývoj, interpretaci, obsah i využití. Zajímavé je, že k podobným závěrům došli zcela autonomně čeští marxističtí filosofové Josef Heller a František Neužil. Ve třetí etapě vývoje se konservovaný a přecentralizovaný systém paralelně s posilováním jeho příkazového charakteru stává stále více subjektivním, neefektivním, vyznačujícím se obrovským

plýtváním ekonomickými zdroji i lidským kapitálem (ne náhodou se „lidský činitel“ stal osou „přestavby“ Michaila Gorbačova).

Konečně ve finální části svého utváření a ovládní předvídá nová třída svou globální povahu. Představuje se nejprve jako autonomní, později jako primární hráč světové historie. Bez ohledu na jeho reálný vývoj a vzájemný poměr politických sil v globálním měřítku, na antagonistický ekonomický, sociální i kulturní vývoj a vzájemný poměr sil je nová třída přesvědčena o svém historickém významu a aktivní formativní roli. Základní problém spočíval v tom, že navzdory různým oslavám a optimistickým proklamacím teoreticky reální nositelé moci čili výrobci (dělníci) postupně ztráceli zájem na výrobě. Práce pro ně přestala být osvobozením v Marxově duchu a stala se obdobou kapitalistického vykořisťování. Toto tvrzení vyvolává zcela zákonitě řadu otázek a teoretických i praktických ekonomických i politických problémů, které se v ostré podobě projeví zejména v 40. a následně 50. letech nejen v Československu, ale i v dalších státech, které si zvolily cestu socialistické orientace.

Šlo například o řešení dilematu formy vlastnictví, resp. v konkrétní podobě o volbu mezi podporou živnostníků a drobných rolníků a jejich soustředěním do nejrozličnějších forem a podob združstevňování. Zatímco postátňování průmyslu a velkoobchodu bez ohledu na zvolenou formu vyvlastnění či znárodnění byla pro většinu společnosti existenční samozřejmostí a *conditio sine qua non* (stejně jako otázka industrializace s rostoucí podporou direktiv centrálních orgánů výrobě výrobních prostředků proti výrobě spotřebních předmětů), u malosektoru a drobných živnostníků byla názorová hladina výrazně jiná. V rámci států budujících socialismus šlo o určité názorové i akční schizma projevující se například téměř 100 % státním a družstevním vlastnictvím zemědělské výroby u nás, v SSSR či Bulharsku proti rovněž téměř 100 % vlastnictvím v soukromých rukou maloroľníků a středních rolníků v Polsku a NDR a obecně problémy s ustanovením zemědělských družstev (lhostejno jakého typu). Jugoslávie v tom představuje jakýsi umělý nedodělek reagující na různé zkušenosti z meziválečného období a i různých názorových struktur.

Djilas kupodivu nikdy nevystoupil proti autentickému marxismu, který pokládal za nositele budoucnosti lidské společnosti. Kritizoval podobu, do jaké se vtělil v období hledání a formulování alternativ socialistického vývoje společnosti. Byl přesvědčen, že socialismus v podobě nastíněné Karlem Marxem je skutečně budoucností lidstva, nicméně

neexistuje jediný model socialismu a jediná cesta jeho budování. Odmítal pojetí a naplňování marxismu „nové třídy“, pro kterou je typický sebezáchovný pud za každou cenu, a logicky i zkosnatělý dogmatismus, komunistické učení vtěsnané do věroučných floskulí, faktická ideová prázdnota. Djilas nebojuje proti systému, nýbrž proti jeho devalvaci zjednodušujícími charakteristikami.

První zásadní charakteristikou Djilasova chápání marxismu, později výrazně rozpracovanou Rogerem Garaudym (a do jisté míry i naším Karlem Kosíkem) je nesoulad s tezí, že komunismus nahrazuje náboženství a církev. Přiznává sice, že mnohé aspekty jsou dosti podobné a zaměnitelné, rozhodující úhel pohledu spatřuje v tom, jak oba hlavní názorové proudy chápou moc. Na rozdíl od církve, která usiluje především o ideovou nadvládu nad masami lidí, komunismus usiluje především o fysickou, státní moc. Duchovní kontrola a persekuce z důvodů dogmatických jsou pouze podpůrné prostředky pro upevňování státní moci. Na rozdíl od církve není dle Djilase oporou systému, nýbrž jeho zotročením, především v oblasti ducha. Dokumentuje to na příkladech z oblasti umění, ale i vědy (známé příklady dehonestace vědy a jejího (zne)užití Trofimem Lysenkem, Ivanem Mičurinem, dramatické osudy a persekuce genetika Nikolaje Vavilova či kosmonautika Sergeje Koroljova a celé řady dalších potlačovaných, pronásledovaných a proskribovaných myslitelů pouze pro jiný než oficiální názor).

Druhou polemikou je odmítnutí teze, že se systém v Sovětském svazu vyvinul v jakýsi státní kapitalismus. Djilas ve svém stěžejním díle vyjmenovává charakteristiky nutné pro kapitalistické chování, které komunistické státy a jejich systémy postrádají. Mimo jiné zde zdůrazňuje chování systému vůči dělníkovi, jako představiteli „vládnoucího“ proletariátu, a znovu vyslovuje přesvědčení, že celý systém vede nezbytně k tomu, že výrobci (dělníci) ztrácejí zájem na výrobě, na její kvalitě, na výkonnosti celé ekonomiky i na překonání technické a technologické zaostalosti. Je jistě zajímavé, že podobným směrem se v době zásadní kritiky „prosovětského“ modelu budování ekonomických základů Jugoslávie a hledání alternativ zabývala řada ekonomů, filosofů i politiků zejména v tzv. šedé sféře naší ekonomiky a politiky (v některých případech dokonce i na oficiálních platformách). Byla to doba od hledání po likvidaci specifické Československé cesty k socialismu doprovázená krvavým vyrovnáváním si účtů z názorových neshod, zavádění a krachu tzv. Rozsypalovy ekonomické reformy v krátké době postupně transformované a následované do

tzv. Šikovy ekonomické reformy, a především charakterizovaná reálnou hlubokou ekonomickou krizí. Celkově lze říci, že mezi Djilasem popsanou a kritizovanou situací v Jugoslávii a u nás existovaly mnohé paralely, které by při společném studiu a diskuzích měly značný potenciál omezit ztráty z jednostranného administrativně direktivního rozhodování a flagrantního porušování ekonomických zákonů a zákonitostí. Nová třída jako nositelka uváděných chyb, voluntarismu a schematismu ze své podstaty, poznamenává Djilas, nepřipouští jiný názor. Přestala být osvobozením člověka v Marxově pojetí a stala se obdobou kapitalistického vykořisťování. Dokonce paralelně s vývojem socialismu svou podobu odcizení člověka od produktu své práce v zásadě pouze posiluje. Předpřevratové „státní socialistické vlastnictví“ bohužel mělo se státním socialistickým vlastnictvím predikovaným klasiky společný pouze knižní název. Obdobně tomu je i s pojetím, výkonem činnosti a funkcemi „socialismu“ v Číně, Vietnamu, Kubě apod., kde je pojem socialismus chápán spíše jako ideologický nástroj pro ovlivňování pracujících mas než odrazem nového přístupu k práci, k ovládání přírodních a společenských sil, podnětů a stimulů.

Djilas se nezabývá pouze negativními stránkami socialistické výstavby, naopak. Usiluje o nalezení pozitivních zkušeností a účinných cest zdokonalování společnosti směrem k autentickému pojetí marxismu. Jeho zásadním rysem je priorita marxismu a faktické odmítání jeho falsifikace, případně prosté zjednodušování, následovníky či vykladači včetně Vladimíra Lenina již proto, že odmítá jeden neměnný, fixovaný výklad marxismu, navíc popírající jeho vnitřní genezi. Lze říci, že Djilas používá jako základní metodu svého názorového kvasu dialektiku marxismu jako vědy s konkrétně historickými podmínkami a procesy, v nichž se marxismus uplatňuje a regeneruje. Naproti tomu nová třída dle mínění Milovana Djilase nepřipouští ze své podstaty jiný názor. Z diskuzí na leninském plénu strany se stává stalinská poslušnost jedinému vůdci (uvědomme si, že jde o počátek 50. let, tedy let vrcholících stalinských represí, deformací a konečného opuštění specificky československé cesty k socialismu). Ralf Dahrendorf k tomu poněkud ironicky dodává, že z morálního i logického hlediska byla strana neomylná. Morálně proto, že její „cíle byly správné“, tedy v souladu s dialektikou dějin, a tyto cíle ospravedlňovaly prostředky. Logicky proto, že strana byla „předvojem proletariátu“ a proletariát ztělesněním aktivního principu dějin. Pro český kontext je významné i to, že náš přístup k výstavbě socialismu do Djilasových úvah vlastně moc nezapadá. Je to zřejmé především v přístupu k stěžejní otázce pojetí, charakteru a prosazování revoluce. Zdá se, že byl do jisté míry ovlivněn

Lvem Trockým, vyslovující přesvědčení, že komunistické revoluce mají šanci odehrávat se spíše v méně rozvinutých společnostech, kde se tyranie stane předpokladem pokroku a modernizace. Příklad téměř feudální Číny, nerozvinuté Jugoslávie, zaostalého Ruska dle Djilase dokázal, že Marxovo přesvědčení o pojetí a prioritě revolucí v průmyslově vyspělých společnostech se silnou střední třídou neobstojí.

Jak tedy Milovan Djilas chápe vývoj a perspektivy společnosti? Není příliš optimistický, neboť dle jeho názoru na jedné straně má kapitalismus dost sil k oddalování revoluce a otupování ostří třídního boje, na straně druhé Východ nemá síly na tuto situaci účinně reagovat, resp. předložit alternativu garance základních lidských svobod a současně materiálního pozvednutí. Nakolik se vývoj odehrával v uvedených mantinelech, to již je jiná otázka. Rychlé zhroucení socialismu v Evropě a jeho faktické vymizíkování, resp. pseudozachování v rozvojovém světě dává dostatečnou odpověď. To ovšem nedává za pravdu těm, kteří s jásavými tanečky oslavují „pád socialismu“.

Závěrem si shrňme: co tedy je „nová třída“ a jak se s jejím vymezením vyrovnává Milovan Djilas?

Definičně jde o původně revoluční část proletariátu, která po získání politické a ekonomické moci opustila ideje, jimiž byla zrozena, a pod hlavičkou budování nové, humánní, sociálně spravedlivé společnosti, osvobozující pracujícího od vykořisťování a vytvářející prostor pro naplňování hesla „každý podle svých schopností – každému podle jeho práce“, postupně zavedla uniformní myšlení typu Velkého bratra z George Orwellova 1984, vnější bezkonfliktnost, byrokratický státně socialistický systém řízení, který však zejména v ekonomice postupně nabíral stále výraznější rysy státního kapitalismu. Vlastností této třídy však není jen sebezáchovný pud za každou cenu, ale logicky i zkostratělý dogmatismus, komunistické učení schematicky uzavřené do věroučných floskulí, vyprázdněných idejí. V podmínkách Československa (a KSČ) do memorování zjednodušeného „výcucu“ z několika vybraných knih klasiků, zejména Vladimíra Lenina, a „přefiltrovaných“ do propagandistických pouček základního stupně stranického vzdělávání, resp. pseudoikonických učebnic VUMLu. To ostatně přežívalo po celou dobu budování socialismu při zjevné tendenci ideologickou práci, stranické vzdělávání postupně eliminovat. Důvod byl jasný a např. samotným Djilasem mnohokrát opakovaný: stále zřejmější nesoulad marxistické teorie s každodenní praxí socialistické výstavby.

Zamyslíme-li se, oproštění od nejrůznějších manter a tabuizovaných výkladů různých stránek poválečné historie Československa a komunistického hnutí nejen u nás, dospějeme více či méně aktivně k poznání, že Djilasovy úvahy mají své racionální jádro, pro které je vhodné se s nimi seznámit, kriticky je rozebrat a zhodnotit. Djilasovy názory rozhodně nejsou nějak převratné či destruuující. Spíše jde o kritický popis reálného vývoje a formulaci opatření, která by bylo hodné provést ke změně situace. V případě Jugoslávie k negativním jevům v pojetí a způsobu provádění výstavby socialismu došlo zřejmě i pod vlivem kvalitativních rozdílů a zkušeností z boje proti okupaci a osvobození země podstatně dříve než u nás. Bohužel naše stranické a státní vedení se z jugoslávských zkušeností nepoučilo, ba naopak pod vlivem SSSR nastoupilo tvrdou normalizační linii ve vztahu k Jugoslávii (viz např. dobové propagandistické agitky typu „Viděl jsem Titovu zradu“ apod.).

Shrňme-li Djilasovy výhrady k politice Jugoslávie i dalších států tábora socialismu, lze je systemizovat ve vývoji revoluce po jejím vítězství a v dějinném pohybu jako revoluci, která sice neodstranila třídní společnost, nýbrž vytvořila onu „novou třídu“ vedenou novou oligarchií, která pro své manévrovací politické potřeby zneužila (přizpůsobila si) samu podstatu Marxova a Engelsova ideového odkazu. Svou pozornost věnuje stále více sebezáchovnému dílu násilného vnášení direktivního řízení do stranické struktury, která si podřizuje (byť to tak z vnějšku někdy formálně nevypadá) veřejný sektor, který plíživě nahrazuje jakýmsi svébytným a polooficiálním stranickým státem. Tato uměle zformovaná úzká skupina stranické nomenklatury vstupuje do ekonomické sféry značným voluntarismem svých exponentů. Ztráta dynamiky hospodářského vývoje je toho logickým důsledkem.

Snad každý, jemuž leží osud socialismu na srdci, si připustí, že zná z centrální politiky i ze své konkrétní, místní komunální praxe řadu přesvědčivých důkazů o alespoň většinové oprávněnosti Djilasovy kritiky deformací socialismu. Chcete-li, jako konkrétní zdroj poučení, vzor kritického myšlení. Vzor toho, jak nebezpečné je přehlížení vad a nedostatků, jejich omlouvání a neřešení. Všeho toho, co budeme na nadcházejícím XI. sjezdu KSČM v procesu připomínání složité a rozporuplné stoleté cesty komunistického hnutí u nás velmi potřebovat, Odvážné a kritické myšlení. Schopnost formulovat problémy nově, sebekriticky a se vši sebereflexí. Nezakrývejme si, že to zatím nedokážeme, že jde o jednu z našich největších slabin. Přitom je zjevné, že nedokážeme-li to, včetně inspirací z nově

chápaného myšlení Milovana Djilase (a italského myslitele Antonia Gramsciho), můžeme na socialistickou perspektivu zapomenout. To by byla škoda, kterou by nám historie nikdy nedovedla odpustit.

Kdyby komunisté, píše Djilas s výraznou jasnozřivostí, byli ochotni vidět skutečnost jaká je, asi by ztratili svou při jako komunisté, ale získali by tím jako lidé a jako složka lidstva. Ať se však rozhodnou jakkoli, sděluje čtenářům, svět se změní a půjde tím směrem, kterým šel a kterým jít musí – k jednotě, k pokroku a ke svobodě. Síla skutečnosti a života byla vždy silnější než brutální násilí a vždy skutečnější než teorie.



O autorovi:

Mgr., Ing. Ladislav Šafránek, CSc., MBA

**1946. Bývalý dlouholetý politický pracovník. Nyní ekonomický a právní odborník působící v podnikatelské oblasti. Autor řady odborných studií, popularizačních článků a monografií v ČR i v zahraničí.*

Jiří Malínský

O skutečných (v stalinistickém ptydepu proletářských revolučních) vnitřnostech Kremlu v berijovské éře

Osobnost Lavrentije Pavloviče Beriji (1899 – 1953) zůstává stále přes vyhrocenou pověst, která jej provází, záhadou, jež jeho přístup k zločinům stalinské éry zdůvodňuje tato kniha obratem, *že lépe je dopustit průběžný zločin menší než následně přihlížet většímu zločinu či zločinnosti*. Situace je však ještě složitější: možná skutečnost, že Berija se ve svých pragmatických obecně politických úvahách dostával až na reformně komunistické pozice srovnatelné se současnou politikou Komunistické strany Číny, naznačuje komplikovanost jeho jinak neblahé osobnosti a současně potřebu poznat blíže ryze lidské rozměry lidí z Kremlu, tj. deformace všednodennosti lidí z užšího vedení Vsesvazové komunistické strany (bolševiků). Jde tedy o přepotřebný *pohled za oponu*. Za rámec toho, co umožňují typické oficiální archivní prameny.

Na konci svého života nejspíše namluvil Berijův syn profesor Sergo Lavrentěvič Berija (1924 – 2000) za aktivního spolupůsobení francouzské historičky Francoise Thomové knihu *Můj otec Berija. Ve Stalinově Kremlu* (ve francouzském originálu *Mon père Berija* z roku 1999), kterou v uvedeném českém překladu r. 2003 vydalo nakladatelství Dita. Je to k nevíře, ale všechno nasvědčuje tomu, že tento titul, opatřený zásluhou francouzské editorky rejstříky i obsáhlým, v podstatě kritickým, aparátem dostupným této francouzské odbornici, je dnes alespoň v českém prostředí pozapomenut.

Jakkoliv hned v úvodu editorka Thomová konstatuje, že Sergo Berija se nepokouší o rehabilitování otcových zločinů, celková povaha synovy výpovědi naznačuje pravý opak: o činnosti NKVD i jejích předchůdkyň a pokračovatelky se nedočteme nic bližšího a o všeobecně přijímané povaze této činnosti svědčí frekvence jmen typu Abakumov a Merkulov. Těžiště vzpomínek tkví jednak v zaměření na samotného Stalina a jeho rodinu i řadu dalších členů stalinského politbyra, jednak v líčení řady stalinských politiků, počítaje v to i přípravu třetí světové války. Mladší Berija evidentně spoléhal na svou paměť a částečně i líčení jeho blízkých spolupracovníků a – pomineme-li Sergovy osobnostní determinace přirozené v tomto žánru literatury faktu – z toho plyne, že informace, které podává, je nutné *zpětně prověřovat* (Francois Thomová v tomto ohledu znamená zřetelný, byť ne zdaleka dostačující první krok).

Záběr Berijových vzpomínek na otce je dán jeho životními daty. Na podzim r. 1924 se narodil mladým rodičům (otci bylo 25, matce 20 roků). Faktický základ jeho soustavnějších vzpomínek se rodil kolem poloviny třicátých let; při Berijově příchodu do Moskvy byl na počátku jinošství, první mladá léta trávil během Velké vlastenecké války a jeho vrstevníky v Kremlu byli Světlana a Vasil Stalinovi; jeho životní partnerkou se stala vnučka Maxima Gorkého. V poválečném období začal pracovat ve válečném průmyslu při stavbě nosných bojových raket zprvu s doletem 150 km a osobně se znal jak s Andrejem Sacharovem, tak se Sergejem Koroljovem. Byl také účasten – s proměnlivou mírou náslechů – i soukromých debat členů stalinského politbyra, jichž se příležitostně účastnil i v prostředí přím Moskenských letních bytů-dač, domů srovnatelných rázem svého vybavení přibližně s úrovní českých letních vil první a druhé čtvrtiny minulého století. V tom také tkví hodnota jeho vzpomínek: *přibližuje lidské okolí tribunových titánů Sovětského svazu té*

doby i prostředí ruské inteligence té doby. Očima dětskýma i dospělýma z převládající výchovné pozice nekritického stalinofila, před nímž oba rodiče váží každé slovo, protože průnik do spleti vztahů a přístupů tzv. *věrchušky* předpokládal detailní vlastní zážitkovou zkušenost, kterou pro své mládí v mnoha ohledech pochopitelně postrádal.

První kapitoly se týkají seznámení Sergových rodičů Lavrentije a Nino (vědkyně-chemička, 1905-1991) i složité situace Zakavkazska během první světové a následné občanské války. V kraji, kde složitost etnické skladby (Gruzie je v jistém ohledu množinou horských údolí a hřebenů, které je oddělují) odráží členitý terén, bylo nesnadné se vůbec orientovat ve spleti základních národů (Gruzínci, Arméni, Azerové), národností a dalších etnik a národopisných skupin. Životní cesta Beriji-otce započala na počátku dvacátých let v Čece (ČeKa – (Všeruská) mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotážemi), první tajné státní policii, řízené Dzeržinským v divoké době počátků ruského komunistického režimu.

Původním Berijovým přístupem byla v synově líčení snaha čelit rusifikačním tlakům a hájit kavkazskou etnicitu. Touto cestou postupně navázal kontakty s Ordžonikidzem. Snaha zamezit povstání gruzínských sociálních demokratů-menševiků však byla bez úspěchu a do Zakavkazska vstoupily jednotky Rudé armády. V době synova narození se Lavrentij Berija setkal s Kirovem a již zmíněným Ordžonikidzem a zprostředkovaně Stalinem (od r. 1926 vedl gruzínské GRU – Hlavní správu rozvědky – a formoval se tu jeho vztah k bolševismu). Zpravodajská (rozvědná) činnost ho ještě více během kolektivizace (1930 – 1932) vedla k úsilí o její oslabování v gruzínském prostoru; souviselo to i s jeho národním cítěním. Úspěchy, kterých měl docílit, ho vedly (spolu s ambiciózností, o níž v knize není přímá zmínka) v říjnu 1931 k funkci prvního tajemníka gruzínské organizace VKS (b); Berijovi bylo 32 let. Současně Berijovi dostali v Moskvě k dispozici byt, ve kterém žili během svých zájezdů do hlavního města SSSR. Potkávali tu různé lidi, mj. Jagodu, Kirova a užší kontakt navázali také s krajanem Ordžonikidzem.

R. 1932(?) se Sergo poprvé setkal se Stalinem a jeho dětmi; bylo to v době, kdy se jeho otec na Kirovův návrh stal členem ÚV VKS (b). Lidé kolem Stalina byli pro tohoto diktátora zajímaví potud, pokud vyhovovali jeho představám a názorům jak na udržení moci, tak na pěstování jeho kultu. Právě v té době Berija začal koncipovat práci o dějinách komunistického hnutí v Zakavkazsku; předem bylo jasné, že jejich protagonistou bude Stalin. To

bylo i napříště příznačné pro Berijův vztah ke Stalinovi: *být zajímavý, uhadovat jeho skrytá přání, předvídat jeho emocionální reakce, odhadovat přesná rozmezí mezi dovoleným a ještě přípustným, vědět, kdy nezbyvá než se podřídít. Nešlo o kariéru; šlo o život. A to hned od počátku třicátých let.*

Upozornění zaslouží skutečnost, že Berija si vytvářel své vlastní *paralelní zahraniční agentské sítě* nezávisle na těch oficiálních; opíral se přitom o Kavkazany (s. 45-46). V r. 1938 se Berijovi natrvalo přestěhovali do Moskvy; Berija zprvu působil jako Ježovův náměstek v NKVD (Lidový komisariát vnitřních záležitostí). Hlavním důvodem tohoto kroku byla Stalinova snaha *nevypadat před mezinárodní veřejností jako tyran a vrah*; fakticky nechtěl být ztotožňován s procesy velkého teroru, které podněcoval a řídil. Od počátku narážel na strojenou zdvořilost členů politbyra; v tomto miniaturním světě pro sebe nebyl ještě zařazen. Byl i svědkem Ježovova postupného politického i lidského pádu; skončil zatčením a zastřelením tohoto zločince, který začal ohrožovat ostatní. A znelíbil se Stalinovi, který tak reagoval na rýsující se vnitrosovětskou politickou rezistenci.

Právě – soudě podle synova líčení – *duchovní dynamismus* přispíval v rozhodné míře k Berijově relativní politické dlouhověkosti. Jeho hlavním rivalem měl být Ždanov – Stalin se dlouhodobě snažil poštvávat je proti sobě navzájem. To ale neměnilo nic na tom, že Berija svým budováním paralelních zpravodajských sítí získal pozoruhodný přehled o západní Evropě (orientoval se na Churchilla a de Gaulla a naopak Bonneta považoval za politického prostituta). Proto se také distancoval od finské války, do níž se Stalin nechal podle Serga vlákat Ždanovem. Pohroma, kterou tento konflikt pro prestiž Rudé armády skončil, vedla k zvýšení pozornosti na přezbrojování Rudé armády; zejména tento proces gradoval po katastrofě západní Evropy v květnu – červnu 1940. Katyňský zločin (zločiny) byl proti Berijovu přesvědčení, nicméně trestně právní odpovědnost zřejmě nejen v této věci spadá na *celek* stalinského politbyra; jeho pohnutkou mělo být vyhubení buržoazního polského důstojnictva, což mělo usnadnit budoucí sovětizaci této středoevropské země.

Obdobné trendy sledovala i *první sovětizace* pobaltských zemí; Berija se měl podle Sergova líčení držet *ponechání tamějších meziválečných, formálně i nadále samostatných vlád*, dodržujících dohody, k nimž je Moskva zavázala na podzim 1939 (odpovídá to poválečné

logice řízení blokových států vnějšího ruského impéria, zejména případu Finska, tj. *konceptu finlandizace*).

Válka s Německem, která se urychlila Molotovovým rozhodným odmítnutím Hitlerových návrhů na bližší spojení se SSSR na jednáních v Berlíně v listopadu 1940, byla politbyrem očekávána vcelku klidně: Moskva totiž *podcenila* údernou sílu wehrmachtu. Během prvních dnů války se projevilo ruské zaostávání i selhání generálního štábu-*stavki*. Nejkrizovějším momentem byl podle Serga 28. červen 1941, kdy se nakrátko (2 – 3 dny, přesnější datace tohoto momentu se různí) zhroutil Stalin. Berijovi, který se inspiroval občanskou válkou, se podařilo prosadit ustavení *Státního výboru pro obranu* za Stalinova předsednictví. Pozoruhodná je zmínka o polském generálu Andersovi, který měl být měsíc Berijovým hostem v jeho moskevském bytě. Berija také měl Stalinovi doporučit vojenskou přehlídku v Moskvě na Rudém náměstí 7. listopadu 1941 za jeho osobní účasti (ústřední úřady i vláda se před hrozícím obsazením Moskvy nacisty jinak přesunuly do Kujbyševa-Samary).

Další krizovou dobou Velké vlastenecké války byl rok 1942 a boj s Němci o Volgograd, Kubáň a Kavkaz. Německá vojska na tomto směru měl zastavit Berija, jemuž podléhal budoucí maršál Grečko. V pamětech je zmíněna i Churchillova návštěva v Moskvě 12. srpna 1942. Pozoruhodný je v této souvislosti Berijův názor na Kominternu jako „*hnízdlo intrik a udavačů*“ (s. 101). V průběhu druhé světové války sílil podle Sergova svědectví také ruský nacionalismus přerůstající do šovinismu. A s ním se objevovaly dále rozvíjené ruské představy o poválečné podobě Evropy. Mladší Berija se stal jejich svědkem na Teheránské konferenci, kde měl na starosti odposlechy americké a britské delegace vedené Rooseveltem a Churchillem.

V případě kavkazských národů dokládá mladší Berija krajně omezenou míru jejich skutečné kolaborace a následnou *kolektivní perzekuci považuje za nesmyslnou*. V případě Varšavského povstání se podle jeho vzpomínek jednalo o oboustranný odstup obou stran – sovětů i Armii Krajowej. Zajímavá je i zmínka o Leningradu – tamější hladomor přičítá Ždanovovi a jeho neschopnosti ochránit klíčová skladiště potravin před zničením.

Berija se také hlásil k názoru, že Německo by mělo být obnoveno v hranicích z r. 1937. Velmi skepticky se stavěl k Stalinovým vojenským plánům na vylovení Rudé armády

v Norsku či v Gibraltarském průlivu, protože si byl vědom jejich *neudržitelnosti*. Současně rozhodoval o budoucnosti svého syna, který se postupně profesně vyhraňoval směrem k vojenským průmyslům a obíral se studiem německých raket během svých několika návštěv Německa v letech 1945 – 1946. To všechno organicky vplývá do následného líčení poválečné doby a atmosféry berijovské éry stalinského politbyra přelomu čtyřicátých a padesátých let.

S tím souvisely i Berijovy názory na koalici Spojených národů, její vedoucí demokratické představitele a řešení problémů a podoby poválečného uspořádání světa. Patřily k tomu úvahy o umístění židovského státu na Krymu, formování nekomunistických demokratických vlád v Pobaltí (Pribáltike) i přesvědčení, že není možné podceňovat velké světové demokracie. Proto pomíjel některé Stalinovy představy o možném ruském dobývání západní a jižní Evropy po předpokládaném odchodu amerických vojsk z Evropy. Po-rooseweltské Spojené státy vedené Trumanem a posílené atomovou bombou ovšem tuto koncepci v mnohém oslabily. Berija byl přesvědčen, že demokracie není možné podceňovat; usiloval proto o nastolení *vyvážených vzájemných, dlouhodobě udržitelných vztahů*.

To všechno se však odehrávalo v kuloárech a tajemnu úzkých kabinetních setkání a diskusí. I Berija si byl vědom toho, že Stalin za svého života je nesvržitelný; v případě pokusu o puč by se byla strhla smršť, proti které by byli iniciátoři případného mocenského zvratu bezmocni a stali by se jejími pravděpodobnými oběťmi vzápětí. Toto povědomí navázané na víru v Stalinovu proměnu (diktátor-vožd' si přál vejít do dějin jako tolerantní, mírumilovný, laskavý vládce a původně okouzloval i své budoucí oponenty) však bylo jak naivní, tak také – šlo-li o jeho věčnost – až iracionální. Dokonce mělo dojít k zpoždování finalizace výroby sovětské vodíkové bomby; čekalo se na Stalinovu smrt.

Tyto spory Velká vlastenecká válka nejenže neeliminovala, ale naopak dále vyostřila. *Plány třetí (v stalinistickém ptydepu proletářské revoluční) světové války* – v rozporu s Leninovým odkazem a nesourodé změní představ revolučního marxismu, ultralevých vidin a nesporných psychických zvláštností Stalinovy povahy násobené relikty válečného komunismu meziválečného období vedly k *vystupňování protikladů poválečné ruské společnosti* na přelomu čtyřicátých a padesátých let minulého století. Stoupající militarizace,

provázená na jedné straně obavami ze záměrů Západu a naopak expanzionistickými koncepty na straně druhé (vývoz revoluce), vedla k prohloubení všeobecné bídy a nedostatku pro většinu obyvatelstva a *finální kompromitaci navíc prodělečného gulagu*. Zvláště strádala menší města a venkov. Hladomor nebyl jen domněnkou, ale také až příliš představitelnou kvalitou života.

Berijův podíl na rozvoji ruského vojenskoprůmyslového komplexu byl značný; v podstatě byl pověřeným místopředsedou vlády zodpovědným za celek-komplex odvětví obírající se zbrojením včetně vědy a výzkumu. Berija mladší (Sergo) byl pověřeným vedoucím pracovníkem a osobně se znal – jak jsem již uvedl – s předními ruskými osobnostmi činnými v těchto věcech: Kurčatovem, Koroljovem a zřejmě i Sacharovem.

Líčení posledních let Berijova života i Stalinovy diktatury uzavírá Sergo stalinskou snahou o rozpoutání globálního konfliktu a s tím úzce spojenou likvidací starších členů politbyra; Berijovým osudem se stala jeho součinnost v kvadrumvirátu Chruščov – Malenkov – Bulganin – Berija pozdní Stalinovy vlády a fakt, že dobovým veřejným míněním byl považován za Stalinovo alter ego. Koexistují-li do dneška různé rekonstrukce konce jeho života a byl-li osud vdovy i syna z důvodů, které tato kniha neobsahuje nebo v lepším případě jen naznačuje, tak ponurý, i když odlišný (vdova zemřela r. 1991, syn devět let po ní v Ukrajině) vypovídá to nepřímě o skutečných poměrech v tomto politbyru mnohé. *Zlomem novodobých ruských dějin zůstává z tohoto hlediska chruščovovské období tání (1953 – 1964)*. Tísňivé je v tomto ohledu poznání až *samozřejmě všeobecnosti tzv. administrativních a nezřídka kriminálních postupů* ve stalinském SSSR jako více či méně standardní součásti praktické politiky prvních čtyř desetiletí existence sovětského období bez ohledu na výbuch Velké vlastenecké války.

Veškeré znění, obsah Sergových vzpomínek, je nutné, mají-li být použity jako věrohodný vědecký zdroj, podrobit důkladné *vědecké pramenné analýze*. Naznačují to konec konců již i vzpomenuté obsáhlé poznámky a četná vyjádření francouzské editorky. Už v tomto stádiu jsou však plně využitelné jako *svědectví o době a jejím převládajícím rázu*. Je to obraz nikoliv lichotivý: popisuje vlastně krok za krokem – právě výhradně v této obecné rovině atmosféry doby – *ponuré ovzduší zmarňování-eroze původních velkých ideálů*, likvidace – ať už fyzické či „pouze“ duchovní a lidské – nejvýraznějších osobností doby této éry ruských dějin. Tím spíše pochopíme zoufalství (jejího celoživotního traumatu)

naší osmašedesátnické generace i *částečné uhýbavosti limitovaného chruščovovského tání*; víme, že nezůstaly bez následků také pro satelitní státy vnějšího impéria, včetně Československa.

Pojmům *pokrokový* a *reakční* je tedy zřejmě nutné rozumět jinak. V humanistickém a demokratickém kontextu prvotních socialismů předminulého a zlomu 19. a 20. století. Jaký smysl má proměna dialektiky do zatuhlého ideologického tvaru, který ze všeho nejvíc připomíná církevní katechismy, a jakou budoucnost může mít směr a protagonisté, ke kterým nedorazí skutečnost a hlas opravdu potřebných vrstev a lidí včetně naléhavých např. technologických a všeobecně kulturních problémů?

O autorovi:

PhDr. Jiří Malínský

*1951. Absolvent FF UK obor archivnictví – dějepis. Po absolutoriu ředitel Podještědského muzea Karolíny Světlé v Českém Dubě (1978-1985) a samostatný odborný pracovník a editor Prognostického ústavu ČSAV (1986-1993). Předseda OV ČSSD Praha 5 (1994-1995), člen obvodní rady MČ Praha 5 (1994-1998). Odborný pracovník Ústředního sekretariátu České strany sociálně demokratické (1994-2016) a vedoucí ústředního archivu České strany sociálně demokratické (2004-2015). Dlouholetý člen ústředního odborného zázemí České strany sociálně demokratické (od r. 1993) a zakladatel a předseda ústřední odborné historické komise (od r. 2003). Člen představenstva Masarykovy demokratické akademie (2009-2015) a výboru Společnosti Edvarda Beneše (od r. 2015) a správní rady Knihovny Miloslava Ransdorfa (od r. 2017). Specializuje se na dějiny českého dělnického socialistického hnutí 19. a 20. století v celočeskoslovenském kontextu a prognosticizujícím záběru se zvláštním zřetelem na kontextově pojaté dějiny českého sociálně demokratického hnutí.

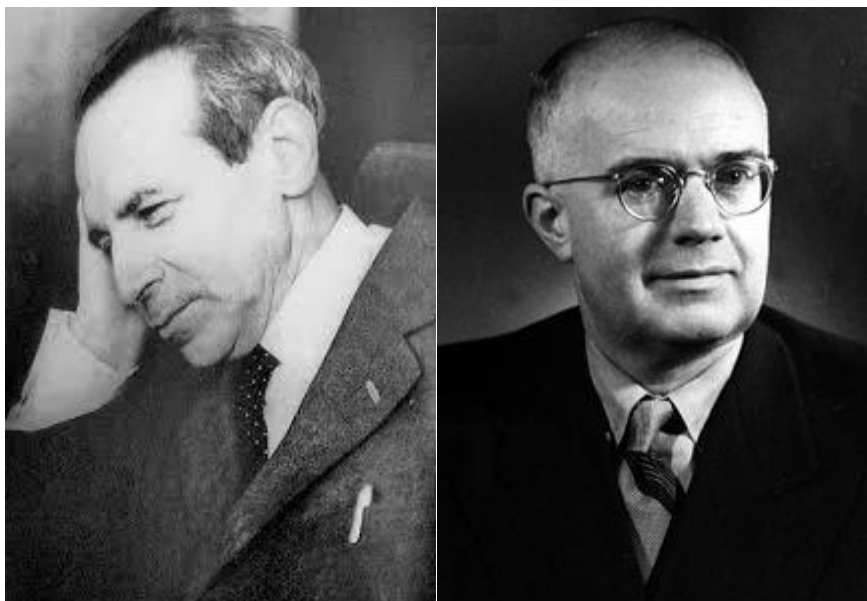
Pavel Sirůček

Svébytní polští ekonomové

M. Kalecki a O. R. Lange¹

Rubrika Ekonomické osobnosti představuje nejznámější reprezentanty polské ekonomické školy, jejichž originální vklady zůstávají nedoceny. Ekonom a hospodářský expert Michał Kalecki (1899-1970) koncipováním dynamické teorie efektivní poptávky předběhl, ale i přesáhl, J. M. Keynesa a ovlivnil řadu různorodých ekonomů, např. první generaci post-keynesiánců. Zaměřen byl na problémy makroekonomické dynamiky, včetně ekonomických cyklů. Ekonom, statistik, ekonometr, sociolog, politik a diplomat Oskar Ryszard Lange (1904-1965) proslul studiemi o plánování a socialistických ekonomikách. Demonstroval a dokazoval možnost existence efektivního socialistického systému. Věnoval se i kapitalistickému hospodářství, např. otázkám nezaměstnanosti či cyklických výkyvů. Jeho přínos stojí za připomenutí nejen v souvislosti s debaty o racionalitě a efektivnosti socialismu. Kalecki a Lange bývají řazeni k neortodoxním, resp. reformním marxistům.

¹ Text je aktualizovanou a rozšířenou verzí medailonků (Sirůček, 2016d, 2017b).



Michał Kalecki² Oskar Ryszard Lange³

Osudy, rezignace a dílo M. Kaleckého

M. Kalecki se narodil 22. 6. 1899 v Lodži a umírá 18. 4. 1970 ve Varšavě. Vyrůstal v průmyslovém centru a světě práce, což ovlivnilo jeho levicové smýšlení. Vzdělával se ve strojírenství a inženýrství na Politechnice Warszawskiej a po vojenské službě na Politechnice Gdańskie. Byl nadaným studentem, ovšem z osobních důvodů musel studia ve Varšavě přerušit. Ani v Gdaňsku studia později nedokončil a nikdy nedosáhl na vyšší vědeckou hodnost.⁴ Četl ekonomická díla⁵ a v ekonomii byl samoukem. Vykonával různé práce (jako účetní či v oblasti statistického sběru a zpracování dat) a působil několik let jako ekonomický novinář na volné noze. Pokoušel se i založení vlastního časopisu. V letech 1929-37

² Pramen: <https://voyager1.net/economia/economistas-de-esquerda/attachment/michal-kalecki/>.

³ Pramen: https://en.wikipedia.org/wiki/Oskar_R._Lange.

⁴ Na studiích ve Varšavě si přivydělával příležitostnými zaměstnáními. Gdaňskou polytechniku musel před promoci opustit v roce 1923 kvůli krachu otcovy firmy a opětovným finančním problémům.

⁵ Byl ovlivněn zejména sociálně ekonomickým myšlením M. I. Tugana-Baranovského a R. Luxemburgové.

byl Kalecki zaměstnán jako analytik v polském Ústavu pro výzkum hospodářské konjunktury a cen.⁶ Zdokonaloval se ve statistických postupech, kterými vybavoval – jako jeden z průkopníků – později své odborné studie. Kalecki náleží k prvním ekonomům, kteří použili matematické modely a statistická data. Současně však po celý život zůstal politickým ekonomem, který neopomíjel sociální a politické aspekty.

V Ústavu pro výzkum hospodářské konjunktury a cen koncipoval studii *Próba teorii koniunktury* (Kalecki, 1933),⁷ která předznamenává Kaleckého celoživotní zaměření, především ohledně ucelené teorie hospodářského cyklu. Již od druhé poloviny 20. let 20. století Kalecki publikoval k ekonomickým tématům v polských tiskovinách.⁸

Na protest – proti čistkám – Kalecki odchází z Ústavu pro výzkum hospodářské konjunktury a cen. Především díky cestovnímu stipendiu od Rockefellerovy nadace mohl v odborných aktivitách pokračovat v zahraničí. Pobývá ve Švédsku⁹ a rozpracovává své koncepty. Seznamuje se s „*Obecnou teorií*“ (Keynes, 1936) a nalézá u Keynesa řadu pozoruhodně podobných myšlenek. Což přispívá k odcestování do Británie, kde se setkává s budoucími keynesiánci, včetně samotného J. M. Keynesa.¹⁰ Do Velké Británie před nacismem emigroval v roce 1938 a roku 1939 zde publikoval klíčovou knihu (Kalecki, 1939), která obsahuje všechny podstatné prvky Kaleckého ekonomie.

V období 1940-45 Kalecki působil na Oxford Institute of Statistics, kde se zaměřoval na statistické a ekonomické analýzy využívané britskou vládou. Pracoval na projektech válečných přídělů,¹¹ příležitostně přednášel na Oxford University a pokračoval ve výzkumu cyklů.¹² Cítil se však nedoceněn i diskriminován kvůli polskému původu (přičemž nikdy nepožádal o britské občanství) a Oxford Institute of Statistics opustil. Pobýval

⁶ Tradován je příběh o přijetí Kaleckého do ústavu. Ředitel měl obdržet dopis, kde v poznámce Kalecki načrtl scénáře zotavení Polska z krize. Ředitel sice neměl – podle svých vzpomínek – ničemu rozumět, nicméně nabyl přesvědčení o genialitě Kaleckého a tohoto přijal. Srov. (Sachs, 2008).

⁷ Uveřejněný jako (Kalecki, 1935a, resp. 1935b).

⁸ Srov. (Kalecki, 1927). Bývá připomínán článek (Kalecki, 1932 – pod pseudonymem H. Braun) o dopadech snižování mezd za krize. Kalecki přispíval např. do periodik *Polska gospodarcza* či *Przegląd gospodarczy*.

⁹ Specifická švédská škola – pokračovatelé J. G. K. Wicksella – bývá také pokládána za předchůdkyni koncepce J. M. Keynesa, obdobně jako dílo Kaleckého. Srov. (Sojka, 1999, 2010).

¹⁰ Přátelil se s R. F. Kahnem, P. Sraffou či J. V. Robinsonovou, která ho seznámila s J. M. Keynesem. Vztah Keynesa ke Kaleckému měl být chladný, kdy měl být zaskočen, snad i frustrován, Kaleckého schopnostmi.

¹¹ Přídělový systém preferoval před kroky vlády potlačit inflaci regulací cen a vládním zmrazením mezd.

¹² Srov. (Kalecki, 1943b).

krátce v Paříži, déle v Montrealu (kde pracoval pro Mezinárodní organizaci práce) a v letech 1946-55 zastával v New Yorku post hospodářského experta OSN. Jako zástupce ředitele odboru pro ekonomické záležitosti sekretariátu OSN zpracovával hlavně zprávy o světové ekonomice. Působil také jako ekonomický a politický poradce.¹³

V době mccarthismu Kalecki na funkci v OSN i život a kariéru v USA rezignoval v důsledku tlaků, kdy byl oceňován jako komunista. Roku 1955 se vrátil do Polska a stal se ekonomickým poradcem vlády (1955-67). V období 1957-62 spolupředsedal Ekonomické radě Polské republiky, připravující projekt nerealizované hospodářské reformy. Pracoval i v komisi pro perspektivní plán (1957-59) a byl spoluvůdcem perspektivního plánu Polské komise národohospodářského plánování na léta 1961-75. Projekt plánu ztělesňoval v praktické podobě Kaleckého vize růstu v socialistických ekonomikách, ovšem přijat v této podobě nebyl.¹⁴ Kaleckého politický vliv začal upadat.

Kalecki se více věnoval výuce ekonomie na varšavských vysokých školách¹⁵ – ač k tomu neměl oficiální kvalifikaci – a vědeckému výzkumu, včetně studia matematiky (ve sférách teorie čísel a pravděpodobnosti) či sociálně ekonomické problematiky zemí třetího světa. Na protest proti propouštění odešel roku 1968 do důchodu. Šlo o další ze série rezignací Kaleckého během jeho života, o další protest „*proti tyranii, předsudkům a utlačování*“.¹⁶ Poslední léta Kalecki dožil hořce zklamaný politickým i hospodářským vývojem a ve znamení stále pesimističtějších náhledů na lidstvo a budoucnost.¹⁷ V roce 1970 byl nominován na tzv. Nobelovu cenu za ekonomii, ale záhy umírá.¹⁸

Kalecki obohatil ekonomickou teorii, přitom však opovrhoval abstraktními akademickými výzkumy odtrženými od reality. Spíše nežli o akademické disputace Kaleckému šlo

¹³ Byl poradcem vlád Kuby, Izraele, Mexika a Indie.

¹⁴ Kalecki v 50. a 60. letech 20. století publikoval o principech plánování a dalších problémech především socialistických ekonomik v časopisech *Życie Gospodarcze*, *Gospodarka Planowa*, *Nowe Drogi* aj.

¹⁵ Během života působil i na London School of Economics, University of Cambridge, Oxford University či Warsaw School of Economics – pojmenované v letech 1949-91 Szkoła Główna Planowania i Statystyki, nyní Szkoła Główna Handlowa w Warszawie. Někdy se hovoří přímo o tzv. Varšavské ekonomické škole právě kolem M. Kaleckého. Šífeji do polské ekonomické školy bývají vedle M. Kaleckého, O. R. Langeho a W. Bruse řazeni též T. Kowalik (1926 - 2012) či K. Łaski (1921 - 2015).

¹⁶ Srov. (Feiwel, 1975b aj.), (Steindl, 1981a).

¹⁷ Na základě politického cyklu (Kalecki, 1943a) predikoval, že vlády dokáží využít situace pro svůj prospěch a oponoval tím optimistickým vizím Keynesa. Keynes si představoval, že znalost principů fungování kapitalistické ekonomiky povede k tomu, že společnost bude prosperovat a lidé budou šťastnější i odpovědnější v ekonomickém rozhodování. Srov. též (Keynes, 1930b).

¹⁸ K posledním studiím Kaleckého náleží článek (Kalecki, 1970) a kniha (Kalecki, 1972a).

o praktickou stránku ekonomického zkoumání. Přičemž čerpal ze svých zkušeností ze strojírenství, žurnalistiky, využívání statistik, analýz úvěru¹⁹ či obchodních operací aj. Vědeckou práci Kaleckého lze rozdělit do tří skupin, které se překrývají a doplňují. Jedná se o problematiku ekonomické dynamiky a teorie růstu za kapitalismu, o otázky teorií růstu a plánování za socialismu a o problémy ekonomiky rozvojových zemí.

Kalecki světovou ekonomickou vědu obohatil i inspiroval – a to, i když výrazně porušil zásady, že musí být ve správném čase, na správném místě a k tomu publikovat také ve správném jazyce.²⁰ Být tomu jinak, mohl být možná mnohem známější i slavnější. Kalecki přitom formuloval řadu postřehů i prvků pozdějšího Keynesova teoretického systému – v čele s makroekonomickou teorií efektivní poptávky – již v roce 1933 (Kalecki, 1933).²¹ Navíc Kaleckého teorie je širší, neboť staví na nedokonalé konkurenci či zahrnuje problematiku cyklu. Ovšem Kalecki tehdy žil ve Varšavě a publikoval polsky. Další vydání jeho studie v anglickém a francouzské jazyce v roce 1935 (Kalecki, 1935a,b) bylo zase vesměs ignorováno, a to i z důvodu vyjádření matematickou podobou. K vydání jeho prvních knih v angličtině (Kalecki, 1939, 1943b) dochází až v době, kdy se stal již slavným J. M. Keynes. Tehdy „běžel již keynesiánský parní válec naplno a Kalecki byl mylně pokládán za někoho, kdo říká víceméně totéž co Keynes“ (Blaug, 1991, s. 116).

Ke stěžejním knižním dílům Kaleckého náleží Eseje o teorii hospodářských výkyvů (Kalecki, 1939), Studie o ekonomické dynamice (Kalecki, 1943b), Teorie ekonomické dynamiky (Kalecki, 1954), Studie o teorii hospodářského cyklu 1933-39 (Kalecki, 1966) nebo Úvod do teorie růstu v socialistické ekonomice (Kalecki, 1969).

Vizionářský článek (Kalecki, 1943a) předpovídá politický cyklus vedoucí k zastavení růstu, začínající cca s koncem II. světové války. Kalecki tak bývá označován za prvního autora, který operuje s termínem, resp. koncepcí politického hospodářského cyklu.²² Kalecki, vedle problematiky efektivní poptávky, rozdělování, ekonomických cyklů a ekono-

¹⁹ Vyzdvihoval praktický význam úvěru v kapitalistickém prostředí. Monetární politiku chápal vzhledem k ekonomickému cyklu jako endogenní a zdůrazňoval spíše souvislosti s firemními investicemi nežli s úrokovou a úvěrovou politikou centrálních bank. Srov. (Toporowski, Mamica, 2015).

²⁰ Srov. (Blaug, 1991).

²¹ Srov. (Keynes, 1936).

²² Nicméně termín vstoupil do širšího povědomí až s teorií veřejné volby – srov. (Holman a kol., 1999).

mického růstu v tržní kapitalistické ekonomice, pozornost zaměřoval taktéž na sféru hospodářské dynamiky a růstu v podmínkách ekonomiky socialistické (Kalecki, 1969, 1972a aj.). Významně přispěl k rozpracování teorie centrálně plánované ekonomiky a plánování.²³ Kalecki přitom náleží k průkopníkům používání metod západní ekonomie (včetně matematických a statistických) v tehdejší východní bloku.

Kalecki zdůrazňoval nutnost důkladného studia kapitalismu nejenom v zemích vyspělých, ale i méně rozvinutých. Ohledně zkoumání rozvojových zemí lze připomenout např. text (Kalecki, 1955). Kalecki řeší problémy překonání limitujících bariér při přechodu na rychlejší dráhu rozvoje a otázky zdrojů pro tento růst. Možnost industrializace méně vyspělých zemí spojoval s pozemkovou reformou a zdaněním vlastníků půdy a středních vrstev. Přímé zahraniční investice Kalecki považoval za nejistý způsob podnícení hospodářské modernizace. Šíři Kaleckého odborného, resp. vědecko-výzkumného záběru dokumentují i posmrtně vydané sborníky jeho prací – např. *Vybrané eseje o dynamice kapitalistické ekonomiky 1933-70* (Kalecki, 1971) a *Vybrané eseje o ekonomickém růstu socialistické a smíšené ekonomiky* (Kalecki, 1972a).

Levicový keynesiánec²⁴ (resp. přehlížený předchůdce Keynesa) a neortodoxní marxista²⁵

Počátkem 30. let (Kalecki, 1933) vytváří teorii úspor, investic a zaměstnanosti, která není příliš vzdálená konceptu efektivní poptávky J. M. Keynesa, což představuje jádro *Obecné teorie zaměstnanosti, úroku a peněz* (Keynes, 1936).²⁶ Již Kalecki prokazuje vliv

²³ Srov. (Gołebowski, 1974).

²⁴ Takto Kaleckého charakterizoval např. jeho spolupracovník z polských hospodářských a politických institucí O. R. Lange. Srov. (Toporowski, 2013).

²⁵ Bývá titulován také jako neomarxista. Termín neomarxismus je často používán v pejorativním smyslu, resp. je diskreditován tzv. marxisty neo-, post- (a tzv. kulturním marxismem), ke kterým Kalecki nenáleží.

²⁶ Prvenství Kaleckého nezpochybňuje J. V. Robinsonová a zdůrazňuje, že k obdobným závěrům dospěli autoři s tak rozdílným politickým smýšlením a z tolik odlišného intelektuálního prostředí – srov. (Kalecki, 1964), (Robinsonová, 1965). Kalecki později označení keynesiánská revoluce akceptoval, neboť si byl vědom pozice Keynesa při prosazování nových idejí. In (Kalecki, 1943a) však předpovídá, že keynesiánská revoluce nevydrží. Tvrdil, že plná zaměstnanost – coby produkt keynesiánské politiky – povede k růstu průbojnosti dělnické třídy a oslabení pozic elit. Tyto v ohrožení politické moci politiku plné zaměstnanosti

agregátní poptávky na celkový výstup ekonomiky i možnosti stimulace agregátní poptávky (jakožto souhrnných výdajů) pomocí adekvátní hospodářské politiky. Dodatečnou poptávku lze v obecné rovině stimulovat pomocí rozpočtového deficitu, přebytku vývozu, emisí peněz a dalšími nástroji politiky fiskální a monetární. Kalecki zdůrazňoval zlepšení podmínek pro soukromé investory, přerozdělování příjmů ze zisků na mzdy a navýšení veřejných investic, které následně povedou ke zvýšení zaměstnanosti a poptávky. Kaleckého model (obdobně jako Keynesova koncepce) vede k závěru, že neoklasický recept na snížení nezaměstnanosti snížením mezd nefunguje, naopak nezaměstnanost prohlubuje, neboť podvazuje poptávku.

Klíčem k porozumění konjunkturálních výkyvů se pro Kaleckého stává investiční proces. Vyzdvihuje roli investic a snaží se o adekvátní formulaci investiční funkce, což by mělo pomoci při řešení praktických problémů kapitalistických ekonomik. Záhadu investic se Kalecki snažil rozluštit, nikdy však nebyl s dosaženými výsledky plně spokojen. Na investiční rozhodnutí působí více vlivů, z nichž některé nejsou zcela patrné.

Investiční rozhodnutí váže Kalecki např. v pozitivním směru na úspory vyprodukované firmou, míru změny zisku a konstantu, která podléhá dlouhodobým změnám, a negativně na zvýšení fixního kapitálu. Zohledňuje taktéž časový odstup investičních rozhodnutí a konkrétních investic a operuje s tezí, že investice jsou předurčeny rozhodnutími přijatými v minulosti. Jádrem Kaleckého růstového modelu tvoří vztah, že tempo růstu důchodu je dáno součinem míry investic a jejich efektivnosti. Úroveň hospodářské aktivity je závislá na rozsahu investic, kdy právě v investicích Kalecki hledá základ ekonomického cyklu.²⁷ Investice vyvolávají vzestup konjunktury, „*otevírají ventil, jimiž se do hospodářství dostává dodatečná poptávka*“ (Ekonomická encyklopedie, 1984, s. 410). Narůstá výrobní potenciál a celková výroba, následkem nových investic klesá míra zisku a dochází k brzdění a ke konci fáze oživení.²⁸ Růst investic vede ke zvýšení agregátní poptávky, dochází

zastaví i přes její přínosy oproti systému *laissez-faire*. Pro kapitalistické elity má být plná zaměstnanost nežádoucí. Snaží se omezovat vládní aktivity, kromě zbrojení. Srov. (Brody, Crotty, Kalecki, 1974).

²⁷ Kalecki, i když „*plně souhlasil s tvrzením, že rozsah investic závisí na „rozdílu mezi očekávanou mírou zisku a úrokovou mírou*“ (tato jeho keynesiánská formulace byla napsána před Obecnou teorií), provedl podrobný rozbor příčin růstu investic, při kterém bral v úvahu i takové Keynesem opomíjené prvky, jako je velikost již akumulovaného kapitálu a riziko“ (James, 1969, s. 385, s odkazem na Kalecki, 1935b). Srov. (Kalecki, 1937, 1939, 1943b).

²⁸ Během fáze růstu jsou schopny firmy generovat větší peněžní toky a zisky. Nárůst kapitálových investic však zvyšuje zásoby kapitálu do té doby než se provádění dalších investic stane nerentabilním.

i ke zvýšení výrobních kapacit a k poklesu míry zisku, což zpětně způsobí omezování investic.²⁹ V tržně-kapitalistických podmínkách zmíněné procesy v sobě obsahují zárodky krize. Snížením investic klesá agregátní poptávka, přizpůsobuje se agregátní nabídka a národní důchod i zaměstnanost klesají. V konečném důsledku jsou tak hospodářské cykly produktem kolísání investic.

Přednosti Kaleckého teorie spočívají v její dynamičnosti i pozornosti, kterou věnuje rozdělování národního důchodu mezi mzdy a zisky, což podle Kaleckého souvisí se stupněm monopolizace. Stupeň monopolizace a poměr materiálových a mzdových nákladů představují hlavní faktory rozdělování národního důchodu z dlouhodobého hlediska. Mezi krátkodobé faktory působící na toto rozdělení náleží faktory určující podíl mezd, resp. zisků na důchodu v rámci hospodářského cyklu. Velikost národního důchodu je pak v zásadě určována investicemi a sklonem kapitalistů ke spotřebě.

Kalecki modelově staví na tezi, že úspory jsou součástí zisků (pouze kapitalisté spoří). Dělníci mají veškeré mzdy vydávat na spotřební statky a zbylá část národního důchodu – tj. zisky, tak zůstává k dispozici pro investice a spotřebu kapitalistů. Zvýší-li tato spotřeba, výdaje se jim vrací v podobě vyšších zisků.³⁰ Kaleckému bývá připisováno stručné shrnutí jeho modelu z roku 1933: „*Dělníci vydávají to, co vydělávají a kapitalisté vydělávají to, co vydávají*“. Společnost Kalecki uvažuje diferencovanou na třídu kapitalistických podnikatelů (příjemci zisků) a dělníků (příjemci mezd). Chce prokázat, jak rozdílná síla tříd – a rozporné zájmy – determinují výrobu, rozdělování i ceny.³¹

²⁹ (James, 1969) konstatuje, že v Kaleckého modelu „*spolu s růstem investic a akumulovaného kapitálu sílí nebezpečí poklesu zisku. Proto se zastavují nové investice a nastupuje krize. „Investice“, píše, „jsou zdrojem prosperity. Každé zvýšení hospodářské aktivity vyvolává opět nové investice. Rozšíření výrobního zařízení vyvolává ale současně síly působící v opačném směru. Tragédie investic spočívá v tom, že vyvolávají krizi dříve, než přinesou užitečný efekt...*“ (tamtéž, s. 385, s odkazem na Kalecki, 1935b). Srov. (Kýn, 1967).

³⁰ Připomínán bývá efekt „*vdoviny mošničky*“ – ve smyslu pohádkového bezedného měšce. Výdaje jednoho podnikatele se stávají zisky dalšího. S růstem agregátních výdajů podnikatelů tak rostou i jejich zisky. Výše zisků kapitalistů tak v konečné instanci závisí pouze na jejich výdajích. Kalecki úvahy rozvíjí v podmínkách nedobrovolné nezaměstnanosti a nevyužitých zdrojů a na jeho interpretaci navazuje J. V. Robinsonová svou teorií rozdělování – srov. (Sirůček, 2019a). Další interpretace „*vdoviny mošničky*“ staví na J. M. Keynesovi (Keynes, 1930a), což využívá N. Kaldor. Postkeynesiánci staví na tezi, že velikost celkového výstupu neurčuje rozdělení důchodu na mzdy a zisky. Čímž taktéž rozdělení důchodu není určováno ani mezními produktivitami faktorů, nýbrž jinými aspekty makroekonomického charakteru. Obě zmíněné interpretace operují s diferenciací společnosti na dvě základní třídy – kapitalisty (coby příjemce zisků) a pracující (jako příjemce mezd). Cílem teorie rozdělování, zapracované do teorie růstu, je určení podílu tříd na národním důchodu a vysvětlení mechanismů utváření příslušných podílů. Srov. (Sojka, 2010).

³¹ Při určení zisku operuje např. s identitou: hrubé zisky + celkové mzdy = spotřeba dělníků + spotřeba kapitalistů a investice (při neexistenci sektoru zahraničí ani vládního, přičemž dělníci nespoří a pobírají

Kalecki operuje též s ideou, že firmy stanovují ceny pomocí průměrných nákladů, přičemž míra růstu cen je dána monopolní silou.³² Kalecki se zasloužil o měření stupně monopolu. Ve svém teoretickém přístupu přitom integruje do jedné soustavy problematiku hospodářského růstu i ekonomického cyklu. Stávající teorie růstu kritizoval za to, že vesměs staví na předpokladu idealizovaného kapitalismu *laissez-faire* a nezohledňují klíčovou roli státu, jeho zásahů a interakcí se soukromých sektorem.

Keynes princip efektivní poptávky využívá pro určení úrovně národního důchodu. V postkeynesiánské interpretaci tak jeho role končí, když je pomocí investičních rozhodnutí determinován důchod. Kalecki teorii efektivní poptávky zasazuje do rámce specifického modelu hospodářských cyklů. Vzniká otázka stanovení investic i objasnění jejich cyklických výkyvů, které představují východisko cyklu. K rozdílům mezi Keynesem a Kaleckým³³ náleží též to, že Kalecki nepracuje s očekáváním a nejistotou a nerozvíjí blíže teorii chování finančních trhů.³⁴ Kaleckého teorie je však širší a propracovanější – výklad efektivní poptávky je propojen s teorií hospodářského cyklu, teorií rozdělování i koncepcí nedokonale konkurenční cenové tvorby založené na stupni monopolu.³⁵ Kalecki nestaví jako Keynes na marshallovské metodologii dílčí ekonomické rovnováhy, nýbrž nahlíží na

mzdu, kapitalisté zisky). Neboť celkové mzdy = spotřeba dělníků, pak platí, že hrubé zisky = spotřeba kapitalistů + investice. Zisky jsou určovány spotřebními a investičními rozhodnutími – srov. (Kýn, 1967). Z čehož lze odvodit rovnost úspor a investic (hrubé zisky – spotřeba kapitalistů = celkové úspory = investice). Rovnost úspor a investic není zajištěna mechanismem úrokové míry (jako v neoklasice), neboť úspory jsou stanoveny určením investic. Kalecki odstraňuje předpoklady ohledně uzavřené ekonomiky, neexistence vládního sektoru i nespoření dělníků a stanovuje rovnice pro určení zisku. Srov. (Dobb, 1973).

³² Předpoklady původní verze Kaleckého modelu (Kalecki, 1933) jsou následující. Firmy při cenové tvorbě využívají metodu přirážky k nákladům. Kapitalisté tak určují míru zisku a mzdové sazby, ovšem neurčují celkovou výši zisku ani mezd, které souvisí s celkovou velikostí výstupu. Dalším předpokladem je, že dělníci spotřebují celý svůj důchod a úspory se nemění na výdaje. Výdaje kapitalistů na investice mají náhodný charakter a nezávisí na úrovni zisků. Při optimistické náladě kapitalisté spotřebují celý zisk a poptávka bude dostatečná, aby se realizovala veškerá produkce a celkový výstup i zisky byly dostatečně vysoké. Jsou-li kapitalisté pesimističtí, zisky nespotebují, nýbrž spoří. Pak agregátní poptávka a celkový výstup budou na nízké úrovni (i když míra zisku bude stejná). Důsledkem je nezaměstnanost. Rozdělení důchodu na mzdy a zisky je určeno faktory makroekonomické povahy a nikoli mezními produktivitami vstupů, tak jako v neoklasickém teoreticko-metodologickém systému. Srov. (Kýn, 1967,) (Lisý, 1996).

³³ Srov. (Fazzari, Mott, 1987).

³⁴ Srov. (Keynes, 1930a, 1936).

³⁵ Na rozdíl od koncepce J. M. Keynesa v „*Obecné teorii ...*“ (Keynes, 1936), která v zásadě staví na dokonalé konkurenci (i když si Keynes narušení dokonalé konkurence uvědomoval) a je statická (ovšem s dynamickými aspekty). Keynesovi taktéž chybí teorie rozdělování nebo ucelená teorie ekonomického cyklu. Nehledě na silnou poplatnost Keynesova díla neoklasice. Srov. (Sojka, 1999, 2010).

hospodářství v jeho dynamice – ve smyslu hospodářského cyklu i kruhového toku příjmů generujícího kumulativní změny v čase.³⁶

K rozdílu mezi dílem Kaleckého a Keynesa je nutné dodat, že oba analyzují rozpory kapitalismu, Keynes však zůstává stoupencem kapitalismu a chce tento zachránit.³⁷ Kalecki je ostřejším kritikem a staví na myšlenkách K. H. Marxe či R. Luxemburgové.³⁸

Stupeň monopolu postavení firmy Kalecki vymezuje jako poměr hrubé ziskové marže k hodnotě produktu, tj. k měření stupně monopolu zavádí míru v podobě poměru mezi ziskovým rozpětím a cenou. Stupeň monopolu závisí na stupni koncentrace a centralizace výroby a kapitálu, na síle odborů a stavu třídního boje (projevujícím se při vyjednávání o mzdách), na možnostech firmy používat necenových nástrojů konkurence (např. pomocí reklamních aktivit namísto cenových válek), na stupni koluze mezi firmami a na výši režijních (zde fixních) nákladů a změnách jejich poměru k přímým výrobním nákladům firmy. Cenová tvorba je tak odlišná od neoklasických konstruktů a bývá vnímána jako realističtější. Kaleckého koncept měl vyjadřovat i stupeň absence cenové konkurence. Využíván bývá též k vysvětlování podílu mezd a zisků na národním důchodu či v kontextu otázky, proč ceny během deprese neklesají.

Některé kategorie si Kalecki vypůjčuje ze systému K. H. Marxe. M. Blaug jádro modelu přibližuje takto: „Snad nejzajímavějším rysem Kaleckého ekonomie je cesta, již započal od Marxe a na níž vypracoval keynesiánský model dlouhodobého rovnovážného růstu tím, že přiřknul všechny úspory kapitalistům a úspory se tak staly prostě součástí zisků; dalším předpokladem této koncepce byla okolnost, že firmy určují ceny zvyšováním průměrných nákladů, přičemž míra zvyšování cen je předurčena silou jejich monopolní moci. Tím integroval hospodářské cykly a ekonomický růst do jedné soustavy a dokonce paralelně

³⁶ K předchůdcům Kaleckého ekonomie bývá řazen i F. Quesnay či J. A. Schumpeter. U Kaleckého je patrná idea peněžního koloběhu, na kterém je založena *Ekonomická tabulka* F. Quesnaye z roku 1758 (Quesnay, 1958). Myšlenku lze identifikovat u K. H. Marxe, J. A. Schumpetera, J. G. K. Wicksella, J. M. Keynesa anebo J. V. Robinsonové. Moderní teorie peněžního oběhu (A. Graziani, M. Lavoie aj.) – blízká postkeynesiánství (srov. Lavoie, 2014)) – operuje s tím, že tok peněz vzniká na základě dluhů a jejich oběh v ekonomice paralelně provází toky zboží. Srov. (Koderová et al., 2008), (Lavoie, Godley, 2002). V monetární sféře Kalecki navazoval též na další aspekty díla J. G. K. Wicksella. Srov. (Toporowski, 2013, 2018a,b) aj.

³⁷ Srov. (Keynes, 1936), (Loužek, 2006), (Sojka, 1999 aj.).

³⁸ Srov. (Sirůček, 2019a).

podal koherentní důkaz pro to, že kapitalistické vlády by nikdy nebyly schopny udržet po delší dobu úroveň důchodů, odpovídající plné zaměstnanosti“ (Blaug, 1991, s. 117).

K čemuž Blaug dodává, že dalším problémem Kaleckého teorie – současně i důvodem omezujícím potenciální vliv na ekonomickou vědu – je existence několika verzí teorie.³⁹ Kdy často není jasné, o které verzi stoupenec či kritik hovoří. První verze (Kalecki, 1933, resp. 1935a,b) byly vyjádřeny méně srozumitelnou algebrou, včetně rovnic často kritizovaných jako tautologie. „Později však Kalecki obalil matematickou kostru svalstvem různých teoretických argumentů, jež doložil empirickými důkazy“ (Blaug, 1991, s. 117).⁴⁰

Při rozpracování teorii hospodářského cyklu Kalecki operuje také s empiricky zjištěnou tezí, že výdaje na spotřebu kolísají během cyklu mírněji nežli zisky. Z čehož plyne, že menším ziskům odpovídá menší míra úspor než větším. Růst zisků (resp. národního důchodu) vede tedy k růstu míry úspor, míry akumulace. „Nyní si Kalecki klade otázku analogickou s Rosou Luxemburgovou: co s tou rostoucí akumulací, jak ji realizovat?“ (Kýn, 1967, s. 218).⁴¹ S využitím citace práce Kaleckého lze taktéž ilustrovat rozpor kapitalistické reprodukce podle R. Luxemburgové.⁴²

³⁹ (Steindl, 1981b) komentuje tři verze Kaleckého teorie obchodního cyklu, které pocházejí z roku 1933 (Kalecki, 1935a, 1937), z roku 1943 (Kalecki, 1954) a z roku 1968. Rozdíl mezi těmito verzemi se má téměř výhradně týkat investiční funkce – rovnice vysvětlující investice, resp. investiční rozhodnutí.

⁴⁰ (James, 1969 s odkazy na Kalecki, 1935b, 1936, 1939, 1943b) na základě Kaleckého úvah o vlivu investic na prosperitu i krizi předkládá toto Kaleckého schéma: Investice (I) závisejí na výši zisku (P), podmíněné výdaji kapitalistů na spotřebu a akumulaci. Dále I závisí na koeficientu *a*, vyjadřujícím pružnost reakce I na pohyb zisků. Přičemž *a* závisí především na riziku věřitelů a dlužníků. Při očekávání dalšího růstu cen nebo poklesu úrokové míry *a* roste. V opačném případě *a* klesá, neboť při poklesu cen vzniká nebezpečí konkurence zařízení vyrobeného za lepších podmínek. Čím je větší existující zařízení, tím je větší riziko a nižší koeficient *a*. Koncem zdoluhavé deprese je výše P nízká a koeficient *a* velmi vysoký. S růstem I stoupá P a klesá *a*, leč velmi povalu (vzhledem k převládajícímu optimismu). Přichází okamžik, kdy je míra I maximální. Ovšem *a* začíná klesat, i když P dále roste (jsme stále v etapě boomu). „Jakmile propukne krize, začíná klesat *a* i P, avšak *a* klesá stále pomaleji než P, což pokles investic brzdí. K oživení dochází tehdy, když *a* začíná znovu růst“ (James, 1969, s. 385). Srov. (Kýn, 1967).

⁴¹ Celé zisky musí být vynaloženy na nákup spotřebních a investičních statků. „Tržní rovnováhy může být dosaženo jen tehdy, když se suma rozhodnutí kapitalistů o spotřebě a investicích bude rovnat ziskům obsaženým ve vyrobeném zboží (ještě nerealizovaném)“ (Kýn, 1967, s. 218). Kaleckého přitom nezaráží teoretická možnost realizace. Za uvedených předpokladů je hladká realizace možná. Klade si však otázku: „Čím je ovšem zaručeno, že to, co kapitalisté chtějí spotřebovávat a investovat, se rovná právě ziskům, obsaženým ve vyrobeném zboží? Nejde o kvantitativní poměr, ale o stimuly“ (dtto). Což ústí v řešení, včetně závislosti velikosti zisků na poptávce kapitalistů po spotřebních a investičních statcích. Tuto závislost „lze plně pochopit na základě Marxova rozlišení vyrobené a realizované nadhodnoty. Velikost zisku není určena jen vyrobenou nadhodnotou, ale také velikostí poptávky. Zde je jádro problému realizace, který se zdá být na teorii Rosy Luxemburgové a po ní Kaleckého i keynesovců tak paradoxní“ (tamtéž, 1967, s. 219).

⁴² „Vidíme, že otázka, co způsobuje periodické krize, by mohla být krátce zodpovězena takto: skutečnost, že investice jsou nejenom vyráběny, ale samy také vyrábějí. Investice chápané jako výdaje kapitalistů jsou zdrojem prosperity a každý jejich růst zlepšuje situaci v podnikání a stimuluje další růst

Kalecki se v neortodoxní interpretaci marxistické politické ekonomie opírá zejména o Marxovu teorii reprodukce a navazuje na její pokus o rozpracování ze strany R. Luxemburgové.⁴³ Ovlivněn je od mládí také dílem M. I. Tugana-Baranovského.⁴⁴ Postupně Kalecki vypracovává model dlouhodobého rovnovážného růstu, který je keynesiánského charakteru. I Kaleckého teorie vede k závěru, že kapitalistická tržní ekonomika má vážné problémy ohledně dlouhodobého udržení úrovně důchodu odpovídající plné zaměstnanosti. V kontextu úvah ohledně stagnace kapitalismu bývá připomínané, že v hodnocení možností kapitalismu je Kalecki v mnohém pesimističtější nežli Marx. A jeho dílo je blíže teorii Luxemburgové, „*ne ovšem po formální stránce, ale v problému, který vyzdvihuje, a ve směru, v němž tento problém řeší*“ (Kýn, 1967, s. 215).

Odkaz a pokračovatelé M. Kaleckého

O. Kýn koncem 60. let 20. století píše, že Kalecki „je jedním z nejzajímavějších ekonomů současné doby... patří k těm málo světovým ekonomům, kteří jsou uznáváni na Východě i Západě. A nejen to, obě strany ho dnes považují za „svého“ ekonoma“ (Kýn, 1967, s. 213). V Kaleckého teoretickém díle přitom skutečně nachází „dvě, ve své koncepci odlišné dynamické teorie. První z nich, kterou rozpracovával zejména během svého pobytu ve Velké Británii v 30. a 40. letech je teorií cyklického pohybu kapitalistické ekonomiky. Druhá teorie je teorií růstu socialistického hospodářství a Kalecki na ní pracoval koncem padesátých a počátkem šedesátých let v PLR“ (tamtéž).

Při porovnání Kaleckého teorie kapitalistického cyklu s jeho modelem růstu socialistické ekonomiky Kýn konstatuje zřetelný rozdíl: „*Jestliže je model kapitalistického cyklu zřetelně keynesovský a jeho osou je multiplikační proces, pak model socialistického růstu*

výdajů na investice. Avšak zároveň jsou investice přírůstkem produktivního kapitálu, který ihned od svého zrození konkuruje staré generaci produktivního kapitálu. Tragédie investic je v tom, že vyvolávají krizi, protože jsou užitečné“ (Kalecki, 1937, s. 95-96, s využitím Kýn, 1967, s. 232). O. Kýn konstatuje: „Nemůže být čistšího a přesnějšího vyjádření rozporu kapitalistické reprodukce Rosy Luxemburgové, než je právě v tomto Kaleckého citátu“ (tamtéž, 1967, s. 232). Ke koncepci R. Luxemburgové srov. (Sirůček, 2019a).

⁴³ Kalecki v předmluvě k polskému vydání svých předválečných prací píše: „Musím poznamenat, že existuje jistá příbuznost mezi mými koncepcemi a teorií akumulace Rosy Luxemburgové“ (Kalecki, 1962, s. 7, s využitím Kýn, 1967, s. 215). Srov. (Kalecki, 1967).

⁴⁴ Srov. (Kalecki, 1967), resp. (Sirůček, 2016c, 2017a).

vychází z klasických koncepcí rozšířené reprodukce založené na reprodukčním procesu jako připojování části nadproduktu k výrobním fondům“ (Kýn, 1967, s. 213).⁴⁵

Růstový model Kaleckého aplikuje M. Toms⁴⁶ aj. Na Kaleckého přímo navazuje jeho žák a pokračovatel – někdy jmenovaný coby žák nejvýznamnější – J. Steindl, proslulý zejména koncepcí stagnace a teorií oligopolních cen.⁴⁷ Úvahami Kaleckého se inspiroují ekonomové P. Sraffa, L. L. Pasinetti i jiní neoricardiánci. A mnozí další, různorodí, autoři⁴⁸ – orientace institucionální či neoinstitucionální (J. Nitzan,⁴⁹ J. K. Galbraith⁵⁰ aj.), kritičtí autoři kladoucí důraz na participaci⁵¹ anebo ekonom a politik Y. Varoufakis.⁵²

K dílu a odkazu Kaleckého se však na Západě především explicitně hlásí – k neoklasice ostře kritická – postkeynesiánská ekonomie.⁵³ Vznik a vývoj postkeynesiánství silně ovlivnila právě teorie Kaleckého (včetně i Kaleckého interpretace díla Marxe), a to zejména u autorů italsko-cambridgeské větve, v čele s J. V. Robinsonovou. Robinsonová je Kaleckého dílem ovlivněna nejen v kontextu dynamizace teorie Keynesa.⁵⁴ Robinsonová

⁴⁵ Kýn uvádí odlišnou kauzalitu mezi úsporami (akumulací) a investicemi. Model růstu za socialismu vychází z pojetí, že „investovat se může jen tolik, kolik se akumuluje (uspoří). V modelu cyklu je tento vztah obrácen: uspoří se právě tolik, kolik se investuje. V obou případech Kalecki ví, že investice vedou k růstu produktivního kapitálu, avšak v modelu socialistické ekonomiky je tento fakt zdrojem růstu, kdežto v modelu kapitalistického hospodářství působí negativně, brzdí další růst a převrací jej v krizi“ (Kýn, 1967, s. 213).

⁴⁶ Model aplikuje na československou ekonomiku, včetně rozlišení extenzivního a intenzivního typu růstu – srov. (Toms, Hájek, 1965).

⁴⁷ Rakouský ekonom J. Steindl (1912 - 1993) bývá řazen ke škole monopolního kapitalismu (v čele se západními marxisty, resp. marxology jako P. A. Baran, P. M. Sweezy aj.), někdy též i mezi postkeynesiánce. V díle *Maturity and Stagnation in American Capitalism* (Steindl, 1952) navazuje na modely zaměstnanosti Keynesa a Kaleckého a teorii rozdělování Kaleckého. Dle Steindla jsou pro tržní ekonomiky příznačné tendence ke stagnaci, kdy uvádí příklad USA. Srov. (Steindl, 1945, 1965).

⁴⁸ Srov. (Sadowski, Szeworski, 2004).

⁴⁹ Srov. (Nitzan, Bichler, 2009).

⁵⁰ Srov. (Sirůček, 2019c).

⁵¹ Srov. (Albert, Hahnel, 1981),

⁵² Srov. (Varoufakis, 2013).

⁵³ U Kaleckého jsou nalézány principy postkeynesiánské metodologie kritického realismu, včetně zahrnutí formálního modelování a ekonometrických technik do jeho rámce. Srov. (Jeffersonová, King, 2011).

⁵⁴ Robinsonová se explicitně věnuje i koncepci akumulace kapitálu R. Luxemburgové – srov. (Sirůček, 2019a). Kalecki i Robinsonová Luxemburgovou jako ekonomku uznávali, leč nikoli nekriticky. Již Luxemburgová vyzorovala, že na rozdíl od moderních standardních učebnicových modelů, které jsou posedlé hledáním optima a rovnováhy, kapitalismus není nejenom udržitelný, ale ani rovnovážný. V principiální nerovnováze byl kapitalismus i pro Kaleckého a Robinsonovou. Zmíněné je inspirativní i pro dnešek, kdy za jeden z klíčových problémů makroekonomie (včetně její impotence při predikcích krizí hospodářských či finančních) bývá označováno právě její lpění na rovnovážném přístupu. Které však vyplývá z její teoreticko-metodologické, ale též ideologické a apologetické podstaty. Stále dominantní ve standardní ekonomii zůstává neoklasika, s (neo)keynesiánstvím coby zvláštním případem. Ani heterogenní nová keynesiánská ekonomie obvykle neoklasické mantinely výrazněji nepřekračuje – srov. (Sirůček a kol.,

vytváří koncept rozdělování⁵⁵ a pokouší se z postkeynesiánské ekonomie vybudovat uzavřený teoretický systém, který má být zbaven všech zbytků neoklasiky.⁵⁶ U postkeynesiánců teorie efektivní poptávky není aplikovaná pouze v krátkém období a bývá součástí dynamického rámce dlouhodobého hospodářského růstu, spojeného s cyklickými fluktuacemi. Někteří z postkeynesiánců dokonce staví Kaleckého nad samotného Keynesa. Kaleckého teorie je vnímána jako méně blízká (i méně poplatná) neoklasice ve srovnání s teorií Keynesa.⁵⁷ A taktéž jako přínosnější ohledně pokusů o nestandardní přestavbu makroekonomie v 80. letech 20. století.⁵⁸ Kdy např. významné části textu J. V. Robinsonové a J. Eatwella *Úvod do moderní ekonomie* (Robinsonová, Eatwell, 1973) jsou vlastně výkladem Kaleckého teorie.⁵⁹

Pro postkeynesiánské teorie cen je důležitý Kaleckého koncept rozdělování (Kalecki, 1940, 1954, 1971 aj.), s hlavním faktorem určování cen v podobě stupně monopolu postavení firmy. Námitky vůči neoklasickému zkoumání nedokonalé konkurenčních trhů formuluje Kalecki v knize (Kalecki, 1939). K tématu např. monopolistické konkurence se vrací v článku (Kalecki, 1940). V dlouhém období zpochybňuje (např. vlivem nejistoty) úsilí o maximalizaci zisku na základě rovnosti mezních nákladů a mezních příjmů.

2007), (Sojka, 2010). A tak standardní makroekonomická teorie stále čeká i na tak mírné změny, doplnění a rozšíření, které standardní mikroekonomii přináší dnes módní ekonomie behaviorální.

⁵⁵ „Její teorie rozdělování je specifickou směsí keynesiánsství a kaleckiánsství“ (Holman a kol., 1999, s. 405).

⁵⁶ M. Rumler teorii rozdělování Robinsonové oceňuje slovy, že jde „o koncepci důsledně keynesiánskou“ (Rumler, 1992, s. 57) se snahami o důslednou emancipaci od neoklasiky. Dodnes však zůstává sporné, zda postkeynesiánci vybudovali zcela ucelenou alternativní teorii. Koncepci rozdělování Robinsonové spojuje s teoriemi klasické politické ekonomie „její makroekonomický charakter a její nezávislost na procesu tvorby cen“ (dtto). Další pozitivum spojuje s tím, že tato teorie rozdělování „vyplyvá z analýzy fungování ekonomického systému samého jako zákonitý důsledek tohoto fungování“ (tamtéž). Rozdělovací podíly nejsou spoluurčovány ani přímo určovány vnějšími neekonomickými faktory, „tj. především politicko-mocenskými faktory“ (dtto). Rozhodující roli v tvorbě důchodů a možnosti jejich rozdělování tato teorie rozdělování přiznává v daném ekonomickém systému „podnikateli jako nositeli investiční a akumulací aktivity“ (tamtéž). „Akcent vykořisťování v ní vůbec nezaznívá“ (dtto) – což přitom může být hodnoceno nejenom pozitivně, nýbrž i negativně, podle ideologické a teoreticko-metodologické orientace hodnotitele.

⁵⁷ Srov. (Robinsonová, 1965).

⁵⁸ Postkeynesiánci bývají učebnicově členěni na větev italsko-cambridgeskou a mladší – americkou. Jiné členění (např. A. S. Eichnera) hovoří o postkeynesiáncích přelomu 70. a 80. let 20. století, kteří jsou spíše následovníky Keynesa (a staví na vlivu monetárních faktorů) a postkeynesiáncích dalších – následovnících Kaleckého (s důrazem spíše na faktory reálné). Srov. (Eichner, 1976b), (Sojka, 2010), (Sojka a kol., 2000).

⁵⁹ Kniha se měla stát základem tzv. „nové ekonomie“ ve smyslu alternativy ke standardním přístupům. Její přijetí však vřelé nebylo a bývá pokládána spíše za nezdar ohledně ambicí sloužit jako základní učebnicový text pro vysokoškolské studenty ekonomie prvních ročníků. Srov. (Sirůček, 2019a).

Kalecki celoživotní pozornost věnuje otázkám makroekonomickým,⁶⁰ nicméně neopomíjí ani mikroekonomickou problematiku chování firem zejména na oligopolních trzích. Operuje s tím, že firmy na vysoce monopolizovaných trzích stanovují ceny na základě přímých výrobních nákladů na jednotku produkce a ziskové přírážky k těmto nákladům. Využívá konceptu stupně monopolu a precizuje teorii oligopolní ceny. Postkeynesiánská ekonomie zkoumání vztahů mezi mírou akumulace a rozdělováním národního důchodu doplňuje teorií cen. Postkeynesiánci se inspiroují původní variantou teorie rozdělování Kaleckého,⁶¹ s klíčovou rolí stupně monopolu postavení firmy, která je hlavním faktorem určujícím ceny. Otázkám cen u postkeynesiánců se následně věnuje např. S. Weintraub.⁶² Přičemž existují různé varianty postkeynesiánské teorie cenové tvorby, lišící se též odlišným pojetím determinace ziskových přírážek a chování firem.⁶³

Kalecki operuje s cyklickými pohyby ekonomiky. „Podle Kaleckého se každý pokrok nutně projevuje oscilacemi. Výkyvy mohou slábnout nebo sílit. Stejně jako ostatní ekonometři, zabývá se také M. Kalecki zkoumáním podmínek, které vyvolávají různé typy a faktory, které podmiňují jejich cykličnost“ (James, 1969, s. 385-386).

Kalecki přispívá ke zkoumání ekonomických cyklů, zejména střednědobých (Juglarových) v délce cca kolem 10 let. Také v této sféře inspirouje mnohé další autory, včetně přístupů méně známých a nestandardních. Připomeňme přetrvávající neujasněnost terminologie ohledně hospodářských cyklů, včetně problémů vymezení samotné kategorie cyklu.⁶⁴ Podle délky bývají učebnicově⁶⁵ rozlišovány ekonomické cykly Kitchinovy, Juglarovy a Kondratěvovy (K-cykly, resp. dlouhé vlny či K-vlny). Přidávány bývají cykly

⁶⁰ Srov. (Osiatyński, 2017).

⁶¹ Srov. (Kalecki, 1940, 1954, 1971).

⁶² Srov. (Weintraub, 1949, 1959).

⁶³ Modely J. A. Kregela, A. S. Eichnera, G. C. Harcourta, P. Kenyona atd. – srov. (Eichner, 1976a, 1976b).

⁶⁴ Přitom je třeba odlišovat běžná používání některých termínů a jejich rigoróznější, nicméně mnohdy různá, vymezení (namátkou termínů typu konjunktury, krize, deprese, fluktuací, ekonomických cyklů, cyklů růstu aj.). Především u tradičního Juglarova střednědobého hospodářského cyklu bývá užíváno označení cyklus ekonomický (hospodářský), průmyslový, investiční, „krizový“, obchodní či podnikatelský (anglický „trade“, americký „business cycle“). K frekventovaným pojmům náleží též cykly konjunktury, růstu, produkce či investiční, inovační, infrastrukturální, cenové aj. cykly. Srov. (Sirůček, 2016a).

⁶⁵ S odkazy na (Schumpeter, 1939), kdy kapitalistický ekonomický rozvoj, plozený inovačními procesy, neprobíhá plynule a rovnoměrně, nýbrž v periodicky následujících hospodářských cyklech s hlavní rolí inovací. Schumpeter rozeznává tři druhy příčin cyklických kolísání: k podnikatelskému prostředí externí (institucionální změny, bankovní zákony, revoluce, války), faktory ekonomického růstu (kapitálová akumulace či demografické změny) a inovace – Schumpeterem jednoznačně preferované a pokládané za čistě endogenní. Základ cyklického vývoje představuje nerovnoměrné rozložení inovací, resp. jejich tendence objevovat se ve shlucích. Různé dopady inovací, resp. jejich různý charakter vede k tomu, že se

Kuznetsovy. V různých souvislostech se lze setkávat s cykly (či vlnami) Labrousseho, Hansena, Wardwella, Frische, Elliotta, Tofflera či cykly Minskyho, Metzlera. Ale i s termíny jako Kaleckého cyklus, cyklus Kaldora nebo cykly Goodwina.⁶⁶

Mezi různorodými klasifikacemi a přehledy teorií hospodářských cyklů figurují modely Kaleckého. Kaleckého teorie cyklu bývají uváděny⁶⁷ mezi teoriemi „procesu úspory-investice“, a to ve skupině modelů keynesiánských, postkeynesiánských, resp. dynamických. Vedle modelů s interakcí multiplikátoru a akcelérátoru (P. A. Samuelson, W. J. Fellner aj.) sem bývají řazeny různé modely cyklu typu „růst-cyklus“. A zde připomínání autoři jako R. F. Harrod, E. D. Domar a v neposlední řadě právě M. Kalecki (který rozvíjí i koncept multiplikátoru), dále N. Kaldor anebo R. M. Goodwin.

Jméno Kaleckého se však objevuje také mezi teoriemi novými klasickými, ve skupině teorie „politického hospodářského cyklu“ (M. Kalecki, W. D. Nordhaus).⁶⁸ Úvahy o politickém cyklu jsou přitom spojovány především s teorií veřejné volby.⁶⁹

Další pohledy – v širším kontextu keynesiánsky laděných konceptů hospodářských cyklů – připomínají modely cyklů typu „multiplikátor-akcelérátor“ (s příspěvky P. A. Samuelsona, J. R. Hickse, L. Metzlera, J. S. Duesenberryho či A. Smithiese) a teorie endogenních cyklů. K nimž řadí koncept M. Kaleckého (též někdy nazývaný i „cyklus rozdělování“, což naznačuje propojení modelu ekonomického cyklu či hospodářského růstu s teorií rozdělování), dále modely R. M. Goodwina⁷⁰ a koncept nelineárního cyklu podle postkeynesiánce N. Kaldora.⁷¹ Kaldorův model cyklu (Kaldor, 1940) je založen na nelineární dyna-

vyskytují hospodářské cykly odlišné délky. In (Schumpeter, 1939) je v souvislosti s „ostatními fluktuacemi“ (zemědělské cykly, cykly výstavby aj.) kritizován model (Kalecki, 1935a, 1939) za vynechání mechanismu dosahování rovnováhy, což může vést i k zániku Kaleckého vlny, pokud se nevyskytnou další podněty etc.

⁶⁶ Srov. (Sirůček, 2016a).

⁶⁷ Srov. (Sirůček, 2016a) s využitím <http://vosvrdaweb.utia.cas.cz>.

⁶⁸ Srov. (Kalecki, 1943a), (Nordhaus, 1975).

⁶⁹ J. M. Buchanan, G. Tullock aj. Politický cyklus daný rytmem voleb má být příčinou cyklu hospodářského. Politický cyklus střídavě zvyšuje či snižuje agregátní poptávku, a tím přispívá k rozhoupávání ekonomické aktivity. Např. šance politické reprezentace na znovuzvolení (kdy vlády usilují o maximalizaci pro ně odevzdaných hlasů v příštích volbách) zvyšuje, když v době voleb vládne prosperita a inflace ještě není příliš vysoká. Vlády cca 1-2 roky před volbami často preferují politiky poptávkové expanze s brzkými efekty (růst zaměstnanosti, produkce). Po volbách se vlády uchylují k nepopulárním opatřením – např. k protiinflačním politikám restriktivním. Srov. (Holman a kol., 1999).

⁷⁰ S nelineárním akcelérátorem (Goodwin, 1951) a model třídních bojů (Goodwin, 1967).

⁷¹ K problematice ekonomického cyklu, resp. růstu srov. (Kaldor, 1940, 1957).

mice, a jde o jeden z prvních modelů generujících endogenní cyklus. Kaldor je silně inspirován Keynesem a Kaleckým. Zkoumán je i Kaldorův-Kaleckého model cyklu. S využitím a odkazy na Kaleckého a Kaldorovy studie a jejich aplikace.⁷²

K méně známým náleží modely R. M. Goodwina,⁷³ také inspirované dílem Kaleckého. Koncept Goodwina generuje endogenní cykly hospodářské aktivity (výstupu, nezaměstnanosti, mezd). Na rozdíl od standardních náhledů nespojuje pohyby agregátních ekonomických ukazatelů s exogenními šoky. Goodwinův nelineární model cyklu využívá principů keynesiánského Harrodova-Domarova modelu hospodářského růstu, Phillipsovy křivky, ale i derivátů marxistické teorie třídního boje, systémového přístupu či dynamiky biologických systémů pomocí scénářů chování dravce a kořisti v přírodě.⁷⁴ Koncept byl upravován, doplňován a různě aplikován. Rozpracování modelu probíhalo nejdříve v rovině teoretické, později i empirické. Na Goodwina navazují např. v postkeynesiánském duchu E. Stockhammer a J. Michell.⁷⁵

Život a kariéra O. R. Langeho

Lange se narodil 27. 7. 1904 v západním Polsku, v městě Tomaszów Mazowiecki. Zemřel 2. 10. 1965 v Londýně. Rodina měla německé předky. Žila stylem střední třídy až do období před I. světovou válkou, kdy otcův podnik na výrobu textilu zkrachoval. Mladý

⁷² Srov. (Krawiec, Szydłowski, 1999), (Szydłowski, Krawiec, 2001) s využitím (Kaldor, 1940) a (Kalecki, 1935a).

⁷³ R. M. Goodwin (1913 - 1996) byl americký matematik a ekonom. K tzv. Goodwinovým cyklům srov. (Goodwin, 1967, 1990). Goodwinův model (Goodwin, 1967) bývá nazýván též modelem třídních bojů, resp. modelem dynamiky mezd a zaměstnanosti. Predikuje cyklus ekonomické aktivity na základě vstupních hodnot míry zaměstnanosti, úrovně produktivity práce, kapitálu a investic. Goodwin rozvíjí také model cyklu s nelineárním vztahem multiplikátoru a akceleratoru (Goodwin, 1951). Věnuje se i modelům propojení cyklů, dlouhým vlnám atd. Srov. (Goodwin, 1982, 1989), (Goodwin, Punzo, 1987).

⁷⁴ Goodwinův eklektický přístup využívá analogie s tzv. Lotka-Volterra biologickým modelem („*dravec-kořist*“), popisujícím dynamiku vývoje populace predátorů v závislosti na množství jejich kořisti. Zaměstnaní pracovníci u Goodwina hrají roli „*dravce*“, neboť jejich mzdové požadavky jdou na úkor zisků, a tudíž investic, což vede ke zvýšení nezaměstnanosti. Model je přitom založený na nulovém součtu („*co jeden získá, druhý ztratí*“). Inspirace Goodwin nalézá i u Marxe. Kapitál roste, dokud nenarazí na omezení nabídky práce, kdy je málo práce schopného obyvatelstva. Růst reálných mezd tlumí akumulaci kapitálu a omezuje kapitalistické zisky. Postupně nastává obrát, mění se fáze cyklu a reálné mzdy začínají klesat. Goodwin vztahy formalizuje a pomocí diferenciálních rovnic definuje rovnováhu mezi mírou zaměstnanosti a podílem příjmu pracovníků na produktu. Těžištěm je nástin závislosti akumulace kapitálu a přerozdělování příjmů mezi třídami dělníků a kapitalistů.

⁷⁵ Srov. (Stockhammer, Michell, 2014).

Lange váhal ohledně svého zaměření a studia začal roku 1922 v Poznani na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu. Nakonec vystudoval matematiku, statistiku, právo a ekonomii na Uniwersytet Jagielloński v Krakově. Bakalářský titul (LIM) získává v roce 1927 a roku 1928 doktorát práv (LLD) za práci o hospodářském cyklu v Polsku. V období 1926-27 též pracoval ve Varšavě na ministerstvu práce. Stal se lektorem statistiky a v Krakově na univerzitě vyučoval v letech 1927-31.

Jako stipendista Rockefellerovy nadace navštěvoval zejména Velkou Británii, v roce 1937 emigroval do USA, kde získal občanství (1943). Studoval na Harvard University (1934-36), vyučoval na Michigan University (1936-43) a jako profesor ekonomie a statistiky na University of Chicago (1943-45), když v Chicagu vyučoval od roku 1938. Pracoval i na Stanford University či University of Berkeley. Mnohé z klíčových příspěvků k ekonomické teorii koncipoval v rámci americké etapy života, tj. cca v období 1933-45.

Lange byl nejenom výzkumníkem a učitelem, nýbrž i veřejným činitelem. Během II. světové války se setkal s J. V. Stalinem a sloužil i jako prostředník mezi ním a americkým prezidentem ohledně problematiky poválečného uspořádání Polska během konference na Jaltě. Koncem války pomáhal ustanovovat novou polskou vládu.⁷⁶ Roku 1945 se vzdal amerického občanství a stal se polským velvyslancem USA. V období 1946-49 byl polským delegátem v OSN. Od roku 1947 žil v Polsku a navrátil se i do akademické sféry.

Vyučoval ve Varšavě na školách Szkoła Główna Planowania i Statystyki (kde byl profesorem a v období 1952-55 i rektorem) a na Uniwersytet Warszawski, kde v letech 1956-65 jako profesor ekonomie vedl katedru politické ekonomie. V období 1957-62 spolupředsedal (s M. Kaleckim) Ekonomické radě Polska. Lange se podílel na přípravě projektu hospodářské reformy, s cílem propojit prvky centrálního plánování, decentralizovaného rozhodování a účasti pracujících na řízení. Reforma realizována však nebyla. V období 1961-66 zastával funkci místopředsedy Polské státní rady. Působil také v polském parlamentu a Ústředním výboru Polské dělnické strany (1948-65). V období 1974-2008 byla Vysoká škola ekonomická ve Wroclavi pojmenována po něm – oficiální polský název zněl Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu im. Oskara Langego.⁷⁷

⁷⁶ Srov. (Sadler, 1977).

⁷⁷ Dnes Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu.

Langeho výzkumy socialistického a kapitalistického hospodářství

Záběr vědecko-výzkumných aktivit Langeho byl široký.⁷⁸ Proslul nejen jako ekonom, ale i coby ekonometr – dokonce jako jeden ze samotných zakladatelů ekonometrie.⁷⁹ Zejména do sféry plánování se pokoušel zapojit i matematiku a statistickou analýzu. Rozvíjel také ekonomickou kybernetiku (Lange 1962, 1964a,b), věnoval se principům programování atd. Bývá mu připisována významná zásluha o rozvoj matematických, statistických a ekonometrických metod při analýze hospodářských jevů, především v kontextu marxistické teorie reprodukce, teorie meziodvětvových vztahů a teorie růstu.

Přispěl k rozpracování řady konceptů v rámci ekonomie blahobytu (Lange, 1942), zkoumal funkce užitku (Lange, 1934) či podmínky rovnováhy a stability (Lange, 1944b aj.). V (neo)marxistickém duchu rozvíjel metodologii ekonomické vědy, teorie růstu a teorie reprodukce (Lange, 1961b aj.). Text *Politická ekonomie* (Lange, 1959a, 1965) bývá označován za významnou syntetickou práci marxistické ekonomie.⁸⁰ Lange usiloval o syntézu nedogmaticky pojímaného marxismu s dalšími koncepty (Lange, 1936-37 aj.), včetně neoklasiky, resp. využití západních ekonomických a ekonometrických technik. Pokoušel se taktéž o integraci ekonomie klasické a neoklasické (Lange, 1959b aj.). Nejznámější Langeho vklad do ekonomie bývá spojován s příspěvky do diskuze o racionální ekonomické kalkulaci, resp. racionalitě a efektivnosti socialistického plánovaného hospodářství. Lange vytváří model tržního socialismu (s A. P. Lernerem a dalšími)⁸¹ a koncipuje taktéž teorii socialistické tržní ekonomiky (s W. Brusem).⁸²

⁷⁸ (Fischer, 1966) člení Langeho bibliografii na rané práce, studie z oblasti obecné teorie, metodologie a politické ekonomie, díla věnovaná makroekonomii a teorii cyklu v tržní ekonomice, práce technické, ekonometrické a obdobné a texty věnované rozvojovému plánování.

⁷⁹ Srov. např. (Lange, 1958c).

⁸⁰ „Jeho celoživotní vědecká práce je shrnuta v (nedokončeném) díle „Politická ekonomie“. Vymezil vztah politické ekonomie k historickému materialismu, ke statistice, k vědě o racionálním hospodaření, k ekonometrii, k matematice, kybernetice, programování, sociologii atd. Předmět politické ekonomie pojímá synteticky; hlavní úlohou této vědy je sloužit vědomému řízení ekonomické činnosti společnosti a využívat přitom všech teoretických poznatků ostatních vědních disciplín. Politická ekonomie tak má aktivní úlohu v procesu poznání“ (Ekonomická encyklopedie, 1984, s. 495-496).

⁸¹ Srov. (Lerner, 1936, 1938, 1944).

⁸² Polský reformní marxista W. Brus (1921 - 2007) byl ve Varšavě profesorem politické ekonomie (1954-68) a zastával i post předsedy Národohospodářské rady Polska (1957-63), působil i na Oxford

Lange celoživotně smýšlel socialisticky a bývá řazen k reformním marxistům. Lange (i Kalecki) přitom však náleží spíše k západní (nežli východní) linii vývoje marxismu, resp. pseudomarxismu. Samotný Lange marxismus interpretoval a oceňoval (Lange, 1935 aj.), a to především ve smyslu pronikavé analýzy kapitalistických institucí, menší význam přikládal východiskům v podobě teorie pracovní hodnoty. Jeho ekonomická filozofie bývá nahlížena jako „tržně socialistická“. Byl stoupencem využívání tržních instrumentů (v čele s neoklasickou teorií cen) i v hospodářském plánování za socialismu.

Jmenován Lange bývá mezi neoklasickými socialisty,⁸³ obdobně jako F. M. Taylor,⁸⁴ H. D. Dickinson,⁸⁵ E. F. M. Durbin,⁸⁶ A. P. Lerner,⁸⁷ A. C. Pigou⁸⁸ nebo R. Mossé⁸⁹ aj. Zastával však poněkud odlišná politická stanoviska než další představitelé neoklasické teorie socialismu. In (Lange et al., 1938) za jediné přijatelné řešení Lange považuje socialismus, včetně okamžité a rychlé socializace velkého průmyslu a bank i případného potlačení odporu kapitalistů.⁹⁰ Jisté rozdíly lze spatřovat též v pojetí a interpretaci vlastnictví.⁹¹ Navíc

University aj. Rozšiřuje argumentaci Langeho, rozpracovává teoretické přístupy k reformám v plánovaných ekonomikách sovětského typu, včetně důrazu na ekonomické řízení atd. Později se věnuje problematice transformace socialistických ekonomik na kapitalistické či vývoji v Číně. Publikoval např. práce *Ogólne problemy funkcjonowania gospodarki socjalistycznej* (Brus, 1961) nebo *From Marx to the Market: Socialism in Search of an Economic System* (Brus, Laski, 1989). Brus rozšiřuje argumentaci Langeho, rozpracovává teoretické přístupy k reformám, včetně důrazu na ekonomické řízení atd.

⁸³ Na marginalistických základech usilovali o vytvoření ekonomické koncepce socialismu a dokazovali efektivnost „svého socialismu“ s „pomocí téhož teoretickometodologického aparátu ekonomického zkoumání, kterého používali liberální ekonomové pro dokazování neracionálnosti socialistické ekonomiky“ (Sitárová, Kliment, 1981, s. 413). Ekonomické zákony a mechanismy chápali jako stejné pro kapitalismus i socialismus. Soustřeďovali se na fungování socialistické ekonomiky, přičemž abstrahovali od proměn vlastnických vztahů. Ke kritice neoklasické ekonomické teorie socialismu srov. (Kolektiv, 1986).

⁸⁴ Srov. (Lange et al., 1938), (Taylor, 1929).

⁸⁵ Srov. (Dickinson, 1933, 1934, 1938, 1939).

⁸⁶ Srov. (Durbin, 1934, 1940).

⁸⁷ Srov. (Lerner, 1936, 1938, 1944).

⁸⁸ Srov. (Pigou, 1937).

⁸⁹ Srov. (Mossé, 1937).

⁹⁰ Lange zkoumá varianty řešení kapitalistických rozporů. Návrat ke kapitalismu volné konkurence nepovažoval – kvůli rozsahu moderních firem – za možný. Státní kontrola výroby a investic by sice mohla přinést plánování při zachování soukromého vlastnictví, nicméně Lange pochyboval o úspěšnosti tohoto plánování, neboť by vedlo ke kontrole nad plánovacími orgány ze strany korporací a bank. Za jedinou cestu, jak zrušit moc monopolů Lange označuje jejich zespolečnění – cestu socialismu.

⁹¹ Neoklasičtí socialisté obvykle společenské vlastnictví výrobních prostředků považovali za základ výroby ve velkoprámyslu, leč vlastnictví v jejich modelech nebylo určující pro fungování socialistické ekonomiky. Za určující kritérium pro výrobu a rozdělování i v podmínkách společenského vlastnictví pokládali ceny živelně se utvářející na trzích – srov. (Dickinson, 1939), (Hall, 1937). Podle (Spulber, 1962) forma vlastnictví neměla mít bezprostřední vztah k ekonomické kalkulaci, neboť ta má záviset na jiných prvcích.

Lange své názory a postoje po II. světové válce částečně mění. Z představitele levého křídla sociální demokracie se stává aktivním činitelem Polské sjednocené dělnické strany.

Lange obhajoval i některé teze keynesiánství a jako jeden z prvních se pokusil o vytvoření mikroekonomických základů makroekonomie J. M. Keynesa v díle *Pružnost cen a zaměstnanost* (Lange, 1944a). Samotné keynesiánství však Lange považoval za speciální případ koncepce celkové ekonomické rovnováhy, resp. walrasovské ekonomie. Ovlivněn byl i rakouskou liberální ekonomií, dynamickým přístupem J. A. Schumpetera⁹² či právě walrasovskou metodologií celkové ekonomické rovnováhy, kterou rozvíjel.⁹³ Ovšem obdobně jako Kalecki náleží Lange ke kritikům řady aspektů neoklasické teorie.⁹⁴

Lange se věnoval především teoretickým i praktickým problémům socialistických ekonomik. Studiemi o hospodářském plánování a plánovaných ekonomikách naznačuje, jak socialistický systém může efektivně alokovat zdroje. A to, i když ceny jsou určovány spíše úředníky než trhem. Argumentuje, že plánovaná ekonomika umožňuje racionální kalkulaci, neboť ceny v roli indexů vzácnosti by mohly být vypočítány vně tržního systému bez zprostředkovacího aktu směny. Vedle otázek, zda centrálně plánovaná ekonomika může fungovat efektivně jako tržní kapitalismus, Lange řeší problémy s nalézáním rovnováhy mezi centralizací a decentralizací nebo ohledně způsobů motivování vedoucích pracovníků za socialismu. Dále ukazuje možnosti využití nástrojů hospodářského plánování k rychlému a efektivnímu růstu méně rozvinutých zemí.

Méně známé jsou Langeho úvahy o kapitalistické ekonomice. Ohledně pravidelných hospodářských cyklů, kterými kapitalistická tržní hospodářství nutně procházejí či problematiky účinného řešení nezaměstnanosti, kdy standardní politické strategie boje s nezaměstnaností nebývají dostatečné. Lange připomíná, že monopoly v kapitalismu 20. století tržní síly i volnou konkurenci značně omezily. Monopoly jsou schopny kontrolovat ceny, rušit konkurenci i ovlivňovat spotřebitele a politiku. Cesty k obnovení efektivního

⁹² Schumpeter náležel k Langeho učitelům na Harvard University. Také Lange oslavně líčí blahodárnou roli tvůrčích podnikatelů a nezpochybňuje efektivnost a inovační potenciál konkurenčního kapitalismu. Vliv je patrný i při náhledu na monopoly, včetně protimonopolního zákonodárství. Srov. (Schumpeter, 1944).

⁹³ (Napoleoni, 1969) zdůrazňuje „důležitý metodologický aspekt“ konceptu celkové ekonomické rovnováhy, který započal J. R. Hicks a v němž pokračovalo mnoho ekonomů, z nichž „nejdůležitější příspěvky napsali O. Lange a P. Samuelson...: systém všeobecné ekonomické rovnováhy je modelem, jehož prostřednictvím se snažíme interpretovat skutečnost...“ (tamtéž, s. 113, s odkazem na Lange, 1944a). Srov. (Friedman, 1946).

⁹⁴ Langeho kritika kvantitativní teorie peněz (Lange, 1942a) ovlivnila jeho studenta D. Patinkina – srov. (Patinkin, 1956).

působení trhu a cen i prostředky demokratičtějšího hospodářského rozhodování a řízení spojoval Lange se socialismem. Argumentoval např., že veřejní funkcionáři, podřízení demokratické kontrole, mají v ekonomickém řízení nahradit kapitalistické šéfy velkých a mocných firem, kteří žádné kontrole nepodléhají.

K dalším problémům kapitalismu podle (Lange, 1944a) náleží tendence k vysoké nezaměstnanosti, v čemž se shoduje s J. M. Keynesem.⁹⁵ Lange studoval řešení nezaměstnanosti v podmínkách pružných a nepružných cen. Konstatoval narůstání monopolních prvků, které činí pružné ceny méně pravděpodobné. Což má mít i dopady ohledně neúčinnosti zajišťování rovnováhy při plné zaměstnanosti pomocí monetárních nástrojů. Lange argumentoval, že během recese banky přestávají půjčovat, sníží se množství peněz a zvýší úrokové sazby. Což ještě více podvazuje investice a zvýší nezaměstnanost. Tradiční scénář předpokládá během recese pokles cen při neměnném množství peněz. Což umožní při nižších cenách kupovat více statků spotřebních i kapitálových. Pružné ceny zde pomohou ekonomice navrátit se k plné zaměstnanosti.

Existence monopolů má problematizovat taktéž řešení nezaměstnanosti pomocí makroekonomických receptů v duchu Keynesa. Monopoly na vyšší poptávku reagují spíše zvýšením cen, než rozšiřováním výroby a zaměstnanosti. Řešení nezaměstnanosti Lange spojuje s potlačením moci monopolů státem, včetně jejich převzetí.⁹⁶ Stát by měl vynucovat demokratické řízení ekonomiky. Monopolní stadium kapitalismu tak nazírá ve smyslu cesty k demokratickému socialismu. Tržní socialismus neměl představovat negaci kapitalismu, nýbrž způsob obnovení sil konkurence a zachování demokracie.

Langeho kritika se nevztahovala pouze k monopolnímu kapitalismu, ale i k ekonomice SSSR (Lange, 1944c). Tuto nepovažoval za hospodářství socialistické, nýbrž spíše za autoritářské, řízené politickými zájmy. Včetně snah SSSR zajistit si bezpečnost a stát se průmyslovou velmocí. Nebyl tady vytvořen demokratický socialismus s trhem. Zdroje měly být směřovány do zbrojení a masových investic do výroby, s dopady na omezení např. sektoru spotřebních komodit. Což mělo vést k nedostatkovosti, frontám a dalším problémům. Kvůli rozvoji průmyslu bylo brzděno zemědělství. Sovětští plánovači přitom měli

⁹⁵ Srov. (Keynes, 1936).

⁹⁶ Lange prokazuje, že „*Keynesova státně monopolní regulace může být do značné míry znemožněna, a to zejména cenovou politikou monopolů. Jediné východisko, jak zajistit stabilitu a efektivnost hospodářství, je socializace průmyslu a obchodu*“ (Ekonomická encyklopedie, 1984, s. 495). Srov. (Lange, 1944a aj.).

klást důraz na množství, což snižovalo kvalitu. S ohledem na splnění výroby plánovaných množství podniky vyráběly nejlevnější produkty. V podmínkách nedostatkovosti přitom měl být zajištěn odbyt i pro méně kvalitní produkty.

Langeho dílo představuje pokus kombinovat výhody kapitalismu (efektivnost) i socialismu (demokracie hospodářského rozhodování). Lange obhajoval státní vlastnictví velkých monopolních firem i používání cenového mechanismu. Usiloval o kombinaci centrálního plánování s decentralizovaným řízením a samotné plánování hodlal zefektivnit moderními nástroji analýzy a prognostiky (včetně kybernetiky).⁹⁷ Věnoval se též problematice meziodvětvových vztahů, kdy zdokonaloval metodu W. W. Leontiefa.⁹⁸

Diskuze o racionalitě a efektivnosti socialismu

Vznik prvního socialistického státu v roce 1917 se odrazil nejenom v marxistické politické ekonomii,⁹⁹ ale také v ekonomii západní – podle marxisticko-leninské terminologie buržoazní. V začátku debat sehrává klíčovou úlohu L. E. Mises. Počátkem 20. let¹⁰⁰ odmítá Mises představu, že socialismus může efektivně fungovat bez trhů, peněz a soukromého vlastnictví.¹⁰¹ Argumentuje i tím, že bez trhů faktorů nemá být možná ekonomická kalkulace, a tím i efektivní alokace. Vychází z teze, že cílem každého hospodářského systému je efektivní využívání vzácných zdrojů. K čemuž je potřebné stanovení ukazatelů vzácnosti. Jako ukazatel může sloužit pouze tržní cena. Socialistická ekonomika má být zbavena tržního cenového systému (zde především cen výrobních faktorů), a tím i mechanismů měřících relativní vzácnost, a má tudíž postrádat relevantní kritérium racionální volby. Mises

⁹⁷ Srov. (Lange, 1964a,b).

⁹⁸ Srov. (Lange, 1960 aj.). Leontieff byl „za rozvoj input-output analýzy a její aplikaci na důležité ekonomické problémy“ poctěn tzv. Nobelovou cenou za ekonomii v roce 1973.

⁹⁹ V Rusku, resp. SSSR se diskutovala interpretace určení obsahu a historického místa socialismu (v pojetí V. I. Lenina či J. V. Stalina) a vedly se spory o plánování a místo trhu v rámci politické ekonomie socialismu (včetně diskuzí o NEPu atd.). Diskuze pokračují i po II. světové válce a zapojují se do nich také reformisté typu O. R. Langeho, W. Bruse nebo u nás O. Šika. Propojení plánu a trhu však stále zůstává otevřeným problémem. Srov. (Kameníček, Kouba, 1992), (Rusmich, 1988), (Šik, 1968).

¹⁰⁰ Srov. (Mises, 1920, 1922).

¹⁰¹ „Soukromé vlastnictví výrobních prostředků bylo... považováno za nezbytnou podmínku neoddělitelného sepětí výroby a rozdělování a živelná cenová tvorba za jeho jedině možnou formu“ (Kolektiv, 1986, s. 338). Srov. (Hoff, 1949) aj

plánovanou ekonomiku nepovažoval za hospodářství v pravém slova smyslu (i když jistých úspěchů ve sféře materiální podle něj dosáhnout může),¹⁰² nýbrž za komplex neuspořádaných činností. Fungující pomocí byrokratických a administrativních rozhodnutí, kde vítězí libovůle a nepořádek.¹⁰³

Mises odstartoval desetiletí trvajících obsáhlé diskuze o ekonomické racionalitě socialismu,¹⁰⁴ kdy k ústředním tématům patřily právě spory o hospodářskou kalkulaci.¹⁰⁵ Ve 20. a 30. letech 20. století k Misesovým oponentům náleží především němečtí a rakouští socialisté.¹⁰⁶ Spor se v této fázi soustředil zejména na otázky, zda může socialismus efektivně alokovat zdroje na základě pracovní doby či energetických jednotek. Samotný Mises, ze subjektivistických pozic, striktně odmítá teorii pracovní hodnoty, a tímto i ekonomickou kalkulaci založenou na porovnávání pracovní doby.¹⁰⁷

Těžiště další fáze sporu (cca do roku 1937) bylo z Rakouska a Německa přeneseno do Velké Británie a USA. Klíčovými se staly spory, zda socialismus může racionálně alokovat zdroje na základě řešení soustavy rovnic walrasovské celkové ekonomické rovnováhy. Třetí fáze diskuzí, počínající cca rokem 1938, se soustředila na otázky, zda může socialismus efektivně alokovat zdroje při jeho pojmání ve smyslu socialismu tržního.¹⁰⁸

V první fázi sporu ústřední místo kritika socialismu zaujímá L. E. Mises. O svých argumentech je nezvratně přesvědčen, a tak do dalších etap již nezasahuje. Pozici zásadního

¹⁰² „... jaké však jsou náklady, které je nutno k dosažení těchto výsledků podstoupit, to nemůže nikdo vědět. Protože výpočet nákladů není možný, může se plánované hospodářství jenom náhodou vyhnout obrovskému plýtvání“ (Napoleoni, 1969, s. 133).

¹⁰³ Již (Gossen, 1854) – v kontextu kritiky utopických socialistů – predikuje, že přechod k plánovitému hospodářství by narušil existenci zákonů (chápaných ve smyslu zákonů věčných a přirozených) a přivedl lidstvo ke katastrofě. Přitom samotný H. H. Gossen bývá označován za reprezentanta tzv. rýnského radikalismu, ovlivněného francouzským osvícenectvím i utopickými socialisty. Srov. (Sirůček, 2015).

¹⁰⁴ Srov. (Gočev, 2002, 2005), (Kameníček, Kouba, 1992).

¹⁰⁵ Ohledně „diskuze o ekonomickém rozpočtu za socialismu“ (Sitárová, Kliment, 1981, s. 407) uvádějí: „Skutečný smysl diskuse, již zahájil v r. 1920 L. Mises, objasnil B. Lippinkop, když píše: „Centrum tíhy se přenáší na dokazování toho, proč kapitalistická ekonomika nemůže být zaměněna socialistickou, i když jsou očividné přednosti poslední““ (tamtéž, s odkazem na Lange et al., 1938, s. 24). Srov. (Hoff, 1949).

¹⁰⁶ Kořeny napětí mezi socialisty, resp. marxisty a liberální rakouskou i neorakouskou školou lze odvíjet od kritiky marxismu z pera E. Böhm-Bawerka (Böhm-Bawerk, 1896). Dodnes je diskutován údajný rozpor mezi I. a III. dílem Marxova *Kapitálu*, resp. „transformační problém“ atd. Srov. (Neužil, 2015, 2018).

¹⁰⁷ V tezi o nepoužitelnosti kalkulace na bázi zpřemětněné práce se Mises shoduje s neoklasickými socialisty – srov. (Gočev, 2002, 2005). Otevřeným problémem zůstávají interpretace teorie pracovní hodnoty, kdy její podstata bývá redukována na měření pracovních nákladů v jednotkách pracovní doby. Až s vyšším stadiem komunistické formace totiž bývá spojována evidence nákladů práce bezprostředně v jednotkách pracovní doby. Za socialismu porovnání nákladů a výsledků práce mělo být uskutečňováno pomocí plánovité tvorby cen na základě plánovitě využívání zákona hodnoty – srov. (Kolektiv, 1986).

¹⁰⁸ Např. podle představ in (Lange et al., 1938).

odpůrce racionality socialismu přebírá F. A. Hayek, hájící kapitalismus. Oponuje především názorům (Langeho, Lerner a aj.), že k racionální alokaci lze teoreticky dospět pomocí modelu celkové ekonomické rovnováhy na základě administrovaných položek. Hayek následně oponuje i argumentacím z pozic modelů tržního socialismu, jejichž ekonomickou racionalitu taktéž popírá a odmítá.

Roku 1908 E. Barone¹⁰⁹ dokazuje, že ministerstvo výroby v ekonomice kolektivistického typu může plánovat výrobu racionálně. Pro zajištění efektivnosti tak není potřebný trh. Barone staví na soustavě rovnic spočívajících na principech teorie celkové ekonomické rovnováhy L. M. E. Walrase. Tuto metodologii se později stoupenci idejí plánované ekonomiky pokoušejí využít jako argument, že ekonomickou rovnováhu je možné ex ante numericky vypočítat. O výpočty optimálního plánu teoreticky usiluje Barone, dále Lange nebo M. H. Dobb. Později vzniká škola optimálního plánování v rámci matematicky orientované větve politické ekonomie socialismu.¹¹⁰

Barone využívá soustavy rovnic, představujících poptávku či nabídku komodit. Soustavou simuluje tržní mechanismus a demonstruje, že i socialismus může správně určit množství i ceny a efektivně alokovat zdroje.¹¹¹ Nutné je, aby plánovači soustavu vyřešili a našli pro každou položku zúčtovací cenu, při které se poptávka rovná nabídce. Nastavení cen na úroveň zúčtovacích zajistí, že hospodářství produkuje takové komodity, které si spotřebitelé žádají. K celkové ekonomické rovnováze tudíž lze dospět i bez trhu. Vývoj poptávky po spotřebních statcích, nabídku práce a úspory Barone vyvozoval z podílů připadajících jednotlivcům ze společenské výroby.

¹⁰⁹ Italský matematický ekonom, historik a armádní důstojník E. Barone (1859 - 1924) náleží k lausannské škole. Přispěl k teoriím celkové rovnováhy, blahobytu, firmy či mezinárodního obchodu. Nejznámějším se stal článek (Barone, 1908). Barone přitom socialismus nepropaguje, usiluje prokázat, že kolektivizované hospodářství může být nanejvýše tak efektivní jako kapitalismus. „Dokonalý plánovač“ povede ke stejným výsledkům jako dokonalá konkurence. V době publikování článek nezaznamenal žádnou výraznější reakci.

¹¹⁰ Za předchůdce bývá považován G. A. Feldman. Optimalizaci ekonomických procesů zkoumal ruský matematik a matematický ekonom L. V. Kantorovič, který v roce 1975 obdržel tzv. Nobelovu cenu za ekonomii za „přínos k teorii optimální alokace zdrojů“. Z jeho díla vychází zmíněná škola (též V. V. Novožilov, V. S. Němčinov či u nás M. Toms), pokoušející se o optimalizaci i na makroekonomické úrovni.

¹¹¹ Již F. Wieser (Wieser, 1889) podotýká, že chce-li socialismus racionálně využívat vzácné zdroje, musí dosáhnout stejných marginalistických kritérií optimality, jaké platí pro kapitalismus volné soutěže. Předpokladem efektivnosti socialismu tak mají být tržně determinované ceny, což vyžaduje tržní alokaci. Obdobné postřehy zmiňuje L. M. E. Walras a V. F. D. Pareto, na což navazuje E. Barone. Pareto může být pokládán za předchůdce, resp. i reprezentanta neoklasických konceptů socialismu – srov. (Pareto, 1909).

Argumenty proti schématu Baroneho vznášejí ve 30. letech 20. století především F. A. Hayek a L. Ch. Robbins. Připouštějí, že navrhovaná procedura by teoreticky možná byla, nicméně v praxi není uskutečnitelná.¹¹² Plánovači by totiž před každým rozhodnutím museli shromáždit enormní množství informací a sestavit i vyřešit ohromné množství rovnic, aby zjistili příslušné zúčtovací ceny. Robbins¹¹³ dále argumentuje, že i kdyby byl výpočet prakticky možný, vyžadoval by tolik času, že nežli budou rovnice vyřešeny, hospodářství se změní a informace, na kterých bude řešení založeno, budou již zastaralé.

Hayek doplňuje Misesovu kritiku centrálně plánované socialistické ekonomiky. Důraz klade na informace (a jejich přeměnu na znalosti) a na sociální inženýrství při budování nových institucí socialismu. Podle Hayeka společenský řád má být řádem spontánním a díky komplexnosti tento nemá, pomocí sociálního inženýrství, být možné vybudovat. Důležitým argumentem se stává koncept rozptýlených informací.¹¹⁴ Informace jsou v časoprostoru rozptýleny a efektivně je shromažďovat a zpracovávat do podoby znalostí mají být schopny pouze tržní subjekty. Plánovací centrum nemá nedisponovat znalostmi o podmínkách decentralizovaných výrobních jednotek, a proto nikdy nemá moci rozhodovat efektivně. Plánovači mají disponovat pouze informacemi sdílitelnými a sumarizovatelnými v podobě vyhodnotitelných statistických dat. Což pro ekonomickou kalkulaci však dostačující být nemá. Relevantní informace mají totiž být z podstaty plánovacímu úřadu nesdílitelné, nemají jím být sumarizovatelné a ani vyhodnotitelné.

Hayekovu kritiku socialismu prohlubuje jeho kniha *Cesta do otroctví*.¹¹⁵ Socialismus má znamenat popření individuální svobody, což má být skryté za kolektivistickou ideologií ve jménu ušlechtilých ideálů. Uvedené, podle Hayeka, má v podstatě platit i pro keynesiánské. Podle Hayeka i relativně malé zásahy státu do tržní ekonomiky mohou vyústit do donucování a násilí a vést k nastolení totalitního systému.¹¹⁶

¹¹² „... Hayek a Robbins... na rozdíl od Misesa došli k názoru, že i když není možno z hlediska principiálního upřít plánované ekonomice, že v ní lze provádět kalkulaci, je nutno o této možnosti pochybovat, pokud jde o její praktickou proveditelnost“ (Napoleoni, 1969, s. 134 s odkazy na Hayek, 1935, Robbins, 1934).

¹¹³ Srov. (Robbins, 1934).

¹¹⁴ Srov. (Hayek, 1945). Vklad do debaty o ekonomické kalkulaci etc. shrnuje též sborník (Hayek, 1948).

¹¹⁵ Srov. (Hayek, 1944).

¹¹⁶ „Hayek v knize *Cesta do otroctví* falzifikoval podstatu národního socialismu a chápal ho jako odrůdu kolektivismu, tj. společnosti založené na společenském vlastnictví“ (Kolektiv, 1986, s. 351). Hayek ztotožňuje rozdílné formy státních zásahů do ekonomiky za kapitalismu a socialismu a dává tyto do stejných souvislostí s totalitarismem. Plánování je interpretováno jako protiklad (ekonomické) svobody jedince.

Výsledky diskuzí jsou interpretovány různě. Mises trval na argumentaci ohledně nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu. Hayek upozorňoval i na praktickou neuvládnutelnost úkolu získávat potřebná data a řešit rovnice rovnováhy. Uvědomoval si však též hlubší problémy ekonomické kalkulace za socialismu. Včetně neschopnosti plánovačů (při přizpůsobování administrovaných cen) reagovat tak rychle jako trhy na změny podmínek, a to i při uplatnění metody „*pokusů a omylů*“. Pokročilá společnost má být natolik komplikovaná, že tuto nelze řídit z jednoho centra ani případným fenomenálním plánovačem. Za klíčový argument proti tržnímu socialismu jeho stoupenci často označují teorii rozptýlených informací a znalostí. Nemožnost ekonomické kalkulace i za tržního socialismu nemá být dána technickými omezeními (nedostatek výkonných počítačů nebo schopných plánovačů), nýbrž charakterem ekonomických informací, které mohou být adekvátně vyhodnoceny pouze trhy.

Odlišně diskuze interpretovala druhá strana (např. Lange či M. H. Dobb¹¹⁷), která se především ohledně sporu o ekonomickou kalkulaci cítila vítězně. Lange se klonil k názoru, že již Barone teoreticky vyvrací Misesův argument o nemožnosti ekonomické kalkulace.¹¹⁸ Hayek v údajné obraně již teoretickou možnost ekonomické racionality připouštět má a soustřeďuje se pouze na praktickou neuskutečnitelnost konceptu tržního socialismu.¹¹⁹ Langeho stanoviska¹²⁰ byla dobově obecněji přijata a stoupenci tržního socialismu se dále soustředili na zdokonalování tržně socialistických modelů.

¹¹⁷ M. H. Dobb (1900 - 1976) byl britský ekonom a historik marxistické orientace, který se věnoval také rozvoji, plánování a socialistickým ekonomikám. Srov. (Dobb, 1955, 1960, 1973).

¹¹⁸ Misesův jednoznačný závěr o tom, že za socialismu není možná ekonomická kalkulace a tudíž, že na úrovni firmy nemůže socialismus efektivně fungovat a celý socialismus fakticky znamená likvidaci racionální ekonomiky, kritizovala řada ekonomů. I z řad odpůrců socialismu zaznívala kritika přílišné ostrosti formulace i hraničních předpokladů. Srov. (Bergson, 1948), (Halm, 1951).

¹¹⁹ K vyvracení argumentů a polemice s Hayekem srov. (Cockshott, Cottrell, 1997), (O'Neill, 1989).

¹²⁰ „*Spor je ukončen. Von Mises je „passé“ a von Hayek jen zachraňuje, co se dá*“ – srov. (Lange, 1936-37). „*Hayek a také Robbins a Halm ustoupili, podle vyjádření O. Langa, na druhou linii obrany, Nepopírají již teoretickou možnost racionálního rozdělování zdrojů v socialistické společnosti, nýbrž jeho praktickou neuskutečnitelnost*“ (Kolektiv, 1986, s. 348). Srov. (Halm, 1951).

Langeho koncepce plánování a socialismu

Stoupenci „*logické a praktické neuskutečnitelnosti socialismu*“ (Kolektiv, 1986, s. 340) typu Misesa za hlavní cíl socialismu označovali likvidaci trhu a jejich alternativy zněly socialismus nebo trh.¹²¹ Vyloučena tak byla plánovitá forma pohybu zbožně peněžních vztahů.¹²² Socialismus byl přitom interpretován jako teorie naturálního hospodářství.¹²³

Lange, obdobně jako Mises, za hlavní otázku socialismu považoval racionální alokaci zdrojů.¹²⁴ Ekonomickou kalkulaci vnímal jako zásadní aspekt plánování i každého hospodářského uspořádání. Ovšem teoretickou odpověď Lange poskytuje odlišnou. Kalkulaci má být možné provádět pomocí mechanismu, který je analogií trhu, a tento mechanismus má být možné zavést do socialistického plánování, kdy efektivnost má být větší než u kapitalistického trhu. Ceny jakožto vodítko pro ekonomickou kalkulaci mohou být netržní,¹²⁵ vyhlášené centrální autoritou, se kterými by socialističtí manažeři zacházeli parametricky. Z hlediska praktické uskutečnitelnosti systému Lange požaduje vytvoření instituce simulující trh. Langeho argumentace náleží k východiskům diskuzí o plánování a jejím vyústěním jsou i úvahy o modelech tržního socialismu.

Lange odmítá stanovisko Misesa, ovšem v něčem se blíží tezím Hayeka a Robbinse. Skutečné vyřešení rovnic celkové ekonomické rovnováhy nepovažuje za úkol, který je

¹²¹ Srov. (Mises, 1922, 1936).

¹²² Srov. (Rusmich, 1988).

¹²³ Model (Neurath, 1925) předpokládá, že socialistická společnost sestavuje národohospodářský plán pouze v naturálních ukazatelích a všechny kalkulace uskutečňuje v naturální podobě. Ztotožňování schémat socialismu popisujících přednosti naturální ekonomiky se socialismem vůbec kritizuje (Sweezy, 1949). Model socialistické naturální ekonomiky odrážel reálné procesy sovětské ekonomiky válečného komunismu. Stoupenci Misesa ignorovali vývoj a proměny v SSSR i jinde. Problematika „*socialistických trhů*“ však uspokojivě vyřešena nebyla nikdy. Srov. (Kameníček, Kouba, 1992), (Rusmich, 1988).

¹²⁴ Tradovaný je Langeho bonmot, kdy Misesovi slibuje sochu v sále Plánovacího úřadu za roli, kterou sehrál při rozvinutí sporu, který vedl socialistické autory k uznání významu racionální alokace – srov. (Lange, 1994). „... *Lange jako první ze stoupenců plánované ekonomiky uznává závažný charakter von Misesovy kritiky. Před Langem se socialistická literatura v podstatě vyznačovala neschopností uvědomit si skutečné problémy plánovaného hospodářství*“ (Napoleoni, 1969, s. 136).

¹²⁵ „... *vypočitatelnost ceny chápané jako ukazatel vzácnosti, je pro Langeho definitivní vymožeností moderního ekonomického myšlení, která při plánování může a musí vydat všechny své plody*“ (Napoleoni, 1969, s. 135).

možné si klást. Řešení spojuje s existencí struktur, analogických tržním. Navrhovaný mechanismus¹²⁶ považuje za účinnější, neboť zatímco v kapitalistických podmínkách existují tržní nedokonalosti a monopolní praktiky, „v socialistické ekonomice lze uskutečnit ten ideál hospodářské organizace, který může zajistit pouze veřejné vlastnictví výrobních prostředků“ (Napoleoni, 1969, s. 136, s odkazem na Lange, 1936-37).

Studie (Lange, 1936-37, aj.), resp. (Lange et al., 1938) reagují na námitky Hayeka a Robbinse a demonstrují možnost socialismu jako efektivního systému. Usilují prokázat, že absence trhů automaticky neznamena neefektivní alokaci zdrojů za socialismu. Ukazují, že plánovači nemusí znát tisíce rovnic a ani nemusí nutně tyto pracně řešit. Navrhuje postup plánovačů metodou „pokusu a omylu“.¹²⁷ Při nedostatku v ekonomice plánovači zvýší ceny, při přebytku ceny sníží. Pomocí těchto pravidel mají plánovači efektivně fungovat jako trh. Situace plánovačů má být o to jednodušší, že obvykle nemusí metodu začínat od nuly, nýbrž mohou startovat s cenami, které původně stanovil trh.

Texty (Lange et al., 1938 aj.) predikují, že naznačená procedura má dokonce být více efektivní než mechanismus kapitalismu. Rovnovážných cen má Langeho socialistický systém dosáhnout rychleji, neboť ekonomické plánovací rady mají disponovat mnohem více informacemi o celé ekonomice ve srovnání s individuálním kapitalistickým podnikatelem.¹²⁸ Rychlejší nastavení rovnovážných cen má být umožněno taktéž aplikací počítačů, které zvládají rychlé řešení i tisíců rovnic.¹²⁹ Což má přinést jemnější a kratší hospodářský cyklus socialistické ekonomiky i její nižší nezaměstnanost. Další výhoda socialismu má spočívat v rovnějším rozdělení příjmů.¹³⁰ Socialistické ekonomiky také méně trpí problémy s mocí monopolů – za socialismu nemohou firmy vysoké zisky získávat omezováním výroby a nemohou ani získat větší politickou moc.

¹²⁶ Mechanismus simulující kapitalistický trh zahrnuje komplex výrobních jednotek (ve veřejném vlastnictví, kterým je ponechána svoboda rozhodování v mezích stanovených vládou – v podobě norem, podle kterých by jednala soukromá firma maximalizující zisk na dokonale konkurenčním trhu) a centrální orgán stanovující „účetní ceny“ (podle kterých firmy provádějí svá rozhodnutí), které by stanovoval „v procesu „postupných aproximací“, který periodickými revizemi směřuje k odstranění jakýchkoli disproporcí mezi poptávkou a nabídkou“ (Napoleoni, 1969, s. 135-136).

¹²⁷ Již F. M. Taylor (Taylor, 1929) navrhuje sestavování rovnic rovnováhy nahradit metodou „pokusu a omylu“. Zárodky přístupu řeší již E. Barone.

¹²⁸ In (Lange et al., 1938) je – ohledně předností socialismu oproti systému založenému na soukromém vlastnictví – zdůrazňována dostupnost informací a odlišnost rozdělování důchodů za socialismu.

¹²⁹ Srov. (Lange, 1964a,b, 1967).

¹³⁰ Neoklasické teorie socialismu za přednost socialismu označovaly neexistenci nepracovních důchodů vyplývajících ze soukromého vlastnictví půdy, přírodních zdrojů či peněžních fondů akumulace.

Lange nepovažoval socialismus za pouhou utopii, nicméně přitom nepřehlížel jeho potenciální problémy.¹³¹ Kdy např. ekonomičtí plánovači mohou jednat spíše ve vlastním zájmu nežli v zájmu státu. Skutečné nebezpečí pro socialismus Lange (Lange, 1994 aj.) spojoval s byrokratizací hospodářského života,¹³² nikoli s nemožností vypořádat se s problémem racionální alokace zdrojů. Lange poukazoval na to, že soukromé podnikání někde může být efektivnější nežli úřední administrace. Ve sférách, kde zůstalo zachováno konkurenční prostředí (drobný průmysl, zemědělství) Lange nevolal pro zrušení soukromého vlastnictví. V monopolizovaných odvětvích ovšem jedinou možnost, jak zajistit efektivnost spojoval se zespolečenštěním a řízením na základě jím formulovaných principů, nahrazujících maximalizaci zisku principem oceňování na úrovni mezních nákladů, vedoucímu k alokační efektivnosti, aniž by byla narušena výrobní efektivnost plynoucí z koncentrace výroby.¹³³ Cenový mechanismus v zespolečenštěných sférách měl fungovat pomocí interakcí mezi administrativním centrem a socialistickými manažery podle nasimulovaných kritérií. Problém byrokratizace má postihovat i monopolní stadium kapitalismu, kde se kapitalističtí manažeři stávají byrokraty, kteří adekvátně nereagují na potřeby spotřebitelů. Řešení Lange spojoval se vzděláváním plánovačů a decentralizací rozhodování.

Langeho konceptu plánování bývá vytýkáno, že „vyřešení problému ekonomické kalkulace v rámci plánované ekonomiky svěruje mechanismu, který se zásadně neliší od trhu. Při tomto řešení je v podstatě nutné vzdát se některých nejdůležitějších předností, které poskytuje ekonomika řízená centrálně“ (Napoleoni, 1969, s. 136).¹³⁴ Což jiné autory socialistického zaměření vedlo k argumentaci po odlišné linii, nežli se pohybuje Lange.

Ovšem stoupenci těchto teorií, obdobně jako jejich oponenti, obvykle ohledně rozdělování argumentovali z pozic neoklasické teorie výrobních faktorů. Docházelo přitom k odrhování rozdělování od výroby apod. Srov. (Dickinson, 1939). K „*bludným kruhům*“ teorie rozdělování srov. (Kolektiv, 1986) či (Sojka, 2010) aj.

¹³¹ Srov. (Lange et al., 1938), (Lange, Kowalik, 1994) aj.

¹³² Byrokracie má ničit socialismus i schopnost inovovat. Srov. (Dickinson, 1939 aj.) s predikcemi, že manažeři socialistických podniků ve spojení s byrokracií ztratí veškerou iniciativu a odpovědnost.

¹³³ K pravidlům Lange řadil minimalizaci nákladů (pro zajištění výrobní efektivnosti) a cen odpovídajících mezním nákladům (kvůli efektivnosti alokační, resp. kvůli zajištění přelévání zdrojů mezi odvětvími). Socialistická kalkulace je zde analogií chování trhů. (Dobb, 1955) přitom upozorňuje, že model (Lange et al., 1938) může vést k nestabilitám a disproporcím typickým pro živelně působící trhy.

¹³⁴ „Lze dokonce říci, že socialistickou ekonomiku, jak ji popsal Lange, by bylo obtížné definovat jako plánovanou, protože dekoncentrace ekonomického rozhodování je tam dovedena k nejkrajnější mezi“ (Napoleoni, 1969, s. 136).

Např. M. H. Dobb připomínal, že nová sovětská společnost překonávala obrovské zpoždění Ruska. Přičemž se mělo jednat o problém racionálního vytváření zdrojů a nikoli o jejich alokaci. Vzhledem k tomu, že zdroje byly vysoce nedostatkové.¹³⁵

Lange do diskuzí vstupuje také modelem tržního socialismu (Lange et al., 1938 aj.).¹³⁶ S první verzí z roku 1936¹³⁷ a rozpracováním autory jako A. P. Lerner¹³⁸ nebo H. D. Dickinson aj.¹³⁹ Přístup byl kritizován nejen liberální rakouskou (resp. neorakouskou) školou aj., ale ostře napadán i ze strany tzv. „*reálného socialismu*“ Východu. Existuje řada verzí modelu tržního socialismu, ve kterém by např. měly fungovat samostatné firmy maximalizující zisk, vlastněné státem. Tzv. Lange-Lernerův model operuje se smíšeným tržně socialistickým hospodářstvím. Tento neoklasický model hypotetického socialismu má být založený na kombinaci společenského vlastnictví výrobních prostředků a metodě „*pokusů a omylu*“ při určování výstupních cílů a dosažení ekonomické rovnováhy a alokační efektivnosti. Soukromé vlastnictví zůstává zachováno v drobném průmyslu a zemědělství, kde působí síly konkurence. Vedle toho existuje socialistický sektor řízený plánovacím úřadem, který simuluje trh. Úřad stanovuje ceny kapitálových statků a užívání půdy, míru

¹³⁵ (Dobb, 1955 aj.) reaguje na kritiku Misesa, že v plánované ekonomice nelze provádět adekvátní ekonomickou kalkulaci na základě dvou tezí. První „říká, že problém kalkulace není důležitý z hlediska plánování, neboť základním problémem, pro který se plánovitě řízení zavádí, není otázka optimálního využití daných fondů, nýbrž otázka zvyšování těchto fondů; druhá teze říká, že z hlediska tohoto problému, který se koneckonců redukuje na akumulaci, je plánování mechanismem rozhodně dokonalejším než trh, protože umožňuje takové postupy, které by byly prostřednictvím trhu nemyslitelné“ (Napoleoni, 1969, s. 138).

¹³⁶ In (Lange et al., 1938) jsou analyzovány tři modely regulací proporcí výroby. První proporce určoval na základě suverenity spotřebitelů a cen z trhů spotřebních produktů. Druhý pracoval se svobodnou volbou spotřebitelů, s využitím tržních cen spotřebních produktů k jejich rozdělování, avšak proporce při jejich výrobě a rozdělování byly určovány nikoli cenami tržními, nýbrž propočtovými a pomocí stupnice priorit stanovených ústředním plánovacím orgánem. Ve třetím modelu neexistovala svobodná volba spotřebitelů ani pracoviště. Všechny ceny byly propočtové. Ústřední plánovací orgán rozděloval zdroje, spotřební produkty byly rozdělovány pomocí normování a přidělového systému.

¹³⁷ Srov. (Lange, 1936-37, 1937).

¹³⁸ Model bývá tako mnohdy uváděn jako Lange-Lernerův. Kniha (Lerner, 1944) pomocí marshallovského instrumentária diskutuje tržní socialismus. Lerner zdůrazňoval nezbytnost existence tržního cenového mechanismu za socialismu, bez něhož nemá být možné efektivně využívat zdroje. Za základ demokratického politického systému považoval suverenitu spotřebitele. Místo efektivnosti vyzdvihuje problém akumulace, kdy plánování má být substitucí trhu. Lernerův model „pragmatického kolektivismu“ státní kontrolu ekonomiky neváže na formu vlastnictví výrobních prostředků. Stát má nastolovat vládu takové formy vlastnictví (soukromého nebo státního), které v konkrétním případě nejlépe slouží společenským zájmům – srov. (Lerner, 1944). Srov. též (Lerner, 1936, 1938).

¹³⁹ Srov. (Dickinson, 1933, 1934, 1939). Připomínána bývají taktéž jména jako F. M. Taylor (Taylor, 1929), E. F. M. Durbin (Durbin, 1934, 1940) nebo M. H. Dobb (Dobb, 1955, 1960 aj.). Srov. (Hahnel, 2005).

čistých investic i závazná pravidla pro podnikové a odvětvové manažery.¹⁴⁰ Koncept má odstranit problémy kapitalismu, např. cyklická kolísání.

Po II. světové válce se Lange odchyluje od linie, kterou zastával v 30. letech,¹⁴¹ a to i v souvislosti se svým působením v polském plánovacím systému. Lange vypracovával plánovací schémata, *„která se zakládají na centralizovaných rozhodnutích, na řešeních efektivnosti, která se dějí cestou výpočtů, nikoli „cestou pokusů“, které by byly analogické mechanismu trhu“* (Napoleoni, 1969, s. 144, s odkazem na Lange, 1958c,¹⁴² 1960).

V Polsku přístup Langeho, zastávajícího významná místa i v plánovacích institucích, nebyl sice nikdy zcela odmítnut, ovšem ani v praxi realizován.¹⁴³ Což v mnohém platí i pro další myšlenky, postřehy a náměty účastníků sporu o ekonomickou kalkulaci.

Poučení z diskuzí o socialismu?

Koncepty socialistického tržního systému, kde existuje plánování, ale běžný chod hospodářství usměrňují tržní mechanismy, byly od úvah Langeho apod. z 30. let 20. století propracovávány nejen teoreticky,¹⁴⁴ ale i v rovině pokusů o praktické aplikace.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Centrální plánovitě řízení plní roli trhu, Na základě postupných aproximací má určovat ceny výrobních prostředků a úrok na úrovni „vyčištění“ trhu (při rovnosti poptávky a nabídky). Coby signály ohledně poměru poptávky a nabídky v modelech působilo vytváření nadměrných zásob či naopak deficitů, a také stav objednávek podniků při dané úrovni nákladů. Ostatní pak měli zajišťovat vedoucí pracovníci odvětvových uskupení a podniků, kteří by se přitom řídili směrnicemi centrálního plánovacího orgánu (ohledně minimalizace celkových nákladů či rovnosti cen a mezních nákladů). Srov. (Lange et al., 1938).

¹⁴¹ Srov. (Lange, 1936-37 aj.).

¹⁴² Na anglické vydání *Introduction to Econometrics* z roku 1959 (London: Pergamon Press. ISBN nemá).

¹⁴³ Jisté prvky Langeho modelu (nikoli ovšem v čisté podobě) bývají nacházeny ve fungování tzv. gulášového socialismu v Maďarsku v době J. Kádára. Srov. (Irmanová, 1998).

¹⁴⁴ Rané kořeny různě interpretovaného tržního socialismu mohou být spojovány s klasickou politickou ekonomikou (socialisté ricardiánci), J. S. Millem či P. J. Proudhonem. Zmiňování – v neoklasické linii – bývají (Barone, 1908), (Taylor, 1929), (Dickinson, 1933, 1934, 1939), (Lerner, 1936, 1944 aj.) a na čelném místě Lange. Specifické verze tržního socialismu, resp. ekonomické demokracie později prosazují J. Vanek, B. Horvat, J. E. Roemer, P. Bardham, D. Schweickart, L. O. Kelso, R. D. Wollf. S jistou formou tržního socialismu je spojena i kritika centrálního plánování u J. Kornai. Srov. (Kornai, 1990, 2006), (Vanek, 1973, 2013).

¹⁴⁵ Tržně socialistické reformy prováděl Vietnam, Kuba atd. Specifický byl jugoslávský model. U nás lze diskutovat Šikovu reformu, která měla zavést do socialistického hospodářství „revoluční“ prvky jako tržní vztahy, cenovou přestavbu či autonomii podniku. Srov. (Průcha a kol., 2009), (Šik, 1968).

V 30. letech byl přitom často používán termín konkurenční socialismus, od 60. let bylo skloňováno – a na popularitě mnohde získalo – sousloví tržní socialismus.¹⁴⁶

V historickém mapování konceptů tržního socialismu lze vedle období 20. – 40. let, kdy jsou formulovány modely neoklasických socialistů (včetně přístupů Langeho), připomenout ještě konec 60. let a počátek 70. let 20. století s další vlnou popularity a rozšířením teorií tržního socialismu. Důvodem aktivizace stoupenců tržních socialismů byla realita vývoje světového socialistického společenství a jeho soupeření s kapitalismem spolu se změnami podmínek vývoje (v čele s nástupem soudobé globalizace)¹⁴⁷ a proměnami ekonomik kapitalistických zemí. Teorie tržního socialismu metodologicky staví na tezi, že je možná existence celé řady ekonomických systémů kombinujících soukromé vlastnictví s mechanizmy plánování a naopak společenské vlastnictví s tržními mechanizmy.¹⁴⁸ V širším rámci lze připomínat náhledy na socialismus a jeho ekonomiku v nejrůznějších, a vzájemně propojených, konceptech smíšené ekonomiky, industriální, postindustriální apod. společnosti, teoriích konvergence a mnohých další variacích na téma transformace kapitalismu.¹⁴⁹ V současnosti stoupenci tržního socialismu nezřídka argumentují příkladem silně specifické Číny.¹⁵⁰

Do debat o socialismu se zapojilo mnoho významných ekonomů.¹⁵¹ Jádrem tvořil spor o ekonomickou kalkulaci, „jehož výsledky byly po celou dobu existence Sovětského svazu interpretovány jako vítězství stoupenců socialismu nad těmi, kdo popírali možnost jeho

¹⁴⁶ Spolu s ním existuje bohatá reformistická tradice teorií tzv. demokratického socialismu, včetně jeho ekonomických základů. K ideovým předchůdcům jsou řazeni M. Adler, O. Bauer, E. Bernstein, R. Hilferding, K. Kautsky aj. Po II. světové válce se k těmto tradicím hlásí sociální demokracie v Německu, Rakousku, Švédsku aj. Tržní socialismus bývá interpretován též jako podmnožina tzv. demokratického socialismu. Tzv. demokratičtí socialisté prosazovali celou řadu modelů socialismu a ekonomiky. Tržní socialismy, ale i netržní modely, např. participativní socialismus založený na decentralizovaném plánování.

¹⁴⁷ Srov. (Sirůček, 2016a), (Sirůček a kol., 2007).

¹⁴⁸ Srov. (Pryor, 1973).

¹⁴⁹ Srov. (Sirůček, 2019c, 2020a).

¹⁵⁰ Srov. (Ransdorf, 2012), (Wei, 2017).

¹⁵¹ V kritice liberální strany sporu o ekonomickou kalkulaci (Mises, Hayek) sehrála jistou roli také kniha J. A. Schumpetera *Kapitalismus, socialismus a demokracie* (Schumpeter, 1942). Předkládá specifickou teorii socialismu, včetně koketování s marxismem a uznání nevyhnutelnosti zániku kapitalismu (i když z jiných důvodů a v jiné logice než Marx) i předností socialismu. Otevřenou otázkou zůstává naplňování (či nenaplňování) vize samolikvidace kapitalismu, včetně procesů desintegrace kapitalismu a dematerializace vlastnictví. Inspirativní zůstávají též postřehy o úskalích a cestách k socialismu. Srov. (Sirůček, 2016a,b).

ekonomické schůdnosti“ (Gočev, 2005, s. 29).¹⁵² Situace se však částečně mění od nástupu tzv. Nové pravice a s konečnou platností po pádu sovětského bloku. Historie sporu je přeinterpretována a většina socialistů přijímá argumenty dříve okrajových Rakušanů.¹⁵³

Různorodá jsou hodnocení výsledků meziválečných debat a poučení z těchto – včetně pokračovatelů, resp. dalších pokračování sporu. Přehlednuty by neměly zůstat argumenty ohledně statickosti neoklasických modelů rovnováhy a optimalizace. Statické modely optimálního využívání zdrojů za socialismu operovaly s exogenním technologickým pokrokem, resp. inovací.¹⁵⁴ Význam sporu o ekonomickou kalkulaci oživil pád východního bloku. Otázka případných poučení však zůstává stále otevřená.¹⁵⁵

Rehabilitaci „rakouských“ argumentů ohledně ekonomické kalkulace vlivem rozpadu sovětského bloku odmítá B. D. Caplan.¹⁵⁶ S odkazy na historické zkušenosti hlavní zdroj hospodářských obtíží zemí tzv. reálného socialismu nespojuje s problémy propočtů, nýbrž se špatnými pobídkami – ekonomickými motivacemi. L. Phillips a M. Rozworski¹⁵⁷ konstatují, že nadnárodní korporace (Walmart, Amazon) praktikují v podstatě systém centrálně plánované ekonomiky (větší, než byla ekonomika SSSR), což má dokazovat, že

¹⁵² Gočev v rekapitulaci pokračuje: „Vítězství neoklasických socialistů ale nebylo dáno ani tak vnitřní kvalitou jejich argumentace, jako spíše tím, že jejich chápání funkce trhů v kapitalismu mělo mnohem blíže k v neoklasické ekonomii převládající metafoře než pojetí konkurenčních Rakušanů“ (Gočev, 2005, s. 29).

¹⁵³ „Částečně poté, co se na sklonku 70. let začala prosazovat ideologická dominance Nové pravice, ale s konečnou platností až poté, co tvrdá empirie přivodila zhroucení západního snu o sovětském systému, otočili intelektuálové o 180 stupňů. Mise a především Hayek, považované dříve za okrajové výstředníky, se dostali opět do fóra a celá historie sporu byla patřičně přeinterpretována. Dokonce i většina socialistů přijala Hayekovy argumenty, vztahující se ke kritice plánovitého hospodářství, za své...“ (Gočev, 2005, s. 29). Srov. (Říkovský, 2002).

¹⁵⁴ „Ward píše, že na „diskusi nejvíce překvapovalo to, že opominula vliv organizačních změn na tempo a charakter inovací.“ Protože předpoklady diskuse byly statické, považovaly se inovace za exogenní činnost, zatímco dlouhodobě mají rozhodující význam, a v tomto úseku se také s mnohem větší silou realizují přednosti socialismu před kapitalismem“ (Kolektiv, 1986, s. 387 s odkazem na Ward, rok neuveden, s. 37) – srov. (Ward, 1967). Predikce, že v dlouhodobém horizontu se budou realizovat přednosti socialismu před kapitalismem, a to i (či především) díky vědeckotechnickému pokroku, však vývoj (zatím) nepotvrdil. Otevřenou otázkou dnes je, zda pro plný náběh nových technologií (včetně průmyslu 4.0 apod.) nejsou již tržně kapitalistické mantinely příliš úzké. Srov. (Richta a kol., 1966), (Sirůček, 2018c, 2019b, 2020c).

¹⁵⁵ (Gočev, 2005) klade otázku „co vedlo západní ekonomy a společenské vědce k takovým názorům, které je nechaly zcela nepřipravené na události, ke kterým ve Východní Evropě došlo na sklonku 80. let“ (tamtéž, s. 2). Odpověď hledá v historii sporu o ekonomickou kalkulaci. Což je pouze jedna z dimenzí. Ne všichni musí souhlasit s interpretací fungování i výkonnosti reálně socialistických (či protosocialistických) ekonomik a otevřené zůstávají i otázky rozpadu SSSR, které zdaleka neměly příčiny pouze hospodářské. Poučné jsou však omyly, neznalosti a myšlenkové veletoce západních tzv. socialistů a tzv. levice. Spoléhání na tzv. novou levici a korektně pokrokovou liberální frontu Západní Evropy a USA je proto životně nebezpečné.

¹⁵⁶ Srov. (Caplan, 2004).

¹⁵⁷ Srov. (Phillips, Rozworski, 2019).

problém ekonomické kalkulace je překonatelný. V obecnější rovině lze připomenout, že prvky plánovitosti byly do kapitalistického tržního systému integrovány již dávno.¹⁵⁸

K (post)moderním autorům tržního socialismu náleží P. Bardhan a J. E. Roemer¹⁵⁹ nebo F. Adaman a P. Devine.¹⁶⁰ Existuje i model „*pragmatického*“ tržního socialismu (J. A. Yunker)¹⁶¹ aj. K pokroku v diskuzích o racionalitě a kalkulaci měl přispět aparát teorie her a teorie vytváření mechanismů.¹⁶² Objevují se však taktéž kritické úvahy o nové společenské racionalitě, kdy socialismus má mít jiné cíle i kritéria (M. Ransdorf).¹⁶³ Idea celospolečenské racionální kalkulace zcela nahrazující trh je rozvíjena v souvislosti s rozvojem informačních technologií.¹⁶⁴ Kybernetické formy koordinace založené na informačních technologiích pro systém netržního socialismu navrhuje W. P. Cockshott a A. F. Cottrell,¹⁶⁵ prezentující se jako stoupenci centrálního plánování, kteří staví na teorii pracovní hodnoty. Návrhy na decentralizované hospodářské plánování jsou diskutovány v kontextu různorodých úvah o ekonomické demokracii a participaci,¹⁶⁶ o modelech samosprávného socialismu¹⁶⁷ či ohledně jiného postkapitalistického uspořádání.

Na straně druhé bývá rehabilitována argumentace neorakušanů, a to i v kontextu procesů transformace ekonomik a společností v 90. letech. Stát by zde měl organizovat pouze systémové změny a nikoli řídit hospodářský život.¹⁶⁸ Odmítána je přílišná angažovanost

¹⁵⁸ Nejenom v dobách mimořádných (jako válečná ekonomika nebo poválečná obnova). Připomenout je možné tzv. indikativní plánování ve Francii, tzv. demokratické plánování v Británii, tzv. konturové plánování v Německu, tradici plánování v Japonsku aj. Srov. (Fišer, 1990), (Tomeš a kol., 2008).

¹⁵⁹ Srov. (Bardhan, Roemer, 1992).

¹⁶⁰ Srov. (Adaman, Devine, 1996).

¹⁶¹ Srov. (Yunker, 1992, 1995).

¹⁶² Srov. (Roemer, 2019).

¹⁶³ Srov. (Ransdorf, 1996, 2012), (Vacek, 2019).

¹⁶⁴ Složitosti centrálního plánování pomocí superpočítačů glosuje (Shalizi, 2012). Srov. (Posner, Weyl, 2018), resp. (Lange, 1967 aj.).

¹⁶⁵ Srov. (Cockshott, Cottrell, 1996).

¹⁶⁶ Srov. (Dolejš, 2010).

¹⁶⁷ In (Heller, Neužil et al., 2011) je predikováno dominantní postavení samosprávného sektoru. Nový typ vlastnictví má být umožněn postindustriálními technologiemi, které současně proměňují subjekt změny. In (Heller, Neužil et al., 2007) je vize plánování a řízení v celospolečenském měřítku vázána na společenské vlastnictví, přičemž socialistická ekonomika se má skládat ze samostatně hospodařících subjektů, což vyvolá existenci trhu a jeho funkčních mechanismů.

¹⁶⁸ Srov. (Klaus, 1995, 2015). Obdobou debat o socialismu – dle interpretace Klause – měly být diskuze v 90. letech ohledně transformace u nás. Na straně jedné argumenty Hayeka, Misese (stát má organizovat jen systémové změny) a na straně druhé argumenty Langeho, Lernerova apod. (ohledně mikroekonomické angažovanosti státu, industriálních politik, proexportních politik, selektivního používání cel, daní atd.).

státu v ekonomice (v logice Langeho, Lernerova), vedoucí údajně k neefektivnosti, neracionalitě a ohrožení svobody. Zpochybňovány bývají i Langeho úvahy, že socialistický stát má být schopen plnit povinnosti vůči občanům, a že politici jsou v podstatě altruisté, kterým jde o společenské dobro. Při tržním socialismu mají být možnosti politiků sledovat vlastní zájmy mnohem větší nežli v „zištném“ kapitalismu.¹⁶⁹ Na argumentaci Misesa a Hayeka navazují stoupenci rakouské, resp. neorakouské liberální tradice (I. M. Kirzner,¹⁷⁰ M. N. Rothbard,¹⁷¹ P. J. Boettke,¹⁷² J. H. de Soto¹⁷³), včetně zdůrazňování možnosti svobodně podnikatelsky jednat a soukromě vlastnit a najímat výrobní faktory ve smyslu předpokladů možnosti ekonomické kalkulace.

Závěrem připomeňme problémy ekonomického myšlení tzv. reálného socialismu. Na rozpory mezi dogmaty socialistické ekonomické teorie a signály, které poskytovala hospodářská praxe – jakožto zdroje problémů pro budoucnost – upozorňuje J. Dolejš.¹⁷⁴ Jak byla marxisticko-leninská politická ekonomie kapitalismu (relativně) silná v kritice kapitalismu i západní ekonomie, tak byla politická ekonomie socialismu slabá ohledně samotného socialismu. Na skutečnou politickou ekonomii socialismu se stále čeká.¹⁷⁵ Přitom stavět na čem je. Namátkou u nás R. Richta, F. Valenta, M. Toms, M. Mach, Z. Hába etc.

Vybrané knižní a časopisecké práce M. Kaleckého

Kalecki, M. (1927): Zbliżenie gospodarcze amerykańsko-rosyjskie a Polska. *Przegląd Gospodarczy*, roč. 8, č. 23, s. 732–734. ISSN nemá.

¹⁶⁹ Srov. (Shleifer, 1998), (Shleifer, Vishny, 1994).

¹⁷⁰ Srov. (Kirzner, 1998).

¹⁷¹ Srov. (Rothbard, 2001).

¹⁷² Srov. (Boettke, 2000).

¹⁷³ Srov. (Soto, 2012, 2013).

¹⁷⁴ „... adekvátní ekonomickou teorii tehdejší režim prostě neměl a dodnes je na levici kvalitní ekonomický myslitel úzký profil...“ (Dolejš, 2010, s. 50–51).

¹⁷⁵ Srov. (Sirůček, 2020b). Tvrzení buržoazních apologetů o tom, že „komunistický systém nevytváří příznivé klima pro rozvoj ekonomické teorie“ bylo sice oficiální marxisticko-leninskou linií striktně odmítáno, ale... (Parafrázujeme Járu Cimrmana: Můžeme s tím nesouhlasit, můžeme se o to přít, ale to je tak všechno, co s tím uděláme). Srov. (Sitárová a kol., 1979, s. 94, s odkazem na Buckingham, 1958, s. 379).

Kalecki, M. (1932): Czy możliwe jest „kapitalistyczne” wyjście z kryzysu. *Przegląd Socjalistyczny*, roč. 2, č. 10, s. 1–3. ISSN nemá.

Kalecki, M. (1933): *Próba teorii koniunktury*. Warszawa: Instytut Badania Koniunktur Gospodarczych i Cen. ISBN nemá.

Kalecki, M. (1935a): A Macrodynamic Theory of Business Cycles. *Econometrica*, roč. 3, č. 3, s. 327–344. ISSN 1468-0262.

Kalecki, M. (1935b): Essai d'une theorie du mouvement cyclique des affaires. *Revue d'economie Politique*, roč. 49, č. 2, s. 285–305. ISSN 0373-2630.

Kalecki, M. (1937): A Theory of the Business Cycles. *Review of Economic Studies*, roč. 4, č. 2, s. 77–97. ISSN 0034-6527.

Kalecki, M. (1938): The Determinants of Distribution of the National Income. *Econometrica*, roč. 6, č. 2, s. 97–112. ISSN 1468-0262.

Kalecki, M. (1939): *Essays in the Theory of Economic Fluctuations*. London: George Allen & Unwin. ISBN nemá.

Kalecki, M. (1940): The Supply Curve of an Industry under Imperfect Competition. *Review of Economic Studies*, roč. 7, č. 2, s. 91–112. ISSN 0034-6527.

Kalecki, M. (1943a): Political Aspects of Full Employment. *Political Quarterly*, roč 14, č. 4, s. 322–331. ISSN 1467-923X.

Kalecki, M. (1943b): *Studies in Economic Dynamics*. London: George Allen & Unwin. ISBN nemá.

Kalecki, M. (1949): A New Approach to the Problem of Business Cycles. *Review of Economic Studies*, roč. 16, č. 2, s. 57–64, ISSN 0034-6527.

Kalecki, M. (1954): The Theory of Economic Dynamics: An Essay on Cyclical and Long-Run Changes in Capitalist Economy. London: George Allen & Unwin. ISBN nemá.

Kalecki, M. (1955): The Problem of Financing Indian Economic Development. *Indian Economic Review*, roč. 2, č. 3, s. 1–22. ISSN 0019-4670.

Kalecki, M. (1959): Zagadnienia finansowania rozwoju ekonomicznego. In Sachs, I., Zdanowicz, J. (eds.) (1959): *Problemy wzrostu ekonomicznego krajów słabo rozwiniętych*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. ISBN nemá.

Kalecki, M. (1962a): Observations on the Theory of Growth. *Economic Journal*, roč. 72, č. 285, s. 134-153. ISSN 0013-0133.

Kalecki, M. (1962b): *Prace z teorii koniunktury*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. ISBN nemá.

Kalecki, M. (1963): *Zarys teorii wzrostu gospodarki socjalistycznej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. ISBN nemá (česky *Náčrt teorie růstu socialistické ekonomiky*. Praha: Academia 1965. ISBN nemá).

Kalecki, M. (1964): *Problems of Economic Dynamics and Planning: Essays in Honour of Michal Kalecki*. Warszawa: Polish Scientific Publishers. ISBN nemá.

Kalecki, M. (1966): *Studies in the Theory of Business Cycles 1933-39*. Oxford: Basil Blackwell. ISBN nemá.

Kalecki, M. (1967): *The Problem of Effective Demand with Tugan-Baranowsky and Rosa Luxemburg*. In Kalecki, M. (1971): *Selected Essays on the Dynamics of the Capitalist Economy 1933-1970*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9780521079839.

Kalecki, M. (1968): The Marxian Equations of Reproduction and Modern Economics, *Social Science Information*, roč. 7, č. 6, s. 73-79. ISSN 0539-0184.

Kalecki, M. (1968): Trend and Business Cycles Reconsidered. *Economic Journal*, roč. 78, č. 310, s. 263-276. ISSN 1468-0297.

Kalecki, M. (1969): *Introduction to the Theory of Growth in a Socialist State*. Oxford: Basil Blackwell. ISBN nemá.

Kalecki, M. (1970): Theories of Growth in Different Economic Systems. *Scientia*, roč. 105, č. 5-6, s. 331-316. ISSN nemá.

Kalecki, M. (1971): *Selected Essays on the Dynamics of the Capitalist Economy 1933-1970*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN nemá.

Kalecki, M. (1972a): *Selected Essays on the Economic Growth in the Socialist and Mixed Economy*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN nemá.

Kalecki, M. (1972b): *The Last Phase in the Transformation of Capitalism*. New York: Monthly Review Press. ISBN nemá.

Kalecki, M., Osiatyński, J. (ed.) (1990): *Collected Works of Michal Kalecki. Volume I. Capitalism: Business Cycles and Full Employment*. Oxford: Clarendon Press. ISBN 9780198285380.

Kalecki, M., Osiatyński, J. (ed.) (1991): *Collected Works of Michal Kalecki. Volume II. Capitalism: Economic Dynamics*. Oxford: Clarendon Press. ISBN 9780198286646.

Kalecki, M., Osiatyński, J. (ed.) (1993): *Collected Works of Michal Kalecki. Volume III. Socialism: Functioning and Long-Run Planning*. Oxford: Clarendon Press. ISBN 9780198286653.

Kalecki, M., Osiatyński, J. (ed.) (1993): *Collected Works of Michal Kalecki. Volume IV. Socialism: Economic Growth and Efficiency of Investment*. Oxford: Clarendon Press. ISBN 9780198286660.

Kalecki, M., Osiatyński, J. (ed.) (1993): *Collected Works of Michal Kalecki. Volume V. Developing Economies*. Oxford: Clarendon Press. ISBN 9780198286677.

Kalecki, M., Osiatyński, J. (ed.) (1996): *Collected Works of Michal Kalecki. Volume VI. Studies In Applied Economics 1927-1941*. Oxford: Clarendon Press. ISBN 9780198286684.

Kalecki, M., Osiatyński, J. (ed.) (1997): *Collected Works of Michal Kalecki. Volume VII. Studies In Applied Economics 1940-1967*. Oxford: Clarendon Press. ISBN 9780198289890.

Kalecki, M., Rakowski, M. (1959): Uogólnienie wzoru efektywności inwestycji. *Gospodarka Planowa*, roč. 14, č. 11, s. 4-7. ISSN 0017-2421.

Kalecki, M., Robinsonová, J. V. (1976): *Essays on Developing Economies*. Brighton: Harvester Press. ISBN 0391005243.

Kalecki, M., Toporowski, J. (ed.) (1987): *Selected Essays on Economic Planning*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9780521308373.

Vybrané knižní a časopisecké práce O. R. Langeho

Lange, O. R. (1934): The Determinateness of the Utility Function. *Review of Economic Studies*, roč. 1, č. 3, s. 218-225. ISSN 0034-6527.

Lange, O. R. (1935): Marxian Economics and Modern Economic Theory. *Review of Economic Studies*, roč. 2, č. 3, s. 189-201. ISSN 0034-6527.

Lange, O. R. (1936): The Place of Interest in the Theory of Production. *Review of Economic Studies*, roč. 3, č. 3, s. 159-192. ISSN 0034-6527.

Lange, O. R. (1936-37): On the Economic Theory of Socialism: Part 1, 2. *Review of Economic Studies*, roč. 4, č. 1, s. 53-71, resp. roč. 4, č. 2, s. 123-142. ISSN 0034-6527.

Lange, O. R. (1937): Mr. Lerner's Note on Socialist Economies. *Review of Economic Studies*, roč. 4, č. 2, s. 143-144. ISSN 0034-6527.

Lange, O. R. (1939): Is the American Economy Contracting? *American Economic Review*, roč. 29, č. 3, s. 503-513. ISSN 0002-8282.

Lange, O. R. (1941): Book Review of Schumpeter's Business Cycles. *Review of Economics and Statistics*, roč. 23, č. 4, s. 190-193. ISSN 0034-6535.

Lange, O. R. (1942a): Say's Law: A Reinstatement and Critique. In Lange, O. R., McIntyre, F., Yntema, T. O., Schultz, H. (eds.) (1942): *Studies in Mathematical Economics and Econometrics in Memory of Henry Schultz*. Chicago: University of Chicago Press, s. 49-68. ISBN nemá.

Lange, O. R. (1942b): The Foundations of Welfare Economics. *Econometrica*, roč. 10, č. 3-4, s. 215-228. ISSN 1468-0262.

Lange, O. R. (1943): The Theory of the Multiplier. *Econometrica*, roč. 11, č. 3-4, s. 227-245. ISSN 1468-0262.

Lange, O. R. (1944a): *Price Flexibility and Employment*. Bloomington: Principia Press. ISBN nemá.

Lange, O. R. (1944b): *The Stability of Economic Equilibrium*. Chicago: Cowles Commission for Research in Economics. ISBN nemá.

Lange, O. R. (1944c): *Working Principles of the Soviet Economy*. Research Bureau for Postwar Economics. ISBN nemá.

Lange, O. R. (1945a): Economics Controls After the War. *Political Science Quarterly*, roč. 60, č. 1, s. 1-13. ISSN 0032-3195.

Lange, O. R. (1945b): Marxian Economic in the Soviet Union. *American Economic Review*, roč. 35, č. 1, s. 127-133. ISSN 0002-8282.

Lange, O. R. (1945c): The Scope and Method of Economics. *Review of Economic Studies*, roč. 13, č. 1, s. 19-32. ISSN 0034-6527.

Lange, O. R. (1949): The Practice of Economic Planning and The Optimum Allocation of Resources. *Econometrica*, roč. 17, dodatek: Report of the Washington Meeting, s. 166-171. ISSN 1468-0262.

Lange, O. R. (1952): *Teoria statystyki*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. ISBN nemá.

Lange, O. R. (1953): *Zagadnienia ekonomii politycznej w świetle pracy Józefa Stalina pt. „Ekonomiczne problemy socjalizmu w ZSRR”*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. ISBN nemá.

Lange, O. R. (1956): W sprawie droższego programu. *Życie Gospodarcze*, č. 14, 16. 7. 1956. ISSN 0137-7299.

Lange, O. R. (1957): *Some Problems Relating to the Polish Road to Socialism*. Warsaw: Polonia Publishing House. ISBN nemá.

Lange, O. R. (1958a): *Essyas on Economic Planning*. Delhi: Indian Statistical Institute. ISBN nemá.

Lange, O. R. (1958b): *The Political Economy of Socialism: Two Lectures*. Amsterdam: Van Keulen. ISBN nemá.

Lange, O. R. (1958c): *Wstęp do ekonometrii*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. ISBN nemá.

Lange, O. R. (1959a, 1965): *Ekonomia polityczna. Díl 1, díl 2*. Warsaw: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. ISBN nemá (česky *Politická ekonomie – obecné otázky*. Praha: Academia 1966. ISBN nemá).

Lange, O. R. (1959b): The Political Economy of Socialism. *Science & Society*, roč. 23, č. 1, s. 1-15. ISSN 0036-8237.

Lange, O. R. (1960): The Output-Investment Ratio and Input-Output Analysis. *Econometrica*, roč. 28, č. 2, s. 310-324. ISSN 1468-0262.

Lange, O. R. (1961a): *Pisma ekonomiczne i społeczne 1930-1960*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. ISBN nemá.

Lange, O. R. (1961b): *Teoria reprodukcji i akumulacji*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. ISBN nemá (česky *Teorie reprodukce a akumulace*. Praha: Svoboda 1965. ISBN nemá).

Lange, O. R. (1962): *Całość i rozwój w świetle cybernetyki*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. ISBN nemá.

Lange, O. R. (1963): *Economic Development, Planning and International Cooperation*. New York: Monthly Review Press. ISBN nemá.

Lange, O. R. (1964a): *Optymalne decyzje: Zasady programowania*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. ISBN nemá.

Lange, O. R. (1964b): *Wstęp do cybernetyki ekonomicznej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. ISBN nemá (česky *Úvod do ekonomické kybernetiky*. Praha: Academia 1968. ISBN nemá).

Lange, O. R. (1965): *Wholes and Parts: A General Theory of Systems Behaviour*. New York: Pergamon Press. ISBN nemá.

Lange, O. R. (1967): The Computer and the Market. In Feinstein, C. H. (ed.) (1967): *Socialism, Capitalism and Economic Growth: Essays Presented to Maurice Dobb*. London: Cambridge University Press. ISBN nemá.

Lange, O. R., Kowalik, T. (ed.) (1994): *Economic Theory and Market Socialism: Selected Essays of Oskar Lange*. Cheltenham: Edward Elgar. ISBN 9781852787073.

Lange, O. R., Taylor, F. M., Lippincott, B. E. (ed.) (1938): *On the Economic Theory of Socialism*. Minnesota: University of Minnesota Press. ISBN nemá.

Doplňující informace a další prameny

Adaman, F., Devine, P. (1996): The Economic Calculation Debate: Lessons for socialists. *Cambridge Journal of Economics*, roč. 20, č. 5, s. 523-537. ISSN 0309-166X.

Afanasjev, V. S. (1989): *Buržoazní ekonomické myšlení 20. století*. Praha: Svoboda. ISBN nemá.

Albert, M., Hahnel, R. E. (1981): *Marxism and Socialist Theory: Socialism in Theory and Practice*. Boston: South End Press. ISBN 9780896080751.

Bardhan, P., Roemer, J. E. (1992): Market Socialism: A Case for Rejuvenation. *Journal of Economic Perspectives*, roč. 6, č. 3, s. 101-116. ISSN 0895-3309.

Barone, E. (1908): Il Ministro della Produzione nello Stato Collettivista. *Giornale degli Economisti*, roč. 37, č. 19, s. 267-293. ISSN nemá (anglicky The Ministry of Production in the Collectivist State. In Hayek, F. A. (ed.) (1935): *Collectivist Economic Planning: Critical Studies on the Possibilities of Socialism*. London: Routledge, s. 245-290. ISBN nemá).

Bergson, A. (1948): Socialist Economics. In Elis, H. S. (ed.) (1948): *A Survey of Contemporary Economics*. Philadelphia: Blakiston, s. 412-448. ISBN nemá.

Bernard, L., Gevorkyan, A., Palley, T., Semmler, W. (2014): Long-Wave Economic Cycles: The Contributions of Kondratieff, Kuznets, Schumpeter, Kalecki, Goodwin, Kaldor,

and Minsky. In Grinin, L., Devezas, T., Korotayev, A. (eds.) (2014): *Kondratieff Waves: Juglar – Kuznets – Kondratieff*. Volgograd: Uchitel Publishing House. ISBN 9785705742820.

Blaug, M. (1991): *Velcí pokeynesovští ekonomové: Úvod do života a díla sta moderních ekonomů. I. A – L*. Praha: Ekonomický ústav ČSAV 1991. ISBN nemá.

Boettke, P. J. (ed.) (2000): *Socialism or the Market: The Socialist Calculation Debate Revisited*. New York: Routledge. ISBN 9780415195867.

Böhm-Bawerk, E. (1896): Zum Abschluß des Marxschen Systems. In Boenigk, O. (ed.) (1896): *Staatswissenschaftliche Arbeiten. Festgaben für Karl Knies zur fünfundsiebzigsten Wiederkehr seines Geburtstages in dankbaren Vehehring*. Berlin: O. Haering, s. 87-205. ISBN nemá.

Brody, R., Crotty, J., Kalecki, M. (1974): Class Conflict, Keynesian Policies, and the Business Cycle. *Monthly Review*, roč. 26, č. 5, s. 1-17. ISSN 0027-0520.

Brus, W. (1961): *Ogólne problemy funkcjonowania gospodarki socjalistycznej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. ISBN nemá (česky *Modely socialistického hospodářství*. Praha: Nakladatelství politické literatury 1964. ISBN nemá).

Brus, W., Laski, K. (1989): *From Marx to the Market: Socialism in Search of an Economic System*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0198233027.

Buckingham, W. S. (1958): *Theoretical Economic Systems: A Comparative Analysis*. New York: Ronald Press. ISBN nemá.

Caplan, B. D. (2004): Is Socialism Really „Impossible“? *Critical Review*, roč. 16, č. 1, s. 33-52. ISSN 2394-5125.

Cockshott, W. P., Cottrell, A. F. (1993): *Towards a New Socialism*. Nottingham: Spokesman. ISBN 0851245455 (česky *Kybersocialismus*. Brno: L. Marek (2006). ISBN 8086263738).

Cockshott, W. P., Cottrell, A. F. (1997): Information and Economics: A Critique of Hayek. *Research in Political Economy*, roč. 16, s. 177–202. ISSN 0161-7230.

Dickinson, H. D. (1933): Price Formation in a Socialist Community. *Economic Journal*, roč. 43, č. 170, s. 237-250. ISSN 0013-0133.

Dickinson, H. D. (1934): The Problems of a Socialist Economy. *Economic Journal*, roč. 44, č. 173, s. 152. ISSN 0013-0133.

Dickinson, H. D. (1938): On the Economic Theory of Socialism. *Economic Journal*, roč. 48, č. 191, s. 531-533. ISSN 0013-0133.

Dickinson, H. D. (1939): *Economics of Socialism*. Oxford: Oxford University Press. ISBN nemá.

Dobb, M. H. (1955): *On Economic Theory and Socialism: Collected Papers*. London: Routledge & Paul. ISBN nemá.

Dobb, M. H. (1960): *An Essay on Economic Growth and Planning*. New York: Monthly Review Press. ISBN nemá.

Dobb, M. H. (1973): *Theories of Value and Distribution since Adam Smith: Ideology and Economic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0521201004 (slovensky *Teória hodnoty a rozdeľovania od Adama Smitha: Ideológia a ekonomická teória*. Bratislava: Pravda 1980. ISBN nemá).

Dolejš, J. (2010): *Levice mezi minulostí a budoucností*. Praha: Svoboda Servis. ISBN 9788086330670.

Durbin, E. F. M. (1934): *Socialist Credit Policy*. London: Victor Gollancz. ISBN nemá.

Durbin, E. F. M. (1940): *The Politics of Democratic Socialism*. London: G. Routledge. ISBN nemá.

Eichner, A. S. (1976a): *The Megacorp and Oligopoly: Micro Foundations of Macro Dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0762306548.

Eichner, A. S. (ed.) (1976b): *A Guide to Post-Keynesian Economics*. London: Macmillan. ISBN 0333280938.

Ekonomická encyklopedie (1984): *I. díl (A – O). 2. přepracované vydání*. Praha: Svoboda. ISBN nemá.

Fazzari, S. M., Mott, T. L. (1987): The Investment Theories of Kalecki and Keynes: An Empirical Study of Firm Data, 1970-1982. *Journal of Post Keynesian Economics*, roč. 9, č. 2, s. 171-187. ISSN 0160-3477.

Feiwel, G. R. (1972): On the Economic Theory of Socialism: Some Reflection on Lange's Contributions. *Kyklos*, roč. 25, č. 3, s. 601-618. ISSN 1467-6435.

Feiwel, G. R. (1975a): Kalecki and Keynes. *De Economist*, roč. 123, č. 2, s. 164-197. ISSN 0013-063X.

Feiwel, G. R. (1975b): *The Intellectual Capital of Michal Kalecki*. Knoxville: University of Tennessee Press. ISBN 087049161X.

Fisher, W. D. (1966): Oskar Ryszard Lange, 1904-1965. *Econometrica*, roč. 34, č. 4, s. 733-738. ISSN 1468-0262.

Fišer, D. (1990): *Pojetí a úloha indikativního plánování v podmínkách tržní ekonomiky*. Praha: Ústřední ústav národohospodářského výzkumu. ISBN 000209228.

Friedman, M. (1946): Lange on Price Flexibility and Employment: A Methodological Criticism. *American Economic Review*, roč. 36, č. 4, s. 613-631. ISSN 0002-8282.

Gočev, P. (2002): *Spor o ekonomickou kalkulaci. Diplomová práce*. Praha: Vysoká škola ekonomická Fakulta statistiky a informatiky. ISBN nemá.

Gočev, P. (2005): Poučení z historie sporu o ekonomickou kalkulaci při analýze modelů socialistického hospodářství. Text pro jednání TAP 15. 3. 2005, s. 1-32. ISBN nemá. <https://adoc.pub/poueni-z-historie-sporu-o-ekonomickou-kalkulaci-pi-analyze-m.html>

Gołębiowski, R. (1974): Michał Kalecki o planowaniu i rozwoju w krajach ekonomicznie słabo rozwiniętych. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, roč. 36, č. 1, s. 115-142. ISSN 0035-9629.

Goodwin, R. M. (1951): The Nonlinear Accelerator and the Persistence of Business Cycles. *Econometrica*, roč. 19, č. 1, s. 1-17. ISSN 1468-0262.

Goodwin, R. M. (1967): A Growth Cycle. In Feinstein, C. H. (ed.) (1967): *Socialism, Capitalism and Economic Growth: Essays Presented to Maurice Dobb*. London: Cambridge University Press. ISBN nemá.

Goodwin, R. M. (1982): *Essays in Economic Dynamics*. London: Macmillan, ISBN 978-0-333-29094-1.

Goodwin, R. M. (1989): *Essays in Nonlinear Economic Dynamics*. Frankfurt am Main and Bern: Peter Lang. ISBN 3820414096.

Goodwin, R. M. (1990): *Chaotic Economic Dynamics*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 9780198283355.

Goodwin, R. M., Punzo, L. F. (1987): *The Dynamics of a Capitalist Economy: A Multisectoral Approach*. Oxford: Westview Press. ISBN 0745601928.

Gossen, H. H. (1854): *Die Entwicklung der Gesetze des menschlichen Verkehrs und der daraus fließenden Regeln für menschliches Handeln*. Braunschweig: Friedrich Vieweg & Sohn. ISBN nemá.

Hahnel, R. E. (2005): *Economic Justice and Democracy: From Competition to Cooperation*. New York: Routledge. ISBN 9780415933452.

Hall, R. L. (1937): *The Economic System in a Socialist State*. London: Macmillan. ISBN nemá.

Halm, G. N. (1951): *Economic Systems: A Comparative Analysis*. New York: Rinehart. ISBN nemá.

Hayek, F. A. (1935): The Nature and History of the Problem. In Hayek, F. A. (ed.) (1935): *Collectivist Economic Planning: Critical Studies on the Possibilities of Socialism*. London: Routledge, s. 1-40. ISBN nemá.

Hayek, F. A. (1944): *The Road to Serfdom*. London: Routledge. ISBN 022620618 (česky např. *Cesta do otroctví*. Brno: Barrister & Principal 2004. ISBN 8086598713).

Hayek, F. A. (1945): The Use of Knowledge in Society. *American Economic Review*, roč. 35, č. 4, s. 519-530. ISSN 0002-8282.

Hayek, F. A. (1948): *Individualism and Economic Order*. London: Routledge, ISBN 0226320936.

Heller, J., Neužil, F. a kol. (2007): *Bojíte se socialismu?* Příbram: Periskop. ISBN 9788087077016.

Heller, J., Neužil, F. a kol. (2011): *Kdopak by se Marxe bál?* Praha: Futura. ISBN 9788086844732.

Hoff, T. J. B. (1949): *Economic Calculation in The Socialist Society*. London: Wiliam Hodge. ISBN nemá.

Holman, R. a kol. (1999): *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha: C. H. Beck. ISBN 8071792381.

Irmanová, E. (1998): *Kádárismus: Vznik a pád jedné iluze*. Praha: Karolinum. ISBN 8071844365.

James, É. (1968): *Dějiny ekonomického myšlení 20. století*. Praha: Academia. ISBN nemá.

Jeffersonová, T., King, J. E. (2011): Michal Kalecki and Critical Realism. *Cambridge Journal of Economics*, roč. 35, č. 5, s. 957-972. ISSN 0309-166X.

Kaldor, N. (1940): A Model of the Trade Cycle. *Economic Journal*, roč. 50, č. 197, s. 78–92. ISSN 0013-0133.

Kaldor, N. (1957): A Model of Economic Growth. *Economic Journal*, roč. 67, č. 268, s. 591-624. ISSN 0013-0133.

Kameníček, J., Kouba, K. (eds.) (1992): *Trh versus plán – půl století sporů: Sborník klasických i novějších statí k jádru sporů o prioritu trhu či centrálního plánu*. Praha: Karolinum. ISBN 8070666560.

Keynes, J. M. (1930a): A Treatise on Money. London: Macmillan. ISBN nemá.

Keynes, J. M (1930b): Economic Possibilities for our Grandchildren. *The Nation and Athenaeum*, 48.2 a 48.3, 11. 10. 1930, s. 36-37 a 18. 10. 1930, s. 96-98. ISSN nemá.

Keynes, J. M. (1936): *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan. ISBN nemá (česky např. *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*. Praha:

Cicero 2020. ISBN 9788027073993 – srov. recenzi in *Politická ekonomie*, 2021, roč. 69, č. 1, s. 135-141. ISSN 0032-3233).

King, J. E. (1996): *An Alternative Macroeconomic Theory: The Kaleckian Model and Post-Keynesian Economics*. Heidelberg: Springer Netherlands. ISBN 9780792396987.

Kirzner, I. M. (1998): *Jak fungují trhy*. Praha: Centrum liberálních studií. ISBN 8090227058.

Klaus, V. (1995): Rakouská škola a její význam pro transformační procesy současného světa. *Politická ekonomie*, roč. 43, č. 2, s. 155-169. ISSN 0032-3233.

Klaus, V. (2015): *Velcí ekonomové jsou mou inspirací*. Praha: Institut Václava Klause. ISBN 9788075420053 (srov. recenzi in *Marathon*, 2016, roč. 20, č. 2, s. 19-28. ISSN 1211-8591).

Koderová, J., Sojka, M., Havel, J. (2008): *Teorie peněz*. Praha: ASPI. ISBN 978-80-7357-359-1.

Kolektiv autorů SSSR a NDR (1986): *Buržoazní a maloburžoazní ekonomické koncepce socialismu (kritické stati)*. Praha: Svoboda. ISBN nemá.

Kornai, J. (1990): *Cesta ke svobodné ekonomice*. Praha: Academia. ISBN 8020002731.

Kornai, J. (2006): Velká transformace střední a východní Evropy: úspěch a zklamání. *Politická ekonomie*, roč. 54, č. 4, s. 435-466. ISSN 0032-3233.

Kowalik, T. (1991): Oskar Lange's Market Socialism. *Dissent*, roč. 38, č. 1, s. 86-95. ISSN 0012-3846.

Krawiec, A., Szydlowski, M. (1999): The Kaldor-Kalecki Business Cycle Model. *Annals of Operations Research*, roč. 89, č. 1, s. 89-100. ISSN 0254-5330.

Kriesler, P. (1987): *Kalecki's Microanalysis: The Development of Kalecki's Analysis of Pricing and Distribution*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9780521331456.

Kýn, O. (1967): Teorie ekonomické dynamiky Michala Kaleckého. In Urban, L. a kol. (1967): *Eseje o teoriích ekonomického růstu*. Praha: Academia, s. 213-246. ISBN nemá.

Lavoie, M. (2014): *Post-Keynesian Economics: New Foundations*. Cheltenham: Edward Elgar. ISBN 9781847204837.

Lavoie, M., Godley, W. (2002): Kaleckian Models of Growth in Acoherent Stock-Flow Monetary Framework: A Kaldorian View. *Journal of Post Keynesian Economics*, roč. 24, č. 2, s. 277-311. ISSN 0160-3477.

Lerner, A. P. (1936): A Note on Socialist Economics. *Review of Economic Studies*, roč. 4, č. 1, s. 72-76. ISSN 0034-6527.

Lerner, A. P. (1938): Theory and Practice in Socialist Economics. *Review of Economic Studies*, roč. 6, č. 1, s. 71-75. ISSN 0034-6527.

Lerner, A. P. (1944): *The Economics of Control: Principles of Welfare Economics*. New York: Macmillan. ISBN nemá.

Lisý, J. a kol. (1996): *Dejiny ekonomických teórií*. Bratislava: Elita. ISBN 8080440050.

Loužek, M. (ed.) (2006): *Šedesát let od smrti Johna Maynarda Keynese. Sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku. ISBN 8086547582.

Milejkovskij, A. G., Osadčaja, I. M. a kol. (1981): *Kritika soudobé buržoazní politické ekonomie*. Praha: Svoboda. ISBN nemá.

Mises, L. E. (1920): Die Wirtschaftsrechnung im sozialistischen Gemeinwesen. *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 47, s. 86-121. ISSN nemá.

Mises, L. E. (1922): *Die Gemeinwirtschaft: Untersuchungen über den Sozialismus*. Jena: Gustav Fischer Verlag. ISBN nemá (anglicky *Socialism: An Economic and Sociological Analysis*. London: Jonathan Cape 1936. ISBN nemá).

Mossé, R. (1937): The Theory of Planned Economy: A Study of Some Recent Works. *International Labour Review*, roč. 36, č. 3, s. 371-393. ISSN 1564-913X.

Napoleoni, C. (1968): *Ekonomické myšlení dvacátého století*. Praha: Academia. ISBN nemá.

Neurath, O. (1925): *Wirtschaftsplan und Naturalrechnung: Von der sozialistischen Lebensordnung und vom kommenden Menschen*. Berlin: Laub'sche Verlagsbuchhandlung. ISBN nemá.

Neužil, F. (2015): O jedné zvláštní a podivné ekonomické teorii L. Bortkiewicze. *Fórum společenských věd Klubu společenských věd*, roč. 2015 (III). ISSN 2336-7679.

Neužil, F. (2018): Zvláštnosti Bortkiewiczovy algebraické metody při řešení „transformačního problému“. *Fórum společenských věd Klubu společenských věd*, roč. 2018 (VI.). ISSN 2336-7679.

Nitzan, J., Bichler, S. (2009): *Capital as Power: A Study of Order and Creorder*. New York: Routledge. ISBN 9780415496803.

Nordhaus, W. D. (1975): The Political Business Cycle. *Review of Economic Studies*, roč. 42, č. 2, s. 169-190. ISSN 0034-6527.

O'Neill, J. (1989): Markets, Socialism, and Information: A Reformulation of a Marxian Objection to the Market. *Social Philosophy and Policy*, roč. 6, č. 2, s. 200-210. ISSN 0265-0525.

Osiatyński, J. (2017): Kalecki – A Pioneer of Modern Macroeconomics. *Economics and Business Review*, roč. 3, č. 3, s. 7-31. ISBN 1580-0466.

Pareto, V. D. F. (1909): *Manuel d'économie politique*. Paris: V. Giard & E. Brière. ISBN nemá.

Patinkin, D. (1956): *Money, Interest and Prices: An Integration of Monetary and Value Theory*. New York: Row, Peterson. ISBN nemá.

Paul, E. F., Miller, J. P., Greenberg, D. (eds.) (1989): *Socialism*. Oxford: Basil Blackwell. ISBN 0631166297.

Perný, L. (2020): *Utopisti: Vizionári sveta budúcnosti. Dejiny utópií a utopizmu*. Martin: Matica slovenská. ISBN 9788081282577 (srov. recenzi in *Alternativy (časopis CSTS)*, prosinec 2020, roč. 4, č. 8, s. 163-186. ISSN nemá. <https://www.kscm.cz/sites/default/files/soubory/alternativy - casopis csts 08 2020.pdf>).

Phillips, L., Rozworski, M. (2019): *Peoples Republic of Walmart: How the World's Biggest Corporations are Laying the Foundation for Socialism*. London: Verso. ISB 9781786635167.

Pigou, A. C. (1937): *Socialism versus Capitalism*. London: Macmillan. ISBN nemá.

Polanyi, K. P. (1944): *The Great Transformation*. New York: Farrar & Rinehart. ISBN nemá (česky *Velká transformace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2003. ISBN 8073250969).

Posner, E. A., Weyl, E. G. (2018): *Radical Markets: Uprooting Capitalism and Democracy for a Just Society*. Princeton: Princeton University Press. ISBN 9780691177502.

Pressman, S. (2005): *Encyklopedie nejvýznamnějších ekonomů*. Brno: Barrister & Principal. ISBN 8086598578.

Průcha, V. a kol. (2009): *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. 2. díl: Období 1945-1992*. Brno: Doplněk. ISBN 9788072392285.

Pryor, F. L. (1973): *Property and Industrial Organization in Communist and Capitalist Nations*. Bloomington: Indiana University Press. ISBN 0253346215.

Quesnay, F. (1958): *Ekonomická tabulka a jiné ekonomické spisy*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury 1958. ISBN nemá.

Ransdorf, M. (1996): *Nové čtení Marxe. Díl I*. Praha: Futura. ISBN 8085523311.

Ransdorf, M. (2012): *Nové čtení Marxe II*. Plzeň: Euroverlag. ISBN 9788071770305.

Richta, R. a kol. (1966): *Civilizace na rozcestí: Společenské a lidské souvislosti vědeckotechnické revoluce*. Praha: Svoboda. ISBN nemá.

Roberts, P. C. (1971): Oskar Lange's Theory of Socialist Planning. *Journal of Political Economy*, roč. 79, č 3, s. 562-577. ISSN 0022-3808.

Robbins, L. Ch. (1934): *The Great Depresssion*. London: Macmillan. ISBN nemá.

Robinsonová, J. V. (1965): Kalecki and Keynes. In Robinsonová, J. V. (1965): *Collected Economic Papers. Volume III*. Oxford: Blackwell, s. 92-99. ISBN nemá.

Robinsonová, J. V., Eatwell, J. (1973): *An Introduction to Modern Economics*. New York: McGraw-Hill. ISBN 9780070840454.

Roemer, J. E. (2019): A Theory of Cooperation in Games with an Application to Market Socialism. *Review of Social Economy*, roč. 77, č. 1, s. 1-28. ISSN 0034-6764.

Rothbard, M. N. (2001): *Ekonomie státních zásahů*. Praha: Megaprint. ISBN 8086389103.

Rumler, M. (1992): *Současný stav obecné ekonomické teorie jako výsledek její vlastní historie*. Praha: Ekonomický ústav ČSAV. ISBN 8070060972.

Rusmich, L. (1988): *Zbožně peněžní vztahy v rozvinutém socialismu*. Praha: Academia. ISBN nemá.

Říkovský, M. (2002): Debata o socialistické kalkulaci a její vliv na vývoj rakouské školy. *Politická ekonomie*, roč. 50, č. 1, s. 61-78. ISSN 0032-3233.

Sadler, Ch. (1977): Pro-Soviet Polish-Americans: Oskar Lange and Russia's Friends in the Polonia, 1941-1945. *Polish Review*, roč. 22, č. 4, s. 25-39. ISSN 0032-2970.

Sadowski, Z. L., Szeworski, A. (eds.) (2004): *Kalecki's Economics Today*. London and New York: Routledge. ISBN 0203504356.

Sachs, I. (2008): *La troisième rive: À la recherche de l'écodéveloppement. Mémoires*. Paris: Bourin. ISBN 9782849410721.

Sawyer, M. C. (1985): *The Economics of Michal Kalecki*. London: Macmillan. ISBN 9780333349366.

Sawyer, M. C. (2000): Kalecki, Michal (1899-1970). In Arestis, P., Sawyer, M. C.: *A Biographical Dictionary of Dissenting Economists*. 2. vydání. Cheltenham: Edward Elgar, s. 352-360. ISBN 1858985609.

Sebastiani, M. (ed.) (1989): *Kalecki's Relevance Today*. London: Palgrave Macmillan. ISBN 9781349103768.

Shalizi, C. (2012): In Soviet Union, Optimization Problem Solves You. *Crooked Timber*, 30. 5. 2012. <https://crookedtimber.org/2012/05/30/in-soviet-union-optimization-problem-solves-you/>.

Shleifer, A. (1998): State versus Private Ownership. *Journal of Economic Perspectives*, roč. 12, č. 42, s. 133-150. ISSN 0895-3309.

Shleifer, A., Vishny, R. W. (1994): The Politics of Market Socialism. *Journal of Economic Perspectives*, roč. 8, č. 2, s. 165-176. ISSN 0895-3309.

Schumpeter, J. A. (1939): *Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. New York and London: McGraw-Hill. ISBN nemá.

Schumpeter, J. A. (1942): *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper. ISBN nemá (česky *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2004. ISBN 8073250446 – srov. recenzi in *Politická ekonomie*, 2005, roč. 53, č. 5, s. 711-716. ISSN 0032-3233).

Sirůček, P. (2015): Polozapomenuté postavy ekonomického myšlení: H. H. Gossen. *Acta Oeconomica Pragensia*, roč. 23, č. 2, s. 68-76. ISSN 0572-3043.

Sirůček, P. (2016a): *Dlouhé K-vlny (historie zkoumání, vývoj, výhledy) a rozpory soudobé globalizace. Díl I. O cyklech a dlouhých vlnách. Díl II. O globalizaci a dlouhých vlnách. 3. aktualizované vydání*. Praha: Fórum společenských věd Klubu společenských věd, roč. 2016 (IV.), s. 1-875. ISSN 2336-7679.

Sirůček, P. (2016b): Polozapomenuté postavy ekonomického myšlení: J. A. Schumpeter. *Acta Oeconomica Pragensia*, 2016, roč. 24, č. 3, s. 78-86. ISSN 0572-3043

Sirůček, P. (2016c): Polozapomenuté postavy ekonomického myšlení: M. I. Tugan-Baranovskij. *Acta Oeconomica Pragensia*, 2016, roč. 24, č. 1, s. 82-90. ISSN 0572-3043.

Sirůček, P. (2016d): Polozapomenuté postavy ekonomického myšlení: M. Kalecki. *Acta Oeconomica Pragensia*, 2016, roč. 24, č. 6, s. 78-85. ISSN 0572-3043.

Sirůček, P. (2016e): Polozapomenuté postavy ekonomického myšlení: N. D. Kondratěv. *Acta Oeconomica Pragensia*, 2016, roč. 24, č. 2, s. 81-88. ISSN 0572-3043.

Sirůček, P. (2017a): M. I. Tugan-Baranovskij – teoretik cyklů, krizí a socialismu. *Alternativy (časopis CSTS)*, prosinec 2017, roč. 1, č. 2, s. 112-143. ISSN nemá. <https://www.kscm.cz/cs/nasi-lide/csts/alternativy-c-2>.

Sirůček, P. (2017b): Polozapomenuté postavy ekonomického myšlení: O. R. Lange. *Acta Oeconomica Pragensia*, 2017, roč. 25, č. 1, s. 79-88. ISSN 0572-3043.

Sirůček, P. (2018a): Neznámý a nedoceněný N. D. Kondratěv. *Alternativy (časopis CSTS)*, červenec 2018, č. 3, s. 147-190. ISSN nemá. https://www.kscm.cz/sites/default/files/soubory/Casopisy/Alternativy/2018/01_Cervenec/alternativy_caso-pis_csts_03_2018.pdf.

Sirůček, P. (2018b): Průvodce literaturou 4.0 (aneb kritické otazníky nad frázemi a mýty 4.0). *Fórum společenských věd Klubu společenských věd*, roč. 2018 (VI.), s. 1-66. ISSN 2336-7679.

Sirůček, P. (2019a): J. V. Robinsonová a R. Luxemburgová – největší ženské osobnosti teoretické ekonomie. *S předmluvou I. Švihlíkové. 2. doplněné vydání*. Praha: Fórum společenských věd Klubu společenských věd, roč. 2019 (VII.), s. 1-387. ISSN 2336-7679.

Sirůček, P. (2019b): R. Richta a civilizace na rozcestí – před půlstoletím vs. dnes. *Fórum společenských věd Klubu společenských věd*, roč. 2019 (VII.), s. 1-52. ISSN 2336-7679.

Sirůček, P. (2019c): Veřejný intelektuál a ekonomický renegát J. K. Galbraith. *Alternativy (časopis CSTS)*, prosinec 2019, roč. 3, č. 6, s. 169-215. ISSN nemá. https://www.kscm.cz/sites/default/files/soubory/alternativy_caso-pis_csts_06_2018_1.pdf.

Sirůček, P. (2020a): Futurologie manželů Tofflerových. *Alternativy (časopis CSTS)*, prosinec 2020, roč. 4, č. 8, s. 103-162. ISSN nemá. https://www.kscm.cz/sites/default/files/soubory/alternativy_casopis_csts_08_2020.pdf.

Sirůček, P. (2020b): Marxistický ekonom a popularizátor Ulrych-Kamenický. *Alternativy (časopis CSTS)*, srpen 2020, roč. 4, č. 7, s. 165-192. ISSN nemá. https://www.kscm.cz/sites/default/files/soubory/alternativy_caso-pis_csts_07_2020.pdf.

Sirůček, P. (2020c): *Revoluce 4.0: Fakta a mýty*. In Heczko, S. a kol. (2020): *Ekonomika a společnost 4.0*. Ostrava: Key Publishing, s. 163-201. ISBN 9788074183386.

Sirůček, P. (2020d): *Utopický vizionář B. Bolzano*. Slaný: Melandrium 2020. ISBN 9788087990247.

Sirůček, P. a kol. (2007): *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie (vývoj-současnost-výhledy)*. Slaný: Melandrium. ISBN 9788086175034.

Sitárová, Z. a kol. (1979): *Ku kritice buržoázných a revizionistických ekonomických teorií: Na pomoc ekonomické propagande a agitácii*. Bratislava: Pravda. ISBN nemá.

Sitárová, Z., Kliment, A. a kol. (1981): *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Svoboda. ISBN nemá.

Sojka, M. (1999): *John Maynard Keynes a současná ekonomie*. Praha: Grada. ISBN 807169827X.

Sojka, M. (2002): *Kdo byl kdo: Světoví a čeští ekonomové*. Praha: Libri. ISBN 8072770551.

Sojka, M. (2010): *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Havlíček Brain Team. ISBN 9788087109212.

Sojka, M. a kol. (2000): *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Karolinum. ISBN 807184991X.

Soto de, J. H. (2012): *Rakouská škola: Tržní řád a podnikatelská tvořivost*. Praha: Dokořán. ISBN 9788073634452.

Soto de, J. H. (2013): *Teorie dynamické efektivnosti*. Praha: Dokořán. ISBN 9788073635725.

Spulber, N. (1962): *The Soviet Economy: Structure, Principles, Problems*. New York: W. W. Norton. ISBN nemá.

Steindl, J. (1945): *Small and Big Business: Economic Problems of the Size of Firms*. Oxford: Blackwell. ISBN nemá.

Steindl, J. (1952): *Maturity and Stagnation in American Capitalism*. Oxford: Blackwell. ISBN nemá.

Steindl, J. (1965): *Random Processes and the Growth of Firms. A Study of the Pareto Law*. London: Charles Griffin. ISBN nemá.

Steindl, J. (1981a): *A Personal Portrait of Michal Kalecki*. *Journal of Post Keynesian Economics*, roč. 3, čís. 4, s. 590-596. ISSN 0160-3477.

Steindl, J. (1981b): Some Comments on the Three Versions of Kalecki's Theory of the Trade Cycle. In Loś, J. et al. (eds) (1981): *Studies in Economic Theory and Practice: Essays in Honour of Edward Lipiński*. Amsterdam: North-Holland. ISBN 044486010X.

Stockhammer, E., Michell, J. (2014): *Pseudo-Goodwin Cycles in a Minsky Model*. Working Papers 1405. Post Keynesian Economics Study Group. ISBN nemá.

Sweezy, P. M. (1949): *Socialism*. New York: McGraw-Hill. ISBN nemá.

Szydłowski, M., Krawiec, A. (2001): The Kaldor–Kalecki Model of Business Cycle as a Two-Dimensional Dynamical System. *Journal of Nonlinear Mathematical Physics*, roč. 8, č. 1, s. 266-271. ISSN 1402-9251.

Šik, O. (1968): *Plán a trh za socialismu*. Praha: Academia. ISBN nemá.

Taylor, F. M. (1929): The Guidance of Production in a Socialist State. *American Economic Review*, roč. 19, č. 1, s. 1-8. ISSN 0002-8282.

Tomeš, Z. a kol. (2008): *Hospodářská politika 1900-2007*. Praha: C. H. Beck. ISBN 9788074000027.

Toms, M., Hájek, M. (1965): *Dva modely růstu*. Praha: Ekonomický ústav ČSAV. ISBN nemá.

Toporowski, J. (2013): *Michał Kalecki: An Intellectual Biography. Volume I: Rendezvous in Cambridge 1899–1939*. London: Palgrave Macmillan. ISBN 9781137315397.

Toporowski, J. (2018a): *Michał Kalecki: An Intellectual Biography. Volume II: By Intellectual Alone 1939–1970*. London: Palgrave Macmillan. ISBN 9783319696638

Toporowski, J. (2018b): *Old Populism and the New Ideas of Michał Kalecki*. *American Affairs*, roč. 2, č. 2, s. 35-50. ISSN 2475-8809.

Toporowski, J., Mamica, Ł. (eds.) (2015): *Michał Kalecki in the 21st Century*. London: Palgrave Macmillan. ISBN 9781137428271.

Urban, L. a kol. (1967): *Eseje o teoriích ekonomického růstu*. Praha: Academia. ISBN nemá.

Vacek, L. (ed.) (2019): *S Ransdorfem o marxismu: Z veřejných vystoupení a přednášek Miloslava Ransdorfa, konaných v letech 2011 až 2014 v Klubu společenských věd*. Praha: Orego. ISBN 9788087528549 (srov. recenzi in *Alternativy (časopis CSTS)*, červenec 2019, č. 5, s. 49-52. ISSN nemá. [https://www.kscm.cz/sites/default/files/soubory/alternativy - casopis csts 05 2018.pdf](https://www.kscm.cz/sites/default/files/soubory/alternativy_casopis_csts_05_2018.pdf)).

Vanek, J. (1973): The Yugoslav Economy Viewed through the Theory of Labor Management. *World Development*, roč. 1, č. 9, s. 39-56. ISSN 0305-750X.

Vanek, J. (2013): *Sjednacená teorie společenských systémů (radikální křesťanská analýza)*. Praha: KSLP – Česká společnost pro zaměstnaneckou participaci. ISBN 9788026033158.

Varoufakis, Y. (2013): *Globální Minotaurus: Amerika, Evropa, krize a budoucnost globální ekonomiky*. Praha: Rybka Publishers. ISBN 9788087067093.

Ward, B. N. (1967): *The Socialist Economy*. Berkeley: University of California Press. ISBN nemá.

Wei, X. (2017): *Ekonomická a politická transformace Číny: Nové rozbor*y. Praha: Filosofia ISBN 9788070074855 (srov. recenzi in *Politická ekonomie*, 2019, roč. 67, č. 1, s. 105-109. ISSN 0032-3233).

Weintraub, S. (1949): *Price Theory*. New York: Pitman. ISBN nemá.

Weintraub, S. (1959): *A General Theory of the Price Level, Output, Income and Distribution*. Philadelphia: Chilton. ISBN nemá.

Wieser, F. (1889): *Der natürliche Werth*. Wien: Hölder. ISBN nemá.

Yunker, J. A. (1992): *Socialism Revised and Modernized: The Case for Pragmatic Market Socialism*. New York: Praeger Publishers. ISBN 9780275941345.

Yunker, J. A. (1995): Post-Lange Market Socialism: An Evaluation of Profit-Oriented Proposals. *Journal of Economic Issues*, roč. 29, č. 3, s. 683-717. ISSN 0021-3624.

Abstrakt

M. Kalecki byl originální polský ekonom, který bývá řazený k neortodoxním marxistům. Zaměřoval se hlavně na problémy makroekonomické dynamiky. Koncipoval dynamickou teorii efektivní poptávky, kterou předběhl známější koncepci J. M. Keynese. Kalecki ovlivnil celou řadu různorodých ekonomů, včetně např. první generace postkeynesovské ekonomie.

O. R. Lange byl polský ekonom, statistik, ekonometr, sociolog, politik a diplomat, řazený k reformním marxistům. Proslul studiemi o plánování a socialistických ekonomikách. Demonstruje a dokazuje možnost existence efektivního socialistického systému. Věnoval se i kapitalistickému hospodářství, např. problematice cyklických výkyvů či nezaměstnanosti.

Abstract

M. Kalecki was the original Polish economist, who is ranked among the unorthodox Marxists. He focused mainly on issues of macroeconomic dynamics. He created the dynamic theory of effective demand, in which he overtook the more familiar concept of J. M. Keynes. Kalecki influenced many diverse economists, including e.g. the first generation of the post-keynesian economics.

O. R. Lange, the Polish economist, statistician, econometrician, sociologist, politician and diplomat, being classified as a reformist Marxists. He became famous with studies on planning and socialist economies. Lange demonstrates and proves the possibility of the existence of effective socialist system. He analyzed also the capitalist economy, e. g. the issue of cyclical fluctuations and unemployment.

Klíčová slova

M. Kalecki – makroekonomická dynamika – teorie efektivní poptávky – teorie cyklu

O. R. Lange – spor o ekonomickou kalkulaci – teorie socialismu – teorie plánování

EKONOMICKÉ OSOBNOSTI Pavel Sirůček – Svěbytní polští ekonomové M. Kalecki a O. R. Lange

Keywords

M. Kalecki – macroeconomic dynamics – theory of effective demand – cycle theory

O. R. Lange – dispute over economic calculation – theory of socialism – planning theory

JEL classifications

D30, D43, E11, E20, E32, P21

B40, B51, C10, P21, P26



O autorovi:

prof. Ing. Pavel Sirůček, Ph.D.

**1965. VŠE v Praze. Studia na ČVUT a UK, absolvent VŠE (Politická ekonomie) a FSV UK (Ekonomie), dále studium politologie na VŠE. Působí na VŠE jako profesor ekonomie. Člen CSTS. Publikace zaměřené na dlouhé K-vlny, globalizaci, dějiny sociálně ekonomického myšlení, politické ideologie, politické analýzy a prognózy. Cykloturista, laický degustátor a glosátor piva.*

Pavel Sirůček

Konec nebo restart globální neoliberalizace?

Sušová-Salminen, V., Švihlíková, I. (eds.): *Pandemie covid-19: Konec neoliberální globalizace?* Praha: OVIA Argument 2020. 124 s. ISBN 978-80-907365-6-6.

Začněme od konce. Je chvályhodné, že sborník existuje a zůstává volně dostupný na stránkách *!Argument*.¹ Tuzemská nemedicínská kovidová literatura je tak zastoupena i heterogenními pohledy zleva (přesněji i zleva), k nimž náleží v neposlední řadě texty pod hlavičkou Institutu české levice.² Náhledy z pravé části politického spektra reprezentují

¹ V rámci politiky nekomerčního sdílení informací a vědomostí je volně ke stažení na <http://casopisargument.cz/wp-content/uploads/2021/01/Pandemie-COVID-final.pdf>, včetně anglické mutace na <http://casopisargument.cz/wp-content/uploads/2021/01/The-covid-19-Pandemic-final.pdf>.

² Dostupné na <https://institutcl.cz/>.

především publikace Institutu Václava Klause.³ Jejich představení – byť pouze telegrafické – však přesahuje rámec recenze. Z tohoto důvodu recenze nepřináší ani porovnání představovaného titulu s kovidovými příspěvky zmíněnými i dalšími.⁴

Publikace *Pandemie covid-19: Konec neoliberální globalizace?* sestává z předmluvy a osmi kapitol od osmi autorů, za kterými nechybí krátké seznamy literatury. Texty jsou odborné, nejedná se však o ryze vědecká pojednání. Spíše o volnější popularizačně osvětové úvahy⁵ a náměty ke kritickému zamyšlení a diskuzím. Vesměs čtivé, zajímavé, čtenářsky přívětivé a uchopitelné i širším okruhem. Poznámkový aparát (v rozsahu 149 poznámek) není umístěn tradičně dole, pod čarou, nýbrž v pravém sloupci každé strany. Ku podivu to přehnaně rušivě ani nepůsobí, leč recenzent si puntičkářské rýpnutí přesto neodpustí – při čtení na monitoru bolestně vadí bílá barva na (snad) fialovém podkladu.

Předmluva (V. Sušová-Salminen, I. Švihlíková) startuje zdůrazněním nikoli nicotných dopadů probíhající pandemie, které nabyly gigantických dimenzí již v době koncipování příspěvků (cca září 2020). „Cílem tohoto sborníku esejí je podívat se na probíhající pandemii z různých úhlů pohledu a dosáhnout tak první, předběžné reflexe současného těžko uchopitelného vývoje, tj. vidět pandemii jako okno do zatím nejisté budoucnosti a jako diagnostický nástroj pro kritiku současného stavu světa. Náš sborník, který se o tuto dvojí reflexi pokouší, obsahuje texty esejí, které se na pandemii dívají z pohledu ekonomie, ekologie, filozofie, sociologie, kulturologie, politologie i historické vědy“ (s. 7 rec. publ.). Uchopení pandemie prizmatem různých disciplín náleží k nejsilnějším stránkám knihy.

³ Klaus, V. & kolektiv IVK: *Karanténa*. Publikace IVK č. 49/2020. Praha: Institut Václava Klause. 72 s. ISBN 978-80-7542-061-9, Klaus, V. & kolektiv IVK: *Ekonomické aspekty koronakrizy*. Publikace IVK č. 51/2020. 103 s. Praha: Institut Václava Klause. 72 s. ISBN 9788075420633, Klaus, V.: *Karanténa 2.0: Svět už není kulatý*. Publikace IVK č. 54/2020. 103 s. Praha: Institut Václava Klause. 119 s. ISBN 9788075420701 a Klaus, V., Weigl, J. (ed.): *Rozum proti kovidové panice*. Publikace IVK č. 55/2021. 103 s. Praha: Institut Václava Klause. 205 s. ISBN 9788075420725. Připomenout je možné i materiály Klaus, V., Weigl, J.: COVID-19: Pouhá nemoc nebo instrument k přeměně společnosti? *Newsletterplus* říjen 2020. Praha: Institut Václava Klause. 22 s. ISSN nemá, resp. Klaus, V. & kolektiv IVK: Znovu o covidové hysterii: Kde jsme teď? *Newsletterplus* duben 2021. Praha: Institut Václava Klause. 37 s. ISSN nemá. Opomenut by neměl zůstat ani titul Klaus, V. & kolektiv IVK: *Sebedestrukce Západu*. Publikace IVK č. 52/2020. Praha: Institut Václava Klause. 135 s. ISBN 9788075420664.

⁴ K podnětným náleží materiál Šulc, J.: Úvahy o sociálně ekonomických dopadech covidu-19 v kontextu českých národních zájmů. *Fórum sociální politiky*, 2020, roč. 14, č. 6, s. 35-38. ISSN 1802-5854. Dále monotématické číslo *Sociálně politické dopady koronavirové pandemie*. *Fórum sociální politiky*, 2020, roč. 14, č. 5. ISSN 1802-5854. Dopadům pandemie je částečně věnováno také monotématické číslo *Sociálně politické dopady 4. průmyslové revoluce*. *Fórum sociální politiky*, 2020, roč. 14, č. 4. ISSN 1802-5854.

⁵ Což není kritika, nýbrž konstatování. Dobrý popularizační text bývá často mnohem přínosnější nežli tzv. vědecké články (přesně naplňující náležitosti stanovené RIVem), které přitom nečtou ani maminky autorů.

Autorky připomínají čtyři dekády ve znamení neoliberální globalizace,⁶ jejíž „přísliby zněly poněkud jinak než její realita“ (s. 8 rec. publ.). Za její první všeobecně viditelné narušení považují finanční krizi v roce 2008, „která ukázala jednak na strukturální problémy tohoto modelu (financionalizace a její rizika) a jednak na neudržitelné způsoby jejího politického řešení, které v podstatě vedlo k socializaci soukromých ztrát, po nichž ale následovala vlna politiky škrťů“ (dtto). „Od roku 2008 tak neoliberální model globalizace začal zahnívat, což se začalo projevovat velmi silně v politické sféře“ (tamtéž). Za vrchol zmíněného procesu autorky označují zvolení D. J. Trumpa do čela USA roku 2016. Jeho hodnocení mohou být různá, ovšem nelze přehlížet, že byl po dlouhé době americkým prezidentem, který nezačal válku. Což je navýsost aktuální ve světle nebezpečné eskalace napětí po nástupu J. R. Bidena. Za Trumpa byl svět přehlednější i bezpečnější.

Za typické je pro dnešní společnosti označena „krize veřejného. Je to naprosto logický důsledek (a ostatně i cíl) neoliberalismu...“⁷ Heslem neoliberálů je soukromé vlastnictví a malý stát – ve skutečnosti je to stát, který vládne ve prospěch malé skupinky bohatých a korporací a který si nepřekvapivě udržuje silnou policejní kapacitu“ (s. 8-9 rec. publ.). „Neoliberalizace se dnes dotýká všech aspektů společenského života, včetně našeho soukromí. Tržní vztahy pronikly i do oblastí, jako je kultura, vzdělávací proces a samozřejmě i zdravotnictví...“ (s. 9 rec. publ.). S důrazem na jeden z hlavních projevů neoliberální globalizace v podobě přesunutí výrobních kapacit do Asie, především do Číny. Což mělo znesnadnit západní boj s pandemií, zejména v jejím počátečním stádiu.⁸

Pandemie vypukla tváří v tvář neoliberálnímu individualismu. Účinný boj s nemocí přitom má vyžadovat kolektivní kroky. „Platí to na úrovni státu (podpora, koordinace, organizace) i na úrovni jednotlivců (omezení se v oblasti spotřeby, volného času apod.)“ (s. 10

⁶ „Hlavním jejím motorem se staly tržní vztahy, technologie a technologická změna, asymetrická vzájemná závislost a další propojování. Dopravnými procesy byly mezi jinými integrace, dramatická kulturní změna, oslabování národních států v mezinárodních vztazích, financionalizace..., deindustrializace jako přesun průmyslových kapacit z centra na periferie, nárůst sociálních nerovností v globálním i národním kontextu a zhoršující se ekologická krize, kterou ale nelze dobře pochopit bez jejích sociálních vazeb“ (s. 7-8 rec. publ.).

⁷ „..., který stojí na adoraci jednotlivce a který se pokouší o to organizovat společenské vztahy prostřednictvím vztahů tržních, prostřednictvím nabídky a poptávky, deregulace a celkové ekonomizace, privatizace a komercializace“ (s. 8-9 rec. publ.).

⁸ „V Asii se... vyrábí a do Evropy a dalších zemí... dováží velký díl zdravotnického materiálu i základních farmaceutik. Západní vlády tak stály v okamžiku vznikající krize před tvrdou realitou – neměly kontrolu nad řadou nástrojů k boji proti nemoci. Globalizace ukázala svoji odvrácenou stranu v jednom z nejslabších míst“ (s. 10 rec. publ.).

rec. publ.). „*Na druhé straně je to neoliberální požadavek, který volá po „návratu k normálu“ i za cenu obětí a po primátu ekonomiky nad vším ostatním*“ (tamtéž).⁹

Návrat k normálu však nepožadují jen neoliberálové a ti, kdož jsou neoliberalismem odcizeni (což jsme koneckonců všichni, včetně autorek samotných). Volání po „*návratu k normálu*“ může být i projevem uchování si zdravého rozumu a nepodléhání hysterii a manipulaci. Autoři IVK (Institutu Václava Klause) poukazují na to, že poprvé v historii se vedení země (nejenom tuzemské, nýbrž v prapodivné globální jednotě) nesnaží obyvatelstvo uklidňovat a bránit panice. Naopak strach a panika jsou zcela záměrně a aktivně vytvářeny a neustále rozdmýchávány a přiživovány. Předkládaná oficiální modelování i mediální prezentace pandemie přehlídkou manipulace totiž opravdu jsou.¹⁰ Jak přesvědčivě argumentuje, a německými příklady dokladuje, níže představovaný příspěvek P. Schnura.

Minimálně nepřesné je podprahové (vlastně i nadprahové) podsouvání, že každý, kdo se kritičtěji zamýšlí nad tvrdými lockdowny, má být cynickým stoupencem „*zvrhlého „tradeoffu“ mezi úmrtností a stavem ekonomiky*“ (s. 11 rec. publ.).¹¹ Na místě je závěr, že „*Západ, který má tendenci mustrovat ostatní země ohledně nadřazenosti svých hodnot, projevil plně své současné neoliberálně asociální kořeny*“ (dtto). Což není žádná novinka – to je

⁹ Jednalo se „v podstatě o dvojí reakci: na jednu stranu v proslovecích a apelech neoliberálních ekonomů a na druhé straně obyčejných, neoliberalismem odcizených občanů, kteří se (nikoliv neoprávněně) bojí o svoje živobytí. Neoliberální ekonomové bojují spíše o přežití doktríny, kterou koronavirus zásadně zpochybnil, a to hned několikanásobně. V obou případech se jednalo o projevy tržního darwinismu, který se nebál například tvrzení, že smrt už tak nemocných seniorů je adekvátní daní za fungující ekonomiku“ (s. 10 rec. publ.).

¹⁰ Autor recenze tyto řádky píše s plným vědomím tragédií, kterých přibýlo. V březnu se zúčastnil pohřbu kolegy a dlouholetého kamaráda – člena pátečníků prof. MH, který covid nezvládl. Čest jeho památce!

¹¹ L. Jakl se ptá: „Zrušíme už navždy ty ze svých zvyklostí, které zvyšovaly frekvenci sociálních kontaktů? Ty, které z nás dělaly to, čím jsme? Přestaneme volně cestovat, navštěvovat se, pořádat hromadné akce, svobodně podnikat, shromažďovat se, chodit do škol? Podávat si ruce, líbat se a objímat při uvítání a loučení? Už navždy? Budeme už navždy škrtnout své hospodářství a společenský život? V naivní představě, že tím vším navěky nakažlivé nemoci z našeho světa zmizí? Zamáváme starému světu a zavedeme nový, aseptický, omyvatelný, bezkontaktní, skafandrový? Zavřeme se navěky do svých ulit? Zbytečně, protože tím jen oslabíme svou imunitu a nemoc si nás stejně najde? Nebo půjdeme cestou zlepšování zdravotní péče a posilování imunity, přičemž extrémní zásahy do společnosti ponecháme na extrémní případy epidemií s parametry morových ran? A dál budeme normálně žít? V reálném světě s reálnými riziky? Rozhoduje se právě teď“ (Jakl, L.: Přichází éra epidemií. Obrátíme svět naruby? In Klaus, V. & kolektiv IVK: Znovu o covidové hysterii: Kde jsme teď? Newsletterplus duben 2021. Praha: Institut Václava Klause, s. 52-56, cit. s. 56. ISSN nemá).

prostě kapitalismus. Není vůbec překvapivé, že při jalových lamentacích nad profity soukromých firem z vakcín etc. nezaznívá, že řešením by bylo zestátnění. V zájmu národním i globálním. Zespolečnění je totiž proti logice liberalismu, resp. kapitalismu.

Nikterak překvapivé není ani narušení solidarity, ba dokonce přímo její paralýza jakožto „*nosníku společnosti i nedůvěra ve stát, jeho instituce a samozřejmě i v demokratické reprezentativní instituce (strany, parlament, volby)*“ (s. 11 rec. publ.), které zvládání epidemie komplikují. V souvislostech s likvidací státu sociálního¹² i socialistického, jak je zmíněno. Zvládání kovidu (v tzv. liberálních demokraciích) má komplikovat i „*evidentní hodnotová krize vyvolaná neoliberalismem, která dnes dostává ve veřejném prostoru také stále patrnější rysy desublimace, psychologického procesu, při kterém se dává volný průchod negativním emocím či jinak společensky neakceptovatelným impulsům*“ (tamtéž). „*Proto také od některých lidí bez ostychu ve veřejném prostoru slyšíme, že smrt pár tisíců důchodců pro ně není takový problém...*“ (s. 12 rec. publ.).

V obecné poloze souhlasit lze, nicméně autor recenze ostře odmítá kavárenská falešná moralizování na téma, že údajně postrádáme úctu k zesnulým.¹³ Je opravdu cynickým vrahem svých bližních každý, kdo ke třem R přidává R nejdůležitější – totiž zdravý rozum? Tedy normální člověk, odmítající trvale žít izolován v krytu, balit se do potravinářské folie, neustále sledovat PESa či vývoj incidence a modlit se přitom vroucně k rouškám a respirátorům podle zákonů apokalyptických Svědků kovidových?

Akceptovat lze závěr, že míra důvěry ve společnost, resp. stávající stát – důležitá pro zvládnutí koronakrize¹⁴ – není vysoká. Ovšem není divu. Proč by měla být? K všeobecné nedůvěře přispívá chaotičnost a alibismus politiků, kteří moc fakticky předali do rukou nikomu neodpovědných tzv. expertů. Nezřídka ambiciózních tluchubů, kteří vycítili příležitost podpořit své upozaděné kariéry.¹⁵ Vedle zarážející nejednotnosti bezostyšně mani-

¹² Roli hrají i další dimenze liberální demontáže funkčního státu, kdy např. policie na současném Západě se obává chránit veřejnost proto, aby nebyla pokrokařskými aktivisty a médií lynčována za údajný rasismus.

¹³ Vyděračsko-moralistní demagogie manipulativně zneužívá emoce a humanistické tradice. Liberální média s oblibou kladou otázku, co jsou švejkovští Češi za národ, když např. jezdí do přírody v době, kdy umírají lidé... (Jak kádroval cizinec, u nás tzv. „*pracující*“). S rodinou a kumpány – čímž se ještě chlubil – si přijel zalyžovat na české hory. Naštvalo jej, že tam nebyli úplně sami. Začal tedy fotit, udávat, moralizovat).

¹⁴ Srov. Fukuyama, F.: The Pandemic and Political Order: It Takes the State. *Foreign Affairs*, 2020, roč. 99, č. 4, s. 26-32 ISSN 0015-7120.

¹⁵ Proč by měl normální člověk věřit katastrofickým zoufalcům, zaklínajícím se pomocí světu, kteří přitom nedokáží poradit ani sami sobě? A tak z dubajského hotelu nařizují tvrdší a tvrdší uzávěry? Čemu

pulují s daty, apokalypticky straší a citově vydírají, přičemž sami ignorují vlastní doporučení. Jejich nedůvěryhodnost a neschopnost, včetně sebemenší sebereflexe, doba kovidová zřetelně prokázala. Čímž neztrácí kredit pouze tzv. odborníci, nýbrž i vzdělání jako takové a v neposlední řadě skutečné autority, které by společnost sjednocovaly.

Pasáž *Negativní krize, nebo příležitost?* vcelku výstižně avizuje obsažené příspěvky. S dovětkem, že se nejedná – a ani jednat nemůže – o systematický výklad dopadů, nýbrž o zachycení některých momentů a souvislostí.¹⁶ Vše je přitom zářámované otázkou, zda pandemie je dalším pokračováním „negativní krize, tj. krize, která nebude využita pro tak potřebnou reformu (či chcete-li revoluci)“ (s. 12 rec. publ.). Anebo dává šanci na změny – tedy, „že pandemie přispěje k obnově, jejíž nedílnou součástí musí být odmítnutí neoliberálního dogmatu, který bez přehánění (a nejen v časech korony) zabíjí. Dějiny jsou totiž k civilizacím nemilosrdné: neschopnost učit se z chyb a krizí neodpouští“ (tamtéž).

Dodat v obecnějším kontextu lze: 1) V dnešní přelomové době nejde jen o kosmetické úpravy neoliberálního (ekonomického) dogmatu, nýbrž o záchranu naší civilizace před zvrácenostmi pokrokařského (hyper)liberalismu. K čemuž je nutný tlak internacionály normálnosti, normálních lidí bez ohledu na orientaci levicovou nebo pravicovou.¹⁷

2) Očekávání těch, co optimisticky (spíše naivně) doufají, že koronakrize bude využita jako varování, jako možnost zpomalení v chaotickém „turbo kapitalismu“, se nenaplnují. Doba kovidová společnost nesjednotila, nýbrž naopak ještě více polarizovala a ještě nebezpečněji fragmentovala. Nenaplnují se tak očekávání, že rizika současné doby společnost semknou, přičemž si lidé uvědomí nutnost spojení sil při obraně své země.

K tezi ad 1): Další recenzí měl být představen sborník Drulák, P., Keller, J., Stropnický, M., Švihlíková, I. a kol.: *Budoucnost levice bez liberalismu*. Praha: Masarykova demokratická akademie 2021. 136 s. ISBN 9788087348918. Recenze sepsána byla, ale k publiko-

prospělo vyvolávání děsu, paniky a stresu líčením mrazáků na mrtvoly v ulicích? Byla temná proroctví Micíkovi happeningem? Proč velká část (nejen) matematické obce považuje Sníh za šarlatány? A záhadný Meses (Mezioborová skupina pro epidemické situace)?

¹⁶ P. Schnur dodává, že důvodem k tomu, že text nezachycuje vše „je nejen šířka i hloubka problematiky, ale i skutečnost, že se její nemalé části v tomto okamžiku nacházejí v oblasti spekulace“ (s. 66 rec. publ.).

¹⁷ Formulováno s plným vědomím problémů označování levice a pravice. Autor recenze rozlišování na pravici a levici za překonané, ani vyprázdněné, nepovažuje. A to ani ve světle dominantních konfrontací po linii liberalismus versus konzervatismus. Je však modifikované, rozplizlé, a hlavně cíleně zatemňované. Srov. text *Spojme síly na záchranu světa normálních lidí*. Lípa, 2019, ročník 24, č. 3, s. 98. ISSN 1210-7476.

vání nenabídnu. Proč? Kniha jako celek je zklamáním. Nenaplnuje naděje, že budou formulovány argumenty, proč levice bez liberalismu. Jak láká zavádějící název.¹⁸ Mnohé z textů vypráví o tom, která se levice bez liberalismu neobešla ani neobejde. Když se objeví cudné špitnutí o konzervativní levici či dokonce socialismu, je k uzoufání absence vlastnické podmíněnosti a ekonomické dimenze.¹⁹ Což platí i o (ne)vymezení spravedlivé společnosti ve společném manifestu. S něčím souhlasit lze (včetně podpory poctivé práce,²⁰ návratu k obhajobě zájmů normální většiny a kritiky „nadlidských“ práv menšin, obnovy role národních států,²¹ anebo střízlivého pohledu na integraci), jinde však příznivci konzervativní národní levice dramaticky stoupá tlak i adrenalin.²²

Klíčový problém sborníku *Budoucnost levice bez liberalismu* tkví v tom, že mnozí z autorů jsou liberálové a jejich příspěvky více či méně zjevnou apologetikou liberalismu. Korektně, salonfähig, tudíž neškodně, si rýpnout do (neo)liberalismu se dnes v kavárnách²³ nové tzv. levice stalo „cool“. Korektní liberální kritika (neo)liberalismu (a kapitalismu) v mezích liberálního zákona.²⁴ Kritická slova přitom neplatí o všech jménech a příspěvcích. Uvádět je zde autor recenze však nebude, neboť jim nechce udělit pověstný „polibek smrti“. Kouzlem nechtěného je ale možné na sborník vztáhnout níže specifikované varování P. Schnura. Restart postkovidového světa 4.0 mají provádět titíž, kteří „mají nyníšší

¹⁸ Vzhledem k obsahu (včetně nedotažeností, mlhavosti, ale hlavně zamlžování) by název měl minimálně obsahovat otazník – tedy *Budoucnost levice bez liberalismu?* Pokud měl sborník „ukázat životaschopnost autentické levice i její vnitřní pluralitu“ (s. 9 odkaz. publ.), druhé prokázal. O prvním lze vážně pochybovat.

¹⁹ Kam se poděla Marxova metoda pojetí vývoje jako přírodně historického procesu i aplikace Marxova pojetí určující role společenské základny (tvořené postavením lidí ve výrobních vztazích) vůči nadstavbě (politické, ideové, morální)? Opravdu na základně již nezáleží a vlastnictví má být marginalizováno?

²⁰ Skutečná levice musí probudit nadšení z práce i z budování sociálně spravedlivější budoucnosti. Obnovit víru, že se vyplatí poctivě a tvrdě pracovat a být v něčem užitečným dobrý – srov. Levici chybí kompas i kotva: Tady je – normálními lidmi a práci čest! *Marathon*, 2019, roč. 23, č. 1, s. 3-24. ISSN 1211-8591.

²¹ „... Liberální levici uniká, že její exces kulturní deregulace nepřivodí ráj, ale rozbíjí základy samotného možnosti soužití ... je třeba rehabilitovat pojmy jako národ, stát a hranice ... Ač se státy jeví bezmocné tváří v tvář bankám a korporacím, opak je pravdou. Řadu nástrojů, které mají, ale nevyužívají ...“ (Drulák, P., Keller, J.: Proč konzervativní socialismus. *Právo*, 14. 5. 2020, s. 7. ISSN 1211-2119). Srov. též Klaus, V.: Konečně téma k diskusi. *Právo*, 21. 5. 2020, s. 7. ISSN 1211-2119.

²² Vrcholem je V. Havel coby údajně levicový myslitel a guru, který chtěl zavádět ten správný socialismus.

²³ Sborník *Budoucnost levice bez liberalismu* propaguje *Respekt* (2021, č. 14, s. 63. ISSN 0862-6545), profilující se jako „liberální médium“ a výkladní skříň korektního pokrokářství.

²⁴ In Keller, J.: *Hybridní politika*. Praha: Nakladatelství Ivana Davida 2021. 160 s. ISBN 9788090773219 je kritizován progresivistický hybrid, společně vytvářený neoliberály a tzv. neomarxisty. Oběma vyhovuje expanze individuálních a menšinových práv, oslabování demokratických orgánů státu či globalizace. Srov. Michéa, J. C.: *Tajnosti levice: Od ideálu osvícenství k triumfu neomezeného kapitalismu*. Brno: Masarykova demokratická akademie 2019. 128 s. ISBN 9788087348635. Michéa kulturnímu liberalismu vyčítá, že ve jménu „náboženství progresivismu“ odvedl levici od boje s kapitalismem. Spojenectví kulturního a tržního liberalismu Michéa považuje za hlavní překážku bránící dosažení spravedlivější společnosti.

globální průšvih na svědomí ...“ (s. 82 rec. publ.). Obrození levice mají provádět liberálové,²⁵ kteří levici (ne)korektně zdevastovali a dovlekli tam, kde právě je.

K tezi ad 2): Kovidovou globální paniku lze interpretovat jako kolaps neoliberální globalizace v přímém přenosu, ovšem globalismus zničil odolnost ekonomik (a celých společností) již před pandemií. Novým „normálem“ podle liberálních hyperglobalistů se má stát Velký reset²⁶ – nový kabát staré globalistické agendy podle pokrokářsky korektních notiček. Velký reset k brutální dystopii otroků v rouškách, řízených algoritmy Google. Nástroji přestavby světa se stává kovidismus a zelená lež. Pandemie má umožnit protlačení zelené agendy (coby dovršení zelené etapy bubliny 4.0, která se nacházela těsně před splasknutím), kulturní revoluce, základního nepodmíněného příjmu i likvidace hotovosti.²⁷ Také zlomení odporu proti povinným kvótám migrantů, pod vznešenými hesly jako solidarita bez výjimky nebo strategické plánování migrace. V novém digitalizovaném světovém řádu má práci člověka převzít robot. Pod vějičkami sdílení má zaniknout osobní vlastnictví (samozřejmě nikoli pro elity). Mají být citelně omezena práva, soukromí i svoboda pohybu. Ovládat lidi má – vedle permanentní kontroly a každodenní povinné dávky děsu v podobě strašení nemocemi,²⁸ počasím, Ruskem, Čínou – i hrozba zablokování elektronicky vypláceného základního příjmu.²⁹

²⁵ In Deneen, J. P.: *Proč selhal liberalismus*. Praha: Academia 2019. 180 s. ISBN 9788020030504 je připomínána tendence liberálů přehlížet, že liberalismus je pouze jednou z ideologií a nikoli konečným vyústěním politického vývoje. In Geiselberger, H. (ed.): *Velký regres: Mezinárodní rozprava o duchovní situaci dneška*. Praha: Rybka Publishers 2017. 312 s. ISBN 9788087950340 pokrokářští liberálové nařikají nad světem, který má vstupovat do období temna. Trump, brexit... Regresem míní odklon od tzv. liberální demokracie a šílení korektního pokrokářství. Pro někoho velký regres, pro normální většinu velká naděje.

²⁶ Srov. Schwab, K., Malleret, T.: *Covid-19: The Great Reset*. Zürich: ISBN Agentur Schweiz 2020. 280 s. ISBN 9782940631124.

²⁷ Zrušením hotovosti získá centrální banka a stát absolutní kontrolu nad penězi každého. Pod fanglemi pokroku a údajných samých přínosů. S (pseudo)argumenty o boji proti daňovým únikům, černým penězům, terorismu, ale i nemocem. Hotovost bude ostrakizována jako příčina nekončících pandemií. Lidem bude vtoukáno do hlavy, že hotovostí platí pouze teroristé a nepřizpůsobiví. Vše bude zarámováno slogany o automatické prospěšnosti digitalizace. Včetně projektu CBDC (Central Bank Digital Currencies).

²⁸ Srov. Attali, J.: *La pandémie, et après?* 31. 3. 2021. <https://www.attali.com/coronavirus-2/la-pandemie-et-apres/>. Dystopický pokrokář Attali předvídá (a propaguje) trvalost pandemií a očkovacích kampaní po následující dekádu. Straší globálním oteplováním, celosvětovým suchem, invazemi hmyzu či vymíráním druhů a tímto způsobenými politickými nepokoji. Válka s kovidem se má stát návodem pro války další. T. Sedláček na to jde optimističtěji a zdravotnictví označuje za budoucí motor evropské integrace i celého světa. Volá po nezávislosti zdravotnictví (včetně monitorovacího systému) na politice, národních státech a výsledcích voleb. Což halí do ušlechtilé znějící frází o starostlivosti o „zdraví nás všech...“. Srov. Sedláček, T.: Zdravotnictví jako budoucí motor světa. *Hospodářské noviny*, 14.- 16. 5. 2021, s. 16. ISSN 0862-9587.

²⁹ Se základním nepodmíněným příjmem operuje – níže specifikovaný – projekt Velkého resetu (WEF) a inkluzivního kapitalismu (Vatikán). Má být zavedený jako jediná platba a předpokládáno je spojení s tzv. sociálním skóre, tudíž nepůjde o příjem nepodmíněný. Kombinován má být faktor existenční s faktorem strachu. Tomu, kdo nebude bezvýhradně konat, co „globalčici“ požadují, nebude základní příjem vyplácen.

Je rozumné tato sílící varování bez přemýšlení odmítat coby konspirační folklor, s pokazy na to, že neobvyklá doba kovidová má vytvářet ideální podhoubí k šíření rituálních pověr, fám, hoaxů, fake news (k čemuž má přispívat internet a sociální sítě)?³⁰ Ke spikleckým teoriím a legendám mají náležet i projekty nového světového řádu.

Dochází k rozkladu a destrukci západní civilizace proto, že svět (přesněji lidé) zešlel, anebo se jedná o plán s kořeny v 60. letech 20. století? Platí snad obojí? Dospívá „*pochod institucemi*“ do zkázonosného dějinného finále? Přitom lze na současnost aplikovat teorii všeobecné krize kapitalismu a jejího prohlubování, resp. její další etapy. Včetně zahnívání i parazitismu. Ovšem iluze tzv. antikapitalistických intelektuálů o tom, že pandemie má být „*ránou z milosti*“ kapitalismu, snění o automatické kvalitativní obrodě systému díky krizi vyvolané kovidem zůstávají (ne)důvěryhodná stejně jako kaviárový antikapitalismus jejich šířitelů. Digitální feudalismus přitom není žádným socialismem. Nicméně jisté pozitivum na době kovidové přesto nalézt lze. Ukázala nezastupitelnost národních států i to, jakou mají sílu regulovat své ekonomiky. Pouze tuto nevyužívaly.

Zpět k recenzované publikaci. Představme blíže jednotlivé příspěvky sborníku. V eseji³¹ *Kompozitní krize minulosti a úděl dneška* geolog V. Cílek „*chápe pandemii nového koronaviru jako kompozitní krizi, která se vyznačuje souběhem řady krizí najednou... prezentuje současnou pandemii jako jedno z dějství v mnohem širším procesu změn a krizí, včetně... klimatických*“ (s. 12 rec. publ.). Cílek upřesňuje: „*Pod pojmem kompozitní krize budeme... rozumět krizi sestávající z několika příčinných proudů, které však spolu nemusí souviset, podobně jako provaz může být upleten z různých materiálů. Typicky se může např. jednat o souběh vleklé ekonomické krize a sopečného výbuchu, který na dva nebo tři roky*

³⁰ Nad „*překvapivou svůdností konspiračních představ*“ a „*ideologizací tohoto výjimečného stavu*“ se salonně pohoršuje J. Příbáň v textu *V chaosu je řád. Rok s covidem. Právo, příloha Salon*, 29. 4. 2021, s. 16-17. ISSN 1211-2119. Neopomíjí údajně „*obdivuhodně rychlý vývoj vakcíny*“ ani údajné přednosti tzv. liberálních demokracií. Tyto koronakrizi sice nezvládly, leč v tomto chaosu má být řád. Jejich přednost „*nespočívá v účinnosti jejich rozhodování, ale ve schopnosti učit se v procesu hledání optimálních řešení*“ (tamtéž, s. 16). Nechybí ani plivance na Trumpa (po nástupu Bidena se vše mělo zázračně zlepšit), Rusko (Sputnik) a Čínu, jejichž autoritářští vůdci jsou označeni za „*covidioty*“, mající na svědomí mnoho obětí. A tak jim prý „*nezbývá než vymyslet nějaký konflikt nebo válku, aby se jimi vzedmuté vášně národní hrdosti nevylyly z ideologických břehů a neobrátily proti nim*“ (dtto). Příbáň se ovšem bezděčně sám odkopává, když poukazuje na „*vlastní pravidla a racionalitu farmaceutické výroby...*“, které prý Rusko ani Čína nechápu.

³¹ S hojnými citacemi, které podle Cílka nejsou „*samoúčelné, jen se v této fázi informačního věku vracím ke starým zásadám, podle kterých je k posouzení situace nutná moudrost založená na zkušenosti předcházejících věků*“ (poznámka 27, s. 25 rec. publ.).

znehodnotí část úrody... V dějinách občas dochází k jevu, který antičtí autoři... nazývají celkovou změnou poměrů, obdobím, kde se mění samotný základ světa, a proto se dřív nebo později v různé míře mění i různé aspekty společnosti“ (s. 15 rec. publ.).

Koronakrizi lze přitom vnímat „jen jako určité dějství v mnohem širším a rozmanitějším proudu změn“ (s. 15 rec. publ.). Kdy přes zahlcení kovidovou agendou, „přes tento mediální závoj neustále probleskují dvě další krizová témata – ekonomika a klima“ (s. 16 rec. publ.). Cílek tudíž úvod příspěvku pojmenovává příznačně – „synchronita čertů, kteří chodí ve skupině“ (dtto). Text zmiňuje širokou paletu hypotéz o pádu starého Říma.³² Připomenut je klasický model civilizační krize. Předpokládá, že v úrodných dekadách roste populace, ale také zemědělské přebytky umožní vznik institucí a složitě organizované společnosti. Během klimatické změny (chladné a vlhké roky, kdy shnije obilí) již půda není schopná všechny uživit. „Dochází k válkám, hladomorům a epidemiím a celá společnost přechází do nějakého víc lokálního a jednoduššího modu“ (s. 19 rec. publ.). „Římská říše dosáhla svého největšího rozmachu během tzv. římského klimatického optima a začala upadat v dobę, kdy se klima zvlhčovalo a ochlazovalo“ (tamtéž).

Různé oblasti a regiony ovšem mohou reagovat rozdílně. Upozornit je nutné taktéž na společenskou „psychologickou a sociální dynamiku, která se projevuje např. v sekulárních cyklech“ (s. 19 rec. publ.).³³ Řím byl v neposlední řadě citelně oslabován opakovanými úderý moru. V těchto souvislostech lze připomenout, že za koronakrizi narůstá společenská poptávka po naději, po harmonii a kráse, po míru v duši a také po víře v lepší budoucnost i spravedlivější a méně chaotický svět. Něco jiného je totiž rozmařile a znuděně snít o dystopiích a dekadenci, anebo v nich přímo žít. V analogii s rozvojem kultury, umění, ale i vědy právě po morových epidemiích středověku.³⁴

³² S odkazy na Harperová, K.: *Fate of Rome. Climate: Disease and the End of an Empire*. Princeton: Princeton University Press 2017. 440 s. ISBN 9780691166834 nebo na klasické dílo E. Gibbona (česky např. *Úpadek a pád římské říše*. Praha: Odeon 1983. 408 s. ISBN nemá). Srov. Bárta, M.: Vzestup a pád říše římské. In *Vzestupy a pády vyspělých civilizací. Reflex Specíál*, 1/2021, s. 30-45. ISSN 0862-6634.

³³ Srov. <https://voda235.webnode.cz/rndr-vaclav-cilek-csc2/> s odkazem na Turčinovy cykly, predikující neklid v roce 2020. Vrcholy násilí v USA měly přicházet po 50 letech (1870, 1920, 1970). Srov. Turchin, P., Nefedov, S. A.: *Secular Cycles*. Princeton: Princeton University Press 2009. 360 s. ISBN 9780691136967. Turčinova-Korotajevova rovnice pak zobrazuje závislost populační dynamiky a intenzity vnitrostátního válčení – srov. Turchin, P.: A Theory for Formation of Large Empires. *Journal of Global History*, 2009, roč. 4, č. 2, s. 191-217. ISSN 1740-0228 a Turchin, P., Korotajev, A. V.: Population Dynamics and Internal Warfare: A Reconsideration. *Social Evolution and History*, 2006, roč. 5, č. 2, s. 112-147. ISSN 1681-4363.

³⁴ Srov. Cílek, V.: Mor jako inovace. *Týdeník ECHO Specíál/Best of 2020*, prosinec 2020, s. 58-62. ISSN 2336-4971.

Závěrem Cílek v šesti – poněkud ale nesourodých a obtížněji uchopitelných – bodech nastiňuje vizi, jak přistupovat ke světu. Nejdříve má být nutné identifikovat charakter krize. „Pokud by „koronavirus“ byl „špatnou náhodou“, tak bychom mohli očekávat návrat ke světu dřívějších vztahů s tím, že budoucnost bude možná chudší a jednodušší, ale podobná světu, jaký jsme znali. V tom případě by bylo v pořádku pokusit se zachránit „svět včerejška“... Pokud je však koronavirová epidemie součástí probíhající kompozitní krize, pak je zapotřebí spíš investovat do změny, tedy do „světa budoucnosti““ (s. 22 rec. publ.). „Svět včerejška“ přitom však možná již dosažitelný nikdy nemá být (např. vlivem proměn počasí při současném slábnutí systému Golského proudu a sluneční aktivity).

„Současná klimatická krize klade největší nároky na výrobu a spotřebu energie. Jevonsův paradox a Khazoom-Brookesův postulát³⁵... ukazují, že techniky, které s energií šetří, jsou málo účinné. Důležité je danou věc nevyrábět či danou službu neposkytovat“ (s. 23 rec. publ.). „Celý vývoj je pravděpodobně neodhadnutelný, ale pomáhá, když můžeme fungovat na základě individuální či kolektivní praxe resilience. Základními kroky jsou: (1) orientace v problému, tedy průběžné sledování a učení, (2) vytvoření fyzické, psychické a sociální odolnosti. Ta pomáhá hlavně zpočátku, ale pak se ukazuje nutnost aktivně věc překonat, protože samotná resilience je situací obleženého města, které nepadne, ale vysiluje se. Tím se objevuje (3) potřeba pozitivních hodnot a zejména kreativity, ta bývá zejména u skutečně těžkých krizí velice často následována (4) transcendencí...“ (tamtéž).

Poslední bod Cílek formuluje takto: „Pod pojmem energetika dobrého života rozumím situaci, kdy mám k dispozici takové bohatství, jež mi umožňuje vést dobrý život, ale neničí

³⁵ „... William Stanley Jevons v roce 1865 v knize Uhlí a otázka“ zjistil, že „účinnější parní stroj, který byl navržen, aby snížil spotřebu uhlí, ji ve skutečnosti zvýšil, protože energie se stala lacinější, a tím dostupnější. Ekonom Daniel Khazoom se v roce 1980 spojil s hlavním ekonomem britského Úřadu atomové energie Leonardem Brookesem a společně popsali jev, kterému dnes říkáme Khazoom-Brookesův postulát. Původně se jim jednalo o to, jak snížit riziko další ropné krize, na kterou bylo nejlepší se připravit tím, že budou zavedeny nové, úspornější typy automobilů. Jejich výzkumy však ukázaly, že když na jednom místě energii ušetřím, tak získané prostředky mohu utratit nejenom za větší automobil, ale i v nějakém úplně jiném ekonomickém sektoru. Když jezdíme málo autem, můžeme si ušetřit na dovolenou v Thajsku, takže nakonec nám úsporné technologie pomohou energii spotřebovat ještě víc. Khazoom-Brookesův postulát byl definován jako jev, při kterém mikroekonomické úspory mohou vést k makroekonomickému plýtvání. K Jevonsovu paradoxu a Khazoom-Brookesovu postulátu se někdy přidávají pověstné Parkinsonovy zákony, které původně studoval ekonom a sociolog Cyril Northcote Parkinson během své služby v britských vládních institucích. V zásadě se jedná o to, že kroky, které by systém měly zjednodušit (více pracovníků s dokonalejší dělbou práce), je ve skutečnosti od určitého počtu lidí komplikují... Ekonom širokého rozhledu Kenneth Boulding na základě úvah Thomase Roberta Malthuse navrhl „úplně pochmurný teorém“, který říká, že „jakýkoliv technický pokrok může lidem pomoci od chudoby jen na tu určitou dobu, po kterou chudoba limituje množství lidí. Jakékoliv zlepšení umožní růst populace a brzy umožní většímu počtu lidí než kdykoliv předtím žít v chudobě, a tím zvětší celkovou sumu lidského trápení“ (poznámka 24, s. 23-24 rec. publ.).

přítom živý základ planety, který udržuje biogeochemické procesy, a tím má vliv na klima a chod celého zemského systému“ (s. 23 rec. publ.).

„Sociolog Jan Keller se zaměřuje na otázku dopadů současné pandemie na oblast služeb, které mnozí v minulosti vnímali jako východisko z deindustrializace. Keller ukazuje, že v daný moment má pandemie na sektor služeb rozdílné dopady, které ale různou budoucnost služeb nevěští“ (s. 12 rec. publ.). Příspěvek Virus ve společnosti služeb do diskuze vnáší rozměr zranitelnost společností³⁶ díky deindustrializaci a překotnému rozvoji, resp. nebezpečnému spoléhání na sektor služeb.³⁷ Nejde o popírání objektivního trendu vývoje, nýbrž o apel ohledně přehlížení nových rizik s tímto spojených.³⁸

„Již déle než půl století se věří, že ekonomické a sociální potíže spojené s procesem deindustrializace budou vyřešeny přesunem ekonomicky aktivní populace do oblasti služeb. Příchod takzvané postindustriální společnosti, o kterém se ve druhé polovině 20. století hovořilo stále hlasitěji, je dokládán tím, že počet lidí činných v terciárním sektoru převýšil počet lidí pracujících v továrnách. Poprvé se tak stalo ve Spojených státech v průběhu padesátých let 20. století, země západní Evropy následovaly se zpožděním zhruba jedné až dvou dekád. Poněkud naivně se přitom předpokládá, že se tím na vyšší úrovni zopakuje to, co se podařilo při zániku agrární společnosti. Tehdy se pracovní síla přesunula z polí do továren, lidé si vydělali více, hospodářský růst neobyčejně poskočil, což umožnilo nastartovat masovou spotřebu“ (s. 26 rec. publ.). Keller pokračuje: „Ukazuje se, že nástup společnosti služeb tuto logiku nezopakoval. Na rozdíl od předchozího případu totiž lidé nyní přecházejí od práce s vysokým růstem produktivity k činnostem, které mají z mnoha důvodů růst produktivity mnohem nižší. Zjednodušeně lze říci, že ve stejné době, kdy muži ztrácejí dobře placenou práci v továrnách, nastupují ženy do služeb, ve kterých si v průměru vydělají mnohem méně“ (tamtéž).

³⁶ K dalším z mnoha varování náleží blokáda Suez na konci března 2021. Jedna uvízlá kontejnerová obluda zatarasila cestu, kterou prochází cca 12 % světového obchodu. Obchodu nikoli vždy smysluplného a rozumného. Ztráty jsou obrovské a jde o další ránu v hospodářské krizi vyvolané pandemií. Nenastal čas na přehodnocení struktury ekonomiky ve smyslu menší závislosti na cizině, s uchováním strategických výrobních kapacit doma? Co rezervy a zásoby? Otázkou není, zda další rány přijdou, nýbrž kdy přijdou.

³⁷ S odkazy na francouzské autory či Misař, M.: *Terciární sektor*. Praha: Svoboda 1969. 225 s. ISBN nemá.

³⁸ Srov. Keller, J.: Koncept postindustriální společnosti a jeho slabiny. *Sociológia*, 2011, roč. 43, č. 4, s. 323-337. ISSN 0049-1225, resp. Keller, J.: *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON 2011. 197 s. ISBN 9788074190599.

Keller připomíná obtížnost vymezení služeb nejenom v rovině sociologické. Přičemž samotný termín leccos zatemňuje – koncept služeb pomáhá „zakrýt rozvrstvení společnosti a zneviditelnit proces postupující sociální polarizace. Jako kdyby snad všichni bez ohledu na své příjmy a majetky patřili do stejné kategorie „obsluhovaných““ (s. 27 rec. publ.). Koncept služeb, včetně rozlišných typologií služeb nerovnosti, zakrývá i jinými způsoby. „Tyto typologie bývají budovány podle řady kritérií, přičemž mnohdy jsou v jejich jednotlivých položkách různá kritéria promíchána“ (s. 28 rec. publ.). Značně ošidné je i statistické vyčíslování, jaký podíl ekonomicky aktivních v oblasti služeb pracuje.³⁹ Problémy jsou očividné také u ekonomického rozlišování služeb na tržní a netržní aj.⁴⁰

Diskutovány jsou odlišnosti služeb od výroby, leč vždy s jistým ale...⁴¹ K dominujícím sférám rozvoje služeb náleží segment, který „souvisí s naplňováním volnočasových aktivit a s masovým nástupem turistického ruchu. Druhý segment, o němž se již tolik nemluví, představují „osobní služby“, které stále více využívají některé domácnosti“ (s. 30 rec. publ.).⁴² Otázkou je, co s těmito může provést pandemie „zvláště pokud bude přicházet ve stále nových vlnách. Již v této fázi jsme svědky toho, že první z obou oblastí zasáhl virus plnou silou a spolu s tím jsou celosvětově ohrožena pracovní místa řádově desítek milionů pracovníků... Ve druhé z obou oblastí, kterou představuje pomoc v domácnostech, zatím srovnatelná katastrofa podle dostupných údajů nenastala...“ (s. 31-32 rec. publ.).

Masový nástup služeb se promítá do sociálních struktur. Zmíněny jsou dvě soupeřící hypotézy o podobě sociální struktury postindustriální společnosti.⁴³ „Spory o platnost

³⁹ „Stačilo, aby se například doprava, závodní stravování či ochrana objektu osamostatnily od firmy, pro kterou pracují, a ihned byly přesunuty z kolonky průmyslové výroby do kolonky služeb. Charakter práce těch, kdo jsou v dané oblasti činní, se přitom nemusel vůbec v ničem změnit“ (s. 29 rec. publ.).

⁴⁰ S obtížemi např. při měření produktivity služeb ve zdravotnictví, sociální práci atd.

⁴¹ „Sektor služeb, ať již ho vymezíme jakkoliv, se oproti výrobě hmotných statků vyznačuje relativně nízkou spotřebou surovin a vysokou mírou přidané hodnoty. Pro některé typy služeb to však neplatí. Služby bývají často investičně méně náročné než klasická výroba. Ani to se však netýká všech. Poskytování služeb bývá méně koncentrované než průmyslová výroba, úplným pravidlem to však není. Ve službách roste produktivita práce pomaleji než v průmyslu. V některých však roste rychleji než v průmyslu. Ve službách jako celku roste zaměstnanost rychleji než v jiných sektorech ekonomiky. Ale není tomu tak ve všech službách. Služby jsou, na rozdíl od průmyslu, výrazně feminizovány. Některá odvětví služeb však nijak zvlášť feminizována nejsou, na rozdíl od některých odvětví průmyslu“ (s. 30 rec. publ.).

⁴² Keller připomíná A. Smitha, který „považoval zmizení služebnictva činného v neproduktivních osobních službách a jeho nástup do výroby za jeden z předpokladů růstu bohatství národa“ (s. 35 rec. publ.). Pokračuje: „Nyní dochází k opačnému procesu a mnozí si od něj slibují, že přispěje ke zmírnění hned několika ekonomických problémů. Má přispět ke snížení nezaměstnanosti zejména méně kvalifikované pracovní síly. Má pomoci udržet v zemi pracovní místa, která jsou imunní vůči hrozbě delokalizace. Má umožnit kvalifikovaným ženám lépe sladit rodinné a pracovní povinnosti. Péče o seniory přímo v domácnostech má být odpovědí na stárnutí společnosti“ (tamtéž).

⁴³ „Podle jedné z nich přináší přesun pracovní síly z průmyslové produkce do oblasti služeb výrazné posílení společnosti středních vrstev ... Druhou významnou, i když menšinovou hypotézou je, že ustavení

prvé či druhé hypotézy probíhají již půl století. Situaci komplikuje skutečnost, že v různých zemích se v tomto ohledu prosazují odlišné tendence“ (s. 33 rec. publ.). Rekapitulován je podíl koronaviru na sociální polarizaci. „*Dosavadní vývoj pandemie ohrozil nejvíce ze všech budoucnost služeb zajišťujících volnočasové aktivity a především turismus*“ (s. 34 rec. publ.). Závěrem Keller varuje, že při citelném zasažení druhého segmentu – osobních služeb pro domácnosti – může mít pandemie „*pro chod společnosti i pro život jejích členů fatálnější dopady než zrušení letní či zimní dovolené*“ (s. 37 rec. publ.).⁴⁴

V textu *Bolestivý nedostatek bolesti* politolog „Petr Drulák ukazuje na to, že krize, jako je... pandemie, mají dvě podoby dopadů: ty z donucení a ty z poučení... upozorňuje na probíhající krizi liberálního státu v novém, pandemickém kontextu a s ohledem na budoucnost Evropy v rámci měnících se mezinárodních vztahů“ (s. 12 rec. publ.). Úvahy otevírá otázka, zda koronakrize bude velkým předělem? Drulák píše: „*Sice tvrdě zasáhla většinu států světa, ale zatím nic nenasvědčuje, že by její dopady byly srovnatelné s důsledky válek, revolucí či morových ran*“ (s. 38 rec. publ.), ale její důsledky naznačuje.

V souvislosti s tím, jak krize utvářejí další vývoj, jsou rozlišeny dva druhy dopadů – ponaučení a donucení. „*Ponaučení je dáno vědomým úsilím vyhnout se opakování krize či zamezit negativním jevům, které krizi způsobily, doprovázely či jí byly odhaleny*“ (s. 38 rec. publ.). Sporná zůstává samotná existence schopnosti neopakovat chyby. Jiný názor zde zastávají realisté a jiný progresivisté, přičemž realismus a „*progresivismus lze spojit tezí, že každé skutečné poučení je podmíněno bolestivou zkušeností... a že působí, dokud přetrvává bolestivá vzpomínka*“ (s. 39 rec. publ.). Drulák připomíná, že „*krize mají své dopady bez ohledu na to, zda je lidé vezmou na vědomí, či se z nich nechají, nebo nenechají poučit... Krize mění objektivní podmínky života a rozhodování, staré cesty zasypává, staví nové*“ (dtto). Uzavírá: „*Nedávná zkušenost varuje před přeceňováním ponaučení*“ (dtto).⁴⁵

Následně text usiluje ukázat, „*že dnes lze nejvýraznější dopady převést na společného jmenovatele krize liberálního státu, kterou pandemie sice nevyvolala, ale prohloubila*“ (s. 38 rec. publ.). „*Pandemie opět ukázala zásadní slabiny liberálního státu. Nejsou ničím novým, ale pandemií získávají mnohem konkrétnější podobu*“ (s. 40 rec. publ.). Drulák připomíná

společnosti služeb povede nikoliv k sociálnímu vzestupu velké části těch, kdo dosud pracovali v průmyslu, nýbrž naopak k jejich deklasování ...“ (s. 32 rec. publ.).

⁴⁴ Na rozdíl např. od turismu služby v domácnosti nelze přerušit, s připomenutím každodenní péče o děti, seniory, handicapované.

⁴⁵ S odkazy na kontraproduktivní americká tažení proti terorismu či (ne)poučení z Velké recese.

příběh liberálního státu⁴⁶ a cílí na „*pohyby, které mají svoji příčinu v liberálním státu, ale které se čím dál tím silněji vůči němu obracejí: vláda nadnárodních korporací, digitalizace ekonomiky, veřejný dluh, soudcokracie a nedůvěra vůči elitám*“ (dtto).

Drulák upozorňuje, že jasnozřivější z liberálů si – při programovém odbourávání prvků absolutistické moci – „*uvědomovali, že expanze soukromé moci na úkor veřejné by vedla k mocenskému vakuu, a tedy k sebezničení*...⁴⁷ Po větší část dvacátého století jsou liberální státy chráněny před sebezničující tendencí různými hrozbami: světovými válkami, fašismem a komunismem. Strach z této bolesti je nutí navzdory přesvědčení udržovat relativně silný stát. To se mění od sedmdesátých let, kdy světový komunismus už není vnímán jako smrtelná hrozba, velmocenská válka nehrozí a tendence k naplnění liberálního státu proto již není ničím bržděna...⁴⁸ Po téměř půlstoletí jejího naplňování nám pandemie odhaluje žalostný stav liberálního státu“ (s. 40 rec. publ.).

„*Budování liberálního státu, či spíše odbourávání státu do liberální podoby, má od počátku výrazné ekonomicko-politické důsledky – přesouvá veřejné zájmy do soukromých rukou*“ (s. 40-41 rec. publ.). S příklady soukromého kapitálu a prosazování jeho zájmů např. ve sféře informací či zdravotnictví, což probíhající pandemie plně potvrzuje.⁴⁹ „*Veřejné autority a média pak závisejí v otázkách života a smrti na tom, co jim prozradí soukromí vlastníci a jejich manažeři*“ (s. 41 rec. publ.). „*Pandemie také připomněla, že spoléhání na nadnárodní korporace přináší ztrátu geopolitické kontroly nad odvětvími, která jsou pro společnost životně důležitá*“ (s. 42 rec. publ.).

Skutečné vítěze pandemie ale Drulák nespojuje s Asií ani s farmaceutickými firmami, nýbrž se sférou digitalizace.⁵⁰ „*Dalším výrazným ekonomickým důsledkem pandemie je ra-*

⁴⁶ Počínaje jmény J. Locke a Ch. L. Montesquieu – srov. Manent, P.: *Histoire intellectuelle du libéralisme: Dix leçons*. Paris: Calmann-Lévy 1987. 250 s. ISBN 9782010136382.

⁴⁷ S odkazem na Schumpeter, J. A.: *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2004. 472 s. ISBN 8073250446. Schumpeter si měl být „*vědom sebezničujících tendencí demokracie i kapitalismu*“ (poznámka 40, s. 40 rec. publ.) – byl však přitom spíše konzervativcem.

⁴⁸ Drulák v poznámce 41 upřesňuje: „*Nejedná se o nějaký neoliberální úlet, jak občas slyšíme od levicových liberálů, nýbrž jen důsledné naplňování původního liberálního programu*“ (s. 40 rec. publ.). Což by rozhodně nemělo zůstat přehlédnuto. Liberalismus zůstává ideologií boje s feudalismem, adekvátní 18.-19. století.

⁴⁹ Včetně tzv. „*lidumilné*“ nadace Gatesových, která s využitím korporátních peněz spoluurčuje „*trendy globálního zdravotnictví*“ (s. 41 rec. publ.).

⁵⁰ „*Jejich první ligu vystihuje zkratka GAFAM (Google, Apple, Facebook, Amazon, Microsoft)*“ (s. 43 rec. publ.). „*Jinými slovy, zatímco tradiční obchody krachují, digitální giganti rostou, nůžky nerovnosti se rozvírají. Tento trend zde již byl před covidem-19, ale pandemie ho posílila a patrně trvale změní chování ekonomických subjektů směrem k digitalizaci*“ (tamtéž).

zantní nárůst veřejného dluhu v důsledku poklesu HDP a vládních opatření na záchranu nejvíce postižených“ (s. 43 rec. publ.).⁵¹ „Pandemie rovněž připomněla sílu soudcokracie v evropských státech. Již několik desetiletí se evropská justice pokouší posuzovat, přehodnocovat či naopak vynucovat politická rozhodnutí. Děje se tak i během pandemie...“ (s. 44 rec. publ.). V kontextu narůstající nedůvěry k elitám jsou zmíněny manipulace při komunikaci vlád během epidemie, které posílily nedůvěru a přispěly k rozšíření různých konspiračních teorií. Drulák dodává: „Demokratická pluralita informací by těmto manipulacím měla krátit život a předem od nich odrazovat. Ale s posilováním soukromých aktérů je tato pluralita hned dvakrát omezena: u zdroje a u média“ (s. 46 rec. publ.).

Jeden z klíčových příspěvků sborníku vrcholí pochmurnou pasáží *Evropské dědictví*. Drulák realisticky nevěří v adekvátní poučení se Evropy, které „by však nejspíše vyžadovalo bolestivější zkušenost, než byla ta, kterou Evropě připravila pandemie. Je proto realističtější vzít na vědomí Schumpeterův závěr o absenci sebezáchovných instinktů liberálního kapitalismu či Leninův bonmot o kapitalistech, kteří sami prodávají provazy, na nichž je revolucionáři oběsí. Předpokládejme proto spíše pokračování trendů, které pandemie zviditelnila či posílila. Evropě rýsují bolestivou budoucnost“ (s. 46-47 rec. publ.).

Drulák předkládá pesimistickou vizi, kam hypertrofovaný liberalismus Evropu – věřme, že pouze Západní – nevyhnutelně dovede: „Veřejná autorita dále oslabí. Poroste závislost vlád na nadnárodních korporacích a jejich globálních sítích, které činí Evropu zranitelnou vůči geopolitickým rivalům. Bude se nadále prohlubovat koncentrace ekonomické moci v rukou nejvýznamnějších vlastníků a porostou ekonomické nerovnosti... Vládnoucí liberální elita bude čelit tenčící se společenské podpoře stupňováním mediální propagandy a demonizací tzv. populistů, ti v této eskalaci odvrhnou poslední zábrany mocné síle nenávisi, poroste násilnost střetů. Bezmocná Evropa pohybující se na okraji občanské války vzbudí zájem globálních dravců. Vypukne boj o evropské dědictví. Nejsilnější globální hráči se střetnou o kontrolu nad evropskými aktivy: kulturními statky, strategickými územími, jakož i výrobou a službami, v nichž si Evropa zachová komparativní výhodu. O koho půjde? Přihlásí se jak geopolitické velmoci, Čína, Rusko, Indie, Turecko či blízkovýchodní mocnosti,

⁵¹ „Piketty... vysvětluje tento zásadní rozdíl mezi veřejným dluhem v 19. a 20. století a na příkladu Velké Británie ukazuje, jak v podmínkách nulové inflace dluh sloužil majetným třídám“ (poznámka 50, s. 44 rec. publ.). Srov. Piketty, T.: *Kapitál v 21. století*. Praha: Universum 2015. 664 s. ISBN 9788024248707.

tak i nadnárodní korporace (ve šlépějích nizozemské Východoindické společnosti 17. století) a jistý díl připadne i zbytkové Evropě..." (s. 47 rec. publ.).

Drulákův text završuje realistické proroctví: „Globální hráči Evropu ovládnou za spolupráce místních elit, které se v podmínkách všeobecného rozkladu dají do jejich služeb. Pro většinu z nich to nebude znamenat žádné dilema. Rozebrání Evropy mohou dokonce oslavit jako další krok k překonávání jakéhokoli nacionalismu a budování internacionalismu. Podobně jako se jejich kolaborantští předci v minulém století připojovali k internacionalismu velkoněmeckému, sovětskému či americkému" (s. 48 rec. publ.).

Načrtnutý scénář se naplňuje i v absurdně tragikomických kulisách českých.⁵² P. Schnur na tyjátr Vrbětice reaguje slovy: „Naivně přihlouplá česká politická reprezentace sama sebe přivedla do takřka bezvýchodné situace, ve které vede zemi do kvazi koloniální závislosti. Tragické je, že od opozice nelze očekávat nic jiného než to, že dílo nadšeně dokoná" (Schnur, P.: Česká republika na cestě sebedestrukce. *!Argument*, 22. 4. 2021. ISSN 2570-6934).⁵³ Nadějí zůstává czexit. Zlu se nesmí ustupovat ani před ním poklekávat!

„Kulturolog Tomáš Daněk sleduje sociokulturní dopady pandemie na společnost z hlediska současného stavu, ale i jako šanci na zásadní pozitivní obrat pro současnou globální civilizaci. Daněk míní, že hlavním zdrojem změny musí být „revoluce srdcí a hlav“ jako ozdravení mezilidských vztahů, které bude vycházet zdola" (s. 13 rec. publ.). Slovensky psaný text T. Daňka nese označení *COVID-19 v epoche neoliberalizmu*.⁵⁴

⁵² Nelze nevzpomenout si na Švejka. Putimský strážmistr Flanderka viděl ruského špiona ve Švejkovi při jeho budějovické anabázi. Slavnostně varoval posluhovačku Pejzlerku: „Včera večer byla jste svědkem velké události, bábo. Může být, že to váš pitomý rozum nechápe. Ten voják, to je vyzvědač, špion, bábo..." (Hašek, J.: *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války. Díl I–IV*. Praha: Práce 1955. 767 s., cit. s. 283. ISBN nemá).

⁵³ Jako epilog Schnur uvádí: „Bude-li za dvacet roků v Evropě ještě existovat něco jako svobodná, nezávislá historiografie, pokud nepadne za oběť nastupujícím přepisovatelům dějin a genderovským cenzorům, potom se příští evropské generace dočtou následující. „Kdysi dávno existovala ve středu Evropy země jménem Československo, která měla potenciál stát se velkou. Měla vysokou úroveň vzdělání, vyspělou vědu, špičkové zdravotnictví, jedinečnou kulturu, ekonomicky a potravinářsky bezmála soběstačná, bez dluhů. Z nějakého nepochopitelného důvodu se dobrovolně rozdělila na dvě vyprodané provincie, po jejich „vstupu do EU" výprodej dokončily a následně se ve vši „slušnosti" sami zrušily" (Schnur, P.: Česká republika na cestě sebedestrukce. *!Argument*, 22. 4. 2021. ISSN 2570-6934).

⁵⁴ Podle slov autora samotného se „bude zaoberať predovšetkým deskripciou, čiže analýzou socio-kulturného vplyvu na spoločnosť, t.j. v akom stave sa nachádzame. Zároveň sa budem sa zaoberať predikciou, čiže tým, čo prinesie budúcnosť a aké sú šance využiť túto jedinečnú historickú situáciu, v ktorej sa nachádzame, na zásadný pozitívny obrat v súčasnej globálnej civilizácii" (s. 49 rec. publ.).

Zprvu je zdůrazňována jedinečná historická situace, ve které se máme dnes nalézat. Se závěrem o propojenosti světa, což měla pandemie prokázat. Poté je řečeno, že postkovidový svět bude jiný, včetně proměn kulturní sféry, která má zůstat opomíjena.⁵⁵ Naznačeny jsou sociální a ekonomické nejistoty i strach lidí z neznámého COVIDU, který nemá být chřipkou. Mocní mají mít zájem prostý lid atomizovat a během pandemie má docházet k deglobalizaci. Globalizace měla být špatná (ale ne úplně), neboť se odehrávala v systému, kde nezáleží na lidech, nýbrž na penězích. Budoucnost civilizace patří nevynucené dobrovolné spolupráci.

Po doktoru Galénovi nastupuje brigádní generál Řehka, potvrzující existenci informační, resp. hybridní války. Chybět nemůže klasik Clausewitz. Následují Hobsbawn a Jünger s čísly o obětech světových válek – „*Vojna je obrovským premrhaním ľudského, finančného a materiálneho potenciálu*“ (s. 54 rec. publ.). Leč někdo na ní může vydělávat. Filozof Schmitt míní, že politika se odehrává v relacích přítel – nepřítel. Přitom má být kritický k liberalismu, neboť pod maskou lidských práv má tento způsobovat „*tie najhoršie imperialistické vojny*“ (dtto). Větičkám o zoé a bios, „*ktorý dodáva životu zmysel*“ (tamtéž) recenzent neporozuměl. Pochopitelnější je definice zdraví podle WHO. Skupina belgických lékařů poslala kamsi otevřený dopis, kde vyjádřila znepokojení nad pandemií a zdůraznila zcela zásadní význam prevence.⁵⁶ Následuje návrat k válce, tentokrát ovšem válce psychologické. A zase Žižek.

Aktivistka Kleinová demaskuje šokovou doktrínu, přičemž doba po katastrofách může být označena jako kalamitní kapitalismus. Foucault dodává, že „*epidémie sú snom mocných*“ (s. 56 rec. publ.). Přiměřeně drastické je vylíčení experimentu „*s dvoma žabami*“ (dtto). Zoé se vrací s filozofem Agambenem, varujícím před časy, kdy se politika mění v biopolitiku. Zase Baumann i něco z Heideggera. Oslí (přímo mamutí) můstek k osvícenství, včetně sdělení: „*V súčasnosti prevláda karteziánsky dualizmus subjektového – objektového rozštiepenia*“ (s. 58 rec. publ.). Panika kolem koronaviru, kdy realita je virtuálnější, nežli realita samotná, a hlavně jedinečná příležitost „*aby sme sa naučili dívať človekovi pozorne*

⁵⁵ Se zmínkami jmen jako Z. Baumann či S. Žižek, resp. postmoderními frázemi ohledně „*tekuté modernity*“ a „*toxické identity*“. Nechybí ani J. Patočka, I. Krastev, anebo připomenutí děje dramatu *Bílá nemoc* K. Čapka.

⁵⁶ „Čiže zdravý fyzický pohyb na čerstvom vzduchu, zdravé emocionálne sociálne kontakty, plnohodnotná výživa, redukcia stresu atď.“ (s. 55 rec. publ.).

do očí, lebo je to škola empatie a vcitovania sa do druhých ľudí. Oči sú predsa oknom do duše...“ (s. 59 rec. publ.).

Spojení filmového Matrixu s filozofem Berkeleym a ve finále posílení vlivu digitalizace na naše životy. Skutečným finále jsou pasáže věnované duchovní kulturní revoluci. Díky kovidu mají dokonce vznikat mnohá celoživotní partnerství. Podstatné pro život přitom mají být hodnoty duchovní a nikoli materiální. Vztahy založené na lásce jsou totiž věčné...⁵⁷ Revoluci musí předcházet „*revolúcia hláv a srdc riadená z dolných vrstiev spoločnosti*“ (s. 61 rec. publ.). Opět stránka Patočky a na úplný závěr Hegel s potřebou dynamické kritické syntézy.

Recenzent se řádky snažil prokousat poctivě a nezaujatě (vzpomněl si však přitom na divadelní hru, která byla sestavena robotem). Editorky jistě mají důvod, proč byl text zařazen.

P. Schnur svůj příspěvek nazval *(Nejen) koronový lockdown demokracie: Politické implikace jedné pandemie*. „Historik Petr Schnur se zaměřil na některé politické implikace pandemie v kontextu současného Německa a odlišuje přitom „koronovou politiku“ od čistě epidemiologického boje s nemocí. Schnur ukazuje na to, jak se pandemie střetla s pravidly dnešní antidiskuze, což vede k velmi konkrétním důsledkům pro demokracii i pro boj s nemocí“ (s. 13 rec. publ.). „Kauzu korona“ lze uchopit několika způsoby, včetně implikací politických.⁵⁸ „Tak jako se protínají jednotlivé úhly pohledu v současnosti, tak ovšem nelze opomenout skutečnost, že právě ekonomické a politické okolnosti koronavirové pandemie nelze oddělit od minulosti, od německého, evropského a světového vývoje po „rozpuštění“ tzv. východního bloku“ (s. 65 rec. publ.). Jak to činí mainstream.

„Kauza korona“ silně polarizuje společnost v Německu, ČR anebo na Slovensku i jinde po většině Evropy. „Oficiální místa to vysvětlují extremistickými sklony, ba psychickou labilitou těch, kteří se nezařadili do šiku příznivců vládní antikoronavirové politiky“ (s. 66 rec. publ.). Schnur však klade otázku: „Ale je tomu opravdu tak?“ (tamtéž).

Události „9/11“⁵⁹ „znamenalý nejen pomyslnou dělicí čáru mezi iluzemi postkomunistické doby a realitou následujících dvaceti let údajného „boje proti terorismu“. Tento „boj“

⁵⁷ Laskavý p.t. čtenář promine – recenzentovi se vybavil starý vtip, že Lenin je v Ječným (nikoli v ulici Žitné).

⁵⁸ „Přístupová cesta k ní vede v rovině zdravotní, ekonomické, sociální i čistě osobní. Rozsah antikoronavirových... opatření ovšem evokuje i otázky po politických implikacích...“ (s. 65 rec. publ.).

⁵⁹ Označení útoků 11. září 2001, které dodnes skrývají mnoho nejasného.

znamenal „lockdown“ mezinárodního práva, militarizaci zahraniční politiky tzv. transatlantického společenství spojenou s postupným oklešťováním ústavních práv uvnitř něj... Zahraničně politickým doplňkem se staly tzv. barevné revoluce a „humanitární intervence“ tam, kde na politický převrat domácí síly nestačily“ (s. 66 rec. publ.). Morálka byla nadřazena právu – při morálním odůvodňování podpory politických převratů na půdě suverénních zemí. Evropa se postupně adaptovala na americkou politiku. „Zároveň s narůstající frekvencí vojenských intervencí a politických převratů začala stoupat nedůvěra v nezištnost transatlantického „lidskoprávního angažmá“ (s. 67 rec. publ.). „Aktuální situace tedy představuje – s největší pravděpodobností dočasný – vrchol v řetězci krizových událostí a jevů uvnitř panujícího politickoeconomického systému obecně nazývaného neoliberální a s ním spojené „reálně existující demokracie“ (s. 68 rec. publ.).⁶⁰

Úvahy nad základními pravidly demokratické diskuze⁶¹ a praktikami „antidiskuze“⁶² – uplatňované liberálními médii, která nedostala své odpovědnosti (s příklady německých reálií a dalšími odkazy)⁶³ – ústí v závěr: „V případě, že se média vzdají společenského úkolu, jak jej definuje Základní zákon,⁶⁴ změní se jejich vzdělávací role v nástroj politické manipulace a ideologické indoktrinace“ (s. 70 rec. publ.).

Pasáž *Totalita jedné „pravdy“ aneb Lockdown plurality* kriticky rekapituluje, že „již během prvního lockdownu v první polovině roku bylo zřejmé, že charakter antikoronavirových opatření neurčuje medicína, ale vláda v koalici s úzkým okruhem virologů prostřednictvím široké a zcela jednostranné mediální kampaně“ (s. 70 rec. publ.).⁶⁵ Žádný „kulatý stůl“, věrohodně hledající „rovnováhu mezi účinnou ochranou zdraví a minimalizací hospodářských škod a sociálních rysů“ (tamtéž) se nekonal. Alternativní názory na boj s pandemií „nedostaly možnost širší mediální prezentace, což znamenalo faktické vyloučení odborné diskuse“

⁶⁰ Podle Schnura je cílem textu „upozornit na fakt, že konfrontace občanské a mediální periferie s mocenským centrem a jeho odnožemi signalizuje narůstající dynamiku degenerativního vývoje uvnitř transatlantických struktur posledních dvaceti let. Zda „korona“ tento trend zesílí, zda ho posune na další, vyšší stupeň vývoje směrem k autoritativní formě vlády, zůstává klíčovou otázkou pro budoucnost demokratického a právního státu“ (s. 68 rec. publ.).

⁶¹ „... ochota zamyšlení nad argumenty oponenta a změně úhlu pohledu, respekt vůči těm, kteří zastávají jiný názor, naslouchat druhému, jasná definice vlastní pozice“ (s. 69 rec. publ.).

⁶² Subkapitola nese pojmenování Metody „antidiskuze“ aneb „Information is not knowledge“.

⁶³ „Důvody jsou různé, zde je můžeme pouze načrtnout: nebývalá koncentrace na poli vydavatelském, personální propojenost na nadace, transatlantické myšlenkové fabriky nebo politické strany, závislost na reklamě, popřípadě na finančních sponzorech. Jestliže například Bill Gates daruje časopisu Der Spiegel, jehož náklad v posledních letech dramaticky poklesl, 2,3 milionů eur..., dá se jen stěží předpokládat, že by toto médium vzalo štědrého dárce kriticky pod lupu“ (s. 73 rec. publ.).

⁶⁴ Čímž je myšlena německá ústava.

⁶⁵ Schnur míní rok 2020, resp. první vlnu německou. U nás přitom byla situace obdobná.

(s. 70-71 rec. publ.). „Zde se dostáváme k zásadní otázce: jak udržet nastavenou politickou linii, která se nezakládá na argumentační převaze, ale na kvazi-informačním monopolu?“ (s. 71 rec. publ.).

Po politickém oportunismu masových sdělovacích prostředků se Schnur zaměřuje na „dva fenomény, které již v minulosti vytvořily stereotyp mocenské manipulace a politické nadřazenosti: strach a morální rovina argumentace“ (s. 71 rec. publ.). Strach a morálka jsou podle zneužívány jako politické zbraně. „Od událostí kolem „9/11“ je západní společnost takřka bez přestávky konfrontovaná s rozličnými scénáři ohrožení: terorismus, ke kterému se v posledních letech přidala „ruská hrozba“, klimatické oteplování a nyní pandemie“ (tamtéž). „Jde o to prostřednictvím atmosféry strachu navodit nenormální stav, který se postupně stává normálním a jako takový je občany akceptován – to vše samozřejmě v zájmu záchrany demokracie...“ (s. 72 rec. publ.).⁶⁶

Schnur pokračuje: „Vzhledem ke stoupající skepsi občanů vůči informacím zprostředkovaným mediálním mainstreamem a narůstající nedůvěrou vůči politickému „středu“ vystala z jeho pohledu otázka, jak rozhodnutá opatření legitimizovat a zároveň umlčet kritiky“ (s. 72 rec. publ.). „Efektivním řešením se ukázalo převedení problému z oblasti empirické do emocionální, z prostředí práva na rovinu morálky. Kdo s oficiální linií není konformní, platí za kverulanta, který patří na veřejný pranýř. Ochrana podnebí a lidského zdraví patří k nejvyšším hodnotám fyzické lidské existence, což znamená, že tito „nepoučitelní“ platí za morálně pokleslá individua... tam, kde se politická rozhodnutí moralizují, není zapotřebí argumentů. Ty mají empirický charakter a jsou napadnutelné, zatímco moralismus má kořeny v transcendentní rovině“ (s. 73 rec. publ.).

Ohledně metod umlčení kritiky je nezbytné zdůraznit vliv psychologického nátlaku „prostřednictvím nových, „moderních“ ideologismů s morální nástavbou, tedy toho, co se obecně nazývá politickou korektností. Vzhledem k tomu, že je prosazuje většina politického spektra i médií, stávají se neustálým opakováním společenskou normou“ (s. 74 rec. publ.). K metodám aplikace náleží „dehonestace a demonizace jednotlivých osob, politických uskupení nebo států“ (dtto).⁶⁷ „S tímto jevem úzce souvisí pojem spiklenecká teorie. Tato nálepka

⁶⁶ V bohatém poznámkovém aparátu Schnur uvádí a německými příklady dokladuje: „Během koronavirové epidemie jde o permanentní mediální konfrontaci občanů s čísly, která mají doložit nárůst infekcí a následné mortality. Problém spočívá jak v jejich kvantitě, tak i kvalitě...“ (poznámka 80, s. 72 rec. publ.).

⁶⁷ „Pravidelná mediální masáž způsobí, že každý, kdo by se veřejně odvážil d'ábelský charakter nebo duševní poruchu takto oceňovaných osob zpochybnit, se automaticky postaví mimo kolektiv demokratů,

stačí na to, aby nebylo zapotřebí argumentů a jejich údajný zastánce dostal politickou červenou kartu“ (s. 75 rec. publ.). Úspěšně fungují i autocenzura a obavy ze ztráty pracovního místa, a tak se např. zpochybňování účinnosti nošení roušek stává tabu. Práva na jiný názor a na protest jsou likvidována a demokracie vyklešťována – „Nejen v Německu celková situace napovídá, že kauza „korona“ vyvolá ve společnosti zásadní otázku po stavu republiky a reálné platnosti ústavního pořádku“ (s. 78 rec. publ.).

Subkapitola *Intermezzo: Koronavirus, nebo neoliberalismus?* startuje připomenutím toho, jak dnes „a denně je občan konfrontován s hororovými scénáři ohledně nemocničních kapacit, konkrétně lůžek na jednotkách intenzivní péče“ (s. 79 rec. publ.). Povinná každodenní dávka děsu není ordinována pouze Němcům, známe ji moc dobře i my.⁶⁸ Na čísla a strašení Schnur kontruje slovy, která stojí za vytesání do mramoru: „Kdyby vládě a „vůdčím médiím“ opravdu šlo o zdraví obyvatel Německa a „korona“ implikovala morální, sociální a politické memento, kdyby měla Evropská unie skutečně starost o budoucnost Evropy, musely by v první řadě revidovat všechny eurosmlouvy, které členskými státy vnutily politiku privatizace a krácení výdajů v sociální oblasti“ (s. 79 rec. publ.).

V souvislosti s pokusem o bilanci a nástin perspektiv Schnur varuje: „K totalitě nevede pouze cesta jednorázovým uzurpováním moci armádou nebo politickou stranou, násilným pučem, který zruší demokratickou ústavu i s jejími institucemi, popřípadě z nich udělá nástroj nové diktatury. Totalita může vzniknout i pozvolným vytunelováním ústavních institucí tím, že se exekutiva systematicky osvobozuje od „břemena“ judikatury, a tedy od demokratické kontroly. Tento druhý způsob znamená, že nová kvalita politického systému vznikne pozvolným procesem, souhrnem mnoha „drobných“ změn...“ (s. 80 rec. publ.).

„... scénáře globálního ohrožení v podobě klimatické katastrofy a virové pandemie se na venek prezentují jako apolitické, jejichž řešení vyžaduje jednotu na všech stupních: národní, evropské, světové. Obojí představuje globální výzvu lidstvu a politika je tematizuje. Přesněji řečeno: činí tak politika „středu“ ... Zbytková společnost není politický / ideový konkurent, partner v demokratické diskusi a soutěži o nejlepší možné řešení, ale nepřítel zprava nebo

a tím pádem mimo politickou hru“ (s. 75 rec. publ.). Což bylo aplikováno na kritiky migrace či u klimatické krize.

⁶⁸ Na jaře 2020 měl přijít kolaps tuzemských nemocnic, další kolaps měl nastat na podzim. Na jaře 2021 je strašení kolapsem zdravotnictví evergreenem opět (Současně je likvidován obří polní špitál v Letňanech. Kocourkov a další tunel? Anebo nesmysl – např. z důvodu personálu – od samého počátku?). V souvislosti s permanentním strašením kolapsem zdravotnictví se ptáme, kde mají nemocnice největší problémy? Přece tam, kde je měly již před kovidem. Na hranicích s Německem. Lékaře i sestry vysálo Německo.

zleva, kterého je nutné umlčet; pokud se sám nestáhne do pozadí, pokud nebudou stačit metody strachu a mravní dehonestace, musí nastoupit tvrdá represe“ (s. 80-81 rec. publ.).⁶⁹ „Nebezpečí antidemokratického, totalizujícího vývoje Evropy nespočívá v jednotlivých demokratických deficitech, ale v jejich sumě“ (s. 81 rec. publ.).

„Současný systém globálního neoliberalismu je v těžké krizi, ze které podle kritických analytiků ekonomie a financí není za panujících podmínek východisko“ (s. 82 rec. publ.). Bizarní přitom je, že „toto přesvědčení sdílí i Klaus Schwab, zakladatel Světového hospodářského fóra (WEF). I on tvrdí, že neoliberalismus je na konci s dechem a že musí dojít ke kvalitativní změně, kterou on nazývá „great reset“. Základní myšlenka otevření nové kapitoly v dějinách lidstva je, že se musí vypnout motor, přeskupit síly a opět nastartovat. Zvýšenou pozornost musí vyvolat, že se přitom explicitně odvolává na koronavirovou pandemii“ (tamtéž).⁷⁰

Problém podle Schnura nespočívá ve zpochybňování nutnosti „zásadní změny panujícího ekonomicko-politického systému v zájmu planety a celého lidstva“ (s. 82 rec. publ.). Kardinální zádrhel tkví v tom, že: „Schwabův recept⁷¹ nezpochybňuje postavení mocenských elit a vedoucí roli kapitálu, jen obojí staví do nového, centralizovaného globálního rámce... Jinak vyjádřeno: nový start budou dělat ti stejní lidé, ty stejné zájmové skupiny, ty stejné partaje a ty stejné nadnárodní instituce, které mají nynější globální průšvih na svědomí, jen s rozšířenými pravomocemi ke kontrole resetovaného systému“ (tamtéž). Autor recenze toto varování považuje za nejsilnější z celého sborníku.

Schnur končí takto: „Předpokladem úspěšné aplikace modelu přestavby světa podle představy WEF je... konstituce technokratické, autoritativní formy vlády v globálním měřítku... situace okolo „korony“ s jejími autoritativními tendencemi s plánovaným novým startem zeleného kapitalismu...⁷² přinejmenším koresponduje“ (s. 82-83 rec. publ.).

Dodejme, že K. Schwab vynáší definitivní verdikt nad národními státy, kdy kovid měl umocnit neschopnost jejich vlád poprat se s problémy společností i ekonomik. Pandemie

⁶⁹ „A je příznačné, že „demokratická vůdčí média“ již troubí na poplach a vyzývají k tvrdé akci – politiku i bezpečnostní orgány“ (s. 81 rec. publ.).

⁷⁰ S odkazem na Schwab, K.: Der Neoliberalismus hat ausgedient. Zeit, 21. 9. 2020. ISSN 0044-2070.

⁷¹ Srov. Schwab, K.: The Fourth Industrial Revolution. New York: Crown Publishing 2017. 192 s. ISBN 9781524758868 a Schwab, K., Malleret, T.: Covid-19: The Great Reset. Zürich: ISBN Agentur Schweiz 2020. 280 s. ISBN 9782940631124. Podle projektů Schwaba & co. má tzv. čtvrtá průmyslová revoluce (4IR) být digitálním „Velkým bratrem“, který na všechny permanentně dohlíží v zájmu liberálního tzv. Dobra. Což je doplněno diktátem politické ekologie a vynucenou digitalizací všech a všeho pod záminkou pandemie.

⁷² Srov. Sirůček, P.: Zelená pseudorevoluce 4.0. Medias res, 2020, roč. 5, č. 1-2, s. 18-33. ISSN 2464-6334.

má skýtat „otevřené okno“ pro likvidaci starého světa, kdy při rozšiřování globalizace a demokracie nemá již pro národní státy být místo. Rozhodovat mají nevolení experti, a to zdaleka nejenom ve sféře medicínské, za kterými mají stát „globální korporace se společenskou odpovědností“. Funkce států mají převzít nadnárodní společnosti, které budou v médiích vykreslovány jako ekologicky stabilní, udržitelné, lidumilné a zodpovědné, ekonomicky úspěšné, které vědí nejlépe, jak hospodařit se svěřeným majetkem. Schwab přitom oprašuje koncept reformy kapitalismu zevnitř, kdy „kapitalismus akcionářů“ (zaměřený na zisk) se má přizpůsobit „kapitalismu stakeholderů“ (zainteresovaný kapitalismus zúčastněných stran) prostřednictvím plnění sociálních a enviromentálních cílů. Tento obrozený a transformovaný kapitalismus staví soukromé korporace do pozice správců (a strážců) majetků společnosti. Třetí možností má být „státní kapitalismus“ (Čína).⁷³

Do globální aliance Velkého resetu, vedle davoských samozvaných „manažerů lid-skosti“, vstoupil i papež František s iniciativou inkluzivního kapitalismu. Jako další z desítek variací na téma tzv. transformace kapitalismu. Slůvko inkluzivní se stalo dalším buzzwords.⁷⁴ „Inkluzivní“ (a „chytrý“ i „čistý“) má být podle projektů WEF také růst.

16. vydání Zprávy o globálních rizicích Světového ekonomického fóra (WEF) z roku 2021 varuje před trvalými riziky pro lidské zdraví, rostoucí nezaměstnaností, rozšiřováním digitální propasti, deziluzí mládeže a geopolitickou fragmentací. Pandemie měla urychlit 4IR a rozšířit digitalizaci. Což má přinášet výhody typu možnosti práce z domova, ovšem současně i prohlubovat nerovnosti v oblasti digitalizace. Pokrok v digitální inkluzi má být ohrožen rostoucí digitální závislostí, urychlenou automatizací, manipulací s informacemi, rozdíly v regulaci technologií i ve schopnostech a dovednostech práce s novými technologiemi. Katastrofální důsledky pro celosvětovou populaci mohou v následujících letech mít – vedle rozšiřování digitální propasti – náhlé změny na trzích (včetně deziluze mladých,

⁷³ Srov. Schwab, K., Kroos, H.: *Moderne Unternehmensführung im Maschinenbau*. Frankfurt: Maschinenbau Verlag 1971. 100 s. ISBN nemá. Koncept „účastnického kapitalismu“ byl aktualizován v roce 2019 a poté v rámci koronakrizy – srov. např. <https://www.ft.com/content/234d8fd6-6e29-11ea-89df-41bea055720b>.

⁷⁴ Ohledně projektů inkluze J. Keller glosuje: „Přídavné jméno „inkluzivní“ se užívá stále hojněji, aniž by byl vždy jasný jeho význam“ (Horší než neschopnost. *Právo*, 3. 7. 2020, s. 6. ISSN 1211-2119). Keller připomíná, jak u příchozích cizinců na Západ, resp. etnický či kulturně aj., odlišných skupin byla liberály nejdříve doporučována cesta asimilace. „Když se zjistilo, že nefunguje, začalo se mluvit o integraci... Protože se integrace nedaří... začíná se hovořit o inkluzi“ (dtto). Inkluze přitom „obsahuje ještě méně závazků nově příchozích vůči přijímající kultuře, než předpokládal koncept integrace. V případě inkluze už není povinností žádné z menšin přizpůsobit se společnosti. Je naopak povinností společnosti nabídnout všem menšinám všechna práva, která má majorita, plus některá další“ (dtto). „Viditelným výsledkem“ politiky inkluze „... je strhávání soch, hořící auta a bitky v ulicích...“ (tamtéž). Nyní má inkluzivní být kapitalistický systém celý.

vstupujících na trhy práce v době „*pracovní doby ledové*“), ztráty zaměstnání, narušená společenská interakce a v neposlední řadě selhání v boji proti klimatickým změnám. Jako příležitosti se mají jevit investice do „*chytrého, čistého a inkluzivního růstu*“, který má nastartovat produktivitu a udržitelný růst. Odpovědí na pandemii má být „*zvládnutí řízení rizik a budování odolnosti*“.⁷⁵

Hlavním tahem přestavby světa vyvolenými (tedy nikoli zvolenými) má být boj s počásím. K potlačení průmyslu a s ním spojených vrstev mají meteorevolucionářům sloužit také další dimenze tzv. zelené ekonomiky. K vlajkovým lodím náleží i boj za genderovou rovnost, s upřednostňováním žen a další protěžování nejrůznějších menšin. Fundamenty kapitalistického uspořádání Schwab & co. přitom nijak nezpochybňují. Velký reset naopak nerovnosti prohlubuje a trvale fixuje. Přičemž požaduje po neprivilegovaných, aby se vzdali nejenom značné části své spotřeby,⁷⁶ nýbrž především demokratických výdobytků vývoje za poslední století – tyto anulují.⁷⁷ Nejde však o žádnou kovidovou cestu k socialismu ani o sebedestrukci kapitalismu. Kapitalistický systém se feudalizuje a hrozí nové, digitální a mnohem tužší otroctví.

Nenechme se oklamat pirátskými hesly o „*laděné tržní ekonomice*“, ke které má patřit, „*že nějak reagujeme na škodlivé věci, že je penalizujeme...*“.⁷⁸ Ono „*ladění*“ se nemá týkat zdaleka pouze zelené agendy (např. megapodfuků s elektromobilitou), nýbrž i názorů, myšlenek, hodnot, tradic etc. Kdo bude rozhodovat o tom, co je škodlivé? Podvolení a re-

⁷⁵ Přičemž je vládám, mimo jiné, doporučováno zlepšení komunikace rizik včetně boje proti dezinformacím. Tedy permanentní strašení, vytváření pocitu neustálého ohrožení a tvrdá cenzura všech „*nevhodných*“ informací a názorů. Srov. <https://reports.weforum.org/global-risks-report-2021/>.

⁷⁶ Pandemie měla např. ukázat, že nejvíce postižení mají být ti, co nedbají o správnou životosprávu. Přičemž tzv. odborníci se neshodnou na tom, co to vlastně je. Poučením z „*krizového vývoje*“ však má být, že je nezbytné zesílit „*poštuchování*“ k určitému životnímu stylu. Opravdu vznikne sociálně spravedlivější společnost tím, že tabák, alkohol a požívání mrtvých zvířat přejde do illegality? Není kus pravdy na tom, že umanutí progresivisté jsou vlastně v životě velmi nešťastní a své pocity zmaru, nespokojenosti a zklamání chtějí přenášet i na všechny ostatní? Jejich činy jsou motivovány frustrací a zapšklostí. Pravou radost ze života nikdy nepoznali ani nepoznají, a tak tuto alespoň chtějí kazit a brát i všem ostatním. Existuje nádherné – a trefně výstižné – české slovo kazišuk, čímž nemusí být míněna zdaleka pouze sféra sexuální.

⁷⁷ Srov. Dugin, A.: *The Manifesto of Great Awakening: Against Great Reset*. <https://www.indianarrative.com/opinion-news/the-manifesto-of-great-awakening-against-great-reset-71070.html>. Podle Dugina finální bitva nepostaví Západ proti Východu, ani USA a NATO proti ostatním, ale liberály proti lidstvu zahrnujícímu i část populace na Západě, která odmítá vlastní globalistické elity.

⁷⁸ Srov. Kaiser, D.: Zelená je megatrend, ať chceme, nebo ne. Rozhovor s Věslavem Michalíkem o tom, co nám chce nadělit STAN s Piráty v rámci tzv. druhé transformace. *Echo týdeník*, 2021, roč. 8, č. 18, s. 16-21, cit. s. 19. ISSN 2336-4971.

zignace jsou přitom prvním stupněm otroctví. Nenechme se oklamat frázemi o konci kapitalistického sobectví z úst nejbohatších, resp. jimi financovaných hnutí a stran. Jejich soukromého vlastnictví a jejich profitů se omezení a restrikce týkat nebudou.

Ekonomka I. Švihlíková v materiálu *Koronavirus a změny ve světové ekonomice* stanovuje „první diagnózu především ekonomických změn, které pandemie nemoci covid-19 přináší či přinese. Upozorňuje na to, jak pandemie znovu akcentovala probíhající krizi západních společností stojících na neoliberálním paradigmatu“ (s. 13 rec. publ.). „... článek se zaměřuje na změny ve světové ekonomice, které sahají od samotné hierarchie mezinárodní dělby práce až po změnu struktury ekonomik danou mimo jiné posílením digitalizace“ (s. 84 rec. publ.). Švihlíková se staví na stranu těch co tvrdí, že je hlavně jisté, že svět po pandemii nebude stejný. Přičemž má platit, „že čím dříve si vlády uvědomí, že koronavirus přináší zlom ve vývoji, včetně nových pozitivních možností, tím více mohou využít okno příležitosti pro obnovu a modernizaci svých ekonomik“ (dtto). Přitom „koronavirová obnova a modernizace vyžaduje silný a akceschopný stát“ (tamtéž).

Pasáž *Koronavirus jako symbol konce Západu*⁷⁹ porovnává země, jak si jejich vlády v boji s kovidem vedly.⁸⁰ Západ z tohoto vůbec dobře nevychází. Zopakována je teze z předmluvy, že nejhůře si mají vést země praktikující „zvrhlý trade off“ mezi „počtem nakažených/mrtvých a mezi růstem ekonomiky“ (s. 85 rec. publ.). Což měla být většina Západu. „Naopak ty země, které daly zdraví a životy svých občanů na první místo, si vedou nejlépe. Kromě Číny to jsou i další asijské země, jako je Jižní Korea, Vietnam, ale také Japonsko či Tchaj-wan“ (dtto). Z čehož je vyvozováno, že právě „přístupem k pandemii, která je směsicí neschopnosti vykonávat efektivní vládnutí a naprostého cynismu (jako např. v USA), ztratil Západ jakékoliv právo na morální nadřazenost. Pokrytectví Západu samozřejmě není novým jevem, ale novinkou je viditelná nízká efektivita vlád (ve srovnání s uvedenými asijskými zeměmi) spolu s obyvatelstvem, které se nedokáže disciplinovat ani v době bezprecedentního ohrožení – celosvětové pandemie“ (s. 86 rec. publ.).

„Důraz na individuální potřeby a jejich okamžité uspokojování, vedoucí ke glorifikaci sobectví, jsou výrazem neoliberální ideologie a výsledkem jejího panování od 80. let 20. sto-

⁷⁹ Srov. Švihlíková, I.: Spengler měl pravdu: Toto je konec Západu. *!Argument*, 14. 10. 2020. ISSN 2570-6934.

⁸⁰ Švihlíková text ilustruje množstvím reálií a dvěma grafy, s četnými odkazy na internetové zdroje.

letí...“ (s. 86 rec. publ.). Což „rozhodně nenahrává tomu, aby si Západ „udržel“ své privilegované postavení ve světové ekonomice. Spíše reflektuje jeho dlouhodobý (a zasloužený) úpadek“ (s. 87 rec. publ.). Švihlíková se ptá: „Jak může přetrvat „společnost“ (resp. soubor atomizovaných, a tedy velmi dobře manipulovatelných jedinců), když není schopna reagovat ani na existenční nebezpečí?“ (tamtéž).⁸¹

Pozornost je dále soustředěna na změny v mezinárodní dělbě práce. Od počátku globalizace⁸² ve struktuře mezinárodní dělby práce dominují nadnárodní korporace. V posledních dekádách byly vytvářeny dlouhé výrobní řetězce, které „byly umožněny nejen neoliberální politikou..., ale také nízkými dopravními náklady a rozvojem moderních technologií umožňujících spolupráci mezi různými místy na světě v reálném čase“ (s. 87 rec. publ.). „Roztříštěný výrobní proces umožňuje využívat nákladové výhody v širokém slova smyslu – od nižších mezd po chybějící sociální standardy či zákaz odborové organizovanosti“ (s. 88 rec. publ.). Trump se strategií „decoupling“ neboli odpojení se od Číny se měl „minimálně rétoricky“ snažit, aby se výroby přesunuté americkými firmami vrátily do USA.⁸³ Stejným směrem působily moderní technologie, umožňující lokalizaci (reshoring). „Přestože můžeme zaznamenat určitou míru návratu výrob do mateřských zemí, byl tento trend před vypuknutím pandemie relativně slabý“ (tamtéž).

Koronavirus však měl zvýraznit jiný aspekt výrobních řetězců éry globalizace – „silnou vzájemnou závislost a zranitelnost, absenci strategického uvažování (v EU především), neochotu a neschopnost podřídit nadnárodní korporace moci národního státu, protože jediné tak si může demokratický systém uchovat svou legitimitu“ (s. 88-89 rec. publ.). Na začátku pandemie tak země EU zjistily, že nejsou schopny zajistit výrobu ani tak jednoduchého

⁸¹ „Koronavirus ukazuje, jak slepou uličkou je volání po právech pro další a další bizarní menšiny, když práva nejsou doplněna odpovědností a solidaritou vůči slabším či ohroženým členům společnosti. Společnost orientovaná na „ubavení se k smrti“, která nedokáže žít bez uzavřených barů, připomíná vzdorovitěho pubertáka, pro něhož je odpovědnost cizím slovem“ (s. 87 rec. publ.). Otázkou zůstává, zda „uzavření barů“ (coby symbol tvrdých restrikcí) a počty zemřelých spolu výrazněji, či vůbec, souvisí. Existují i argumenty, že tvrdá opatření situaci naopak zhoršují. Vhodně zvolenými čísly i grafy se – při troše cviku a snahy – dá podložit téměř vše. Což však nic nemění na degeneraci, dekadenci a úpadku dnešního liberálního Západu.

⁸² Který Švihlíková vztahuje k 80. letům 20. století. Srov. Švihlíková, I.: Globalizace & krize: Souvislosti a scénáře. Všeň: Grimmus 2010. 296 s. ISBN 9788087461013.

⁸³ „Decoupling byl v Trumpově pojetí doprovázen také tlakem, aby si země „vybraly“ mezi USA, nebo Čínou. Tento výběr je pro řadu z nich existenčně nemožný (např. Jižní Korea, Vietnam či Japonsko). Trumpovo pojetí je možno extrapolovat k blokovému uspořádání světa“ (s. 90 rec. publ.).

produktu, jako jsou roušky...⁸⁴ Opravdové řešení přitom ovšem netkví „v ještě užší globalizaci“, ale přesně naopak – v posílení role státu, který musí definovat strategické výroby, které chce mít pod svou kontrolu (nikoliv je nutně vlastnit). Jedná se o zcela jinou pozici a filozofii, většina západních zemí totiž nadnárodním korporacím ustupovala, resp. se jim snažila vytvořit podmínky na míru...“ (s. 89-90 rec. publ.).⁸⁵

Pandemie zvýraznila význam hranic národních států i schopnost vlád zasáhnout vůči hrozbám. Švihlíková zdůrazňuje, že i tato krize vytváří příležitost pro změnu.⁸⁶ „Lámat chleba“ se má na dvou pilířích, na kterých má spočívat aktivní role státu. „Prvním jsou dostatečné zdroje. Kromě akutní pomoci musí mít stát zajištěny dlouhodobé zdroje, které využije k modernizaci. Jak obnova, tak modernizace jsou... řízené procesy (jsou-li podporovány aktivitami zdola, tím lépe). Druhým pilířem je... schopnost vlády uvažovat dlouhodobě strategicky, definovat strategický výhled země... a také... rozhodnutí prosadit a realizovat“ (s. 90 rec. publ.). Komplikace modernizace spočívají i v tom, že vlády budou současně čelit velkému dluhovému zatížení. S čímž souvisí diskuze o fiskální konsolidaci, včetně většího daňového zatížení majetných, kteří by se na obnově měli podílet.

Docházet má k významným strukturálním změnám.⁸⁷ Pandemie měla nejvíce zasáhnout sektor služeb.⁸⁸ „Koronavirus změnil způsob, jak žijeme, jak pracujeme, jak komunikujeme. Řada těchto změn už s námi zůstane“ (s. 93 rec. publ.), např. home office.⁸⁹ „Jak to

⁸⁴ Totožné argumenty i formulace Švihlíková předkládá v článku Covid a světová ekonomika. Blíží se deglobalizace? Mladá fronta Dnes, 28. 4. 2021, s. 7. ISSN 1210-1168.

⁸⁵ „... a to a to včetně daňových schémat, dotací a dalších nástrojů k dobývání renty (ergo parazitování na veřejných rozpočtech)“ (s. 90 rec. publ.). Srov. Švihlíková, I., Tejkl, M.: Kapitalismus, socialismus a budoucnost: Aneb Mikeš už přišel. Praha: Rybka Publishers 2017. 350 s. ISBN 9788087950449.

⁸⁶ „Zvládnutí pandemie a následné využití okna příležitostí k modernizaci ekonomik tedy může vést k tomu, že některé země získají značný náskok (... např. Čína), zatímco jiné se mohou ukotvit v pasti láce, protože jsou penetrovány lobbystickými skupinami, které si žádnou změnu nepřejí (ČR)“ (s. 91 rec. publ.). „Největší nebezpečí vidím v tom, že místo modernizace české ekonomiky a podpory domácích struktur věnujeme vzácné zdroje na podporu cizích zájmů...“ varuje I. Švihlíková v rozhovoru Vzácné zdroje ČR jdou cizím. Mám obavu... Docentka Švihlíková roztetnula zítřek in Parlamentní listy, 10. 5. 2021. ISSN 1210-0021. ČR je zemí zaslíbenou pro západní korporace. Neměla by být zemí zaslíbenou především pro naše občany?

⁸⁷ „Urychlovací a zesilovací funkce koronaviru je nejvíce patrná u strukturálních otázek. A to jak v rámci struktury domácí/národní ekonomiky, tak v případě světové ekonomiky, jejíž struktura je silně hierarchizována“ (s. 92 rec. publ.).

⁸⁸ „Mezi nejvíce postižené... patří ty, které jsou spjaté s mobilitou osob (doprava, cestovní ruch), případně vyžadují blízkost „kupujičho“ (gastro, kultura). K postiženým... patří... nemovitosti (využívání kancelářských prostor)... Silně postižen je sektor orientující se na výstavy, kongresy a veletrhy“ (s. 92-93 rec. publ.).

⁸⁹ Pandemické období bývá nahlíženo také ve smyslu zásadního technologického skoku – „Home officy, e-shopy, online webináře, online konference – to vše už navždy zůstane v běhu v mnohem větší míře, než tomu bylo před pandemií. Dost možná se s odstupem několika let budeme na toto pandemické období dívat podobně, jako se dnes díváme na období rozšíření internetu...“ (Šichtařová, M.: Státem podporované bonzáctví. Šichtařová o další novince, raději se připravte. Parlamentní listy, 2. 5. 2021. ISSN 1210-0021).

u krizí bývá, některé sektory se budou nutně „čistit“ od nadkapacit, neboť státní podpory nemohou fungovat donekonečna“ (tamtéž). „Koronavirus jako silný externí šok urychlil digitalizaci a aplikaci moderních technologií o řadu let“ (dtto).⁹⁰ Text se opět vrací k tématu dlouhých výrobních řetězců se závěrem: „Hodně faktorů tedy hraje pro zkracování výrobních řetězců. Tento proces může fatálně proměnit proces globalizace“ (s. 94 rec. publ.). V souvislosti s aplikacemi moderních technologií – interpretovanými v technooptimistickém duchu⁹¹ – jsou naznačeny problémy zemí v závislém postavení.⁹²

Závěrečná pasáž *Místo závěru: budoucnost globalizace* připomíná proměny globalizace po Velké recesi.⁹³ „Ekonomové se nebyli schopni shodnout, zda globalizace „jen“ dosáhla svého vrcholu, nebo zda se jedná o postupný konec této etapy ve vývoji kapitalismu. Koronavirus nyní ukázal pro řadu vyspělých zemí poněkud trpké plody outsourcingu výrob do „levnějších“ zemí...“ (s. 94 rec. publ.). „Proces globalizace je... poškozen i odpojováním USA od Číny, které je jedním z výrazů prohloubeného mocenského soupeření mezi odcházejícím hegemonem a vzestupující velmocí“ (s. 94-95 rec. publ.).⁹⁴

Švihlíková uzavírá apelem – pandemie má kromě poučení nabízet taktéž „možnosti rozvoje pro země, které budou mít dost odvážné a strategicky uvažující vlády... První krok je jasný, přiznat si sami sobě, že nelze otočit kolem času zpět a „vracet se do února 2020“... Kdo prokáže větší míru efektivnosti a inteligence,⁹⁵ tomu bude patřit 21. století. Tuto schopnost ale nevykazují země Západu, nýbrž ty na Východě“ (s. 95 rec. publ.).

V souvislosti s úvahami ekonomky Švihlíkové je možné také diskutovat specifika ekonomické krize způsobené pandemií. Ve srovnání s Velkou recesí konce první dekády 21. století bývá uváděno, že krize stávající nemá mít ekonomické příčiny a má být jevem exogenním. Nemá se tedy jednat o produkt finančních nerovnováh ve smyslu spouštěčů

⁹⁰ Švihlíková zmiňuje školství. Ovšem digitalizace vzdělávání automatickým posunem vpřed rozhodně není, v řadě aspektů právě naopak. Neúměrně liberalizované školství dostává digitalizací další těžký úder.

⁹¹ Včetně poněkud vyčichlého snění o 3D tisku, které je pohádkovým evergreenem starším než bublina 4.0. Opravdu si brzy všichni všechno vytiskneme? Z čeho? Budou tiskárny zadarmo padat jako mana z nebe?

⁹² „Pro země, jako je ČR, které jsou v závislém postavení, se jedná o přímé ohrožení modelu začlenění do mezinárodní dělby práce, na kterém v posledních dekádách spočívaly. Před závislými zeměmi stojí hořké přiznání, že o jejich ekonomické struktuře (nepřijde-li vláda s lokálně orientovaným plánem obnovy) rozhoduje někdo jiný“ (s. 94 rec. publ.). Srov. Švihlíková, I.: *Jak jsme se stali kolonií*. Praha: Rybka Publishers 2015. 232 s. ISBN 9788087950173.

⁹³ Srov. Švihlíková, I.: *Přelom: Od velké recese k velké transformaci*. Bratislava: Inaque.sk 2014. 280 s. ISBN 9788089737062.

⁹⁴ „Varianta blokového uspořádání se tak jeví stále reálnější, se všemi nebezpečími, které tento scénář skýtá“ (s. 95 rec. publ.).

⁹⁵ „Inteligence je schopnost adaptovat se na změnu“ (s. 95 rec. publ.).

recesí cca od 80. let. Dalším rysem má být komplikovanost vývoje vlivem celé řady nepředvídatelných faktorů neekonomické povahy. Též má jít o krizi skutečně globální.⁹⁶

Jako hospodářské dopady bývají jmenovány kolapsy zdravotnictví, propady obchodu vnitřního i zahraničního, problémy financí, spotřeby a fakticky všech sfér ekonomického života. Pandemie měla vyvolat ve světové ekonomice několikafázové šoky – recesi v obchodu s produkty a službami, propady na finančních trzích, šokový vývoj HDP s dopady na investice atd. Ohledně atypičnosti krize doby kovidové bývá v neposlední řadě uváděna okamžitá a robustní reakce tvůrců fiskální a monetární politiky po celém světě. Přehnaně optimistické prognózy vývoje v roce 2021 jsou však korigovány depresivními statistikami a zdůrazňováním nárůstu dluhového zatížení, včetně pocitů (a možná zdaleka nejenom pocitů) bezprostředního nebezpečí dluhové krize. Změnit se přitom měla úloha centrálních bank, které – ač to veřejně přiznáno nebylo – měly přijít o svou nezávislost. Což podle některých nevyhnutelně povede k inflaci a ztíží i její potlačení.⁹⁷ Dodát je ovšem nutné, že nezávislost centrálních bank byla tzv. nezávislost a tyto zájmům určitých skupin sloužily a stále slouží. Diskutabilní zůstává i striktní oddělování krize od finančních a ekonomických rozporů. Zapomínat nikdy nelze ani na to, že krize není u konce. Možná právě naopak.

Pandemie covidu-19 jako bod obratu neboli proč neoliberální kapitalismus není fraška, nýbrž tragédie nazval svůj text filozof M. Hauser, který „vidí koronavirovou pandemii jako bod obratu, protože se v něm zauzlily dlouhodobé krizové procesy, které se projeví ve finanční krizi v roce 2008 a v krizích předchozích. Hausera zajímá, zda se tento bod obratu stane také cestou rozpoznání pravého stavu věcí, které změní dosavadní neoliberálně kapitalistické chápání ekonomiky, společnosti a globálního světa“ (s. 13 rec. publ.).

⁹⁶ Srov. Borio, C.: The Covid-19 Economic Crisis: Dangerously Unique. *Business Economics*, 2020, roč. 50, č. 4, s. 181-190. ISSN 0007-666X. Velká recese je zde nazývána Velkou finanční krizí (GFC 2007-09), kterou neměla řada zemí (např. v Asii) – na rozdíl od stávající krize kovidové – reálně zažívat.

⁹⁷ Od Velké recese centrální banky tisknou peníze (přesněji generují v počítačích) jako divé. Inflace je zjevná v cenách aktiv (včetně bytů, nemovitostí, kdy bohatí u nás hromadně skupují již i panelákové byty) a je otázkou času, kdy se překloupí do spotřebního zboží. Oficiálně vykazované hodnoty inflace realitě neodpovídají. Zdražování umocňuje kovidová inflace (s faktory typu proměn spotřebního koše, o nichž se diskutuje, zda jsou trvalé, vyšších cen za paralelní služby, problémů s dodávkami surovin a materiálů atd.).

V teatrálních kulisách Sofoklova *Krále Oidipa* a Homérovy *Iliady*⁹⁸ se Hauser konečně dopracovává k dnešní pandemii, „*kterou lze považovat za bod obratu*“ (s. 98 rec. publ.).⁹⁹ Klade otázku, na kterou si vzápětí odpovídá: „*Vzniká tu však anagnórise, rozpoznání toho, co tato pandemie odhalila a jakým směrem ukazuje? Covid-19 představuje peripetii, kterou ve většině případů dosud neprovází odpovídající anagnórise*“ (s. 99 rec. publ.). Zdůrazňováno je, že pandemie „*nedopadá pouze na neprivilegovanou část společnosti nebo především na chudé země, nýbrž se týká všech společenských tříd a všech zemí*“ (tamtéž).¹⁰⁰ „*Covid-19 jako pan-demie*¹⁰¹ demokratizovala negativní následky neoliberální politiky, jež dosud zasahovaly většinu společnosti, ale nedotýkaly se bohaté a privilegované úzké menšiny. Ekonomická a politická elita poprvé osobně zakusila negativa neoliberálního kapitalismu, a to přímo na úrovni svého fyzického těla“ (s. 100 rec. publ.).

Ohledně údajné demokratičnosti koronaviru lze namítnout, že na neprivilegované a na elity dopady stejné rozhodně nejsou. Stejně nejsou ani možnosti, kterými se mohou chránit, možnosti léčení, možnosti úniku před pandemií atd. Mnozí bohatí během doby kovidové ještě zbohatli a trend rozevírání příjmových nůžek ještě posílil. Pandemie nejvíce ublížila chudým.¹⁰² Distanční výuka prohloubila také nerovnosti ve vzdělání.

Následně jsou Hauserem rekapitulovány – v duchu J. Derridy¹⁰³ – některá negativa liberálně demokratického kapitalismu, včetně polemiky s „*fukuyamovskou halucinací*“,¹⁰⁴ citace Hamleta „*z kloubů se vymknul svět*“ či derridovských „*morů nového společenského*

⁹⁸ „Covid-19 se v jistém smyslu podobá morové epidemii, která se objevuje na začátku Iliady jako bezprostřední podnět děje“ (s. 98 rec. publ.).

⁹⁹ „Pandemie covidu-19 je bodem obratu proto, že se v ní zauzlily či althusserovsky řečeno „zahustily“ dlouhodobé krizové procesy, které se projeví ve finanční krizi v roce 2008 a v jiných typech krizí od konce osmdesátých let, kdy vznikl „nový světový řád“...“ (s. 99 rec. publ.). Srov. Kužel, P.: *Filosofie Louise Althussera: O filosofii, která chtěla změnit svět*. Praha: Filosofia 2014. 406 s. ISBN 9788070074176.

¹⁰⁰ „Covid-19 je demokratičtější než liberální demokracie, která umožňuje, aby negativní následky neoliberálního kapitalismu v podobě úsporných opatření dopadaly na většinu společnosti, a ekonomická elita přitom nadále extrémně bohatla“ (s. 100 rec. publ.).

¹⁰¹ „Covid-19 je pandemií v původním významu tohoto slova. Týká se bez výjimky celé společnosti, jak lze přeložit tento řecký výraz („pan“ vyjadřuje celek něčeho a „demie“ znamená, že se to týká „lidu“, v dnešním chápání „společnosti““ (s. 100 rec. publ.).

¹⁰² Srov. např. <https://edition.cnn.com/2021/01/24/economy/oxfam-inequality-rich-poverty/index.html>.

¹⁰³ Srov. Derrida, J.: *Specters of Marx: The State of the Debt, the Work of Mourning, and the New International*. London: Routledge 2006. 258 s. ISBN 9780415389570.

¹⁰⁴ Ohledně teze, že liberální demokracie znamená konec dějin. Přičemž Derrida „euforii z liberálně demokratického kapitalismu nazývá nejaslepenější a nejblouznivější halucinací současné doby. Vypočítává krizové procesy, které tato kolektivní halucinace učinila téměř neviditelnými“ (s. 101 rec. publ.). Srov. Fukuyama, F.: *Konec dějin a poslední člověk*. Praha: Rybka Publishers 2002. 382 s. ISBN 8086182274.

řádu“.¹⁰⁵ Z přehršle filozoficko-divadelních metafor, obratně Hauserem formulovaných, stojí za pozornost glosa: „*Liberálně demokratický kapitalismus byl postižen oidipovskou slepotou, jež bránila tomu, aby si tento „král“ uvědomil, že není zachráncem světa od morů, nýbrž sám tyto mory vytváří. Tato slepota odpovídá „osudové“ slepotě, která není způsobená individuální neschopností spatřit pravý stav věcí, nýbrž je vyvolaná historickým vývojem od osmdesátých let, kdy se liberálně demokratický kapitalismus začal jevit jako záchrana před nákazou totalitního zla, a přitom spouštěl krizové procesy jako nové mory. Tato osudová slepota není prvkem frašek, nýbrž je prvkem tragédií*“ (s. 102 rec. publ.).

S vyústěním v klíčové poselství příspěvku: „*V této situaci*¹⁰⁶ *se liberálně demokratický kapitalismus již neprojevuje jako fraška, jak tomu bylo v době finanční krize roku 2008, nýbrž má povahu tragédie*“ (s. 103 rec. publ.). S opakovanými odkazy na S. Žižeka.¹⁰⁷

Hauser apeluje na globální solidaritu – „*Pandemie navodila situaci, která vyžaduje změnit pohled na léky a zdravotnické prostředky a v zájmu boje s covidem-19 z nich učinit veřejné či obecně sdílené statky (commons). Tento požadavek na prvním místě nepřichází kvůli ideji rovnosti a sociální spravedlnosti, nýbrž z důvodu přežití co největšího množství lidí ve všech společenských třídách a ve všech zemích. V globálním světě nelze zastavit šíření covidu-19 pouze v rámci jedné země nebo jedné třídy, nýbrž nezbývá než prosadit globální postup, který spočívá v tom, že protikoronavirová vakcína nebude zbožím, které si mohou dovolit jen někteří, nýbrž se stane veřejným statkem*“ (s. 104 rec. publ.).¹⁰⁸

¹⁰⁵ Které „se začaly výrazněji zviditelňovat po roce 2008 v době světové finanční krize, při níž se prohloubila krize demokratické reprezentace a vznikly podmínky pro vzestup nacionalismu a konzervativního populismu. Teprve pandemie roku 2020 však znamená bod obratu, neboť zasáhla nejen periferie systému, nýbrž také jeho „srdce“. Tato pandemie odpovídá středověkému chápání moru jako každé nemoci, která přináší smrt ve velkém a „moří“ společnost“ (s. 102 rec. publ.).

¹⁰⁶ „Příchod covidu-19 je peripetie ve vývoji krizových procesů, které Derrida označil jako mory liberálně demokratického kapitalismu. Je to peripetie, která umožňuje zbavit se objektivně dané slepoty vůči krizovým procesům, jež umožnily jeho globální rozšíření“ (s. 103 rec. publ.).

¹⁰⁷ „Žižek... psal..., že reakce politických a ekonomických elit na finanční krizi připomínají frašku, neboť jejich recepty na uzdravení ekonomiky se míjejí s realitou globálního kapitalismu..., použil... Marxova výroku, že světodějná události přicházejí dvakrát: jednou jako tragédie, podruhé jako fraška. Žižek tuto frašku vysvětloval mimo jiné tím, že politické a ekonomické elity žijí ve zvláštním, izolovaném světě přístupném „jen členům““ (s. 103 rec. publ.). Srov. Žižek, S.: Jednou jako tragédie, podruhé jako fraška: Aneb proč musela utopie liberalismu zemřít dvakrát. Praha: Rybka Publishers 2011. 248 s. ISBN 9788087067253.

¹⁰⁸ „... Ghebreyesus, Žižek a někteří další představitelé veřejných institucí, odborníci a myslitelé uskutečnili akt rozpoznání, tedy anagnórisi. Rozpoznali pravý stav věcí a vyvodili z něj, co je nutné udělat, abychom se vymanili ze současné zdravotní krize spjaté s krizí ekonomickou i psychologickou. Většina politických vůdců však dosud váhá s tím, aby dospěla k tomuto plnému rozpoznání, o němž tuší, že ukazuje směrem ke globální solidaritě a ke komunistickým principům jako nutné odpovědi na současné zauzlení několika krizí. Předchozí krizové procesy dospěly do bodu obratu, do peripetie, kterou však dosud neprovází plná a účinná anagnórise, která změní dosavadní neoliberálně kapitalistické chápání ekonomiky, společnosti a globálního světa. Jestliže tato peripetie zůstane bez své anagnórise, my všichni se staneme

Opravdu lidstvo i svět spasí „commons“?¹⁰⁹ Některé utopie vizionářskou sílu mívají, nicméně fantazírování sice mohou být i líbivá, zůstávají ovšem utopickým sněním.¹¹⁰ Hranice s dystopii přitom často bývá velmi tenká, ba přímo nezřetelná.¹¹¹ Konstrukty liberálního korektního pokrokářství jsou však d'ábelsky dystopické od samého počátku.

Posledním příspěvkem recenzované knihy je čtivý materiál nesoucí pojmenování *Nemoci chodí po lidech aneb Epidemie a pandemie v dějinách*, ve kterém V. Sušová-Salminen „sleduje dějiny pandemií a epidemií v minulosti lidských společností. Sušová-Salminen na třech vybraných příkladech černé smrti, masových epidemií po objevení Ameriky a „španělské“ chřipky ukazuje na některé rozmanité typy změn nebo proměn, ke kterým vedly v oblasti sociální, ekologické, ale i čistě politické“ (s. 13 rec. publ.).

Historička píše: „Epidemie nebo pandemie jsou nedílnou součástí lidských dějin, i když jsme si jejich akutní přítomnosti do značné míry odvykli. V tomto článku se podíváme do minulosti na příklady tří různých historických epidemií (pandemií) černého moru v Evropě a dobytí Ameriky v 15. a v 16. století, spolu s exkurzí do doby pandemie tzv. „španělské“ chřipky na začátku 20. století. Tyto příklady by nám měly pomoci v hledání odpovědi na dvě hlavní otázky. Jak moc se epidemie či pandemie staly příčinou společenských změn či proměn a o jaké typy změn se například jednalo?“ (s. 107 rec. publ.).

Text zkraje připomíná, že pandemie nás „zachytila nepřípravené“ (s. 107 rec. publ.). „Krutou pravdou ovšem je, že infekční nemoci jsou skutečně integrálním prvkem lidských

součástí velké globální tragédie, jejíž konce nelze dohlédnout“ (s. 105 rec. publ.). Nebylo by však namísto salonního žonglování s postmoderními (pseudo)filozofy užitečnější nahlédnout ke skutečným klasikům? Často se totiž objevuje již dávno známé.

¹⁰⁹ Co subjekt změny? Pokrokářští aktivisté neziskovek placení „společensky odpovědnými“ korporacemi? Probuzení a uvědomění „woke“ – samozvaní majitelé jediné liberální Pravdy? Fanaticky zachraňující svět, netolerantní, bez špetky humoru i nadhledu. Neskrývané se štítící normálních lidí, kterým hodlají ve jménu pseudopokroku nařizovat převýchovu a „deprogramovat“ jejich mysl. Okupující nejen západní univerzity, nýbrž již i kanceláře mocných korporací. Svět přitom potřebuje zachránit před tzv. zachránci.

¹¹⁰ I když Žižek vizi komunismu založenou na celoplanetárně sdílených statcích (commons) nepovažuje za utopický sen. Má jít o samotné přežití lidstva. „Žižek píše, že pandemie covidu-19 je pádný argument, proč změnit kapitalistické pojetí vlastnictví, jež nejen brání účinně bojovat s pandemií, nýbrž se již dříve dostalo do rozporu se „sdíleným“ charakterem současných digitálních technologií, komunikačních sítí a vědeckou praxí, jejichž další rozvíjení vyžaduje, aby se staly veřejnými či obecně sdílenými statky...“ (s. 105 rec. publ.). „Podle Žižka pandemie ukazuje na to, že celoplanetární zavedení principu veřejných statků je otázkou nutnosti podobně jako opatření v době „válečného komunismu“ v Rusku v roce 1918...“ (tamtéž). Srov. Žižek, S.: *Pandemic! Covid-19 Shakes the World*. London: OR Books 2020. 140 s. ISBN 9781509546114.

¹¹¹ Srov. Perný, L.: *Utopisti: Vizionári sveta budúcnosti. Dejiny utópií a utopizmu*. Martin: Matica slovenská 2020. 390 s. ISBN 9788081282577, resp. recenzi in *Alternativy (časopis CSTS)*, 2020, roč. 4, č. 8, s. 163-186. ISSN nemá. Srov. též Perný, L.: *Idea spravodlivosti spoločnosti vo vybraných sociálnych utópiách. Dizertačná práca*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovská univerzita v Prešove 2021. 145 s. ISBN nemá.

dějin... První poznatek, který si ohledně epidemie a pandemie můžeme hned zkraje říct, je totiž skutečnost, že jsou důsledkem způsobu sociálního života“ (tamtéž).¹¹² Příznivé podmínky pro šíření infekcí měly historicky přijít spolu „se třemi fenomény, které všechny leží ve vínku toho, co chápeme jako „civilizaci“: spolu se zemědělstvím, městy a obchodem“ (s. 108 rec. publ.). Za hlavní zdroj vzniku lidských infekčních nemocí přitom bývá považována domestikace zvířat.¹¹³ „Podstatným poznatkem o mikrobech je pak jejich schopnost adaptovat se a měnit se... V novém prostředí musí mikroby hledat nové způsoby, jak žít a jak se dále šířit či rozmnožovat.“¹¹⁴ Z čistě biologického hlediska by nás tedy pandemie nového koronaviru neměla vlastně vůbec překvapit“ (s. 109 rec. publ.).

Následuje líčení vzniku, šíření a důsledků černé smrti z období 1348-51.¹¹⁵ Mor měl velmi závažné dopady hospodářské, demografické, sociální aj., které se v různých lokalitách však lišily. W. Scheidel „chápe epidemie či pandemie jako jeden ze čtyř „apokalyptických“ zdrojů významných změn v oblasti distribuce společenského bohatství. Podle Scheidela měla morová rána nejsignifikantnější důsledky v oblasti ekonomické. Mor se do Evropy dostavil v době masivního demografického růstu, který souvisel s technologickými inovacemi, se zlepšením zemědělských postupů, ale také se snížením politické nestability, která vedla k rozšíření procesu osidlování. To všechno se mimo jiné promítlo do celkového (i demografického) růstu měst...“ (s. 111 rec. publ.).¹¹⁶ Sušová-Salminen rekapituluje: „Černá smrt 14. století rezonovala sama o sobě jako obrovské narušení společenského rozvoje ve středověké Evropě“ (s. 119 rec. publ.).

¹¹² „Lépe řečeno, epidemie infekčních nemocí jsou výslednicí způsobu společenského uspořádání a interakce společnosti a přírody či životního prostředí“ (s. 107-108 rec. publ.).

¹¹³ Srov. Diamond, J.: Guns, Germs and Steel: The Fates of Human Societies. New York: W. W. Norton 1999. 480 s. ISBN 9780393317558.

¹¹⁴ Chování viru s využitím aparátu teorie her modeluje v rámci „ekonomie a ekonomiky doby postkovidové“ blog <https://radimvalencik.pise.cz/>. S občasným sklouzáváním k pandemickému alarmismu a fetišismu.

¹¹⁵ „Černá smrt neboli středověká epidemie (vlastně pandemie v podmínkách středověkého světa či „globalizace“) dýmějového moru je první nákazou, která se do dějin zapsala jako kupecký dovoz, tedy infekce šířená prostřednictvím obchodních stezek, které propojovaly vzdálené oblasti Asie a Evropy. Černá smrt byla vlastně eurasijskou pandemií, která ovšem zasáhla také Afriku a v polovině 14. století (v letech 1348-1351) způsobila obrovské demografické ztráty právě v Evropě“ (s. 109 rec. publ.).

¹¹⁶ S odkazy na Scheidel, W.: The Great Leveler: Violence and the History of Inequality from the Stone Age to the 21st Century. Princeton: Princeton University Press 2017. 536 s. ISBN 9780691165028 (česky Velký nivelizátor: Násilí a dějiny nerovnosti od doby kamenné po 21. století. Praha: Argo 2020. 588 s. ISBN 9788025733356).

Subkapitola *Dobytí Ameriky – biologický střet kontinentů* operuje s tím, že v rámci „tzv. „kolumbovské výměny“...¹¹⁷ došlo k propojení dosavadních tří kontinentů – Evropy, Asie a Afriky s oblastí severní, střední a jižní Ameriky, a to z hlediska flory, fauny, a právě infekčních nemocí. Jestli pro tuto výměnu bylo něco zvláště typického, byla to její výrazná nerovnoměrnost...“ (s. 113 rec. publ.). „Tento biologický střet kontinentů byl na jednu stranu tragický, na druhou zcela transformativní v globálních rozměrech“ (dtto).¹¹⁸ Střet kontinentů „však znamenal pro původní Američany prakticky genocidu“ (tamtéž). Vedle účinnějších zbraní svou roli sehrály nemoci. Dochází k nezamýšlené depopulaci Ameriky „v důsledku jejího „objevování“, která se neobešla „bez důležitých socioekonomických a kulturních změn“ (s. 114-115 rec. publ.), včetně nevolnictví a otroctví.

Pasáž „Španělská“ chřipka aneb *Nemoci chodí po lidech* připomíná pandemii „v letech 1918 až 1919 (v některých případech spolu se třetí vlnou v roce 1920)“, která „dramaticky zasáhla v podstatě celý svět“ (s. 116 rec. publ.).¹¹⁹ „Dopady „španělské“ chřipky lze považovat vzhledem k první světové válce za kumulativní. Samotný válečný konflikt měl rozměry, které mnohé ve své době šokovaly a jen málokdo je skutečně očekával. Víc než kdy jindy se první průmyslová válka dotkla také týlu... Chřipková pandemie byla ovšem nemocí jak týlu, tak zákopů a kasáren... Právě souběžnost této pandemie s první průmyslovou válkou vede k tomu, že socioekonomické dopady pandemie nejsou lehce měřitelné, respektive je nelze dost dobře odlišit od těch spojených s válkou“ (s. 116 rec. publ.).¹²⁰

Zajímavý rozměr pandemie „nám připomíná staré české pořekadlo, že nemoci chodí po lidech“ (s. 117 rec. publ.). Autorka obrací pozornost k Paříži roku 1919, kde se schází mírová konference, „která měla dojednat mírové uspořádání po první světové válce. Versaillský mír měl nakonec velmi krátké trvání a daleko spíš, než že by našel recept na mírové

¹¹⁷ S odkazy na Crosby, A.: *The Columbian Exchange: Biological and Cultural Consequences of 1492*. London: Praeger 2003. 312 s. ISBN 9780275980924.

¹¹⁸ „Bez „kolumbovské výměny“ si můžeme dnes jenom těžko představit například základní jídelníček většiny planety“ (s. 113 rec. publ.).

¹¹⁹ „Tato pandemie na jednu stranu navazovala na prastaré pravidlo, že válka a epidemie jdou ruku v ruce, i když se od dvou předchozích příkladů v mnohém značně odlišovala. Ve srovnání s nimi totiž vstupovala ve značné části světa (nikoliv ale všude) do prostředí, které už nefungovalo plně podle malthusiánských pravidel zemědělských společností (souvztažnosti mezi růstem zdrojů obživy a počtem obyvatel), ale podle pravidel průmyslového světa“ (s. 116 rec. publ.).

¹²⁰ „Scheidel ve své knize argumentuje, že právě válka je jedním z „jezdců apokalypsy“, které vedou ke snížení společenských nerovností. Epidemie či pandemie patří k dalším“ (s. 117 rec. publ.). W. Scheidel (*The Great Leveler: Violence and the History of Inequality from the Stone Age to the 21st Century*. Princeton: Princeton University Press 2017. 536 s. ISBN 9780691165028) uvádí, že nerovnost nikdy neustoupila mírumilovnou cestou. Měla oslabovat, když zavládlo krveprolití a pohroma, v časech klidu a míru se zase navracela v plné síle.

soužití, založil podmínky pro konflikt nový“ (tamtéž). Uvádí,¹²¹ že amerického prezidenta W. Wilsona postihla chřipka, které jej měla oslabit fyzicky i duševně – a to v době komplikovaného a vypjatého vyjednávání, kdy se obtížně nalézal kompromis.

„Vyjednávání ve Versailles pak dostalo v nejcitlivějším bodě nový zvrat. Wilson náhle a bez konzultací s kýmkoliv z americké delegace opustil všechny svoje principy a výhrady a francouzskému premiérovi ustoupil. Díky tomu byla naformulována mírová dohoda s Německem, kterou by Wilson podle vlastních slov „kdyby byl Němec, nikdy nepodepsal“. Britský premiér Lloyd George později psal o Wilsonově nervovém a duchovním zlomu, který zřejmě vedl k tomu, že Wilson před francouzským premiérem nakonec kapituloval“ (s. 119 rec. publ.). Jak by vše dopadlo bez onemocnění v nejméně vhodné chvíli je spekulací.¹²² Francie ovšem až příliš *„tlačila na pilu“*, což nemálo přispělo k brzké světové řezi další.¹²³

Finální subkapitola – s názvem *Pandemie jako velké disruptce i memento* – formuluje poučení. Shrnuje, že *pandemie „měly... různé sociální, ekonomické a politické důsledky, které však nelze zcela zevšeobecnit či jednoduše historicky extrapolovat. Často působily v souběhu s jinými procesy, které se mohly... regionálně lišit“* (s. 119 rec. publ.). Dopady je tudíž nutné zasadit do dobového kontextu, přičemž vždy záleží i na síle a druhu nemoci.

Tři příklady pandemií *„prostupují celkem sedm století. Ve dvou případech jsme si mohli srovnat socioekonomické dopady makrosociálního typu v kontextu zemědělských společností. V prvním případě jsme sledovali konsekvence morové rány v kontextu feudalismu a ve druhém případě v kontextu raného... kapitalismu“* (s. 119 rec. publ.). Z čehož *„vyplývá, že epidemie a pandemie působí jako disruptivní události, které mohou... narušit (či nově konfigurovat) vztahy... mezi prací a kapitálem (privilegovanými), a to ve prospěch prvních nebo druhých v závislosti na místních podmínkách. Lze předpokládat, že k něčemu obdobnému, leč podle dosavadních čísel v opačném sledu...“*¹²⁴ *povede i pandemie nového koronaviru*

¹²¹ S odkazy na Barry, J. M.: *The Great Influenza: The Story of the Deadliest Pandemic in History*. New York: Viking Press 2004. 546 s. ISBN 9780670894734.

¹²² In Salminen, V.: *Máme se bát Ruska? Dramata a osudy největší země světa*. Praha: Daranus 2019. 351 s. ISBN 9788087423905 je zmíněna wilsonovská tradice liberální zahraniční politiky USA, kterou se často přeneseně míní *„politika prosazování amerických hodnot, liberální intervencionismus či vměšování a celková aktivní angažovanost USA v zahraničí“* (s. 305 odkaz. publ.). K nové interpretaci této tradice se USA měly přihlásit v 90. letech. Včetně odklonu od pragmatismu a reálpolitiky, neboť zmizela protiváha SSSR.

¹²³ Srov. Keynes, J. M.: *Ekonomické důsledky míru*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2004. 199 s. ISBN 8073250438.

¹²⁴ S poznámkou, že: *„Pandemie totiž po prvním roce vzala podle informací ILO celosvětově 500 milionů pracovních míst... Na druhé straně ovšem vedla k dalšímu zbohatnutí miliardářů. Například v USA se v září 2020 odhadovalo, že 643 amerických miliardářů jen od 18. března do září 2020 zbohatlo o celkem 845 miliard dolarů...“* (poznámka 149, s. 120 rec. publ.). S odkazy na zprávy *!Argument* Bohatství amerických miliardářů

v dnešních... podmínkách stále výraznějšího „kapitalismu bez práce““ (s. 120 rec. publ.). „Případ „španělské“ chřipky byl zaměřený na dopady na úrovni politických aktérů v kontextu průmyslové společnosti, i když i on potvrzoval obecnější trendy – například fakt, že války a epidemie se často... „doplňovaly“. Pandemie nebo epidemie nicméně nikdy nejsou jenom anonymními katalyzátory širších společenských či kulturně ekologických procesů, týkají se živých lidí z masa a kostí“ (tamtéž).

Inspirativní sborník uzavírá varování: *„Epidemie jsou... produktem lidského vztahu k přírodě i lidského způsobu života, který se v důsledku expanze průmyslové společnosti stal pro přírodu i planetu neudržitelným. Pandemie nám ale rovněž připomínají, že i v momentech, kdy se nám zdá, že máme věci díky stále sofistikovanějším technologiím ve svých rukou, můžeme čelit neočekávané síle přírody, jíž jsme navzdory všemu pevnou součástí“ (s. 120-121 rec. publ.).*



O autorovi:

prof. Ing. Pavel Sirůček, Ph.D.

*1965. VŠE v Praze. Studia na ČVUT a UK, absolvent VŠE (Politická ekonomie) a FSV UK (Ekonomie), dále studium politologie na VŠE. Působí na VŠE jako profesor ekonomie. Člen CSTS. Publikace zaměřené na dlouhé K-vlny, globalizaci, dějiny sociálně ekonomického myšlení, politické ideologie, politické analýzy a prognózy. Cykloturista, laický degustátor a glosátor piva.



Kolektiv autorů
Alternativy – časopis CSTS
Číslo 9., rok 2021
Periodicita – půlročník

Texty nevyjadřují stanovisko CSTS.

Redakční rada:

Ing. Jiří Dolejš, RNDr. Václav Exner CSc., prof. Ing. Pavel Sirůček Ph.D.,
RSDr. František Stoklasa, Ing. Lubomír Vacek CSc.

Vydavatel:

Centrum strategických a teoretických studií
Politických vězňů 9, 111 21 Praha 1

Ke stažení na www.kscm.cz/cs/nasi-lide/csts

Kontaktní e-mail: csts@kscm.cz